

Сумський державний педагогічний університет
імені А. С. Макаренка

Т. Л. ПОВАЛІЙ

**МОДЕРНІЗАЦІЯ
ХОРЕОГРАФІЧНОЇ ОСВІТИ В ПОЛЬЩІ**
(кінець XX – початок XXI століття)

Монографія

Суми
ВВП «Мрія»
2015

УДК 377.8:792.8(438)
ББК 85.32(4Пол)
П42

*Рекомендовано до друку рішенням Вченої ради
Сумського державного педагогічного університету
імені А. С. Макаренка.*

Науковий редактор

Г. Ю. Ніколаї – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри мистецької педагогіки та хореографії Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка

Рецензенти:

Н. А. Сегеда – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри теорії і методики музичної освіти та хореографії Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького;

О. І. Огієнко – доктор педагогічних наук, професор, головний науковий співробітник відділу зарубіжної педагогічної освіти і освіти дорослих Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України;

О. Є. Реброва – доктор педагогічних наук, доцент, в.о.професора, завідувач кафедри музичного мистецтва та хореографії ДЗ «Південно-український національний педагогічний університет імені К.Д.Ушинського».

Повалій Т. Л.

П42 Модернізація хореографічної освіти в Польщі (кінець ХХ – початок ХХІ століття) : монографія / Т.Л. Повалій. – Суми : ВВП «Мрія», 2015. – 222 с.

ISBN 978-966-473-179-6

Монографія присвячена цілісному порівняльному аналізу процесу модернізації хореографічної освіти в Польщі. У науковому дослідженні з'ясовано сутнісні характеристики та визначено напрями модернізації. Виявлено витоки, виокремлено персоналії та висвітлено процес розбудови хореографічного наукового простору в Польщі. Схарактеризовано базові аспекти, репрезентовано моделі хореографічної підготовки в Польщі та проаналізовано навчальні плани. Представлено європейський контекст модернізації хореографічної освіти. Подано рекомендації щодо можливості використання позитивного польського досвіду модернізації хореографічної освіти в Україні.

Для викладачів кафедр хореографії, адміністративного персоналу вищих навчальних закладів, фахівців мистецтв, аспірантів, студентів.

**УДК 377.8:792.8(438)
ББК 85.32(4Пол)**

ISBN 978-966-473-179-6

© Повалій Т. Л., 2015
© ВВП «Мрія», 2015

ЗМІСТ

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ МОДЕРНІЗАЦІЇ ХОРЕОГРАФІЧНОЇ ОСВІТИ В ПОЛЬЩІ.....	7
1.1. Сутність модернізації хореографічної освіти в Польщі.....	7
1.2. Витоки сучасної хореографічної освіти в Польщі.....	18
1.3. Розбудова наукового простору хореографічної освіти в Польщі	28
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1	37
РОЗДІЛ 2. БАЗОВІ АСПЕКТИ МОДЕРНІЗАЦІЇ ХОРЕОГРАФІЧНОЇ ОСВІТИ В ПОЛЬЩІ.....	40
2.1. Нормативно-правовий аспект модернізації хореографічної освіти в Польщі.....	40
2.2. Структурний аспект модернізації хореографічної освіти в Польщі.....	57
2.3. Змістовий аспект модернізації хореографічної освіти в Польщі	79
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2.....	97
РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ МОДЕРНІЗАЦІЇ ХОРЕОГРАФІЧНОЇ ОСВІТИ В ПОЛЬЩІ	100
3.1. Європейський контекст модернізації хореографічної освіти в Польщі.....	100
3.2. Перспективи використання позитивного польського досвіду модернізації хореографічної освіти в Україні	112
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 3.....	121
ВИСНОВКИ	123
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	126
ДОДАТКИ	158

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

- ХО – хореографічна освіта;
- ХПО – хореографічно-педагогічна освіта;
- ECTS – European Credit Transfer System (англ.) Європейська кредитно-трансферна система;
- АМ – музична академія;
- UMFC – Uniwersytet Muzyczny Fryderyka Chopina w Warszawie (пол.) – Музичний університет імені Фредерика Шопена у Варшаві;
- АНЕ – Akademia Humanistyczno-Ekonomiczna w Łodzi (пол.) – Гуманістично-економічна академія в Лодзі;
- АМГКВ – Akademia Muzyczna im. Grażyny i Kiejstuta Bacewiczów w Łodzi (пол.) – Музична академія імені Гражини і Кейстута Бацевичів в Лодзі;
- PWST – Państwowa Wyższa Szkoła Teatralna im. L.Solskiego w Krakowie (пол.) – Державна вища театральна школа імені Людвіга Сольського у Кракові;
- WSU – Wyższa Szkoła Umiejętności im. Stanisława Staszica w Kielcach (пол.) – Вища школа справності імені Станіслава Сташиця в Кельцах;
- WSUS – Wyższa Szkoła Umiejętności Społecznych w Poznaniu (пол.) – Вища школа мистецтв і суспільних наук в Познані;
- WSNS – Wyższa Szkoła Nauk Społecznych z siedzibą w Lublinie (пол.) – Вища школа суспільних наук у Любліні;
- PPSKAKiB – Państwowe Pomaturalne Studium Kształcenia Animatorów Kultury i Bibliotekarzy we Wrocławiu (пол.) – Державний професійний студіум навчання аніматорів культури і бібліотекарів у Вроцлаві;
- PPSKAK – Państwowe Pomaturalne Studium Kształcenia Animatorów Kultury w Kaliszu (пол.) – Державний професійний студіум навчання аніматорів культури у Каліші;
- PPSZWB – Państwowe Policealne Studium Zawodowe Wokalno-Baletowe w Gliwicach (пол.) – Державний професійний вокально-балетний студіум у Глівіцах;
- OSBRT – Ogólnokształcąca Szkoła Baletowa im. Romana Turczynowicza w Warszawie (пол.) – Загальноосвітня балетна школа імені Романа Турчиновича у Варшаві.

ВСТУП

На початку ХХІ століття в більшості країн Європейського Союзу формується нова концепція розвитку освіти, провідною метою якої стає покращання її якості, а засобами реалізації – модернізація та конкурентність. Ідея підвищення статусу мистецької освіти (у тому числі й хореографічної) перебуває у фокусі уваги міжнародних організацій, зокрема Ради Європи, Європарламенту, Європейської комісії, ЮНЕСКО та ін. Питання вдосконалення хореографічної освіти дітей та молоді становить актуальну соціальну, економічну й культурно-освітню проблему.

Аналіз наукових джерел показав, що проблема виховання дітей та молоді на національних традиціях і досягненнях українського народного мистецтва завжди була актуальною у вітчизняній педагогічній науці. Однак, дослідження хореографічної підготовки в Україні здійснюються переважно в галузі мистецтвознавства. У цьому зв'язку назовемо праці таких відомих теоретиків і практиків хореографічного мистецтва, як Д. Бернадська, Ю. Гончаренко, О. Жиров, С. Легка, П. Фриз, Д. Шариков, В. Шкоріненко та ін. У межах педагогічної науки проблеми підготовки вчителів хореографії та керівників дитячих хореографічних об'єднань стали предметом дисертаційних досліджень таких науковців, як Л. Андрущук, О. Бурля, С. Забрєдовський, О. Мартиненко, Ю. Ростовська, Т. Сердюк та ін.

Шлях європейської та всесвітньої інтеграції породжує необхідність ґрунтовних змін в освітньому просторі Польщі. Специфіка хореографічної освіти (ХО) полягає у його різнобічній дії на людину, зокрема охоплює поприще професійних компетентностей та покликана угамувати зростаючі суспільні вимоги у сфері мистецтва та культури. Саме тому останніми роками відбуваються модернізаційні процеси в хореографічній освітній галузі Польщі.

У науковому просторі Польщі хореографічна освіта найчастіше розглядається науковцями як процес, що активно впливає на формування моральних якостей людини через планомірну передачу вихованням історично-культурного досвіду зразками мистецтва. Дослідники вивчають естетичні та мистецтвознавчі аспекти хореографічної освіти (Е. Козак, К. Павловський), історію її розвитку (Я. Лосакевич, К. Урбанський), умови формування виконавської техніки (Є. Бендер, О. Дзюрош, Д. Радваньська) тощо.

Нині в Європі проголошується нова стратегія здорового способу життя, яка в Польщі знайшла своє втілення в Національній програмі охорони здоров'я. У межах арт-терапії вивчаються питання покращення здоров'я засобами танцю (З. Алешко, А. Брудновська, В. Дубай, Й. Гарбацик, А. Гілрой, А. Глінська-Лаховіч, Д. Голаб, В. Каролак, С. Пендзіх, П. Сенько, А. Соколовська та ін.). Проблеми хореотерапії завжди роз-

глядаються на наукових конференціях з музичної ритміки (У. Цебуля, К. Красонь, А. Метера, Б. Островська, Е. Войтуга та ін.), концептуальні положення та методичні особливості якої маловідомі на пострадянському просторі, а її розвивальний та терапевтичний потенціал практично не використовується у вітчизняній педагогіці.

Вибір теми дослідження зумовлений необхідністю подолання суперечностей у процесі створення Україною власної освітньої політики щодо її модернізації між:

- орієнтацією українського суспільства на європейські демократичні перетворення та традиційною, усталеною системою вітчизняної хореографічної освіти;
- сучасними вимогами до змісту та організації навчально-виховного процесу в освітніх закладах відповідного профілю в Україні й застарілими навчальними планами, науково-методичним забезпеченням і матеріально-технічною базою;
- потребою у вивченні й узагальненні позитивного польського досвіду модернізації хореографічної освіти та практичною відсутністю систематичних наукових розвідок із досліджуваної проблематики в Україні.

Водночас аналіз вітчизняних та зарубіжних компаративних розвідок, у яких висвітлено окремі аспекти модернізації хореографічної освіти в Польщі, дає підстави констатувати, що цілісного порівняльного аналізу процесу модернізації хореографічної освіти, в якому нині було б визначено її напрями, виявлено витoki, висвітлено процес розбудови хореографічного наукового простору, схарактеризовано базові аспекти, репрезентовано моделі хореографічної підготовки в Польщі та подано рекомендації щодо можливостей використання позитивного польського досвіду в аспекті досліджуваної проблеми в нашій країні, поки що зроблено не було.

З огляду на суперечності і враховуючи важливість застосування в Україні досвіду Польщі у сфері модернізації освіти під час проектування єдиної концептуальної політики, стратегії й тактики розвитку вітчизняної системи освіти на етапі інтеграції України до європейського та світового освітнього просторів, нами здійснений цілісний компаративний аналіз процесу модернізації хореографічної освіти в Польщі та розроблені рекомендації щодо використання позитивного польського досвіду в Україні на європейському, національному та інституційному рівнях.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ МОДЕРНІЗАЦІЇ ХОРЕОГРАФІЧНОЇ ОСВІТИ В ПОЛЬЩІ

1.1. Сутність модернізації хореографічної освіти в Польщі

Входження України до європейського освітнього простору зумовлює необхідність вивчення зарубіжного педагогічного досвіду і впровадження прогресивних ідей європейських науковців у практику вітчизняних навчальних закладів. Концептуальні засади модернізації освіти розкриваються у працях дослідників В. Андрущенка [12], Б. Гершунського [39], М. Євтуха [59], В. Кременя [92], Н. Ничкало [126; 124; 125] та ін. Окремі аспекти порушеної проблеми розглядають у своїх розвідках А. Бойко [22], В. Журавський [61], М. Зубрицька [71], О. Катеринчук [79], Є. Красняков [91] та ін.

Курс України на євроінтеграцію потребує вирішення проблеми конкурентноспроможності вітчизняної системи мистецької освіти, у тому разі хореографічної, яка охоплює царину виховання дітей та молоді, професійну підготовку танцівників і балетмейстерів та покликана задовольнити зростаючі суспільні вимоги до сфери культури й мистецтва, про що акцентується в державних документах, зокрема, Законах України «Про культуру», «Про позашкільну освіту», «Про вищу освіту» тощо. Разом із тим в Україні гарантується можливість утворення різноманітних за формою власності та видами діяльності навчальних закладів у сфері мистецтва.

Нині проблема підготовки педагогічних кадрів, збільшення інтелектуального потенціалу України набуває надзвичайно важливого значення. Її рішення передбачає: запровадження науково аргументованих методик у процес підготовки фахівців, розробку освітньо-кваліфікаційних характеристик, використання найновітніших методик підготовки професіоналів у вищій школі. Не оминають ці процеси і сферу хореографічної освіти. Таким чином, систематизація поняттєво-термінологічного апарату нашого дослідження потребує визначення його ключових понять («модернізація», «хореографічна освіта», «хореографічна підготовка»).

Переважною більшістю дослідників модернізація змальовується як тривалий процес, що спрямований на трансформацію у суспільстві, який розвивався протягом XVI – XX ст. Модернізаційна парадигма була схарактеризована в середині XX століття в атмосфері розпаду європейських колоніальних країн і появи чималої кількості молодих національностей в Азії, Африці та Латинській Америці. Перед останніми виникла проблема вибору напрямів чергового розвитку. Власне програма модернізації (прискорення переходу від звичного до сучасного) була

запропонована вченими і політиками США та Західної Європи країнам Третього світу в якості альтернативи комуністичної орієнтації. У 1950 – на початку 1960-х рр. різні аналітичні течії та теоретичні традиції об'єдналися в єдину міждисциплінарну компаративну перспективу щодо проблем розвитку, яка здавалася особливо корисною для забезпечення поштовху в еволюції країн Третього світу. Надалі, протягом другої половини ХХ ст., у межах модернізаційної перспективи був накопичений значний теоретико-методологічний та емпіричний досвід вивчення різних аспектів, у тому числі історичних, переходу від старого до нового суспільства. При цьому модернізаційна парадигма, що сформувалася в значній мірі під впливом еволюціонізму і функціоналізму, пройшла тривалий шлях удосконалення [140, с. 147].

Результати аналізу широкого кола джерел засвідчили існування суперечливих дефініцій модернізації у межах різних наукових дисциплін. Поняття «модернізувати» в «Академічному тлумачному словнику української мови» означає «змінювати, вдосконалювати відповідно до сучасних вимог і смаків», «надавати минулому не властиві йому сучасні риси» [31, с. 683].

Найчастіше термін «модернізація» використовується у соціологічних дослідженнях визначаючи зміни у суспільстві. Згідно з формулюванням видатного англійського спеціаліста у сфері модернізаційних трансформацій В. Мура, модернізація «є тотальною трансформацією традиційного домодерністського суспільства в таку соціальну організацію, яка характерна для «просунутих», економічно процвітаючих і в політичному плані відносно стабільних націй Заходу» [37, с. 20].

Головне в модернізації є якісний стрибок від одного типу суспільства до новітнього. Німецький соціолог У. Бек стверджує: «Як модернізація розчинила структуру феодального суспільства в дев'ятнадцятому столітті і справила індустріальне суспільство, так і сьогодні модернізація розчиняє індустріальне суспільство, й інша сучасність приходить йому на зміну» [215, с. 10].

Зміст процесу модернізації часто тлумачать за працями німецького вченого Ф. Тенісу: «перехід від традиційного суспільства – громади («Gemeinschaft») до сучасного суспільства – «Gesellschaft» (1887)». На його думку, соціальні зв'язки приймають знеособлений характер, родинні та товариські стосунки відступають на другорядний план.

Французький соціолог і етнолог Е. Дюркгейм вбачав головне джерело модернізації в розподілі праці. На відміну від Ф. Тенісу, він досліджував модернізацію не як втрату товариства, а як перехід до єдності суспільства, що тримається на економічному взаємовідношенні. Нинішні суспільства зближують не схожості, а розрізнення: спеціалізована праця робить людей підпорядкованими один одному.

Закономірність осмислення сучасного стану розвитку української

громади примушує вітчизняних учених розглядати окремі аспекти теорії модернізації та вживати її методологічний арсенал з метою нової оцінки різноманіття суспільно-політичної практики. За таких підстав до проблеми модернізації звертається В. Горбатенко [43, с. 5]. Дослідником систематизовано досягнення теорії модернізації та схарактеризовано головні виміри реформування українського суспільства.

Зокрема, М. Михальченко тлумачить модернізацію як: «будь-яке динамічне, свідомо регульоване і якісне покращення в економічній та політичній сферах» (див. дод. Б, табл. Б.1). За припинення модернізації суспільство регресує і зникає [113, с. 18]. Зіставлення процесів модернізації в Польщі та України реалізувала дослідниця Г. Зеленько [70].

Професор Ягеллонського університету в Кракові, соціолог П. Штомпка виокремлює три тлумачення поняття «модернізація», визначаючи його як: «синонім усіх прогресивних змін, коли суспільство рухається уперед згідно з прийнятою шкалою змін; синонім сучасності, коли йдеться про комплекс соціальних, політичних, економічних, освітніх, культурних та інтелектуальних трансформацій, які мали місце на Заході з XVI ст. і досягнули свого апогею у XIX – XX ст.; зусилля слаборозвинених або відсталих суспільств, спрямовані на те, щоб наздогнати провідні, найрозвиненіші країни» [202, с. 170-171].

Шлях європейської та всесвітньої інтеграції породжує необхідність ґрунтовних змін в освітньому просторі Польщі. Нині серед фахівців освітньої сфери мають перевагу думки щодо модернізації, а не реформування освіти. Так, модернізація освіти значить відповідність навчального процесу чітким правилам сучасності і майбутнього.

На сьогодні в Україні розпочато помітні структурні зміни, підготовлено основні програмні документи, використано низку заходів, спрямованих на оновлення освітньої галузі. Успішність таких трансформацій залежить від того, наскільки систематичним і логічним є обраний курс на модернізацію, в якій мірі при формулюванні освітньої стратегії враховуються сучасні реалії соціально-економічного розвитку суспільства, іноземний досвід та підходи до осучаснення освіти [34, с. 6].

Модернізаційні процеси у вищій освіті в Польщі починають активно вивчатися українськими дослідниками. За визначенням вітчизняної компаративістки Ю. Соколович-Алтуніної, поняття «модернізація вищої освіти» є «нелінійним процесом трансформації цієї системи, що полягає у підвищенні її ефективності через збільшення адаптивної складності структури й функціональну диференціацію змісту підготовки». Дослідниця акцентує увагу на тому, що необхідно відрізнити процеси трансформації, реформування та модернізації [177, с. 54].

Українська дослідниця Н. Долгова переконливо доводить, що «...модернізація освіти потребує активного пошуку нового змісту, інноваційних форм, методів та засобів навчання, спрямованих на

удосконалення навчального процесу та його інтенсифікацію, підготовку підростаючого покоління до життя в умовах ринкової економіки» [52, с. 27-30]. Вчена переконує, що одним із напрямів вирішення цього суспільного завдання є вивчення позитивного досвіду різних країн.

Поміж першорядних проблем, які затримують розвиток освітнього процесу, експерти називають такі: «зростання «функціональної неосвіченості» навколишнього оточення, яка обіймає 1 млрд. чоловік; невідповідність серед освіти та культури; відокремлення освіти від науки; старіння і непродуктивна підготовка педагогічних штатів; невисокий рівень заробітної плати освітян; нерівність можливості отримання високоякісної освіти; брак відповідної матеріально-технічного забезпечення, яке б відповідало сучасним вимогам; перебільшена «комерціалізація» освітнього сервісу; застарілі методи та підходи до навчання; повільне й невпорядковане оновлення його змісту; слабка система керівництва і фінансового забезпечення освіти; безперервно зростаючий розрив між здобутками, фаховою майстерністю відомих особистостей і діями в цій сфері переважної кількості працівників тощо» [34, с. 7].

Наступним ключовим поняттям дисертаційного дослідження є термін «**хореографічна освіта**» (ХО), складові якого потрібно розглянути детальніше. Не дивлячись на широке використання в науковій та популярній літературі поняття «освіта», воно потребує визначення й уточнення.

У тлумачному словнику В. Зоріна освіта визначається як «навчання». Автор наголошує, що термін «освіта», який охоплює те, чому ми вчимося, вужчий, ніж термін «виховання», що акцентується на ідеї формування особи. Група російських науковців А. Карпов, В. Поліщук, Е. Гутов, Н. Самохіна вважають, що освіту слід розглядати як сукупність систематизованих знань, умінь і навичок, придбаних особистістю самотужки або у процесі навчання в спеціальних навчальних закладах. Науковці визначають освіту як передачу отриманих суспільством знань новому поколінню для розвитку його фахових можливостей, а також набуття вмінь і навичок для практичного вживання загальноосвітніх і професійних знань [77, с. 168].

Загальний сенс категорії «освіта» має своє специфічне наповнення у сполученні з терміном «хореографія». Поняття «хореографія» (від грец. *choreo* – танцюю та *grapho* – писати) обіймає різні види танцювального мистецтва, у якому художній образ створюється через систему набутих виразних рухів. Більшість мистецтвознавців ідентифікують хореографію з танцем чи балетом, але, на думку Р. Захарова, поняття «хореографія» має більш широке значення. Воно об'єднує у собі різні напрями, а саме: класику, народні, побутові й сучасні танці тощо [69, с. 7]. Як синонім танцювального мистецтва термін «хореографія» вживають більшість сучасних викладачів та науковців. Захаров стверджує, що хореографія

є культурним феноменом, «метою якого є сприяння ґрунтовному усвідомленню індивідуальності кожної нації; майстерність здійснювати танцювальні постановки як систематичності рухів, фігур, поступів для створення якнайкращого театрального-сценічного ефекту» [там само, с. 8]. Танцювальне мистецтво віддзеркалює життя в його художній формі. Специфіка хореографії полягає в передачі почуттів, думок та переживань людини за допомогою рухів тіла та міміки.

У наукових дослідженнях часто використовують термін «хореографічне мистецтво». Воно присутнє в культурі кожного етносу та етнічної групи але має специфічні ознаки, зокрема: ландшафтне розташування, особливості праці, культурні відносини, характер та манера виражати почуття тощо. Таке явище носить об'єктивний характер і не може бути випадковістю, адже традиційна народна хореографія посідає одне із перших місць в суспільному житті людей як на ранніх стадіях їх розвитку, так і зараз, оскільки вона відбуває найголовнішу з функцій культури, є однією із особливих інститутів соціалізації дітей, підлітків та молоді, а також реалізує й інші функції, притаманні культурі в цілому. У хореографічному мистецтві зі своєю розмаїтістю стилів та напрямків знаходить розвиток сучасний танець, який все більше залучається до найрізноманітніших мистецьких заходів і проєктів, зокрема: фестивалів, конкурсів, майстер-класів тощо.

Для опанування хореографічного мистецтва в суспільній практиці з'являються спеціальні освітні осередки, але визначення сутності хореографічної освіти в її багатофункціональній цілісності потребує поглибленого вивчення та конкретизації. Уточнемо, що у Польщі зазвичай використовується термін *edukacja taneczna*, який ми перекладаємо традиційно для українського культурного простору як «хореографічна освіта».

Упродовж споконвічної історії танцю хореографічна освіта сприяла формуванню образу людини і становленню індивідуальності. Проте, через низку об'єктивних і суб'єктивних причин, ХО як прогресивний напрям розвитку естетичних якостей особистості, її становлення, формування й корекції, не знайшла гідного місця в психолого-педагогічних, медичних і культурологічних дослідженнях. Наукові розвідки стосувалися лише окремих аспектів пластично-рухової діяльності, уособленої в таких термінах, як «ритміка», «логоритміка», «танець», «психогімнастика» тощо.

Аналіз теорії та практики хореографічної освіти в Польщі засвідчив, що нині ХО охоплює аматорську та професійну сферу культури і мистецтва країни. Осередками, де здійснюється аматорська хореографічна освіта стали заклади різних типів, зокрема: школи мистецтв, школи мистецтв танцю, музичні школи, хореографічні школи, палаци та будинки культури, танцювальні студії, танцювальні центри, танцювальні клуби, ансамблі танцю, хореографічні гуртки, курси танцю, осередки танцю та ін.

Узагальнення означених міркувань дозволяє надати сутнісні характеристики одному з ключових термінів дослідження. Таким чином, ми визначаємо поняття «хореографічна освіта» як галузь мистецької освіти, що реалізується в системі дошкільних, шкільних, позашкільних, спеціальних середніх, вищих навчальних закладів та післядипломних студій з метою гармонійного розвитку особистості та формування широкого спектру її фахових компетенцій у сфері хореографії (див. рис. 1.1). Складовими ХО в Польщі, на нашу думку, є аматорська й професійна освіта, яка здійснюється у 2-х типах навчальних закладів – державних і приватних.

ХОРЕОГРАФІЧНА ОСВІТА

<i>Аматорська складова</i>	<i>Професійна складова</i>
<ul style="list-style-type: none"> ▪ дошкільна освіта ▪ шкільна освіта ▪ позашкільна освіта ▪ освіта дорослих 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ спеціальна середня освіта ▪ вища освіта ▪ післядипломна освіта

Рис. 1.1. Структура хореографічної освіти у Польщі

У сучасних наукових розвідках існують різні інтерпретації понять «аматор», «аматорство», «аматорське мистецтво». Так, у Економічній енциклопедії «аматор» трактується як непрофесіонал, самодіяльний митець, технік, дослідник [57, с. 86]. За визначенням культуролога Г. Агаркової «аматор є особою, що творить «для душі», задля власного задоволення, насолоди» [5, с. 122].

Поняття «аматорське мистецтво» досліджувалося істориком Л. Дорогих, яка інтерпретує його як форму «непрофесійної художньої діяльності, що здійснюється широкими групами населення у сфері дозвілля з метою творчої самореалізації, засвоєння художньої культури суспільства і власної творчості». Вчена переконана, що «аматорське мистецтво удосконалювалося паралельно з професійним, з однієї сторони, і фольклором – з іншої. На відміну від фольклору аматорське мистецтво виступає як нетрадиційна соціально-культурна форма народної творчості» [55, с. 7].

У Наказі Міністерства культури і туризму України поняття «аматорське мистецтво» трактується як «індивідуальна чи колективна творча діяльність непрофесійних творчих працівників або колективів, яка не є для них основним заняттям та не має на меті отримання доходів,

результатом котрої є створення або інтерпретація творів, що мають культурно-мистецьку цінність» [117].

Дослідниця Т. Благова під поняттям «аматорство» розуміє «...об'єктивне історико-культурне явище, визначає індивідуальну чи спільну непрофесійну творчу діяльність осіб чи колективів у неорганізованих або організованих формах». До того ж дослідниця наголошує на тому, що «хореографічне аматорство як об'єктивне соціокультурне явище й одна з поширених форм художньої самодіяльності є не лише ефективним засобом організації змістовного дозвілля, а й визначається, насамперед, невід'ємним компонентом хореографічної освіти» [19, с. 201].

Головною метою хореографічної освіти є формування різножанрових потреб дітей та молоді, у підготовці аматора і професіонала, який відчуває й осягає духовну цінність мистецтва. ХО має комплексну структуру, будується на засадах взаємодії різних видів хореографічної діяльності засобами повного й результативного поєднання інформаційної та творчої позицій навчання.

Розглянемо докладніше другу складову хореографічної освіти – професійну. Питання підготовки фахівців хореографії вивчаються педагогами, мистецтвознавцями, керівниками колективів художньої самодіяльності. Невід'ємною складовою зазначеної проблеми є модернізація хореографічної освіти. Для вдалого рішення цього завдання серйозним є дослідження історичного хореографічно-педагогічного досвіду, що дає спроможність усвідомити найцінніші теоретичні й практичні досягнення.

Теоретичну основу професійної хореографічної освіти становлять дослідження К. Василенка [28], А. Гуменюка [50], В. Верховинця [32], Т. Ткаченко [185] та ін. щодо розвитку й функціонування українського хореографічного мистецтва. Питання професійної хореографічної освіти та підготовки вчителів хореографії знайшли відображення в дослідженнях О. Бойко [23], Н. Горбатової [44], Т. Саєнко [172], О. Жирова [60], О. Бурлі [26], С. Забрєдовського [64], О. Таранцевої [182] (див. дод. В, табл. В.1). Питанням хореографічної підготовки фахівців присвятили свої дисертації сучасні науковці Т. Благова [21], Ю. Ростовська [171], Т. Сердюк [176].

Проблема навчання та виховання танцювальної виразності виникала на різних етапах розвитку хореографічної освіти, перебуваючи в тісному зв'язку з безперервним підвищенням технічного рівня виконання танцю. Досвід відомих майстрів-педагогів (А. Горської, А. Ваганова, Н. Тарасова та ін.), поданий у спогадах, висловлюваннях і практичних рекомендаціях, дозволяє говорити про існування усталених традицій у підході до рішення художньо-творчих завдань професійної підготовки танцівника.

Термінологічний аналіз наукових джерел дозволив нам поглибити й уточнити поняття «хореографічна підготовка» (ХП), схарактеризоване

як організований процес передачі теоретичних знань, формування практичних умінь і навичок, необхідних для успішної діяльності у сфері хореографії, та засвоєння сукупності цінностей і норм, що спрямований на підвищення рівня танцювальної культури особистості. Як стверджують більшість педагогів-хореографів, професійна ХО вміщує теоретичну (теорія і методика викладання фахових дисциплін, педагогічні, психологічні й історично-культурні знання) і практичну підготовку (оволодіння танцювальною технікою, визначення танцювальних жанрів, створення танцювальних композицій, педагогічна практика) (див. рис. 1.2) [189, с. 111].

ХОРЕОГРАФІЧНА ПІДГОТОВКА

<i>Теоретична</i>	<i>Практична</i>
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Теорія і методика викладання фахових дисциплін ▪ Педагогічні знання ▪ Психологічні знання ▪ Історично-культурні знання 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Оволодіння танцювальною технікою ▪ Створення танцювальних композицій ▪ Визначення танцювальних жанрів ▪ Педагогічна практика

Рис. 1.2. Структура хореографічної підготовки

Хореографічно-педагогічна підготовка фахівців спрямована на формування в них умінь користуватися сучасними технологіями навчання у процесі викладання хореографічних дисциплін, створення танцювальних композицій та методично точне тлумачення теоретичного навчального матеріалу. Під час практичних занять здійснюється розвиток координації, музикальності й виразності виконання, учням також пояснюються принципи побудови окремих фрагментів уроку, методика вивчення хореографічних фігур, їх з'єднання та композиція. Серйозне місце відводиться розвитку фахових компетенцій майбутнього професіонала, які у схематичному вигляді представлено нами на рисунку 1.3.

ФАХОВІ КОМПЕТЕНЦІЇ ХОРЕОГРАФА

ЗНАННЯ		УМІННЯ ТА НАВИЧКИ
основних гімнастичних вправ	Мета XII – формування теоретичних знань і практичних, умінь і навичок у навчальному процесі, формування ціннісних орієнтацій через вивчення кращих зразків світового хореографічного мистецтва.	оволодіння хореографічною термінологією
техніки виконання трюків		виконання вправ біля опори
засобів виразності танців різних стилів	Завдання XII – підвищення рівня теоретичних знань з хореографії, закріплення практичних навичок з означеного процесу, вивчення базових зразків хореографіч- ного мистецтва, оволодіння педагогічними і методичними прийомами викладання фахових дисциплін.	виконання вправ загального розвитку
методики виконання підтримок		виконання вправ з предметами
методики виконання окремих рухів і танцювальних комбінацій		демонстрування танцювально- акробатичних трюків
роботи хореографа в професійному колективі		визначення особливостей темпу, ритму, стилю базових елементів
роботи хореографа в аматорському колективі		підбирання музики для тренувань
специфіки структури заняття		планування концертно-постановчої роботи
вікових особливостей навчання		оволодіння методикою складання комбінацій
музичного матеріалу		оволодіння акторською майстерністю
законів драматургії у постановці танцювального номеру		застосування придбаних у процесі навчання знань на практиці
послідовності вивчення вправ		оволодіння технікою виконання рухів

Рис. 1.3. Фахові компетенції хореографа
Систематизовано за [7; 21; 26; 32; 48; 69; 72; 104; 107; 112; 171; 172; 182].

На рівні практичного навчання оволодіння певними видами танців (народним, бальним, сучасним тощо) є необхідною умовою хореографічної підготовки. До танцювальної техніки окремих напрямів потрібно підходити як до специфічної мови хореографії. Танцювальні рухи мають свою сутність і є важливий матеріал мистецтва, як звуки в музиці

або фарби в живопису. Засоби та прийоми музичної виразності детально досліджені сучасними мистецтвознавцями, однак у хореографії ця проблема ще недостатньо розроблена й вирішується за допомогою інтуїції автора.

Танцювальна техніка допоможе танцівникам відкрити нові рівні взаємодії частин свого тіла і його виразності в русі через дослідження чуттєвого сприйняття образності танцю. Такий підхід розроблений викладачем на основі сучасних теорій про взаємозв'язок відчуттів тіла та механізмів виникнення і протікання руху, які, в свою чергу, беруть початок у таких галузях знань, як соматика, здоров'я, психологія, спорт і практика перфомансу. Кожне заняття з танцювальної техніки допоможе танцівникам здобути ще більшу виразність, технічність і легкість рухів, злагодженість взаємодії різних частин тіла, а також виявити справжні й унікальні джерела самовираження у танці.

На різноманітних видах спеціальних хореографічно-педагогічних практик студенти можуть розширити власний професійний досвід, а також показати свої практичні вміння й навички з методики викладання курсів хореографічної спрямованості, зокрема: навчально-методичній практиці з хореографії, навчальній фольклорній практиці та виробничій педагогічній практиці. Основним видом навчально-методичної хореографічної практики стає спостереження за процесом творчої роботи керівника дитячого танцювального колективу та виконання певних теоретичних і практичних доручень. Фольклорна практика надає можливість поглиблювати уявлення майбутніх педагогів-хореографів про призначення фольклору в житті людей, формувати самостійні навички збирача та знавця фольклорних традицій рідного краю. Виробнича педагогічна хореографічна практика передбачає, у першу чергу, практичне знайомство студентів з творчою роботою дитячих хореографічних осередків.

На думку вченого Л. Митаковича, для підготовки сучасного викладача-хореографа, універсального танцівника, науковця і творця, необхідний інноваційний підхід до процесу професійної підготовки, а також сучасне бачення освітньої моделі [112, с. 188-189]. Дослідниця О. Філімонова акцентувала увагу на тому, що «зважаючи на специфіку професійного навчання можна символічно виокремити три стадії становлення майбутнього хореографа: перша – пристосування вихованців до навчально-творчого процесу у навчальному закладі; друга – швидке засвоєння прийомів оволодіння методологічними вміннями і навичками; третя – фахова орієнтація студентів, що потребує включення додаткових складових у процес навчання (різноманітних видів практики) і додання професійного спрямування іншим формам і методам навчання» [189, с. 112].

Сьогодні хореографічна освіта вимагає від студентів: ґрунтовної теоретичної основи знань; широкого спектру практичних умінь і навичок, неодмінних у майбутній професії; власних професійних якостей. Вітчизняна вчена О. Таранцева стверджує, що «теоретичний аналіз досліджуваної проблеми дав змогу визначити психолого-педагогічні та хореографічні фахові уміння, якими мають опанувати майбутні викладачі для результативної професійної діяльності, а саме: організація міжособистісних порозумінь та педагогічної взаємодії у ході створення хореографічного колективу; оновлення змісту навчальної діяльності та професійної орієнтації студентів; володіння методикою виконання хореографічних композицій та власним стилем виконання; створення хореографічних танцювальних композицій; вживання системи диференційованих професійно спрямованих завдань, які націлені на формування хореографічних умінь; диференційований підхід до вибору форм і методів впливу на студентів різних ступенів професійної підготовки; комплексне поєднання різноманітних видів навчальної та виховної практики студентів, спрямованої на розвиток їхньої художньо-творчої активності» [182, с. 12].

Результати термінологічного аналізу наукових джерел дозволили надати дефініцію поняття «модернізація хореографічної освіти», визначеного нами як інноваційний процес перетворення, що полягає: в оновленні нормативно-правового забезпечення якості ХО та її інтеграції до європейського і світового освітнього співтовариства, в удосконаленні структури хореографічної освіти згідно потреб суспільства і держави у кваліфікованих фахівцях, у переорієнтації мети та змісту хореографічної освіти на гармонійний розвиток особистості й формування її фахових компетенцій. На основі виокремлення сутнісних характеристик модернізації й уточнення змістового навантаження цього поняття, нами визначено напрями модернізації хореографічної освіти, що є конкретизацією аспектів (нормативно-правовий, структурний, змістовий) (див. рис. 1.4).

Отже, розглянувши вище зазначене можемо стверджувати, що комплексна, ґрунтовна модернізація освіти є імперативом освітньої політики на сучасному етапі, її першорядним стратегічним напрямом. Головними умовами виконання цього імперативу є повернення держави до галузі освіти та активізація фронтальної участі в її розвитку. З'ясовано, що модернізація хореографічної освіти є галузевою, державною й загальнонаціональною задачею, яку необхідно вивести на новий рівень, а саме: вдосконалення технологій і професійної майстерності, розповсюдження сучасної хореографії та розвиток її в контексті мистецької освіти тощо.

НАПРЯМИ МОДЕРНІЗАЦІЇ ХОРЕОГРАФІЧНОЇ ОСВІТИ

Розробка нормативно-правової бази, що включає законодавчі акти, стандарти ХО, навчальну та наукову документацію: у вирішенні проблем хореографічної освіти; у формуванні замовлень закладам освіти; у контрактній підготовці кадрів; у діяльності суб'єктів з реалізації кадрової політики країни; у матеріальній підтримці провідних вишів, які спроможні забезпечити якість процесу підготовки майбутніх фахівців-хореографів на вищому рівні.

Оновлення структури хореографічної освіти у відповідності до сучасних стандартів зі збереженням кращих звичаїв: оптимізація переліку спеціальностей, за якими здійснюється підготовка фахівців-хореографів згідно з потребами ринку праці, що веде до помітних деформацій у системі попиту та пропозиції кадрів; переатестація мистецьких вишів (зокрема хореографічних); перехід на багаторівневу вищу хореографічну освіту (молодший спеціаліст, бакалавр, магістр, доктор).

Оновлення змісту аматорської та професійної хореографічної освіти: впровадження новаторських програм ХО; уведення до навчальних планів предметів з інтернаціональним і терапевтичним змістом; проведення міжнародних майстер-класів з використанням мультимедійних технологій.

Розбудова наукового простору хореографічної освіти: створення науково-дослідних осередків; проведення наукових заходів на міжнародному та державному рівнях; збільшення відсотку наукових досліджень з хореографічної тематики.

Рис. 1.4. Напрями модернізації хореографічної освіти

1.2. Витоки сучасної хореографічної освіти в Польщі

Становлення сучасної хореографічної освіти в Польщі є предметом наукового пошуку польських дослідників (Р. Каліновського [278], Е. Бендер [216], Б. Фатути [240], Я. Грабовської [254], Ю. Хочик [263], Г. Каркошки [280], Е. Козак [291], А. Круліци [298; 299; 300; 302], К. Павловського [350], Д. Радванської [360], А. Соколовської [402], В. Мрозек [321], Б. Сер-Яник [398], Я. Шимайди [415]).

Ретроспективний аналіз допоміг визначити витоки сучасної хореографічної освіти на етнічних польських територіях, які з 1795 р. (третій поділ Польщі) були під владою імперських держав: Росії, Австрії та Пруссії. Історики зазначають, що танець, як галузь мистецтва, з'являється в Польщі тільки в XVII столітті разом із італійською оперою. Він у значній мірі

розглядався як частина придворного життя. Тематика п'єс пов'язана з життям простих людей. Саме тому фольклор став джерелом першого польського танцю в художніх театральних постановках [313, с. 4].

Балетні виступи в Польщі з'явилися при царському дворі в першій половині XVII століття. У придворному театрі короля Владислава IV Вази (1633 – 1648) презентували балетні сцени в італійських оперних спектаклях. Однак, протягом багатьох років у Варшаві виступали майже виключно іноземні танцівники [там само, с. 4].

Паростками аматорської хореографічної освіти можна вважати індивідуальну танцювальну підготовку дітей та молоді, яку здійснювали вчителі у шляхетних родин, аби підростаюче покоління могло брати участь у світських раутах та балах. Розгалужена система осередків аматорської ХО з'являється після другої Світової війни у Польській народній республіці.

Одними з найпотужніших аматорських танцювальних осередків в Польщі стали палаци, будинки та центри культури, які створювалися на початку XX століття. З перших днів розпочинали свою діяльність лабораторії та спеціалізовані секції (мистецька, технічна, спортивна, наукова тощо), створювалися хореографічні ансамблі. Важливим елементом осередків було навчання та методична робота з вчителями позашкільних представництв і позакласних занять. У 70-х роках XX століття палаци та будинки культури стали координаторами молодіжних заходів.

Найбільшим польським фольклорним колективом був *Ансамбль пісні і танцю «Śląsk»*, який виник 1 липня 1953 року в палаці культури Кошенцина. У 1953 – 1957 роках ансамбль налічував майже 300 осіб – 140 у хорі, 60 у балеті й 80 в оркестрі. Більшість з них не були професіоналами і не мали спеціалізованої музичною та хореографічної освіти, половина з них мала початкову освіту й лише невелика частина закінчила середню школу [456].

У 50-ті роки на базі польських класичних університетів Польщі створювалися творчі колективи, у тому числі за підтримки чи з ініціативи Асоціації польських студентів, а традиційними стали ансамблі пісні і танцю. Найстарішим у Польщі є *Ансамбль народного танцю Університету Марії Кюрі-Скłodовської*, що був заснований у 1953 році, а його засновником і незмінним керівником залишається Станіслав Лещинський, старший викладач кафедри фізичного виховання і спорту. Основною метою колективу є розвиток навичок хореографії та співу студентів, підвищення її чутливості до краси музики, мови, руху і жесту. Колектив налічує близько 300 осіб. За часи його існування в діяльності ансамблю прийняли участь більш ніж 7000 студентів, які залишалися його вірними прихильниками. Випускники ансамблю народного танцю є керівниками більше ніж 40 фольклорних колективів у різних частинах країни. Колектив добре відомий населенню міст і сел по всій країні, дав понад

6500 концертів у більшості провінцій, здійснив 260 поїздок за кордон до 51 країни на 5 континентах, де він дав близько 5000 концертів. Ансамбль записав дві пластинки (у Франції та Польщі), аудіокасети і два компакт-диски. Колектив має в репертуарі народні танці та пісні, регіональні танці та народні мелодії інших народів. Ансамблем представлені оригінальні програми, автентичні костюми. Виступи танцівників супроводжує капела [460].

Ансамбль здійснив велику кількість виступів по всій країні, а також виступав на фестивалях у Франції, а оркестр гастролював у США і Канаді. Найбільш значні міжнародні нагороди колективу: «Срібне кільце» XXIV Всесвітнього фольклорного фестивалю в Діжоні (Франція 1969 р.), «FVS» - європейська нагорода за внесок у поширення фольклору, присуджена в 1973 р. вперше колективу з Польщі, «Золота Артеміда» у фольклорному фестивалі в Ефесі (Туреччина 1977), Нагорода «escelente», золота медаль і два кубки за колективний виступ та танцювальний дует в Горіції (Італія, 1984). У 1988 році ансамбль представляв європейський континент на Міжнародному фестивалі та на церемонії відкриття Олімпійських ігор в Сеулі. До багатьох успіхів колективу належать участь у художній програмі ЕХРО'92 в Севільї (Іспанія), ЕХРО-2000 в Ганновері (Німеччина), EUROGATE-2000 в Тайбеї (Тайвань) та багатьох інших міжнародних заходах [там само].

У 1959 році у Ягеллонському Університеті в Кракові на кафедрі слов'янської філології був створений ансамбль «*Słowianki*», який спочатку складався з декількох студентів філологічного факультету. Перший виступ колективу відбувся 1 грудня 1959 року у Клубі міжнародної преси та книги в Кракові. На першому етапі «*Słowianki*» був майже вокально-музичним колективом, який представляв фольклор південних слов'ян і мав назву «Ансамбль слов'янської пісні UJ», а з 1965 року, після організації балетної групи, колектив став називатись «Слов'янський ансамбль пісні і танцю Ягеллонського університету». З 1975 року колектив працював під назвою Ансамбль пісні і танцю Ягеллонського університету «*Słowianki*» [457].

У 1962 році розпочав свою діяльність ансамбль танцю *Вроцлавського університету*, учасники якого працювали над польськими танцями, такими як оборек, мазурка, краков'як, куяв'як, полонез, а також над вибраними танцями польських регіонів – шльонськими, кашубськими, любельськими тощо. Пізніше до репертуару колективу включали сучасні танці типу «Блакитна рапсодія» Дж. Гершвіна. На зміну хореографічному колективу Вроцлавського університету в 1968 р. приходить Секція Артистичної Гімнастики Вроцлавського Університету, яка проіснувала 13 років [396, с. 44-46].

У 1969 р. у Шльонському університеті у Катовицях було створено *Студентський ансамбль пісні і танцю «Katowice»*, який став єдиним на

той час студентським фольклорним колективом у Катовицькому Воєводстві [411]. З 1960 по 1963 рік у Вроцлавському університеті працював єдиний на той період танцювальний клуб у Вроцлаві – Студентський танцювальний клуб, учасники якого опановували мистецтво бального танцю. На щорічних курсах клубу за 3 роки пройшли підготовку біля 2000 учасників, і близько 20 турнірних пар було підготовлено для участі у змаганнях. Свою діяльність Клуб бального танцю відновив у 1980 році [396, с. 47].

Ансамбль *Пісні і танцю «JANTAR»* працює з 1970 року. Колектив об'єднує студентів та випускників Університету Гданського та інших навчальних закладів Триміста. До складу колективу входять хореографічна та вокальна групи й капела. В репертуарі ансамблю присутні не тільки танці регіону, а також і постановки польських народних танців, таких як мазурка і полонез [458].

Ансамбль «JANTAR» добре відомий як в Польщі так і за кордоном, виступав на фестивалях в Німеччині, Іспанії, Франції, Туреччині, Данії, Англії, Швейцарії, Норвегії, Словенії, Ірландії, Болгарії та Нідерландах, де завоював визнання і численні нагороди. За видатні досягнення в розвиток культури студентів, популяризацію традицій народного танцю колектив отримав з рук ректора університету Медаль Університету Гданського – найвищу почесну нагороду для членів університетської спільноти [там само].

Після отримання позитивної оцінки з боку Комісії мистецтв, «JANTAR» став членом польської секції CIOFF – Міжнародної Ради Організацій Фестивалів Фольклору та Традиційних Мистецтв. До видатних досягнень належать також запис касети з програмою колядок і три компакт-диски з піснями різних регіонів Польщі, колядками та пастораллями [458].

Ансамбль *Пісні і Танцю Варшавського Університету «Warszawianka»* є фольклорною групою представництва найбільшого польського вищого навчального закладу. У колективі беруть участь майбутні фізики, математики, інформатики, правознавці, менеджери, економісти, історики, філологи, педагоги, психологи, соціологи, а також випускники майже всіх відділів університету та інших варшавських ВНЗ. Деякі з них у процесі участі в колективі здобувають додаткову кваліфікацію інструктора танцю, що можна буде пізніше використати його в професійній діяльності [459].

Будучи прибічником основного принципу «Освіта через фольклор» Колектив є одним з найбільш активних членів Польської Секції Міжнародної Ради Організацій Фестивалів Фольклору та Традиційних Мистецтв (PS CIOFF).

У своєму репертуарі «Warszawianka» має програми різного виду: національні танці; сценічні картинки з різних регіонів країни, які спира-

ються на польські звичаї та обряди; видовища, пов'язані з тематикою свят Різдва та Великодня. Колектив підготував також багато освітніх програм для шкільної молоді [там само].

«Warszawianka» постійно пов'язана з громадськістю столиці і брала участь у великій кількості тематичних заходів та благодійних концертів. Найбільшим досягненням є щорічні концерти «Віддай серце» на користь Польського Товариства Розсіяного Склерозу, що відбувається в Конгресійному Залі. Високі оцінки Ради Експертів Міністерства Культури і Мистецтва, позитивні відгуки та рецензії зумовили те, що колектив багато разів рекомендувався для участі в престижних загальнодержавних і закордонних заходах [459].

Колектив брав участь у церемоніях підписання партнерських угод між Варшавою та Гаагою в Голландії; Варшавою та Хамамацу в Японії, де разом з Національною філармонією та Польським Театром Танцю з Познані брав участь у Шопенівському Фестивалі. Був також членом артистичної делегації країни під час Днів Польської Культури у Тайвані. Брав участь, як єдиний представник Польщі на Всесвітніх Торгах Культури «Kjongyu World Culture EXPO-98». Здійснив багато загальнодержавних і закордонних турне. У процесі багатьох подорожей, крім самостійних концертів колектив неодноразово брав участь у міжнародних фольклорних фестивалях, здобуваючи цінні нагороди та відзнаки [там само].

1970 рік був переломним для польського суспільства, наслідки політичних подій розповсюджувались на всі сфери громадського життя. Але, в цей час відбувалися зміни у свідомості молодого покоління, на зміну відомим і легендарним хореографам, прийшли молоді фахівці. У танцювальних постановках презентувалися глибокі роздуми щодо складного аналізу тодішньої суспільної ситуації в Польщі. Аматорські ансамблі запрошували на заходи, де раніше виступали тільки професіонали [322, с. 158].

У 80-ті роки продовжували розвиватись танцювальні колективи. У студентських хореографічних ансамблях спостерігались принципові зміни профілю. У цей період в Польщі функціонувало понад 60 аматорських колективів, діяльність яких можна поділити на такі течії: постановки класичного, народно-сценічного, історичного та бального танцю; експериментальна течія, в якій домінував пошук нових ресурсів експресії, підвищувався інтерес до хореографічних методів Сходу, практичної хатха-йоги чи театру міміки та жесту [там само, с. 155].

До другої світової війни хореографічна освіта в Польщі існувала як професійна і була зумовлена потребами балетного театру. Витоки сучасної ХО слід пошукувати на польських етнічних територіях з моменту створення балетних класів при Великих театрах. Так, *Варшавська балетна школа* (Ogólnokształcąca Szkoła Baletowa im. Romana Turczyno-

wicza – OSBRT) була заснована на початку XIX століття і є однією з найстаріших у Європі. До початку Другої Світової війни працювала при Великому театрі. У 1833 році в центрі Варшави побудували нову будівлю театру і кіно, відомий сьогодні як Великий Театр, який став штаб-квартирою балетної школи. У роки війни та окупації (1939 – 1945) колектив припинив роботу, а будівля театру була повністю зруйнована. Тільки у 1965 році закінчили реконструкцію Великого театру, який став одним із найбільших та найсучасніших театрів у Європі [337].

З моменту створення школи у ній працювали кращі французькі, італійські, російські, радянські та польські викладачі. Вони передали учням традиції та секрети балетного мистецтва, сприяючи розвитку польського балету та виховуючи покоління відомих танцівників. Керівниками школи в різні роки були відомі балетмейстери, такі як: Філіппо Тальоні, Карло Блазіс, Пітер Зайліх, Леон Вуйциковський та Роман Турчинович – поточний покровитель школи [155, с. 173].

У 1956 році студентами та викладачами школи були створені високоякісні умови праці. Нова будівля школи вміщала у собі сучасні балетні зали з повним професійним обладнанням, просторі лекційні класи, актовий зал з великою сценою, санітарно-гігієнічні приміщення, медичні та фізіотерапевтичні кабінети [337].

03 вересня 1979 р. завдяки відданій та наполегливій праці вчителя історії танцю і музичних дисциплін, Єлизвети Романової, школа отримала ім'я Романа Турчиновича, який був визначною постаттю польського романтичного балету, танцівником й педагогом балетної школи, але перш за все балетмейстером, хореографом і директором балету Варшавських урядових театрів [там само].

OSBRT у Варшаві є дев'ятирічною артистичною школою, яка готує учнів до отримання диплому професійного танцівника за спеціальністю «сценічний танець». Школа веде водночас загальне навчання на рівні початкової (від 4 класу) школи, гімназії та ліцею. Крім професійного дипломного іспиту, що здається по закінченню 9-літнього циклу навчання, учні складають зовнішні іспити на атестат зрілості. Головним профільним предметом у школі є класичний танець, а на різних етапах навчання викладається також музично-рухова інтерпретація, сучасний, характерний, народний, історичний та партнерський танець, ритміка, музична грамота, відомості про танець тощо [155, с. 173].

Вихованці школи беруть участь у балетних конкурсах (див. дод. Е, табл. Е.1) у Польщі (Гданськ, Щецин) та за кордоном. Позитивний вплив на розвиток індивідуальності та професійних навичок молодих артистів зумовлюється їх участю у багатьох балетних та оперних спектаклях, представлених на сцені Великого театру («Попелюшка», «Баядерка», «Ромео і Джульєтта», «Спляча красуня», «Лускунчик», «Лебедине

озеро», «Анна Кареніна», «Аїда», «Дон Жуан», «Тристан» і багато інших) [337].

У 1946 році розпочала свою діяльність *Загальноосвітня балетна школа імені Людомира Ружицького*, коли була створена приватна Балетна школа в Сосновці з місцеперебуванням на ринковій площі. Її засновницею була Тетяна Висоцька, польська танцівниця, хореограф, педагог і публіцист. З 1918 року очолювала відділ сценічного танцю в Музичній школі Стефана і Тетяни Висоцьких у Варшаві. З 1922 року керувала власноруч створеним колективом, який співпрацював з варшавськими драмтеатрами. Після 1945 року займалася критикою і балетною публіцистикою, була авторкою журналу «Історія балету» [335].

У 1948 році балетна школа в Сосновці була трансформована в Хореографічний ліцей, а в січні 1950 р. набула статусу державної балетної школи. У серпні 1955 року школу було перенесено до Битома і розташовано у будівлі музичної школи. Від лютого 1958 року школа отримала власне приміщення в Битомі, де перебуває до нині. У 1968 – 1969 роках було розпочато розширення та реконструкцію будівлі. У зв'язку з цим добудовано останній поверх, в якому додатково з'явилися 2 балетні зали [155, с. 173].

Коли школа святкувала своє 30-річчя у 1976 році, їй було присвоєно ім'я Людомира Ружицького (1884 – 1953), польського композитора і диригента, який належав до групи композиторів Молодої Польщі. До його артистичного доробку зараховуються опери («Казанова», «Беатріче Ченчі», «Медуза») та балети («Пан Твардовський» і «Аполлон і дівчина») [335].

З 1 вересня 1950 року розпочинає свою історію *Загальноосвітня балетна школа в Гданську*. Спочатку протягом трьох років вона знаходилася в казармі й лише з 1957 року розміщується у центрі міста. Школа була заснована за ініціативою видатного хореографа, професора Яніни Яжинівни-Собчак, яка була керівником Гданського балету, створеного в 1950 році [344].

Спочатку школа функціонувала як державне хореографічне училище, в якому період навчання тривав 6 років і поєднував загальну освіту (в межах ліцейної програми) з професійною підготовкою танцівників для театрів і танцювальних колективів. Програма професійної освіти орієнтувалася на програми радянських балетних шкіл [155, с. 173-174].

У 1952 році хореографічне училище перейменовано на Державну загальноосвітню балетну школу в Гданську і цикл підготовки продовжено до 9-ти років. Учні розпочинали своє навчання по закінченню третього класу початкової школи, а завершували дипломним іспитом і атестатом зрілості. Наука в школі охоплювала загальноосвітні предмети (програма 4 – 6 класів початкової школи, гімназії та ліцею) та професійні дисципліни (практичні й теоретичні). Школа дуже швидко розпочала співро-

бітництво з Балтійською Оперою та охоче «позичала» своїх вихованців до різних балетних спектаклів [344].

У вересні 1972 року директором школи став Броніслав Прадзинський, який, будучи її випускником, досконало знав специфіку школи, а перш за все, потреби її учнів. Він не тільки розширював будівлю, але й боровся за високий професійний рівень школи, високий рівень кваліфікації викладачів (вже з 1975 року в школі були організовані літні курси вдосконалення вчителів у сфері класичного танцю, характерного і сучасного, які інтегрували балетне середовище й давали педагогам нові знання), а також закликав молодь до безперервної роботи над розвитком своєї індивідуальності та професійних умінь. З 1984 року Балетна школа і Музичний театр були організаторами Гданських Балетних вечорів, які дозволили перегляд широкій громадськості найцікавіших хореографічних дебютів [там само].

У 1951 році за ініціативою видатної польської прими-балерини довоєнних часів Ольги Славської-Ліпчинської, а також інспектора шкільної артистичної справи Зигмунда Домбровського створюється *Державна початкова хореографічна школа в Познані*. З 1952 року Хореографічну школу трансформовано в Державну середню балетну школу з 9-річним циклом навчання [336].

У 1973 році, за ініціативою артистичного директора Конрада Джевецького, балетна школа вперше в Польщі ввела до програми навчання предмет «Сучасний танець». З 1981 року був відкритий естрадний відділ, який до 1991 року діяв як єдиний у Польщі. У 1991 році з нагоди 40-річчя існування балетної школи в Познані, їй було присвоєно ім'я першого арт-директора Ольги Славської-Ліпчинської [155, с. 174].

31 травня 1975 року Міністерством культури і мистецтва було прийнято рішення про створення *Державної балетної школи в Лодзі*. Першим директором школи став відомий педагог Іренеуш Баранський. Навчання у школі тривало 9 років. Після складання дипломного іспиту вихованці дев'ятого класу отримували диплом професійного танцівника. У 1981 році в розпорядження балетної школи була передана нова будівля. Майже вісім років у навчальному закладі тривали ремонтні роботи, комплектувалася бібліотека, добиралися колекції музичних та відео-записів [334].

Програма навчання в балетній школі передбачала вивчення таких дисциплін як класичний, сучасний, народний, історичний, характерний та партнерський танець, польська, англійська, російська та французька мови, музично-рухова інтерпретація, ритміка, відомості про танець, музична грамота, принципи гриму, історія і суспільство, математика, природа, інформатика, історія, хімія, фізика, біологія, географія, образотворче мистецтво, безпека життєдіяльності, основи підприємництва, інформаційні технології тощо (див. дод. Р, табл. Р. 8). Планувалася також

виробнича та сценічна практика [155, с. 174].

У параграфі 7 Статуту Лодзької балетної школи розкриваються основні завдання та принципи її діяльності, серед яких: підтримка, організація та реклама культурної і балетної діяльності в країні й за її межами; праця на користь збагачення і поглиблення культурного життя з особливим акцентом на популяризацію балетного й танцювального мистецтва; просування балетного мистецтва в широкому діапазоні. Школа реалізує свої цілі через:

- видавничу діяльність, поліграфічну репродукцію записаних інформаційних накопичувачів;
- фільми та звукозаписи на електронних накопичувачах;
- діяльність в об'єктах культурної спадщини;
- артистичну та літературну творчу діяльність;
- освіти;
- дослідження кон'юнктури ринку;
- здобуття коштів на користь школи;
- співробітництво з органами самоврядування, урядовими й іншими організаціями;
- надання фінансової допомоги у формі стипендій з метою покриття коштів, пов'язаних із виїздами на конкурси та фестивалі;
- підтримку творчих досягнень в освіті через надання державних і зарубіжних стипендій;
- організацію фестивалів, оглядів, конкурсів, експозиції тощо [334].

Історія *Музичної академії в Лодзі* (Akademia Muzyczna im. Grażyny i Kiejstuty Wacewiczów – AMGKB) сягає початку XX століття. Заснована консерваторія за Олени Кійенської-Добкієвічової збирала групу видатних музикантів і педагогів. Після Другої світової війни виш був відроджений, спочатку в якості державної консерваторії музики (18 квітня 1945 р.), а потім як Вища музична школа (квітень 1946 р.) [207].

Першим ректором школи став професор Казимир Вілкомірський, а проректором професорка Олена Кійенська-Добкієвічова. У той час існували чотири факультети: теорії, композиції і диригентури (декан – професор Казимир Сікорський); інструментальний (декан – професорка Марія Вілкомірська); вокальний (декан – професорка Адела Комте-Вілготська); педагогічний (декан – професор Мечислав Кацперчик) [155, с. 174].

У 1982 році Державна вища музична школа отримала назву Музичної академії (Akademia Muzyczna – АМ). У 1999 році АМ прийняла ім'я Гржанини і Кейстута Бацевичів [207].

Головним приміщенням академії є історичний палац, побудований у 1904 – 1908 роках. Після багаторічних зусиль академія отримала в 1990 році іншу будівлю, в якій попередньо розміщувався Медичний ліцей, а ще раніше – будівельна і торгова школа. Перші заняття для студентів академії розпочалися в цій будівлі в жовтні 1993 року [155, с. 174].

Нині в АМГКВ налічується 4 факультети з денною та заочною формами навчання (композиції, теорії музики, ритміки і музичної освіти; фортепіано, органа, клавесина і давніх інструментів; інструментальний; вокально-акторський). Хореографічна освіта в Музичній академії здійснюється на вокально-акторському факультеті за напрямом підготовки «Хореографія і техніка танцю» з 3-річним циклом заочного навчання) (див. дод. Р, табл. Р.9).

Потреби забезпечення хореографів у Вроцлаві слід було вирішувати через відкриття нових навчальних закладів. Так, у 1959 році на засіданні культкомісії Воєводської національної ради, спираючись на аналіз кадрової ситуації на території воєводства, було прийнято звернення до президії воєводської національної ради з пропозицією щодо утворення у Вроцлаві навчального закладу на базі ліквідованого бібліотекарського ліцею, яким став студіуму навчання бібліотекарів. У 1960 році директором студіуму було призначено Олександра Кудельського. У 1962 році Олександр Кудельський йде з посади директора, йому на заміну приходить Зоф'я Шимандера. У 1973 році в навчальному закладі відкривається заочне відділення. 7 березня 1994 року Педагогічна Рада навчального закладу ухвалила новий Статут і приймає нову назву *Державного професійного студіуму навчання аніматорів культури і бібліотекарів у Вроцлаві* (Państwowe Pomaturalne Studium Kształcenia Animatorów Kultury I Bibliotekarzy – PPSKAKiB) [347].

Спеціалізація «Танець» була відкрита у PPSKAKiB в 1985 році за ініціативи тодішньої директорки – пані Яніни Шуміграй. Студіум функціонує у системі шкільної артистичної справи, підпорядковується Департаменту шкільної артистичної справи культурної освіти, Міністерству культури і національного спадку, а також Центру мистецької освіти у Варшаві. Навчання проходить у стаціонарному і заочному порядку на двох факультетах: аніматорів культури та бібліотекарському. Факультет аніматорів культури працює за такими спеціалізаціями: співтовариство анімації, танець, арт-терапія, фільм, пантоміма та театр [там само].

Серед польських науковців і державних діячів, імена яких пов'язані зі студіумом, варто згадати таких видатних особистостей, як Генріх Савіцкі – хореограф, балетмейстер, соліст балету Вроцлавської Опери (характерний танець), Божена Клімчак – ад'юнкт Державної вищої

театральної школи імені Людвіга Сольського у Кракові, заступник декана факультету акторської майстерності (характерний танець та хореографічна майстерня), Маріола Шиманська – суддя турнірів з бальних танців, тренер спортивного танцю 2 класу (хореографічна майстерня), Беата Ліхтарська – тренер та суддя турнірів з бального танцю в Польщі (бальний танець), Єва Мікош-Мієджинська – хореограф, педагогічний і артистичний керівник дитячої студії «Balerinka» (народний танець, польський танець, режисура і композиція танцю), Малгожата Адамчик-Млоджіановська – хореограф ансамблю пісні і танцю «Pogębiok» (польських танець, танцювальний фольклор і джазовий танець), Стефан Боровські – соліст вроцлавської Опери (класичний танець й історія танцю і балету), Вальдемар Сташевські – соліст балету вроцлавської Опери, керівник Балетної студії при вроцлавській Опері, артистичний директор Балетної Школи у Вроцлаві (класичний танець), Веслав Гавалек – актор і співак Глівіцького Музичного театру (ритміка), Іоланта Веселовська-Міхалак – співачка, композиторка (ритміка і знань про музику), Войцех Когучук – інструктор сучасного танцю в декількома будинками культури на Нижній Сілезії, голова Товариства креативних артистів «Arteo» (вільна техніка й танцювальна мода), Дем'ян Біалецькі – теоретик музики (музикотерапія) та ін. [347]

Таким чином, доходимо висновку, що витоками сучасної хореографічної освіти є створення мережі середніх спеціальних хореографічних навчальних закладів, до яких належать балетні школи та Державне хореографічне училище; поява аматорських танцювальних осередків, зокрема ансамблів народного танцю, палаців, будинків і центрів культури; інституалізація вищої хореографічної освіти, яка розпочалася зі створення спеціалізації «Танець» на базі професійних студіумів.

1.3. Розбудова наукового простору хореографічної освіти в Польщі

На сучасному етапі в європейському науковому просторі актуалізуються проблеми розвитку хореографічної освіти та вдосконалення професійної підготовки майбутніх фахівців-танцівників. Модернізаційні процеси в хореографічній галузі, що відбуваються останніми роками в Польщі та Україні, здійснюються на нашу думку за такими основними стратегіями: збереження національних танцювальних традицій, розвиток сучасної хореографії, дослідження хореографії в контексті мистецької та педагогічної освіти.

Хореографічна освіта найчастіше розглядається польськими науковцями як багаторівневий процес, що може активно впливати на формування духовних якостей людини через цілеспрямовану передачу

молоді соціально-історичного досвіду засобами мистецтва (Б. Фату-га [240], І. Моравська [319], К. Павловський [350], К. Урбанський [430]). Дослідники вивчають естетичні аспекти функціонування хореографічного мистецтва (Е. Козак [291; 292], А. Сівяк [399],), його історію, умови формування виконавської майстерності (Г. Хельмецький [225], А. Круліца [302], Е. Пьорун [354], Я. Пшибилович [359]) тощо. Сьогодні напрями досліджень у галузі хореографічної освіти Польщі досить умовно можна поділити за декількома групами: філософські, педагогічні, мистецтвознавчі, історичні.

Розвиток мистецької освіти зумовлений потребами суспільства у створенні багатоманітного культурного простору, в якому особливе місце належить хореографічному мистецтву, особливо її новітнім проявам. Хореографічна освіта в Польщі як самостійна галузь знаходиться на стадії становлення. Однак, слід наголосити, що низка наукових праць складає золотий фонд польської наукової думки в цій сфері [149, с. 250].

Становленню наукового простору в Польщі сприяла низка подій, які зумовили поживлення досліджень з питань підготовки майбутніх фахівців танцювального мистецтва. У науковому просторі хореографічної освіти вирізняються дослідження у сфері сучасного танцю, здійснені Ядвігою Маєвською та Йоанною Шимайдою. Їх автори наголошують на тому, що реальний розвиток сучасного танцю в Польщі не можливий без повстання спеціального науково-дослідного осередку, а також плану підтримки галузі [254, с. 59].

Вирішальною подією стало створення у 2010 році Інституту музики і танцю як дослідницького центру. Його діяльність спрямована на розвиток музичної культури і танцю в Польщі, поліпшення якості освіти, на підтримку існуючих культурних установ [149, с. 250].

Основними завданнями Інституту в галузі танцю є: формулювання пропозицій щодо якості управління танцювальною культурою в Польщі, хореографічної освіти, а також її способів фінансування; охорона культурного спадку, пов'язаного з танцем, зокрема польським; просування польського танцю в країні та за кордоном; діяльність на користь підтримки розвитку танцювальної інфраструктури та наукових досліджень у сфері танцю [269].

Інститут реалізує завдання через аналіз, оцінку та пропаганду змін у політичних і законодавчих питаннях щодо хореографії і юридичних зумовленостей обробки мистецтва танцю; участь у впровадженні і реалізації програми професійної перекваліфікації танцівників; програму моніторингу та пропозиції щодо якості професійного навчання і загальної шкільної освіти у сфері танцю, освіти дорослих, формальної і неформальної хореографічної освіти, застосування нових технологій у педагогіці танцю; збір, обробку та оновлення про танцювальне життя; створення спеціалізованих порталів, баз даних, бібліотек та архівів,

присвячених хореографії; ініціаціювання місцевих і загальнодержавних освітніх програм на аматорському та професійному рівні; організацію навчальних курсів, семінарів, фестивалів, конференцій, дослідних стипендіальних програм для польських артистів, теоретиків, критиків, педагогів, аніматорів культури, студентів і науковців; співпраця з центральними органами влади, органами місцевого самоврядування, установами культури, суб'єктами підприємницької діяльності, які працюють у сфері культури, засобами масової інформації та окремими митцями [269].

Керівними органами Інституту музики і танцю є директор і дві Програмні Ради (у справах музики і у справах танцю). Директор керує діяльністю Інституту, репрезентує його суспільству, а також несе відповідальність за його майно [там само].

Ради у справах музики і у справах танцю призначаються міністром на прохання директора та першого заступника директора строком на три роки серед видатних представників музичного і танцювального середовища. Кожна Рада складається з 5 осіб, репрезентуючих дане середовище. Члени Ради обирають голову, його заступника та проводять свої засідання за необхідністю, але не рідше, ніж один раз на рік.

Серед найбільш важливої діяльності Інституту є організація I Конгресу танцю, який відбувся у квітні 2011 р. у Варшаві. Він був проведений під патронатом Міністра культури і національної спадщини, Маршала Мазовецького воєводства, Мера Варшави, у співпраці з Національним центром культури, Національною Оперою, бібліотекою варшавського університету та викликав неабиякий інтерес серед широкої наукової та педагогічної громадськості [263].

I Конгрес Танцю став зустріччю фахівців в області хореографії, пов'язана з багатоаспектними дебатами над актуальною ситуацією танцю в Польщі, яка ставить собі за мету вироблення стратегії подальшого розвитку цього мистецтва. За три дні роботи Конгресу у секціях виступило 37 науковців [149, с. 251].

Систематизація проблем, порушених у доповідях, дозволила виділити такі тематичні групи: державна політика у сфері хореографічного мистецтва; етапи професійного розвитку танцівників та пов'язані з цим загрози та бар'єри; інфраструктура хореографічної галузі, її сучасний стан і стратегічне планування розвитку; вищі навчальні заклади та їх роль у підготовці педагогів-хореографів; професійна хореографічна освіта за кордоном; розвиток сучасного танцю в Польщі; народно-сценічний та фольклорний танець [216; 263; 310].

Ураховуючи актуальність, науково-практичну й методичну значущість пропозицій, висловлених доповідачами на I Конгресі танцю, було розроблено завдання на майбутнє, а саме [149, с. 251]:

- запроваджувати реформи професійної освіти в галузі танцю;

- збільшувати фінансування хореографічної освіти;
- створити умови в галузі хореографічної освіти для співробітництва з іншими країнами Європи;
- посилити позиції балету в оперних театрах;
- адаптуватися до потреб існуючої інфраструктури хореографічної галузі й побудувати нову;
- активізувати комплексні й компаративні дослідження проблем хореографічної освіти;
- модернізувати навчальний процес мультимедійними засобами;
- реалізувати рішення Конгресу.

У червні 2012 року Інститутом музики і танцю у Варшаві було підготовлено і проведено I Міжнародну наукову конференцію «Танцювальна освіта в Польщі – реалії та виклики». У роботі конференції взяли активну участь представники Департаменту освіти в галузі мистецтва і культури, представники Міністерства культури і національного спадку, наукові співробітники Центру художньої освіти, викладачі закладів освіти та культури, в тому числі професура Державної вищої театральної школи імені Людвика Сольського в Кракові, Музичного університету імені Фредеріка Шопена у Варшаві, науковці Музичної академії імені Г. та К. Бацевичів в Лодзі, Інституту музики і танцю в Варшаві, Відділу театру танцю в Битомі, а також директори загальноосвітніх балетних шкіл. Представницькими були також делегації з Франції та Швейцарії, члени яких під час обговорення висвітлили проблеми танцювальної освіти та підготовки педагогів-хореографів у своїх країнах. Нам випала честь презентувати Україну на цій конференції [149, с. 252].

На конференції дискутувалися такі питання: хореологія як самостійна наука, розвиток хореографічної освіти в різних регіонах Польщі, професійна освіта в балетних школах, системні рішення на рівні національної політики та міжнародного співробітництва, зміни в шкільній артистичній справі тощо. Питання функціонування інструкторських курсів підвищення кваліфікації були розкриті в доповіді керівника театру танцю в Кельцах Ельжбети Шлуфік-Паньтак (Elżbieta Szlufik-Pańtak). Своєю оригінальністю привернув увагу виступ Ядвиги Маєвської (Jadwiga Majewska), присвячений підготовці критиків і теоретиків танцю. Особливо нас зацікавила доповідь Анни Ахімович (Anna Achimowicz) «Медицина танцю». У бесіді з нею ми з'ясували основні завдання танцювально-рухової терапії, соціально-реабілітаційний потенціал

хореотерапії в педагогічній роботі з вихованцями, принципи використання техніки руху, що підвищує фізичний, розумовий і духовний розвиток людини [там само, с. 252].

Під час обговорення проблем на конференції було з'ясовано, що питаннями змісту навчання в балетних школах займається доктор філософських наук та викладач Музичного університету імені Фредеріка Шопена Олександра Дзюрош (Aleksandra Dziuros). На її думку, хореографічні навчальні програми повинні складатися з 4-х загальних розділів: музично-ритмічні вправи, розвиток танцювальних навичок, теоретичні відомості, формування творчої активності вихованців [149, с. 252].

Напружену роботу конференції доповнювали мистецькі заходи, які залишили в її учасників багато цікавих і приємних спогадів. Перший день конференції було завершено урочистим святковим концертом, здійсненим силами вихованців Відділу театру танцю в Битомі [345].

Під час включеного спостереження за учасниками I Міжнародної конференції «Танцювальна освіта в Польщі – реалії та виклики», ми відзначили, що в останні роки значно розширилися можливості фахівців з хореографічного мистецтва щодо оприлюднення власного наукового доробку. Йоанна Шимайда зазначила, що поступово підвищується науковий рівень праць хореографічної тематики, більш активно залучаються науковці-педагоги, докторанти та аспіранти до розвідки актуальних питань неперервної хореографічної освіти. Результати систематизації науково-дослідної роботи вчених у галузі хореографічної освіти свідчать, що необхідно більш активно спрямовувати педагогів-хореографів на розробку змісту, форм і методів професійної підготовки майбутніх фахівців танцювального мистецтва, на спілкування з науковцями із країн близького та далекого зарубіжжя [149, с. 252-253].

Узагальнюючи наукову думку вчених, відзначимо, що в останнє десятиліття в Польщі відчутно збільшилася кількість захищених дисертацій хореографічної тематики. У них досліджуються переважно історико-мистецтвознавчі (А. Круліца, Т. Дрождж, З. Чехлевська, К. Фелхнер), філософські (К. Урбанський) та терапевтичні (М. Вішнєвський) проблеми танцювальної культури Польщі (див. дод. В, табл. В. 2).

Питанням розвитку та виникнення нових форм театрального мистецтва присвячена наукова праця Анни Круліци «Театр танцю: генезис нових форм театрального мистецтва». Авторка висвітлює зміни та відродження в мистецтві танцю на початку ХХ століття, пояснює європейські спроби створити сучасний танець, розкриває структуру театру танцю. Наприкінці дослідження Анна Круліца описує та аналізує виступи відомих балетмейстерів Піни Бауш та Йоганна Кресніка [302].

З моменту створення науково-дослідного Інституту музики і танцю у Польщі виконується низка проектів щодо вивчення стану хореографічної освіти та танцювального мистецтва в країні. Порівняльно-

зіставний аналіз низки звітів з різних регіональних центрів (див. дод. Г, табл. Г. 1) дозволив нам з'ясувати: стан аматорської й професійної ХО та стан інфраструктури хореографічної галузі кожного регіону; визначити динаміку змін; проаналізувати роботу державних та приватних театрів балету, центрів культури, шкіл та університетів. З'ясовано, що низка науково-дослідних проектів 2011 року була присвячена проблемам розвитку танцю у різних регіонах Польщі (див. рис. 1.5).

ЗВІТИ НАУКОВЦІВ, В ЯКИХ РОЗКРИТО СТАН ПОЛЬСЬКОГО ТАНЦЮ В РІЗНИХ РЕГІОНАЛЬНИХ ЦЕНТРАХ ПОЛЬЩІ		
Соня Нієспіаловська-Овчарек	Лодзь	[329]
Ядвига Грабовська	Краков	[253]
Анна Круліца	Білосток, Каліш, Кельце	[298; 299; 300]
Ришард Каліновські	Люблін	[278]
Марчін Мацкевіч	Познань	[311]
Вітольд Мрозек	Верхня Сілезія	[321]
Юлія Хочик	Варшава	[264]
Дорота Радванська	Вроцлав	[360]

Рис. 1.5. Танцювальні звіти різних регіонів Польщі

У загальному вигляді стан сучасного танцю розкрито у «Звіті про сучасний танець в Польщі в 1989 – 2009 рр.», представленого Ядвигою Маєвською та Йоанною Шимайдою. Ними вивчені питання еволюції сучасного танцю та хореографічної освіти в Польщі протягом останніх двадцяти років. Дослідниці доходять висновку, що «високий рівень і творчий потенціал польського танцю обмежується слабкістю інституціональних і освітніх установ, відсутністю єдиних програм і субсидій на розвиток танців». На думку Ядвиги Маєвської та Йоанни Шимайди, в Польщі не вистачає «інтелектуальної бази, необхідної для вдосконалення мистецтва танцю – кураторів, критиків, менеджерів» [254].

У порівняльному плані зазначимо, що в Україні у ході підготовки спеціаліста до творчої та наукової фахової практики назрілою та

багатоаспектною стає проблема пошуків новітніх підходів і технологій. Невід'ємною складовою фахової та загальнопедагогічної підготовки майбутнього вчителя є художньо-естетичний компонент, який визначає важливий чинник формування професійно багатозначних та особистісних якостей, суспільної та естетичної культури, мистецького світосприйняття. Відповідне місце у виконанні вище зазначених завдань в Україні відводиться хореографічній підготовці, яка здійснюється за умов аматорської та вищої педагогічної освіти в аудиторній та студійній формах роботи.

Дефіцит історико-педагогічних розвідок у сфері хореографічної підготовки аматорів і фахівців в Україні на різних історичних етапах її розвитку, спричинює зростання теоретичних досліджень окресленої проблеми. Науково-дослідні праці, присвячені питанням ХО, що досліджуються, засвідчують складність і недостатність його вивчення. Питання історії й теорії хореографічного мистецтва та освіти викладено у працях Н. Горбатової [44], О. Жирова [60], Р. Захарова [69], Л. Івлевої [72], С. Легкої [96] та ін.; загальнотеоретичні засади фахової підготовки викладачів хореографії аналізуються в роботах Є. Валукіна [27], С. Забрєдовського [64], Л. Цветкової [193] та ін. Питання підготовки професійної ХО та вчителів хореографії віднайшли своє відображення в дослідженнях Л. Андрущук [7], О. Бойко [23], О. Бурля [26], О. Таранцевої [182].

Історичний і педагогічний аналіз атрибутів хореографічної підготовки фахівця у системі вищої педагогічної освіти в Україні у період 20-х рр. ХХ ст., її специфіку, нормативно-правове забезпечення, основні завдання та форми організації були розкриті Т.О. Благовою, кандидатом педагогічних наук, доцентом, докторантом Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка, у своїй праці «Хореографічна підготовка вчителя у системі вищих педагогічних навчальних закладів в Україні 20-х рр. ХХ ст.» [21]. Дослідниця зазначає, що «запровадження у навчальні плани шкільної освіти предметів хореографічної спрямованості (танців, гімнастики, ритмопластики, рухливих ігор тощо) наголошує про необхідність належної підготовки вчителів у цій галузі. Вагомість хореографічної підготовки у змісті педагогічної освіти зумовлюється також потребою у високоосвічених спеціалістах, готових до виконання багатoproфільної педагогічної роботи в закладах соціального виховання. Зокрема, хореографія була представлена в системі позааудиторної, студійної роботи в інститутах народної освіти, з метою підвищення професійного рівня майбутніх учителів, формування їх загальнопедагогічних та прикладних умінь, педагогічної майстерності, креативних здібностей» [там само].

Також вчена Т. Благова дослідила особливості фахової підготовки майбутніх викладачів-хореографів у системі вищої педагогічної освіти.

Авторка аналізує провідні форми, методи організації та зміст навчання вихованців, важливість педагогічної діяльності у здійсненні їх професійного становлення. Детально розкриває важливу роль самостійної роботи у підготовці майбутніх учителів-хореографів. Дослідниця наголошує, що «фахова підготовка майбутніх викладачів-хореографів у системі педагогічної освіти вимагає системного, планомірного підходу. Обов'язковими правилами кожної форми організації навчально-пізнавальної практики вихованців є: відповідність змісту навчальної програми та закономірності вивчення дисципліни; дотримання цілей та завдань виконання навчальної, виховної та розвивальної функцій освіти у ході опанування матеріалів; формування у студентів здібності до самостійного дослідження, розвитку їх особистісних якостей» [20, с. 145-153].

Науковець В. Шеремета у праці «Становлення вищої хореографічної освіти в Україні у повоєнний період» проаналізував процеси становлення та стан вищої ХО та визначає для себе низку завдань: «прослідити підготовку фахівців-хореографів у повоєнний період; розкрити умови вищої хореографічної освіти у встановлену добу; встановити проблеми витоків та розвитку закладів освіти з підготовки фахівців-хореографів». Проаналізувавши роботу В. Шеремета доходимо висновку, що прогресивного розвитку в Україні набула підготовка хореографічної кадрової політики у післявоєнний період, піднісся високоякісний показник цього процесу [199].

Безліч науковців працювали над проблемами хореографічної освіти і присвятили праці народно-сценічному танцю, який є важливою складовою фахової підготовки майбутніх спеціалістів хореографії. Відокремлення українського народного танцю з предмету народно-сценічний танець у самостійну дисципліну «Теорія та методика викладання українського народного танцю» викликало науковий інтерес до розвитку української хореографії, її лексики та художніх образів. Отримавши статус самостійного навчального предмету хореографічного циклу, він піддавався більш досконалому вивченню. Як наслідок, був залишений без належної уваги предмет народно-сценічний танець. Нині, коли в Україні активно модернізується вища освіта, в тому числі мистецька, педагогічно-науковці намагаються повернути народно-сценічному танцю його важливий статус у підготовці вчителів-хореографів.

Сьогодні науковці-педагоги досліджують проблему хореографічної підготовки фахівців у структурі педагогічної освіти. Цікавою є робота доцентів Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка І. Тригуб та С. Тригуб «Організаційно-змістові пріоритети фахової підготовки вчителя-хореографа». У статті досліджено проблему підготовки майбутнього хореографа у вищих педагогічних навчальних закладах України, розкрито провідні напрями реформування структури та змісту означеної підготовки [186, с. 405-411].

Кандидат педагогічних наук О.Таранцева у своїй дисертації «Формування фахових умінь майбутніх вчителів хореографії засобами українського народного танцю» висвітлює питання формування хореографічних умінь за допомогою українського народного танцю у студентів педагогічних закладів під час вивчення спецдисциплін, психологічних, педагогічних та хореографічних джерел, а також її виконання у практичній роботі педагогічних вишів. Нею опрацьовано та теоретично аргументовано структуру та зміст хореографічних умінь і критерії їх сформованості у вихованців педагогічних закладів. Авторкою була запропонована педагогічна технологія формування фахових умінь у вчителів хореографії за допомогою українських народних танців. Дослідниця доводить, що «підняття ефективності формування хореографічних умінь майбутніх танцівників під час вивчення спецкурсу «Теорія та методика українського народно-сценічного танцю» допомагає педагогічне оцінювання рівня хореографічних умінь студентів, а також вживання перспектив змісту навчального матеріалу, видів контролю, самостійної праці, педагогічної роботи» [182, с. 20].

Проблему формування художньо-естетичного досвіду майбутніх учителів хореографії розглядає дослідниця Т.Сердюк. У дисертаційній роботі автор аналізує сутність зазначеного процесу, його зміст і структуру. Вченою було зазначено, що органічне поєднання різних елементів хореографії допомагає розвою творчої активності вихованця та збільшенню продуктивності його пізнавальних процесів; забезпечує емоційну виразність засобами образного сприймання мистецтва та реальності; пропонує умови для особистісного самовираження й результативної педагогічної комунікації; уможлиблює виховання моральних та вольових якостей особистості; сприяє інтенсивному розвитку постановочної роботи з вихованцями, тим самим залучає їх до національних хореографічних звичаїв. Дослідницею було визначено та затверджено систему критеріїв сформованості художньо-естетичного досвіду майбутніх фахівців хореографії та сформульовано три рівні його діяльності – репродуктивний, продуктивний, творчий [176, с. 21].

Ю.Ростовська у своїй дисертації «Формування педагогічних переконань майбутніх учителів хореографії у процесі методичної підготовки» визначила педагогічні умови цього процесу та розробила технологію, направлену на придбання спільності у процесі засвоєння методичних знань. Авторка з'ясувала серйозні закономірності процесу формування педагогічних переконань, які санкціонують визначення характеру та ефективності навчальної діяльності студентів, результати педагогічних дій, створення умов для успішної роботи. Нею було запропоновано систему показників сформованості педагогічних переконань майбутніх фахівців [171, с. 20].

З'ясовано, що фахова підготовка майбутніх танцівників і хореографів охоплює не тільки формування особливих знань, практичних умінь та навичок танцювально-творчої роботи, але й надає можливість для засвоєння та збагачення ними технічної та виконавської вправності, розвитку загальнопедагогічних і професійних здатностей, без котрих нездійснима майбутня викладацька діяльність. Необхідно відзначити, що деякими науковцями приділяється належна увага формуванню особистості вчителя-хореографа в сучасній науці, зокрема таким аспектам, як підготовка танцівника та хореографа до мистецько-творчої фахової діяльності, розвиток творчої індивідуальності вчителя у процесі фахової підготовки, персональний стиль педагогічної діяльності тощо [186, с. 406].

Ми цілковито визнаємо та погоджуємося з позицією дослідника Є. Валукіна, який наголошує на тому, що рівень освіти, виховання й культури сьогоденного вихованця хореографічної школи чимало в чому залежить від нинішніх педагогів-хореографів, зокрема: як саме він буде виконувати свою діяльність, які теоретично-практичні успіхи хореографічної науки буде застосовувати у своїй роботі. Вчений наголошує на тому, що юний майстер-хореограф, випускник вишу зобов'язаний: вирішувати завдання, які визначаються його кваліфікацією; уміти реалізовувати робочий процес вихованців у танцювальному колективі з метою розвитку особистості та з урахуванням специфіки викладаємого напрямку; вміти заохотити до позаурочної діяльності; уміти розглядати особисту діяльність, як об'єкт вдосконалювання [27, с. 24].

Отже, аналізуючи розвиток наукового простору в Польщі та Україні щодо хореографічної підготовки фахівців, нами було з'ясовано, що існує низка праць з проблем підготовки майбутніх вчителів до хореографічної діяльності, розвитку особистості вчителя у процесі ХП, формування індивідуального стилю професіонала хореографічної галузі, а також підготовки фахівців-хореографів до діяльності у сфері аматорської хореографічної освіти. Наголосимо, що особливої уваги потребує вивчення модернізаційних процесів у сфері професійної хореографічної освіти, тому у наступному розділі ми більш детально зупинимось саме на цій складовій ХО та висвітлимо її базові аспекти (нормативно-правовий, структурний та змістовий).

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1

Результати термінологічного аналізу ключових понять наукових розвідок вітчизняних і зарубіжних дослідників та словникової літератури дозволили упорядкувати поняттєво-термінологічний апарат дослідження. Конкретизовано поняття «хореографічна освіта», дефініційованого як галузь мистецької освіти, що реалізується в системі дошкільних, шкільних, позашкільних, спеціальних середніх, вищих навчальних закладів та

післядипломних студій з метою гармонійного розвитку особистості й формування широкого спектру її фахових компетенцій у сфері хореографії. Виокремлено аматорську й професійну складові хореографічної освіти в Польщі, що здійснюється у 2-х типах навчальних закладів – державних і приватних.

Поглиблено й уточнено зміст поняття «хореографічна підготовка» (ХП), що схарактеризована як організований процес передачі теоретичних знань, формування практичних умінь і навичок, необхідних для успішної діяльності у сфері хореографії, та засвоєння сукупності цінностей і норм, що спрямований на підвищення рівня танцювальної культури особистості.

Результати термінологічного аналізу дозволили виокремити сутнісні характеристики й визначити модернізацію хореографічної освіти як інноваційний процес перетворення, що полягає: в оновленні нормативно-правового забезпечення якості ХО та її інтеграції до європейського і світового освітнього співтовариства, в удосконаленні структури згідно потреб суспільства і держави у кваліфікованих фахівцях, у переорієнтації мети та змісту хореографічної освіти на гармонійний розвиток особистості й формування її фахових компетенцій.

Визначено напрями модернізації хореографічної освіти, зокрема: розробка нормативно-правової бази, що включає законодавчі акти, стандарти ХО, навчальну та наукову документацію тощо; оновлення структури (оптимізація переліку спеціальностей згідно з потребами ринку праці, переатестація вишів, перехід на багаторівневу вищу хореографічну освіту – молодший спеціаліст, бакалавр, магістр, доктор) та змісту (впровадження новаторських програм ХО, введення до навчальних планів предметів з інтеркультурним і терапевтичним змістом, проведення міжнародних майстер-класів з використанням мультимедійних технологій) аматорської і професійної хореографічної освіти; розбудова наукового простору хореографічної освіти.

Застосування ретроспективного методу дозволило визначити витоки сучасної хореографічної освіти в Польщі, серед яких: створення мережі середніх спеціальних хореографічних навчальних закладів, до яких належать балетні школи у Варшаві, Битомі, Познані, Лодзі та Державне хореографічне училище в Гданську; поява на початку ХХ століття аматорських танцювальних осередків, зокрема ансамблів народного танцю, палаців, будинків і центрів культури, діяльність яких зосереджувалася на вихованні через мистецтво; інституалізація вищої хореографічної освіти, яка розпочалася зі створення спеціалізації «Танець» на базі професійних студіумів у Глівіцах (1983 р.) та Вроцлаві (1985 р.).

За допомогою біографічного методу виокремлено персоналії, що відіграли значну роль у становленні хореографічної освіти в Польщі,

зокрема: Т. Висоцької, якій належить ідея відкриття Загальноосвітньої балетної школи імені Людомира Ружицького в Сосновці; Я. Яжинівни-Собчак – засновниці Загальноосвітньої балетної школи в Гданську; Б. Прадзинського – організатора літніх курсів удосконалення вчителів у сфері класичного, характерного і сучасного танців, ініціатора створення першого аудіовізуального кабінету; польської прими-балерини О. Славської-Ліпчинської та інспектора шкільної артистичної справи З. Домбровського – ініціаторів створення Державної початкової хореографічної школи в Познані; К. Джевецького, який перший ввів до програми навчання предмет «Сучасний танець» у Познанській хореографічній школі; Я. Шуміграй, якій належить ідея відкриття у Державному професійному студіумі навчання аніматорів культури і бібліотекарів у Вроцлаві напряму «Танець»; Ю. Остерви – засновника Державної вищої театральної школи імені Людвіга Сольського в Кракові з відділом танцю в Битомі.

З'ясовано, що на розбудову наукового простору хореографічної освіти в Польщі значно вплинуло створення Інституту музики й танцю, діяльність якого спрямована на поліпшення якості освіти та фінансову підтримку культурних установ, проведення I Конгресу танцю та I Міжнародної хореографічної конференції з метою вироблення стратегії подальшого розвитку галузі. Систематизація проблематики доповідей, виголошених на наукових форумах, дозволила виділити такі тематичні групи: державна політика у сфері хореографічного мистецтва; професійний розвиток танцівників, його етапи, загрози та бар'єри; інфраструктура хореографічної освіти, її сучасний стан і стратегічне планування розвитку; вищі навчальні заклади та їх роль у підготовці педагогів-хореографів; професійна хореографічна освіта за кордоном; розвиток сучасного танцю в Польщі; народно-сценічний та фольклорний танець.

Узагальнено результати досліджень польських науковців у галузі хореографічної освіти, зокрема здійснено порівняльно-зіставний аналіз низки звітів з різних регіональних центрів (Лодзь, Краков, Білосток, Каліш, Кельце, Люблін, Познань, Варшава, Вроцлав), у яких: висвітлено стан аматорської та професійної ХО; представлено роботу державних та приватних театрів балету, центрів культури, шкіл та університетів; окреслено рекомендації для регіонального розвитку ХО.

Отже, ключовими поняттями дослідження модернізації хореографічної освіти в Польщі стали «хореографічна освіта» та «хореографічна підготовка». Сутність та напрями модернізації хореографічної освіти визначено в контексті нормативно-правових та структурно-змістових інноваційних змін. У витоків модернізації ХО стояли засновники балетних шкіл, організатори професійних студіумів та літніх курсів, а стрімка розбудова наукового простору ХО у ХХІ столітті стала можливою завдяки появі науково-дослідного інституту та проведенню міжнародних наукових симпозіумів.

РОЗДІЛ 2.

БАЗОВІ АСПЕКТИ МОДЕРНІЗАЦІЇ ХОРЕОГРАФІЧНОЇ ОСВІТИ В ПОЛЬЩІ

2.1. Нормативно-правовий аспект модернізації хореографічної освіти в Польщі

Створення міжнародного освітнього простору вимагає від європейських навчальних закладів дотримання загальних правових норм, що відображені в документах Європарламенту, Європейської комісії, Ради Європи, Болонського процесу тощо. Взаємодія та функціонування соціальних систем регламентується правилами, встановленими державою для створення найкращих умов для економічного й культурного розвитку суспільства. Ці правила зазвичай утворюють правове поле, що детермінує діяльність усіх соціальних інститутів держави, зокрема системи середньої та вищої освіти. Нормативно-правовий аспект модернізації освіти, зокрема хореографічної, як її компонента, значною мірою визначає структурні й змістові трансформації в цій системі, а отже, вимагає першочергового розгляду.

Діяльність усіх соціальних інститутів держави, зокрема системи хореографічної освіти регламентується нормативно-правовими документами трьох рівнів: європейського (покликані сприяти формуванню спільної європейської освітньої політики), державного (Конституція [290], Закон «Про систему освіти» [442], Закон «Про вищу освіту» [432; 433; 440]) та інституційного (статути вишів, розпорядження ректора, рішення вчених рад).

На *європейському рівні* основними міжнародними договорами, що стосуються системи освіти в Польщі є Європейська конвенція «Про еквівалентність дипломів, які надають допуск до університетів» (прийнята 11 грудня 1953 р. у Парижі та затверджена польським Сеймом 7 вересня 1994 р.) [55], Європейська конвенція «Про академічне визнання університетських кваліфікацій» (прийнята 14 грудня 1959 р. в Парижі та затверджена польським Сеймом 10 жовтня 1994 р.) [58], Конвенція «Про визнання навчальних курсів, дипломів про вищу освіту та навчальних ступенів у державах регіону Європи» (прийнята 21 грудня 1979 р. в Парижі та затверджена польським парламентом 17 вересня 1982 р.) [86], Європейська конвенція «Про загальну еквівалентність періодів навчання в університетах» (прийнята 6 листопада 1990 р. у Римі та затверджена польським Сеймом 12 грудня 1994) [54; 56], Лісабонська Конвенція (прийнята 11 квітня 1997 р. і затверджена польським Сеймом 17 березня 2004 р.) [87], Болонська декларація «Європейський простір у сфері вищої освіти» (прийнята 19 червня 1999 року) [421], Європейська

культурна конвенція (прийнята 19 грудня 1954 р. і затверджена Польською Народною Республікою 16 жовтня 1989 р.) [239].

Згідно Європейської конвенції «Про еквівалентність дипломів, які надають допуск до університетів» кожна Договірна Сторона з метою прийому в розташовані на її території університети, якщо такий прийом підпадає під контроль держави, визнає еквівалентність дипломів, виданих на території будь-якої іншої Договірної Сторони, які є документами про освіту, необхідними для прийому в аналогічні навчальні заклади країни, в якій ці дипломи були видані. Кожна Договірна Сторона протягом одного року після набрання чинності цієї Конвенції надсилає Генеральному секретарю Ради Європи письмовий перелік заходів, прийнятих з метою виконання положень документу [55].

Відповідно до Європейської конвенції «Про академічне визнання університетських кваліфікацій» учасники надають академічне визнання університетським кваліфікаціям, присудженим університетом, розташованим на території іншої Договірної Сторони. У статті 3 конвенції наголошується про те, що таке академічне визнання іноземної університетської кваліфікації надає її власнику право продовжувати навчання в університеті та складати академічні іспити після завершення такого навчання з метою отримання допуску до присвоєння наступного звання; використовувати академічне звання, присуджене іноземним університетом, із зазначенням його походження [58].

Результати теоретичного аналізу Конвенції «Про визнання навчальних курсів, дипломів про вищу освіту та навчальних ступенів у державах регіону Європи» свідчать про те, що підписанти виявляють бажання тісно співпрацювати у межах своїх законодавств і конституційних структур, а також у чинних міжурядових договорів з тим, щоб встановлювати широкий доступ у свої вищі студентам або науковим працівникам, вивчати перспективу розробки та прийняття подібних термінів і критеріїв оцінки, безперервно поліпшувати навчальні програми в договірних країнах, підтримувати регіональне й глобальне співробітництво. Договірні держави погодилися використовувати всі можливі заходи, щоб стимулювати відповідні компетентні власті признавати свідоцтва про завершення середньої школи та інші дипломи, забезпечувати дійове визнання виданих компетентними органами інших договірних держав свідоцтв, дипломів або вчених ступенів [86].

У Європейській конвенції «Про загальну еквівалентність періодів навчання в університетах» прийнятій у Римі, сторони визнають будь-який період навчання, завершений студентом у будь-якому вищій іншій Сторони, еквівалентним аналогічному періоду, завершеному в закладі його постійного навчання, якщо з одного боку вищий заклад постійного навчання чи компетентний орган Сторони, на території якої заклад розташований, та з іншого боку вищий заклад освіти чи компетентний

орган Сторони, на території якої період навчання був завершений, попередньо уклали відповідну угоду; керівні органи вищого закладу освіти, в якому період навчання був завершений, видали студенту свідоцтво, яке підтверджує, що він завершив зазначений період навчання із виконанням встановлених вимог. Тривалість періоду навчання визначається компетентними органами Сторони, на території якої розташований вищий заклад постійного навчання [54; 56].

У 1997 році під егідою Ради Європи та ЮНЕСКО було прийнято Лісабонську конвенцію «Про визнання кваліфікацій з вищої освіти в європейському регіоні». Лісабонська угода проголошує наявність і значущість розмаїтих освітніх систем, її метою є створення умов, за допомогою яких велика кількість людей, застосувавши всі здобутки національних систем освіти та науки, будуть мобільними на європейському ринку праці.

Метою Болонської декларації є встановлення європейської зони вищої освіти, а також активізація європейської системи вищої освіти у світовому масштабі. Таким чином, зміст декларації зводиться до таких ключових положень: уведення системи двоетапної вищої освіти (базової – бакалаврат і повної – магістратура); введення системи кредитних одиниць (ECTS) як засобу підвищення мобільності студентів; прийняття системи порівнянних ступенів, у тому числі шляхом запровадження додатка до диплому для забезпечення можливості працевлаштування європейських громадян і підвищення міжнародної конкурентоспроможності європейської системи вищої освіти [421].

Згідно Європейської культурної конвенції підписанти заохочують вивчення громадянами мов, історії і культури інших Договірних Сторін і проводять взаємні консультації в межах Ради Європи з метою виконання сумісних дій, які сприятимуть культурним заходам [239]. Таким чином, особливого значення у цьому сенсі набуває культурна діяльність дітей та молоді, залучення їх до системи культурних цінностей, притаманних конкретному навчальному закладу, які стають організаторами великої кількості культурно-мистецьких заходів (концертів, оглядів, зустрічей, конференцій), а також загальнопольських та міжнародних фестивалів.

Освіта становить фундамент інтелектуального, культурного, соціального, економічного розвитку суспільства і країни, яка керується принципами, викладеними в Конституції Республіки Польща, а також вказівками, викладеними в Загальній Декларації Прав Людини, Міжнародному Пакті Громадянських і Політичних Прав також Конвенції про Права Дитини. Таким чином, на державному рівні базовим для освіти сучасної Польщі є чинний Закон «Про систему освіти», який був схвалений 07 вересня 1991 р. [442].

У ст. 2 Закону розкривається структура системи освіти, яка включає в себе дошкільні, шкільні, позашкільні, вищі навчальні заклади, установи післядипломної освіти та педагогічні бібліотеки [там само]. Зазначимо, що хореографічна освіта в Польщі здійснюється в закладах різного типу (аматорських та професійних). Так, дошкільну освіту можна отримати в дитячих садках і центрах розвитку дитини; початкову та спеціальну середню в балетних школах (Познань, Битом, Вроцлав, Гданськ, Лодзь, Варшава); вищу – студіумах (Глівіце, Вроцлав, Каліш), вищих школах (Кельце, Краків, Люблін), академіях (Лодзь) та університеті (Варшава). Аматорське навчання здійснюється в державних і приватних позашкільних навчальних закладах, до яких відносяться: хореографічні школи та школи мистецтв, палаци і будинки культури, ансамблі й осередки танцю, хореографічні гуртки, танцювальні студії, центри, клуби, курси тощо.

Змістовий аналіз Закону дозволяє стверджувати, що міністр до справ освіти і виховання координує і реалізує освітню політику держави і взаємодіє в цій сфері з відповідними відділами в справах функціонування системи освіти. Згідно ст. 22 Закону 1991 р. Міністром визначаються: умови і порядок прийому учнів у школи і перехід від одного типу школи до іншого; організації освіти дітей польських громадян, які тимчасово проживають за кордоном; умови надання пільг; плани навчання з зазначенням кількості годин; основні навчальні програми; умови та спосіб оцінювання учнів тощо [442].

Законом від 1991 р. було висвітлено основні форми навчання і виховання у школах середньої освіти: обов'язкові навчальні заняття; творчі заходи; у школах професійно-технічної освіти – виробнича практика; заняття для учнів з обмеженими можливостями; заняття у межах кваліфікаційних професійних курсів. Окрім названих пунктів за школами закріплюється можливість вносити в навчальний процес індивідуальні пропозиції.

У ст. 67 Закону «Про систему освіти» зазначається, що державні школи повинні забезпечувати учням можливість користуватися приміщеннями для навчання з необхідним устаткуванням, бібліотеками, кабінетами медичної допомоги, комплексом спортивних і рекреаційних пристроїв та адміністративно-господарськими приміщеннями [там само]. Хореографічні заняття мають проводитися у приміщенні, адаптованому до числа учасників. Студентам необхідно мати гімнастичні костюми й м'які черевики. У навчальних закладах використовують таке обладнання: звукове устаткування, стереосистеми з CD, набір необхідних компакт дисків.

У порівняльному плані зазначимо, що згідно з Законом України «Про освіту», який був прийнятий 23 травня 1991 року до органів управління освітою належать: центральний орган виконавчої влади, який забезпечує формування державної політики у галузі освіти; центра-

льний орган виконавчої влади, котрий здійснює державну політику у галузі освіти; центральні органи виконавчої влади, яким підпорядковуються навчальні заклади; місцеві державні адміністрації та органи місцевого самоврядування, а також утворені місцевими державними адміністраціями та органами місцевого самоврядування структурні підрозділи з проблем освіти (місцеві органи управління освітою). У ст. 29 Закону розкривається структура освіти України, яка включає дошкільну, загальну середню, позашкільну, професійно-технічну, вищу, післядипломну, аспірантуру, докторантуру та самоосвіту [67].

Теоретичний аналіз Закону «Про освіту» дає право стверджувати, що в Україні провідним видом середніх навчальних закладів є середня загальноосвітня школа трьох ступенів: перший – початкова школа, що надає елементарну загальну освіту, другий – основна школа, яка забезпечує базову загальну середню освіту, третій – старша школа, яка надає повну загальну середню освіту. Для розвитку здібностей, обдарованості й хистів дітей виникають спеціальні класи (з ґрунтовним вивченням особливих предметів, зокрема хореографічних), спеціалізовані школи, гімназії, ліцеї, колегіуми, а також різноманітні типи навчально-виховних осередків. Найбільше держава надає допомогу і заохочення високообдарованим дітям у вигляді стипендій, стажувань до основних вітчизняних та іноземних освітніх, культурних центрів).

У контексті проблеми забезпечення якості вищої освіти в Польщі заслуговує на увагу прийнятий 12 вересня 1990 р. Закон «Про вищу освіту», який зумовлює зміни у структурі та змісті ВНЗ. У ст. 23 Закону були розкриті джерела фінансування вишів. Таким чином, вищий навчальний заклад міг отримати кошти від бюджету держави; бюджету місцевого самоврядування та їх асоціацій; наукової, діагностичної, лікувальної, реабілітаційної, артистичної й спортивної діяльності; оплати за дидактичні заняття; внесків підприємницької діяльності; через процедуру благодійних пожертвувань, дарування та спадкування. Крім того, державний ВНЗ отримує з бюджету держави гранти на дидактичну діяльність, підготовку кадрів, наукові дослідження, утримання закладу, будівельні інвестиції [432].

У системі управління вищою освітою в Польщі всі важливі рішення міністра приймалися за участі Головної ради вищої освіти. До складу Ради входять академічні співробітники, які працюють у якості професора або доцента та мають науковий ступінь і студенти навчальних закладів. За змінами, внесеними пізніше, було скорочено кількісний склад Ради з 70-ти до 30-ти осіб й зазначено, що професорів або докторів хабілітованих має бути 21, докторів – 6 і студентів вишів – 3. Таким чином, відбулася активізації модернізації системи управління вищої освіти шляхом зменшення чиновницького складу і залучення студентів до формування освітньої політики держави.

Законом від 1990 р. на Головну раду була покладена місія визначати умови, яким повинен відповідати виш, щоб присвоювати освітньо-кваліфікаційні рівні, а також здійснювати навчання за різними напрямками, виконувати мінімальні програмні вимоги та формулювати назви цих напрямів. Студенти отримували право навчатися за довільною кількістю напрямів, за індивідуальними планами й програмами [там само]. Нині вища хореографічна освіта в навчальних закладах Польщі викладається за такими основними напрямками: актор театру танцю (PWST в Кракові – Відділ Театру Танцю в Битомі); танець та балетна педагогіка (Музичний університет імені Фредеріка Шопена в Варшаві); артист музичних сцен, хореограф, педагогіка танцю та танцівник (Гуманістично-економічна академія в Лодзі); ритміка і теоретично-музичні предмети (Музична академія імені Карла Шимановського в Катовицях), товариський танець, сучасний танець та хореотерапія (Вища школа суспільних наук у Любліні).

Законом 1990 р. були розширенні права вишів щодо організації навчально-виховного процесу, розпочинаючи, насамперед, з укладання навчального плану. Таким чином, мистецькі виші, де здійснювалась хореографічна освіта, отримали можливість видозмінювати зміст підготовки спеціалістів відповідно до вимог ринку праці.

У Законі 1990 р. вищим навчальним закладам, у тому числі мистецьким, надавалося право самостійно укладати міжнародні угоди, завдяки яким академічні працівники і студенти польських вишів можуть виїхати за кордон з навчальною або дослідницькою метою, та визначалися умови прийняття іноземних науковців і студентів [432]. Так, за даними, наведеними у звітах ректора Музичного університету імені Фредеріка Шопена (Uniwersytet Muzyczny Fryderyka Chopina – UMFC), закордонні виші відвідали: у 2012 – 2013 н. р. – 33 працівники і студенти. Крім того, Музичні академії Польщі, в яких здійснюється хореографічна підготовка фахівців, розвивають співпрацю (див. дод. Ж, табл. Ж.1) між вишами, підприємствами й науковими установами Австрії, Бельгії, Чехії, Франції, Іспанії, Нідерландів, Литви, Великобританії, Німеччини, Норвегії, Словаччини, Швейцарії, Туреччини, Угорщини, Італії та Китаю.

У порівнянні з Законом «Про вищу освіту» (1990 р.) нова розробка документа, прийнятого 27 липня 2005 р., більш чітко й ґрунтовно висвітлює систему вищої освіти в Польщі. До нормативно-правового акта включено такі терміни: «державний та недержавний навчальний заклад», «вища освіта», «освіта першого, другого і третього ступеня», «після-дипломна освіта», «стаціонарна та нестаціонарна освіта», «напрямок навчання», «сфера освіти», «навчальна програма», «стандарти навчання», «кваліфікації», «результати навчання», «філія вишу», «студент, аспірант і слухач», «мистецький ВНЗ», «наука та наукові дослідження», «науковий ступінь кандидата наук і доктора наук», «наукове звання

професора», «наукова установа» тощо (див. дод. Б, табл. Б.2) [438].

У ст. 3 Закону «Про вищу освіту» визначено вимоги до офіційних назв вишів. Так, слово «університет» може вживатися у назві ВНЗ, організаційні одиниці якого мають право на присудження наукового ступеня доктора принаймні з 12-ти дисциплін. Академією міг називатися вищий навчальний заклад, що мав право присвоювати науковий ступінь доктора тільки з двох спеціальностей [там само].

Модернізація мистецьких вишів згідно Закону «Про вищу освіту» (2005 р.) дала змогу отримати їм новий статус. Наприклад, Музичну академію імені Фредеріка Шопена було реорганізовано в Музичний університет імені Фредеріка Шопена у Варшаві, Вищу школу гуманістично-економічну в Лодзі – в Гуманістично-економічну академію.

Закон від 2005 р. був модифікований у 2011 р. та 2014 р. шляхом прийняття Закону «Про зміну Закону «Про вищу освіту», а також про зміну деяких інших законів». У новій редакції Закону було розширено загальні положення, завдання закладів вищої освіти, трудові відносини працівників ВНЗ, права та обов'язки студентів тощо [431; 436].

Так, у ст. 13 розкриваються основні завдання ВНЗ, серед яких: освіта студентів з метою поповнення знань та умінь; виховання у студентів почуття відповідальності за польську державу; здійснення наукових досліджень, а також надання дослідницьких послуг; навчання та просування наукових кадрів; розповсюдження та примноження наукових досягнень; надання післядипломної освіти; створення умов для розвитку мистецтва; діяльність на користь місцевих та регіональних громад; створення для осіб з особливими потребами умов для повної участі в освітньому процесі та наукових дослідженнях. Державна влада на засадах, визначених у Законі, забезпечує державні виші коштами, необхідними для виконання їх завдань [436].

Приклад навчальних закладів Польщі, в яких здійснюється хореографічна підготовка, показав, що вони вдало реалізують більшість завдань, зазначених у Законі. Так, WSNS у Любліні була першим польським вишем, що отримала повноваження для створення у галузі «Танець» післядипломної освіти, яку здійснюють теоретики, танцівники, хореографи, представники наукових осередків, шкіл танцю та театрів. Державна вища театральна школа імені Людвіга Сольського в Кракові здійснює перебудову та ремонт частини будівлі, що належить до краківського вишу, з метою поліпшення умов навчання на Відділі театру танцю в Битомі.

Згідно із Законом від 2005 р. уповноважені структурні підрозділи ВНЗ мають право присуджувати наукові ступені кандидата наук і доктора наук, а також звертатися з клопотанням про надання наукового звання професора на підставах, зазначених у Законі від 14 березня 2003 р. про наукові ступені і звання у сфері мистецтва (Dz.U. Nr 65, poz. 595) [435].

У ст. 9 документа зазначається, що до кадрового мінімуму ВНЗ на місце викладача з науковим ступенем доктора або кандидата наук, можна залучити дві особи, що мають науковий ступінь кандидата наук та дві особи, що мають освітньо-кваліфікаційний рівень магістра і значний професійний досвід, здобутий поза ВНЗ у сфері, пов'язаній із напрямом навчання.

На посаду ординарного та екстраординарного професора може прийматися особа, що має науковий ступінь доктора наук або звання професора; на посаду запрошеного професора – особа, що є працівником іншого ВНЗ та має науковий ступінь доктора наук або звання професора; ад'юнкта – особа з науковим ступенем кандидата наук; на посадах асистента та дидактичних працівників можуть працювати особи, що мають освітньо-кваліфікаційний рівень магістра або рівнозначний рівень. Академічні працівники, що працюють у вишах можуть брати участь у дослідницьких роботах. Умови проведення таких робіт визначає колегіальний орган ВНЗ.

Для зростання кількості наукових і науково-педагогічних працівників у штаті адміністрації мистецьких навчальних закладів завжди докладали помітних зусиль, адже право здійснювати підготовку спеціалістів за певним напрямом надавалося вишам за угоди виконання ними кадрових вимог. Так, за статистичними даними UMFC, станом на 2013 рік, ординарних професорів – 46 осіб, кількість екстраординарних професорів зі званням – 64 особи, на посаді запрошеного професора – 1 особа, 48 ад'юнктів, 31 асистент, 3 доценти, 52 старших викладача та 18 викладачів. Зокрема, на відділі Театру танцю у Битомі, який знаходиться при Державній вищій театральній школі імені Людвіга Сольського в Кракові, працюють 11 професорів, 12 докторів наук, 2 старших викладачів та 21 дидактичний працівник.

Згідно зі ст. 130 Закону «Про вищу освіту» (2005 р.), навантаження академічного працівника визначається розміром його навчальних, наукових та організаційних обов'язків. Засади встановлення обсягу обов'язків академічних працівників, види дидактичних занять, що входять до сфери цих обов'язків, у тому числі обсяг дидактичної роботи для окремих посад, а також засади обрахунку дидактичних годин визначає сенат [438].

Річний розмір дидактичного навантаження становить: від 120 до 240 годин для науково-дидактичних працівників; від 240 до 360 годин – для дидактичних працівників; від 300 до 540 годин – для дидактичних працівників, що працюють на посадах лекторів або рівнозначних посадах. Ректор може зменшити обсяг дидактичного навантаження нижче мінімальної межі у випадку доручення академічному працівникові здійснення серйозних доручень або виконання ним дослідних проектів, або інших завдань, передбачених у статуті.

Наукові та академічні працівники можуть отримати за наукові, дидактичні або організаційні досягнення, або за сукупність доробку нагороду ректора, а також міністра вищої освіти. Працівники, що не є академічними можуть отримувати нагороди ректора за професійні досягнення. Викладачі державного ВНЗ мають право на ювілейні нагороди за багаторічну працю та додаткову річну винагороду на засадах, визначених у законах про річну додаткову винагороду працівників бюджетної сфери. Так, за досягнення у галузі художньої творчості та педагогічної діяльності, станом на 2013 рік, були нагороджені вчені UMFC: орденами (8 осіб), золотими медалями (3 особи), срібними медалями (2 особи), ректорськими нагородами I ступеня (21 особа), ректорськими нагородами II ступеня (11 осіб) та нагородою Міністра культури і національної спадщини II ступеня (1 особа).

Згідно зі ст. 160 Закону «Про вищу освіту» (2005 р.) навчання у ВНЗ здійснюється за навчальними планами та програмами. Заняттям, які входять до навчальних планів та програм, присвоюються пункти ECTS. Крім того, у ст. 164 оновленого Закону подана чітка норма щодо кількості пунктів ECTS, яку студент зобов'язаний отримати на кожному рівні: 180 – на першому, 90 – на другому, 300 – за повний магістерський курс у системі п'ятирічного навчання та 360 за магістратуру в системі шестирічного навчання. Міністр ВО може визначити через своє розпорядження вищу кількість пунктів ECTS, необхідну для отримання диплому про закінчення навчання, враховуючи галузі навчання, напрями та рівні навчання [438].

У змісті навчальних планів підготовки майбутнього хореографа в Польщі важливе місце посідає комплекс предметів, що дозволяє опанувати техніку виконання і методику викладання танців різних країн. Чимало є також теоретичних предметів, які дають можливість студентам познайомитися з національними особливостями та здобутками світових культур: антропологія танцю, історія танцю та балету, композиція танцю, психологія танцю, педагогіка танцю, естетика танцю та ін.

Крім того, ст. 166 Закону передбачено, що до періоду навчання першого та другого ступеня, а також повного магістерського курсу включається виробнича практика студента. Сенат ВНЗ може визначити умови звільнення студента від виробничої практики [там само].

Відповідно до Закону від 2005 р. студенти могли отримувати соціальні стипендії для осіб з особливими потребами, ректорські (може отримати студент, який отримав за рік навчання середню високу оцінку або має наукові, мистецькі досягнення, або високі спортивні результати у міжнародних чи національних змаганнях) та міністерські стипендії (може бути призначено студенту, що особливо відзначився в науці). Студент стаціонару, який знаходиться у скрутній матеріальній ситуації може отримати підвищену соціальну стипендію для поселення в гурто-

житку або в іншому місці, якщо щоденна дорога з місця постійного проживання до ВНЗ унеможлиблює або значно затрудняє навчання. Спеціальні стипендії для неповносправних осіб може отримати студент, чия неповносправність підтверджена рішенням відповідного органу. Крім того, з 2011 р. стипендії можуть виплачуватися органами місцевого самоврядування, фізичними та юридичними особами [438].

Згідно з інформацією, оприлюдненою на сайті Музичної академії імені Кароля Шимановського в Катовицях, розмір стипендій на 2012 н. р. складає: від 400 до 1000 злотих – соціальна, від 250 до 450 злотих – ректорська, 500 злотих – для осіб з особливими потребами. Стипендії Міністра культури і національної спадщини у 2013 р. н. за досягнення у науці та за видатні спортивні досягнення присуджуються 76 студентам, з них 2 студента хореографічного профілю навчання.

Ст. 204 Закону «Про вищу освіту» (2005 р.) надає студентам право об'єднуватися в університетські студентські організації, зокрема у наукові гуртки, а також мистецькі та спортивні колективи на засадах, визначених у законі. Такі організації підлягають реєстрації за виключенням студентських організацій, що діють на підставі закону від 07 квітня 1989 р. – Закон «Про громадські об'єднання». Органи ВНЗ можуть направляти кошти для університетських студентських організацій та громадських об'єднань, які представляють керівництву ВНЗ звіти та розрахунки за отриманими коштами не рідше, ніж раз на семестр [там само].

Так, під патронатом студентських організацій та самоврядування працює значна кількість хореографічних колективів в університетах Польщі: Ансамбль народного танцю (Університет Марії Кюрі-Скłodовської у Люблені), Ансамбль пісні і танцю «Ślōwianki» (Ягеллонський університет у Кракові), Студентський клуб танцю (Вроцлавський університет), Ансамбль танцю Вроцлавського університету, Секція Артистичної Гімнастики Вроцлавського Університету, Студентський ансамбль пісні і танцю (Шльонський університет у Катовицях), Ансамбль пісні і танцю «Jantar» (Гданський університет), Ансамбль пісні і танцю «Warszawianka» (Варшавський університет), Університетський ансамбль пісні і танцю «Kujon» (Лодзьський університет) та ін.

У попередній редакції Закону «Про вищу освіту» ВНЗ може на підставі угоди з іншими ВНЗ створювати міжуніверситетські структурні підрозділи й спільні структурні підрозділи з іншими установами, зокрема науковими інституціями, в тому числі із закордонними. У ст. 31 нової редакції чітко прописані завдання наукового центру: здійснення, підтримка та координування наукових досліджень та дослідно-конструкторських робіт; ініціювання та координування участі ВНЗ та інших наукових установ у міжнародних дослідницьких програмах; співробітництво в організації місцевого (професійного) аспірантського навчання; сприяння мобільності наукових працівників ВНЗ, наукових інститутів

Польської академії наук та дослідних інститутів; розвиток програм стажування з отримання наукового ступеня кандидата наук в інституціях центру; пошук та обслуговування міжнародних дослідницьких проектів, спільних національних дослідницьких проектів та проектів, фінансованих з фондів Євросоюзу [436].

На прикладі Музичного університету імені Фредерика Шопена у Варшаві проілюструємо спільну співпрацю (див. дод. Ж, табл. Ж.1) з європейськими навчальними закладами. У межах підписання двосторонніх угод виш підтримує контакти з: Вищою нормальною школою в Парижі, Бернським університетом мистецтв, Санкт-Петербурзькою державною консерваторією імені Н.А. Римського-Корсакова, Білоруською державною музичною академією, Литовською музичною академією, Державною музичною академією в Одесі та ін. У межах програми безперервного навчання – Erasmus [238] виш розвиває співпрацю з навчальними закладами Австрії, Бельгії, Чехії, Данії, Франції, Іспанії, Латвії, Литви, Німеччини, Норвегії, Румунії, Швейцарії, Швеції, Туреччини, Великобританії та Італії.

У порівняльному плані зазначимо, що вища освіта в Україні надає поглиблену наукову, фахову та прикладну підготовку, допомагає здобувати громадянам освітньо-кваліфікаційних рівнів згідно їх уподобань і здібностей, удосконалює їх наукову та професійну підготовку, перепідготовку та підвищення кваліфікації. Так, базовим для вищої освіти України є Закон від 17 січня 2002 року «Про вищу освіту», який установлює правові, організаційні, фінансові та інші основи діяльності системи вищої освіти, створює умови для самореалізації суб'єкта, забезпечує потреби держави у кваліфікованих спеціалістах [163].

Відповідно до статусу вишів в Україні узаконено чотири рівні акредитації: перший – технікуми та училища; другий – коледжі; третій і четвертий – інститути, консерваторії, академії, університети. У ст. 8 Закону України зазначається, що вищі навчальні заклади, згідно їх рівню акредитації, здійснюють підготовку фахівців за освітньо-кваліфікаційними рівнями: молодший спеціаліст – здобувається в технікумах, училищах й інших вишах першого рівня акредитації; бакалавр – отримують студенти коледжів й інших вишів другого рівня акредитації; спеціаліст, магістр – забезпечується вишами третього і четвертого рівнів акредитації (див. дод. Б, табл. Б.3) [там само].

Згідно ст. 44 Закону України рекрутство індивідів на навчання до вищих навчальних закладів чиниться на конкурсних засадах відносно їх здібностей незалежно від форми власності навчального закладу та джерел його фінансування. Таким чином, підготовка фахівців хореографії в Україні здійснюють: училища культури (Гадяч, Харків, Херсон, Миколаїв, Донецьк, Дніпропетровськ, Львів, Вінниця, Мелітополь, Кіровоград, Луцьк, Самбір, Канів, Лозова, Ніжин, Чернівці, Одеса, Суми);

коледжі культури і мистецтв (Київ, Кам'янець-Подільськ, Ужгород, Луганськ, Житомир, Калуш, Дубно, Миколаїв); педагогічні університети (державні – Кіровоград, Суми, Умань, Бердянськ, Мелітополь та національні – Чернігів, Харків, Полтава, Київ, Одеса) тощо.

Новий Закон України «Про вищу освіту» був ухвалений Верховною Радою 01 липня 2014 року і набрав чинності від 06 вересня 2014 року. Таким чином, Закон України 2002 року втратив чинність [164].

Головні нововведення Закону України «Про вищу освіту» (2014 р.):

- Створення окремого колегіального органу – Національне агентство зі забезпечення якості вищої освіти. Схожий об'єктом такого органу були Вища акредитаційна комісія (ВАК), а пізніше Державна акредитаційна комісія (ДАК).
- Новітній механізм вибору ректорів вишів. Намічено, що вибори будуть проходити в один тур за системою «перехідного голосу». Для ректорів, деканів і завідуючих кафедрами було окреслено умови перебування на посаді – не більш ніж два строки (5+5).
- Розміщення державними ВНЗ власних надходжень від своєї освітньої, наукової та навчально-виробничої діяльності. Позитивні новації, спрямовані на розширення фінансової автономії навчальних закладів.
- Впровадження університетами внутрішнього публічного моніторингу якості, результати якого будуть розміщуватися на сайтах ВНЗ. Українські виші зможуть вільно набирати абітурієнтів та викладачів зарубіжних університетів.
- Скорочення годин навчального навантаження викладачів на одну ставку з 900 до 600 год.; зменшення студентського навантаження – кількість годин в одному кредиті змінено з 36 до 30. Формуватимуться умови для зростання мобільності студентів і викладачів. Кількість навчальних дисциплін зменшиться, а студенти будуть обирати 25% курсів.
- Отримання усіма ВНЗ права цілковитого присудження наукових ступенів. Захист дисертацій чинитиметься у спецрадах, контролювання за формуванням складу яких виконуватиме Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти, однак рішення про присудження наукових ступенів далі прийматиметься не міністерством (ДАК), а самим вишем.
- Вилучення із системи вищої освіти рівня молодшого спеціаліста та запровадження ступеню молодшого бакалавра як скороченого циклу підготовки бакалаврів. Законом також ліквідується ступінь

кандидата наук, натомість запроваджуються такі ступені вищої освіти: молодший бакалавр, бакалавр, магістр, доктор філософії, доктор наук. При цьому ступінь доктора філософії присуджується спеціалізованою вищою радою навчального закладу або наукової установи у разі вдалого здійснення належної наукової програми та привселюдного захисту дисертації. Також, для отримання ступеня доктора наук потрібно захистити дисертацію. Дуже посилено буде антиплагіатні норми і відповідальність за них.

Правові основи функціонування аматорської хореографічної освіти визначає Закон Верховної Ради України від 14 грудня 2010 року № 2778-VI «Про культуру», який регулює суспільні взаємини, пов'язані зі виробництвом, вживанням, поширенням, збереженням культурного спадку і цінностей, та спрямований на забезпечення доступу до них. Помітним здобутком Закону стало внесення до нього дефініцій опорних понять, таких як «Заклад культури», «Культура», «Мистецтво», «Професійний творчий працівник», «Творча діяльність» тощо (див. дод. Б, табл. Б.4). У цьому Законі «Про культуру» Законодавство України регулює діяльність у сфері хореографічного, театрального, музичного, пластичного, образотворчого й декоративно-ужиткового мистецтва, художньої літератури, кінематографії, архітектури, фотомистецтва, дизайну, художньо-естетичної освіти, спеціальної культурно-мистецької освіти, позашкільної освіти у галузі культури, педагогічної діяльності закладів освіти [66].

Згідно ст. 6 Закону громадяни мають перевагу здобувати культурно-мистецьку освіту, вільно вибирати вид діяльності у галузі культури, свободу творчості, створювати заклади культури приватної форми власності різноманітних напрямленостей діяльності та організаційно-правових форм тощо. Держава забезпечує заклади культури та освіти будівлями й приміщеннями, збудованими за особливими проектами, або новітніми упорядженими приміщеннями, що відповідають вимогам закладу культури.

У ст. 29 Закону «Про культуру» наголошується на тому, що заробітна винагорода робітника у сфері культури та педагогічного працівника закладу освіти у сфері культури складається з посадового окладу (тарифної ставки), надбавки за почесне звання та науковий ступінь, вислугу років залежно від стажу роботи в державних і приватних закладах культури та освіти, інших надбавок та доплат, відзнак, винагород за творчу діяльність, передбачених законодавством [66].

Найважливішими нормативно-правовими актами щодо мистецької освіти в Польщі (у тому разі й хореографічної), є такі:

- Розпорядження міністра культури і національної спадщини

від 29 грудня 2004 р. «У справі типів державних і приватних мистецьких шкіл» [386];

- Розпорядження міністра культури і національної спадщини від 6 квітня 2004 р. «У справі організації навчального року в державних школах і мистецьких закладах» [387];
- Розпорядження міністра культури і національної спадщини від 9 грудня 2010 року «У справі програмних підстав навчання у сфері мистецької освіти в державних школах мистецтв» [384];
- Розпорядження міністра культури і національної спадщини від 09 грудня 2010 р. «У справі загальних планів навчання в державних школах і мистецьких закладах» [378];
- Розпорядження міністра культури і національної спадщини від 4 жовтня 2011 р. «У справі організації та способів проведення змагань, турнірів та конкурсів для студентів державних шкіл та закладів мистецтв» [382];
- Розпорядження міністра культури і національної спадщини від 16 червня 2011 р. «У справі умови і процедури прийому учнів у державні школи та установи мистецтв і перехід від одного до інших типів шкіл» [379];
- Розпорядження міністра культури і національної спадщини від 8 серпня 2011 р. «У справі переліку напрямів, пов'язаних з мистецькими дисциплінами, на яких можна навчатися в державному навчальному закладі на стаціонарі другий напрям без внесення оплат» [383];
- Розпорядження міністра культури і національної спадщини від 27 червня 2013 р. «У справі критерій та процедури оцінки роботи вчителів мистецьких шкіл» [380];
- Розпорядження міністра культури і національної спадщини від 26 серпня 2013 р. «У справі внесення змін до Положення про умови і способи оцінки, класифікації та заохочення студентів і проведення заліків та іспитів у державних школах і мистецьких закладах» [381];
- Розпорядження міністра науки і вищої освіти від 8 серпня 2011 р. «У справі сфери знань, галузей науки та мистецтва, а також наукових та мистецьких дисциплін» [393].

Згідно Розпорядження міністра культури і національної спадщини «Про типи державних і приватних мистецьких шкіл» загальна хореографічна освіта здійснюється в загальноосвітніх балетних школах

(дев'ятирічний цикл навчання), школах танцю (дев'ятирічний цикл навчання), гімназіях і загальноосвітніх ліцеях (отримання матури після проходження іспиту на атестат зрілості) [386, с. 228-229]. Відповідно до Розпорядження «У справі умови і процедури прийому учнів у державні школи та установи мистецтв і перехід від одного до інших типів шкіл» для абітурієнтів професійних балетних шкіл та аматорських шкіл танцю проводиться перевірка фізичних і рухових здібностей, відчуття ритму й музичного сприйняття [379, с. 228-229].

У Розпорядженні міністра культури і національної спадщини «У справі програмних підстав навчання у сфері мистецької освіти в державних школах мистецтв» зазначається, що навчання у сфері хореографії здійснюється у балетних школах і обіймає три етапи: перший (I-III класи), другий (IV-VI класи), третій (VII-IX класи). У додатку 7 до Розпорядження окреслюються цілі навчання за напрямом підготовки «Танцівник», зокрема: всебічне оволодіння практичними й теоретичними навичками у різних формах і стилях танцю; формування індивідуальності учнів, вміння відчувати і розуміти естетичні цінності; розвиток комплексних творчих інтересів, що базуються на взаємозв'язку між танцем й іншими видами мистецтв; надання базових знань про функціонування тіла як знаряддя роботи танцівника тощо. Крім того, визначається тематичний зміст (на 3-х етапах навчання) таких професійних дисциплін як класичний, народний, характерний, історичний, партнерський, сучасний танці, ритміка, відомості про танець, акробатика, музично-рухова інтерпретація та ін. [384, с. 1198-1209]

Відповідно до Розпорядження «У справі загальних планів навчання в державних школах і мистецьких закладах» з 2010 року визначалась щотижнева кількість годин у балетних школах та школах танцю. Так, на реалізацію обов'язкових освітніх занять, які поділені на окремі заняття в шкільному плані навчання, згаданих у пункті 1 – 4 додатку 7, додатково призначалось: для 1-3 класів – 60 годин, для 4-7 класів – 71 година, для 7-9 класів – 66 годин. На професійні заняття згідно Розпорядженню відводилось 173 години. Крім того, обдарованим дітям можуть збільшити кількість занять в індивідуальному порядку до двох годин щотижнево [378, с. 1091-1097].

Головними документами на *інституційному рівні*, які регламентують діяльність усіх підрозділів ВНЗ в Польщі та Україні є статuti навчальних закладів (див. табл. 2.1). Вони містять такі розділи: устрій, структура, організація, органи, адміністрація та майно вишів; прийняття на навчання, права та обов'язки студента, самоврядування та студентські організації, дисциплінарна комісія студентів; співробітники ВНЗ, створення та припинення зайнятості, навантаження викладачів, періодична оцінка викладача, відпустки, нагороди, заробітна плата і дисциплінарна відповідальність викладача [404; 405; 406].

У результаті порівняльно-зіставного аналізу статутів було визначено положення, що регулюють діяльність вищих навчальних закладів. Серед основних завдань ВНЗ виділяємо такі: підготовка студентів з метою надання знань і вмінь, необхідних у професійній роботі, виховання у студентів відчуття відповідальності за польську державу та національну культуру, ведення артистичної та наукової діяльності, поширення і примножування досягнень мистецтва та науки, створення умов навчання для людей з обмеженими можливостями тощо.

Таблиця 2.1

Статути вишів, у яких здійснюється хореографічна освіта в Польщі

<i>№</i>	<i>Назва навчальних закладів</i>	<i>Рік прийняття</i>
1	Статут Музичного університету імені Фредерика Шопена в Варшаві	22 червня 2012
2	Статут Музичної академії імені Гражини і Кейстута Бацевичів в Лодзі	1 січня 2012
3	Статут Музичної академії імені Карла Шимановського в Катовицях	12 червня 2006
4	Статут Державної вищої театральної школи імені Людвіга Сольського в Кракові	1 вересня 2006
5	Статут Вищої школи справності імені Станіслава Сташиця в Кельцах	17 січня 2011
6	Статут Вищої школи суспільних наук у Любліні	29 березня 2007

Основними структурними одиницями вишів, згідно розділу Статутів про організацію ВНЗ, є відділи, інститути, кафедри, заклади, міжфакультетські та позафакультетські одиниці. У Польщі та Україні до складу підрозділів ВНЗ входять університетські бібліотеки та музеї, діяльність яких регламентується відповідними статутами та положеннями [404; 405; 406].

Функціонування факультету вимагає відповідної матеріально-технічної бази, необхідної для забезпечення реалізації дидактичних і наукових завдань. Так, для хореографічної кафедри обов'язкова наявність танцювальних приміщень, чоловічих та жіночих роздягалень, концертної зали, костюмерної, гімнастичного одягу і взуття, фонетичного устаткування тощо.

У Статутах польських вишів зазначено права та обов'язки студентів, а саме:

- студент має право навчатися за індивідуальним навчальним планом та програмою, може перевестися з іншого ВНЗ, має право на матеріальну допомогу, на поселення в гуртожитку

або помешкання в гуртожитку для сімей з дітьми, має право користуватися 50% пільгами в оплаті за проїзд міським громадським транспортом;

- студент зобов'язаний поводитися відповідно до змісту присяги та регламенту навчання, дотримуватися обов'язкових правил ВНЗ, брати участь у дидактичних та організаційних заняттях, складати іспити, проходити практику та виконувати інші вимоги, передбачені навчальним планом. Для іноземних студентів розробляються окремі положення, де прописані оплата навчання, відпустки, нагороди, досягнення тощо [404; 405; 406].

Серед структурних підрозділів вишів важливе місце посідає студентське самоврядування. На відміну від України самоврядування студентів та аспірантів Польщі діє за статутами та положеннями, які затверджуються Сенатом вишу, підпорядковується проректору зі студентських справ та має більше прав і повноважень, а також виконує більше функцій.

Так, у ст. 54 Статуту Державної вищої театральної школи імені Людвіга Сольського у Кракові зазначається, що студенти мають право об'єднуватись у студентські організації, наукові й артистичні товариства [405]. У цьому зв'язку наголосимо, що аналіз позанавчальної роботи вишів Польщі дозволяє стверджувати, що найбільшого поширення набули ансамблі пісні і танцю, експериментальні театри танцю, ансамблі сучасного, народного, бального, старовинного, ірландського, кельтського, шотландського танців тощо.

Аналіз структури та змісту статутів польських мистецьких вишів показав, що хоча ці документи й мають багато загальних елементів, кожен із них включає положення, які відтворюють специфіку навчального закладу, діяльність якого він встановлює. Таким чином, діяльність сенату над змістом статуту є кропіткою роботою, а не просто голосуванням за стандартний документ.

Аналізуючи нормативно-правові документи середньої та вищої освіти в Польщі, зокрема хореографічної, ми встановили, що: модернізація польської хореографічної освіти регламентується нормативно-правовими актами європейського, державного та інституційного рівнів; основними регулятивними документами в Польщі у сфері освіти є Закон від 07 вересня 1991 р. «Про систему освіти», Закони «Про вищу освіту» (1990 р., 2005 р.), «Про зміну Закону «Про вищу освіту» (2011 р.) та статuti навчальних закладів.

Характеристика нормативно-правового аспекту модернізації хореографічної освіти в Польщі на європейському, державному та інституційному рівнях, здійснена в межах підрозділу 2.1, дозволить нам краще

розкрити окреслені нижче трансформації, що проходили в системі хореографічної освіти й торкнулися її організаційної структури та змісту підготовки фахівців.

2.2. Структурний аспект модернізації хореографічної освіти в Польщі

Структурні перетворення в окремих галузях аматорської та професійної освіти Польщі неодноразово опинялися у колі наукових інтересів українських дослідників-компаративістів таких, як Ф. Андрушкевич [8; 9], І. Беганська [14], О. Бондаренко [24; 25], А. Василюк [30], М. Гавран [36; 35], Л. Гриневич [47; 46], Є. Громов [49], М. Ігнатенко [73], М. Карпуленко [78], О. Коваленко [83], І. Ковчина [84], О. Копанська [89], С. Лісова [100], В. Майборода [105], І. Мицишин [114], Г. Ніколаї [128], Ю. Соколович-Алтуніна [177], В. Пасічник [133] та деякі інші.

Особливості модернізації структури хореографічної освіти в Польщі визначалися потребами суспільства у створенні багатоманітного культурного простору, в якому особливе місце належить хореографічній культурі, особливо її новітнім проявам. Перетворення у системі хореографічної освіти в Республіці Польща розпочалися зі зміною політичної системи держави й переходом від командно-адміністративної соціалістичної моделі управління до демократії.

Професор Б. Дуткевич, що обіймає посаду ад'юнкта Музичної академії імені Карла Шимановського в Катовицях, зауважила, що структурно-змістові зміни зумовлені, в першу чергу, економічними та соціальними факторами [210]. На її думку, саме реагуючи на запити ринку праці, польські хореографічні навчальні заклади пристосовуються до нових умов шляхом створення додаткових структурних підрозділів, упровадження інноваційних спеціальностей і спеціалізацій, оновлення програм підготовки за традиційними напрямками.

Засновницею та кураторкою Мобільної академії критики танцю Ядвігою Маєвською були вивчені питання еволюції сучасного танцю та хореографічної освіти в Польщі протягом останніх двадцяти років, які було розкрито в «Звіті про сучасний танець в Польщі в 1989 – 2009 рр.». Дослідниця доходить висновку, що «високий рівень і творчий потенціал польського танцю обмежується слабкістю інституціональних і освітніх установ, відсутністю єдиних програм та субсидій на розвиток танців» [254, с. 57]. На думку Я. Маєвської, у Польщі не вистачає «інтелектуальної бази, необхідної для розробки мистецтва танцю – кураторів, критиків, менеджерів та викладачів» [там само, с. 58].

Модернізація структури ХО в Польщі передбачає створення нових аматорських та професійних навчальних закладів, які своєю діяльністю демонструють високий рівень хореографічної підготовки та справляють

радикальний вплив на її подальший розвиток. Нині аматорську ХО можна здобути в закладах різного типу (дошкільних, шкільних, поза-шкільних тощо), які здійснюють хореографічну підготовку за окремими та мішаними танцювальними жанрами, а саме: ансамблі історичного танцю, танцювально-акторські студії, експериментальні танцювальні групи, студії сучасного танцю, ансамблі балету, ансамблі народного танцю, студії пантоміми тощо (див. дод. И, табл. И.1). Метою діяльності осередків аматорської хореографічної освіти є не участь у розважальних заходах, а сумлінна підготовка хореографічних композицій які репрезентуються на конкурсах та фестивалях. Систематизована нами структура аматорської хореографічної освіти в Польщі подано на рис. 2.1.

АМАТОРСЬКА ХО В ПОЛЬЩІ

класичний, сучасний, народний, польський, бальний, історичний танці

школи мистецтва танцю	осередки танцю	палаці культури	будинки культури
курси танцю	центри розвитку дитини	школи танцю	ансамблі танцю
гуртки танцю	студії танцю	центри танцю	клуби танцю

Рис. 2.1. Структура аматорської хореографічної освіти в Польщі

Варто зазначити, що проблеми, з якими зіткнулися професійні навчальні заклади хореографічного профілю в Польщі у зв'язку з диверсифікацією змісту підготовки й відкриттям нових структурних підрозділів, виявилися типовими для всієї системи освіти країни. Жорсткі акредитаційні вимоги до штатного розкладу й кадрова недостатність на популярних спеціальностях і напрямках підготовки привели до поширення практики одночасного працевлаштування титулованих викладачів у кількох закладах освіти, що не дозволяло їм якісно й повноцінно виконувати свої обов'язки на кожній із обійманих посад. Тому можливості паралельного працевлаштування викладачів у більш, ніж двох навчальних закладах було обмежено законодавчими документами.

З'ясовано, що адміністрація й самоврядні органи кожного навчального закладу хореографічного профілю мали змогу обирати, яким чином

здійснювати модернізацію: адаптувати зміст підготовки фахівців, поліпшуючи навчальні плани та програми за наявними напрямками й спеціальностями, майже не вводити нових і не вносити суттєвих змін у структуру навчальних закладів або диверсифікувати освітню пропозицію шляхом створення нових структурних підрозділів і запровадження нових напрямів, спеціальностей та спеціалізацій.

Модернізаційні процеси у сфері професійної ХО характеризуються появою новітніх моделей хореографічної підготовки. Аналіз польської наукової літератури дозволив з'ясувати, що чіткого визначення моделей ХП практично не існує. Найчастіше проблеми підготовки фахівців розглядаються в контексті загальної хореографічної освіти та виховання. Так, за характерними ознаками хореографічної підготовки, що включають типи навчальних закладів у яких вона відбувається та наявність новітніх спеціальностей, виділяємо шість основних моделей:

- *Класична модель*, яка найчастіше охоплює всі форми і шаблі хореографічного навчання та виховання від позашкільних закладів до вищих закладів освіти, де навчаються майбутні вчителі танцю.
- *Театрально-танцювальна модель*, коли ХО є частиною загальної фахової підготовки до сценічної діяльності акторів, режисерів, декораторів і технічного апарату.
- *Хореотерапевтична модель*, для якої характерне використання танцю, пластики і ритміки з лікувальною і профілактичною метою.
- *Танцювально-модерна модель*, яка відмовившись від обмежень школи класичного танцю щодо позицій та поз, стала універсальним засобом для імпрровізацій та пошуку нових рухів.
- *Танцювально-спортивна модель*, коли ХО є частиною фізичного виховання та спорту.
- Виключення складає *народно-ансамблева модель*, яка реалізується в університетах, що мають відомі ансамблі народного танцю. Для неї властиве навчання студентської молоді танцям, що мають традиційні (для певної місцевості) рухи, ритми і костюми. Установлено, що в Польщі іноді функціонує мішаний тип хореографічної підготовки з тенденцією поступового наближення до однієї з моделей – найчастіше до класичної.

Сучасні умови професійної діяльності хореографа вимагають від нього загальнокультурологічних, мистецтвознавчих, психолого-педагогічних, менеджерських знань поряд зі спеціальними вміннями та навичками у виконавській, балетмейстерській та педагогічній сферах. Професійна підготовка фахівців хореографії в Польщі здійснюється в середньоспеціальних та вищих навчальних закладах культури і мис-

тецтв шляхом вивчення спецдисциплін і предметів загальноосвітнього блоку з урахуванням специфіки соціокультурної діяльності, у межах якої належить працювати хореографу.

Класична модель хореографічної підготовки в Польщі характерна для середніх спеціальних навчальних закладів до яких відносяться балетні школи, що підпорядковуються Міністерству культури і національного спадку та за формою власності є державними й приватними. Аналіз статистичної інформації сайту науково-дослідного Інституту музики і танцю у Варшаві та Міністерства культури і національного спадку Польщі за 2011-2013 рр. дозволив визначити перелік балетних шкіл (див. таб. 2.2).

Таблиця 2.2

Структура середньої спеціальної хореографічної освіти в Польщі

<i>Назва навчальних закладів</i>	<i>Форма власності</i>	<i>Місто</i>
БАЛЕТНІ ШКОЛИ		
Загальноосвітня балетна школа імені Романа Турчиновича	державна	Варшава
Загальноосвітня балетна школа імені Людомира Ружицького	державна	Битом
Загальноосвітня балетна школа	державна	Гданськ
Загальноосвітня балетна школа імені Ольги Славської-Ліпчинської	державна	Познань
Загальноосвітня балетна школа імені Фелікса Парнелла	державна	Лодзь
Капітольська балетна школа	приватна	Вроцлав

Систематизовано автором на основі автентичних джерел
[334; 335; 336; 337; 344; 414].

Розглянемо детальніше структурні зміни в кожному з навчальних закладів середньої спеціальної освіти, де здійснюється хореографічна підготовка фахівців. *Загальноосвітня балетна школа імені Романа Турчиновича у Варшаві* виникла на початку XIX століття і є однією з найстаріших в Європі. Нині вона активно співпрацює з навчальними закладами інших країн, про що свідчить участь учнів у програмах міжнародних обмінів, міжнародних фестивалів та конкурсах (див. дод. Е, табл. Е.1), літніх таборів тощо, які організовують міжнародні організації, в тому числі – студентські. Доказом успішного співробітництва є золоті та срібні медалі, відзнаки міністра та нагороди президента Варшави за участь у Міжнародних і Загальнопольських конкурсах та фестивалів [337].

Кількість студентів – понад 27 000. Площа, яку займає балетна школа, становить 200 000 м². Школа має 6 балетних залів, склад сценічних костюмів, танцювальну сцену з глядацьким залом приблизно для 130-ти дорослих глядачів, аудіо та відео майстерню з великим арсеналом балетних і музичних звукозаписів, фізіотерапевтичний кабінет та лікарський кабінет. Кабінет фізіотерапевтичного лікування (див. дод. К) оснащений устаткуванням, що забезпечує процедури електротерапії, терапії ультразвуками, лазеротерапії та світлолікування.

Загальноосвітня балетна школа імені Людомира Ружицького в Битомі розпочала своє існування з 1946 року. Сьогодні при школі працює інтернат для іногородніх учнів, який забезпечує вихованцям харчування, санітарно-гігієнічні умови проживання, відповідні умови для навчання, організацію вільного часу тощо. Також при школі працює будинок відпочинку, що створений для учнів, яким необхідно залишатися після занять. Приміщення оснащено необхідним обладнанням для відпочинку та навчання: настільні ігри, комп'ютери з доступом до мережі інтернет, телевізор, DVD, бібліотека [335].

Кадрова забезпеченість балетної школи в Битомі складає: 18 викладачів загальноосвітніх дисциплін, 25 викладачів профільних дисциплін, 19 акомпаніаторів, 7 вихователів інтернату, 3 вихователя будинку відпочинку, 2 спортивних інструкторів та ін. Учні школи багато разів ставали призерами конкурсів (див. дод. Е, табл. Е.1): Міжнародний хореографічний конкурс учнів балетних шкіл у Битомі, Загальнопольський конкурс танцю імені Войцеха Весоловського, Міжнародний балетний конкурс в Щеціні «Золоті думки», Загальнопольська конкурсна зустріч молодих танцівників у Лодзі тощо [там само].

Протягом досліджуваного періоду найбільш динамічними були структурні зміни в *Загальноосвітній балетній школі в Гданську*. Учні розпочинали освіту в навчальному закладі по закінченню третього класу початкової школи, а завершували дипломним іспитом і атестатом зрілості. Навчання в школі триває 9 років і включає в себе загальні предмети (програма 4 – 6 класу початкової школи, гімназії і ліцею), професійно-практичні та теоретичні [344].

З 1972 року відбувалася докорінна реконструкція будівлі школи. На фундаментах старого приміщення був побудований архітектурний комплекс, де розташувався інтернат для учнів школи і готель «Дім Танцівника», в якому приймали найвидатніших представників польської й європейської культури. Майже безперервно працювали і працюють у школі російськомовні педагоги, відомі солісти Балтійської Опери, випускники вищих навчальних закладів Москви і Санкт-Петербурга, випускники педагогічного відділу Музичної Академії у Варшаві. Станом на 2014 рік в балетній школі в Гданську загальноосвітні дисципліни викладають 21 фахівець, профільні дисципліни – 33 фахівці [там само].

Уперше в Загальноосвітній балетній школі в Гданську були організовані літні курси з підготовки вчителів в області класичного та характерного танцю. З 1975 року в школі працював кабінет з аудіовізуальним устаткуванням. Протягом наступних років вдалося створити унікальну відеотеку, що складається з власних звукозаписів, програм і балетних фільмів, зареєстрованих через польські й зарубіжні телекомпанії [344].

Необхідною умовою активної участі вихованців є реалізація творчого потенціалу та демонстрація особистих талантів та здібностей. Зазначимо, що учні балетної школи в Гданську мають безліч можливостей для самореалізації у процесі виступів на різноманітних мистецьких конкурсах та фестивалях (див. дод. Е, табл. Е.1), серед яких: загальнопольський конкурс танцю (Гданськ), загальнопольський конкурс класичного танцю (Варшава), загальнопольський конкурс сценічного танцю і хореографії (Гданськ), загальнопольський конкурс танцю і хореографії (Гданськ), загальнопольський конкурс балетних шкіл (Варшава), загальнопольський конкурс випускників балетних шкіл у Польщі (Щецин), міжнародний конкурс балету (Варшава), міжнародний конкурс балету (Брно), міжнародний конкурс євробачення для молодих танцівників, міжнародний конкурс балету і сучасного танцю (Нагоя) та ін. Балетна школа в Гданську активно співпрацює з закордонними балетними школами (Іспанія, Угорщина, США, Росія, Німеччина, Білорусія), у межах якої відбуваються обміни учнів і викладачів [344].

Хоча структурні зміни в *Загальноосвітній балетній школі імені Ольги Славської-Ліпчинської в Познані* не були такими масштабними, навчальний заклад не залишився осторонь процесу диверсифікації. Школа вперше у 1973 році ввела до навчальної програми дисципліну «Сучасний танець». Нині у школі працюють 63 викладачі, серед них: 27 викладають мистецькі дисципліни, 21 – загальноосвітні дисципліни, 15 акомпаніаторів. Школа налагоджує співпрацю з Бельгією, Данією, Монако, Нідерландами, Германією та Францією [336].

У вересні 2007 року в школі створено Мультимедійний центр. Комп'ютерна лабораторія була придбана Міністерством освіти в межах проекту «Комп'ютер для шкіл». Ця програма спільно фінансується Європейським соціальним фондом. Робота Мультимедійного центру пов'язується з дидактично-виховною діяльністю школи, перш за все відкриває доступ учням до комп'ютерних технологій поза уроками [там само].

Згідно з інформацією, оприлюдненою на сайті Загальноосвітньої балетної школи імені Ольги Славської-Ліпчинської, станом на 2014 рік отримали стипендію голови ради міністрів 11 учнів, артистичні стипендії Міністерства культури і мистецтва – 7 учнів, стипендії міністра культури – 2 учні, стипендії Міністерства культури і національного спадку за особливі художні досягнення – 5 учнів, стипендії центру мистецької освіти за успіхи в навчанні – 6 учнів, стипендіати національного дитячого фонду – 6 учнів,

стипендіати «Фонду балет» – 3 учні. Доказом успішного навчання є преміювання покровительською школи кращих випускників, з 1992 року премії отримали 37 учнів [336].

Загальноосвітня балетна школа імені Фелікса Парнелла в Лодзі була створена в 1975 році, яка на початку свого існування використовувала приміщення початкових шкіл № 1, № 178, музичної школи № 9 та танцювальні зали Великого театру. Власну будівлю школа отримала у 1981 році [334]. Нині балетна школа в Лодзі має 3 лекційні класи, 6 балетних залів, комп'ютерний клас, аудіо та відео бібліотеку, читальний зал, конференц-зал, скульптурну та картинну галерею, їдальню, реабілітаційний кабінет, кімнату сценічних костюмів та швейну майстерню. Кількість учнів – понад 300.

Міністерством культури і національного спадку в межах оперативної програми «Розвиток культурної інфраструктури і художньої освіти» було профінансовано ремонт шкільного приміщення: 2006 рік – відремонтовано балетні зали, покрівля шкільної будівлі, заміна підлоги, заміна дверей та вікон; 2007 рік – відремонтовано гардероби та вхідний хол; 2008 рік – створено комп'ютерний клас, відремонтовано ванну кімнату, коридор та галерею, закуплено шкільне устаткування та обладнання; 2009 – 2010 роки – відремонтовано туалетні кімнати; 2011 рік – закуплено комп'ютери та 2 телевізори; 2012 рік – відремонтовано секретаріат та паркет у вчительській кімнаті; 2013 рік – відремонтовано лекційні класи та приміщення адміністрації [там само].

Балетна школа в Лодзі активно співпрацює з іншими країнами в навчальній та позанавчальній сфері, про що свідчить участь вихованців у програмах міжнародних обмінів, міжнародних фестивалів та конкурсах (див. дод. Е, табл. Е.1): виїзд делегації балетної школи до Брюсселю, Вітебська та Санкт-Петербурга, Міжнародний Фестиваль Танцю «Tanzolym» у Берліні, Загальнопольські методичні майстерні для вчителів класичного танцю з участю керівника методики Академії Російського Балету імені А. Ваганової в Санкт-Петербурзі, семінар сучасного танцю для VI-IX класів – техніка «Cunninghama», Загальнопольські методичні семінари за участю Рози Естрелли з Іспанії, Міжнародний фестиваль сучасного танцю у Вітебську, Міжнародний балетний конкурс в Брне, Міжнародний балетний конкурс у Москві, участь у шкільному концерті в Консерваторії Танцю у Празі, виступ на сцені Театру Опери і Балету у Вільнюсі, співробітництво з Балетною Студією в Ліоні тощо [334].

Середня спеціальна хореографічна освіта в Польщі, яку також можна отримати в *Капітольській балетній школі у Вроцлаві* [414] має такі цілі:

- підтримка всебічного і гармонійного розвитку учнів;

- розвиток моторики дітей та загальне фізичне вдосконалення;
- популяризація танцю і різноманітних танцювальних форм, серед яких – народний танець, танці інших народів, регіональні, давні;
- формування почуття ритму, рухової координації, естетики руху та постанти;
- вироблення орієнтації у просторі, концентрації, творчої музичної рухової експресії;
- ознайомлення учнів зі звичаями свого народу;
- вироблення і розвиток таких соціальних якостей, як комунікативність, толерантність, відповідальність, самостійність, взаємодія у групі, незалежність, відчуття власної вартості, відчуття впевненості;
- можливість розвитку індивідуальних здібностей та інтересів;
- створення можливості для презентації свого таланту через активну участь в артистичних презентаціях.

Аналіз сайтів польських вишів та систематизація матеріалів емпіричного дослідження, здійсненого під час перебування в Польщі, дозволили конкретизувати структуру вищої хореографічної освіти за такими показниками: типи вищих навчальних закладів, структурні підрозділи, міністерства, напрям підготовки, форма власності (див. табл. 2.3). З'ясовано, що навчальні заклади підпорядковуються двом міністерствам (Міністерство науки і вищої освіти, Міністерство культури і національного спадку) та діють на основі державної і приватної форми власності.

Окремо розглянемо хореографічну підготовку у *Вищій школі справності імені Станіслава Сташиця в Кельцах* (Wyższa Szkoła Umiejętności im. Stanisława Staszica – WSU). Вона стала сімдесятою другою приватною вищою школою, що діє на підставі дозволу Міністра Національної Освіти з 06 грудня 1995 року та внесена до реєстру приватних навчальних закладів, підзвітних Міністерству науки і вищої освіти. Навчальна база охоплює 3 будівлі загальною площею 11000 м² з бібліотекою (30000 томів і 140 польських й іншомовних журналів), читальним залом, їдальнею, 5 комп'ютерними майстернями, танцювальними залами, туристично-спортивним обладнанням (власний флот із 11-ма яхтами, 120 лижних комплектів, парусні та лижні табори). Студенти мають багато можливостей наукового, культурного та спортивного розвитку. Вони беруть участь у різних студентських організаціях: студентське самоврядування, спортивні асоціації, наукові асоціації, видають свої газети, тощо. У загальнопольських рейтингах виш посідає 22 місце, а за

свою діяльність у 2004, 2007 та 2008 роках отримав європейську медаль та сертифікат «Вірогідна Школа» [452].

Таблиця 2.3
Структура вищої хореографічної освіти в Польщі

<i>Типи вишів</i>	<i>Назва навчальних закладів</i>	<i>Структурні підрозділи</i>	<i>Міністерство (форма власності)</i>	<i>Напрямок</i>
УНІВЕРСИТЕТ	Музичний університет імені Фредерика Шопена, Варшава	Відділ хорового диригування, музичної освіти, костюмної музики, ритміки і танцю	Міністерство культури і національного спадку (державний)	Танець
	Гуманістично-економічна академія, Лодзь	Артистичний відділ	Міністерство науки і вищої освіти (приватний)	Танець
АКАДЕМІЇ	Музична академія імені Гражини і Кейстута Бацевичів, Лодзь	Вокально-акторський відділ Кафедра «мюзиклу і хореографії»	Міністерство культури і національного спадку (державний)	Мюзиклу і хореографії
	Вища школа мистецтв і суспільних наук, Познань	Відділ танцю	Міністерство науки і вищої освіти (приватний)	Танець
ВИЩІ ШКОЛИ	Вища школа справності імені Станіслава Сташиця, Кельце	Відділ гуманістичних наук	Міністерство науки і вищої освіти (приватний)	Танець
	Вища школа суспільних наук, Люблін	Відділ танцю	Міністерство науки і вищої освіти (приватний)	Танець
	Державна вища театральна школа імені Людвіга Сольського, Краків	Відділ театру танцю в Битомі	Міністерство культури і національного спадку (державний)	Акторство

ПРОФЕСІЙНІ СТУДІУМИ	Державний професійний вокально-балетний студіум, Глівіце	Відділ вокально-балетовий	Міністерство культури і національного спадку (державний)	Актор музичних сцен
	Державний професійний студіум навчання аніматорів культури, Каліш	Відділ аніматорів культури	Міністерство культури і національного спадку (державний)	Танець
	Державний професійний студіум навчання аніматорів культури і бібліотекарів, Вроцлав	Відділ аніматорів культури	Міністерство культури і національного спадку (державний)	Танець

Систематизовано автором на основі автентичних джерел
[206; 207; 345; 346; 347; 348; 429; 451; 452; 453].

Протягом досліджуваного періоду помітними були структурні трансформації у *Державному професійному студіумі навчання аніматорів культури і бібліотекарів у Вроцлаві*, у якому функціонує класична модель хореографічної підготовки. Танцювальна спеціалізація виникла у вроцлавському студіумі в 1985 році за ініціативою тодішньої директорки пані Яніни Шуміграй. Спочатку студенти хореографічного спрямування займалися в орендованих приміщеннях Вроцлавської Оперети та Воеводського Дому Культури. Згодом Академія отримала одне приміщення у підвалі й два на другому поверсі будівлі дитячого садка. Одне із приміщень на другому поверсі було трансформовано у професійний балетний зал із дзеркалами. Нині студенти-хореографи мають можливість займатись у 2 аудіовізуальних, 3 танцювальних, 2 театральних залах, 2 комп'ютерних лабораторіях та гімнастичному залі. У штаті студіуму працює понад 100 осіб, у тому числі близько 55 викладачів, 12 з яких мають науковий ступінь доктора наук [347].

Під час навчання студенти проходять педагогічну практику в різних осередках культури, беруть участь в організованих конференціях, майстернях, виставах, презентаціях і фестивалях. Потім студенти проходять 242 годинну практику (див. дод. Р, табл. Р.6) в якості волонтерів у таких установах: Осередок артистичної діяльності «Firlej», Центр культури «Замок», Осередок творчої діяльності «Światowid», Центр культури

«Агога», Центр культурної освіти дітей і молоді, Молодіжний дім культури, Польський театр у Вроцлаві, Вроцлавський театр пантоміми, Інститут імені Йежего Гротовського, Галерея «Awangard», Галерея «Entropia», Кабельне телебачення, будинок суспільної допомоги тощо [347].

Вагомого значення для популяризації хореографічної підготовки в Польщі та залучення молоді до культурної активності набула *Музична академія імені Гражини і Кейстута Бацевичів в Лодзі*, якій властива класична модель хореографічної підготовки. Головним приміщенням академії є історичний палац, побудований у 1904-1908 роках. У палаці містяться концертні зали, лекційні зали, комп'ютерна студія електронної музики, електроакустична майстерня, адміністрація, їдальня і ксерографічна майстерня. У холі на першому поверсі знаходяться комп'ютери з безкоштовним доступом до мережі інтернет [207].

Після багатьох років зусиль академія отримала в 1990 році другу будівлю, де попередньо був Медичний ліцей, а раніше – будівельна і торгова школи. Перші заняття для студентів академії відбулися у цій будівлі в жовтні 1993 року, після попереднього ремонту (роботи з модернізації тривали до 2000 року). Нині у приміщенні проводяться заняття для студентів відділу ритміки й артистичної освіти, загальномузичні та гуманістичні предмети, курси іноземної мови. Знаходиться тут також тренажерний зал, головна бібліотека з музичною фонотекою, читальний зал й академічний спортивний союз. У межах Спортивного союзу працюють такі секції: баскетбол, волейбол, футбол, легка атлетика, настільний теніс, гірський велосипедний спорт, теніс тощо [там само].

Крім того, академія має студентський гуртожиток, перший поверх якого пристосований до проживання людей з обмеженими можливостями. Тут знаходиться кімната відпочинку з сучасними меблями, розрахована на 50 осіб, у розпорядженні мешканців відведені парковочні місця для 30 автомобілів. Гуртожиток має в цілому 156 місць, у тому числі 129 ліжок у двомісних і тримісних кімнатах.

У межах проекту «Інфраструктура і охорона навколишнього середовища» побудований новий концертний зал, який фінансувався спільно за рахунок коштів Європейського Союзу, Міністерства культури і національного спадку та Міністерства науки й вищої освіти. Перший етап будівельних робіт розпочався восени 2008 року, другий – навесні 2010 року і охоплював роботи, пов'язані з будівництвом концертного залу, роботи інстанцій, монтаж меблів, у тому числі технології сцени. Капітальні витрати по проекту становлять близько 44 млн. злотих [207].

У концертному залі знаходиться близько 300 місць для слухачів, а сцена розміщає водночас 160 музикантів, у тому числі 80-особовий симфонічний оркестр і 80-особовий хор. Перед сценою є рів для оркестру, потрібний для реалізації оперних і хореографічних спектаклів. Новий об'єкт з чотирма поверхами містить лекційні зали, акустично

пристосовані зали для студентів класів перкусії, танцювальні зали для студентів ритміки й танцівників спеціальності хореографія і техніка танцю [там само].

Активно працює Кар'єрне бюро для випускників і студентів старших курсів. Крім того, академія має добре розвинену соціальну інфраструктуру. Нині на 7 факультетах та 36 спеціальностях вчиться 660 студентів.

Класична модель хореографічної підготовки притаманна *Вищій школі мистецтв і суспільних наук* (Wyższa Szkoła Umiejętności Społecznych – WSUS), яка була заснована в 1997 році в Познані і нині займає високе місце в рейтингах приватних шкіл. На території вишу міститься Консульство Естонії. Школа приймає гостей Університету третього віку, а також учнів ліцеїв з Познані, Куявсько-Поморського й Лодзинського воєводства. Школа дає можливість вчитися за 8 напрямками, що супроводжуються у межах чотирьох факультетів: артистичний, юридичний і суспільної комунікації, факультет танцю та іногородній факультет у Конині [453].

У 2013–2014 н. р. у штаті школи на факультеті танцю працює понад 15 осіб, 4 з яких мають звання професора, а 5 – науковий ступінь доктора наук. Після закінчення 3-річного навчання за напрямом «Танець» випускник може працювати на таких посадах: артиста у сфері танцю, хореографа в танцювально-музичних установах, публіциста і редактора у спеціалізованих журналах, аніматора вільного часу в сфері танцю, управління установами культури танцювального профілю. Студент повинен знати іноземну мову на рівні B2 Європейській системі рівнів володіння іноземною мовою Ради Європи, а також використовувати відповідну танцювальну лексику, що дозволить співпрацювати з міжнародними партнерами [там само].

Найяскравішим прикладом класичної моделі ХП є *Музичний університет імені Фредерика Шопена у Варшаві*, який здійснює підготовку фахівців у сфері мистецтва, і є єдиним вищим навчальним закладом у Мазовецькому воєводстві, що інтегрує музичні (ритміка) й хореографічні науки. На восьми факультетах і міжфакультетських структурних підрозділах університету працюють 386 викладачів, серед них – 158 професори й доктори наук. Виш має можливість присвоювати ступінь доктора гуманітарних наук в області мистецтв і доктора музичних мистецтв з п'яти дисциплін [429].

В університеті працює магістратура, є можливість здобути інтегровану магістерську освіту, закінчити докторантуру, навчатися англійською мовою. У виші функціонують 6 студентських гуртків. Доказом успішного практичного застосування результатів досліджень, здійснених у Музичному університеті, є золоті та срібні медалі, відзнаки прем'єр-міністра Польщі, знаки пошани, нагороди міністра культури, нагороди ректора тощо.

Кафедра танцю була створена в університеті у 2011 році з метою координації мистецької, наукової і дидактичної хореографічної освіти та мала конкретні завдання: підготовка вузькоспеціалізованих кадрів танцювального профілю; організації зустрічей, семінарів та конференцій з хореографічного напрямку; видання публікацій серії «Мистецтво танцю і балету»; організація нових спеціальностей (див. дод. Р, табл. Р.1, Р.2, Р.3, Р.4, Р.5) та оновлення програм у галузі танцю та балету [429].

Рішенням ректора Музичного університету № 19/2012 від 30 листопада 2012 року було зареєстровано науковий гурток при кафедрі танцю на факультеті хорового диригування, музичної освіти, церковної музики, ритміки і танцю. Метою гуртка є: наукові заходи, пов'язані з теорією танцю; консолідація молодого наукового співтовариства; міжвузівська та міжнародна діяльність; публікаційна діяльність та популяризація студентських досягнень [там само].

Ритмічна підготовка в UMFC спрямована на просування концепції Еміля Жака-Далькроза і визначення свого місця у сучасній системі музичної та хореографічної освіти. Далькрозівське навчання діє у виші з 1974 року, коли при Інституті музичної педагогіки розпочала свою діяльність Експериментальна майстерня ритміки. З 1983 року метод Далькроза існує у вигляді навчальної спеціальності на Відділі музичної освіти (тепер Відділ хорального диригування, музичної освіти, костьольної музики, ритміки і танцю). За рішенням Сенату університету 25 березня 2013 року Заклад методів освіти було трансформовано у Заклад ритміки і фортепіанної імпровізації.

Також на факультеті хорового диригування, музичної освіти, костьольної музики, ритміки і танцю проходить післядипломна освіта з теорії танцю. Метою навчання є підготовка майбутніх істориків, теоретиків і критиків танцю. Нині університет залишається провідним мистецьким вишем країни, де здійснюється танцювальна підготовка фахівців. Кількість студентів хореографів протягом одного навчального року – понад 50.

Театрально-танцювальна модель хореографічної підготовки властива *Державній вищій театральній школі імені Людвіга Сольського* (Państwowa Wyższa Szkoła Teatralna im. L.Solskiego – PWST), яка була створена у 1946 році Юліушем Остервем, а нині готує фахівців виключно на факультеті театру танцю в Битомі. Відправною точкою театрально-танцювальної моделі є навчальна програма, що складається з імпровізації, концептуального танцю, роботи над жестами, ритмом та голосом. PWST було створено в 1946 р. шляхом об'єднання трьох діючих у Кракові студій: Акторської студії при Старому театрі, Акторської студії при театрі імені Юліуша Словацького та Драматичної студії Іво Галла [345].

Спеціалізація «Актор театру танцю» виникла у співробітництві PWST з Сілезьким театром танцю. Навчання триває протягом 4,5 років (9 семест-

рів) і закінчується дипломом магістра. У 2013–2014 н. р. у штаті факультету театру танцю в Битомі працює понад 46 осіб, 11 з яких мають звання професора, а 12 – науковий ступінь доктора наук [там само].

У межах проекту «Реконструкція та ремонт будівлі, що належить до краківської PWSZ з метою поліпшення доступності умов навчання на факультеті театру танцю в Битомі» ректором було підписано 25 травня 2011 року договір на виконання будівельно-монтажних робіт будівлі. Проект фінансується спільно з Європейським союзом з Європейського фонду регіонального розвитку у межах Регіональної програми операційного Сілезького воєводства на 2007 – 2013 роки «Регіональна операційна програма Сілезького воєводства – реальна відповідь на реальні потреби».

Перший етап проекту був завершений 28 березня 2012 року ремонтом дидактичних класів, адміністративного приміщення, технічних та санітарних приміщень, гостьових кімнат й скляних сходів з ліфтом. Другий етап завершився у січні 2013 року ремонтом танцювальних залів (площа 775 м²), тренажерного залу, роздягальні, ванних кімнат і коридору. Загальна площа, яка була охоплена монтажними роботами, становить 200 000 м² [345].

За рішенням Міністерства науки і вищої освіти [318] *Гуманістично-економічна академія в Лодзі* (Akademia Humanistyczno-Ekonomiczna – АНЕ) отримала повноваження для створення спеціальності «Танець» на артистичному факультеті. Академія є представником мішаного типу ХП (класична, театральна, хореотерапевтична, танцювально-модернова). Заняття проводяться з жовтня 2011 року в стаціонарній та заочній формі за такими спеціальностями: «Танцівник» (стаціонар), «Хореограф» (стаціонар), «Сучасний танець» (стаціонар), «Артист музичних сцен» (стаціонар), «Педагогіка танцю» (заочна), «Реабілітація танцівників і хореотерапія» (заочна) [206].

Процес підготовки новітніх навчальних програм в Академії здійснюється відповідно вимогам національної системи кваліфікації. Усі навчальні дисципліни вивчаються стаціонарно та заочно з застосуванням дистанційних платформ навчання. Онлайн-студії забезпечують можливість навчання для всіх, хто має доступ до комп'ютера, підключеного до мережі Інтернет. Студент може користуватися електронною бібліотекою, книгами, збірниками завдань і мультимедійними вправами.

При Академії в Лодзі з 1997 року працює Центр післядипломної освіти, одним із напрямів роботи якого є: хореотерапія у сфері освіти; фізичне виховання з елементами танцю та аеробіки; менеджер європейських шкіл танцю, театрів танцю, кордебалетів. Навчання проводиться заочно, під час виїздів на вихідні і триває два, три або чотири семестри. У структурі занять є семінари, практикуми та вправи, що дають максимум практичних знань і дозволяють учасникам вирішувати конкретні проблеми, аналізувати деякі випадки та вдосконалювати свої навички.

У 2005 році академію було нагороджено за співробітництво з Фондом «Gajusz», а зокрема, за організацію акції «Поділися своїм майбутнім», де кандидати на навчання під час рекрутування замість оплати вступного внеску сплачували довільну (не меншу ніж 10 злотих) квоту на користь Фонду. У 2007 році академія отримала престижну емблему і титул компанії рівних можливостей за вживання пропорцій у працевлаштуванні жінок і чоловіків, рівності в доступі до підвищень кваліфікації, способів рекрутування, примирення особистого і професійного життя, практики у боротьбі з хуліганством. У 2009 році студент академії в Лодзі за результати у науці, а також суспільну діяльність був визнаний найкращим студентом Лодзького регіону і здобув у конкурсі студентського Нобеля [206].

У 2011 році АНЕ в Лодзі отримала сертифікат «Вірогідна Школа», що визнається Академічним інформаційним центром у Познані. Проект має за мету нагороду приватних вишів, які діють відповідно до закону, розпоряджаються належною дидактичною базою, забезпечують відповідні умови навчання, ведуть широку наукову діяльність, а також співпрацюють із зарубіжними навчальними закладами. У 2013 році академія посіла 11 місце в Загальнопольському рейтингу приватних магістерських вишів [206].

При Академії в Лодзі працює Університет третього віку, який пропонує систематичні заняття з метою поширення знань у різних сферах життя. Заняття проводяться 3 рази на тиждень за такими секціями: журналістська, філософська, туристична, психологічна, фотографічна, мовознавча, медична, творчого мислення і дії в розв'язуванні проблемних ситуацій, антропологічна, рухова імпровізація, релаксація, гімнастика розуму з елементами тренінгу пам'яті, йога, терапія танцем, танці в колі, комп'ютерна, гімнастична, артистична, театральна тощо [там само]. У навчальному закладі функціонує також художня група, яка бере енергійну участь у заходах, пов'язаних із освітою та розвитком мистецького факультету, культурною та мистецькою співпрацею з іншими університетами та займається співпрацею з іншими галереями і культурними осередками.

Вища школа суспільних наук у Любліні (Wyższa Szkoła Nauk Społecznych – WSNS) була внесена Міністром національної освіти з 12 березня 2001 року до реєстру приватних професійних вишів і є також представником мішаного типу ХП. З того часу її виділяє налаштованість не лише на новітні спеціальності, а й на модернізаційні методики викладання дисциплін, що дає спроможність студентам отримувати ґрунтовні знання та практичні навички.

Актуальною формою навчання у WSNS є репетиторство, яке забезпечує тісний контакт викладача й студента, формує уміння в користуванні знаннями на практиці, допомагає орієнтуватися в наукових досягненнях. Нині хореографічна освіта у школі викладається за такими основними спеціальностями: бальний, сучасний, латиноамериканський танець та хореотерапія (див. дод. Р, табл. Р.7). У межах напрямку «Танець»

школа організовує безкоштовні комп'ютерні курси в області обслуговування операційної системи Windows, основи операційної системи Linux, обслуговування пакету Microsoft Office, знання питань локальної мережі та Інтернету, що закінчуються отриманням відповідного сертифікату [451].

WSNS є першою в Люблінському воєводстві, яка організувала післядипломну освіту за напрямом «Танець» та дослідження в області електронного навчання, що є рівнозначним зі стаціонарним навчаннями і студенти якого отримують дипломи такого ж зразка. Навчання теорії відбувається через мережу Інтернет [там само].

На початковому етапі розвитку мистецької галузі в Польщі підготовка спеціалістів хореотерапевтичного профілю і відповідні дослідження здійснювались у медичних навчальних закладах (Гданська медична академія, Центр медичної післядипломної підготовки у Варшаві). Тільки наприкінці XX століття проблеми арт-терапії починають вивчатися комплексно університетськими науковими колективами, в тісній співпраці з психологами.

Хореотерапевтична модель ХП спрямована на розвиток людини, її самореалізацію, нормалізацію самопочуття. Її вплив ґрунтується на принципах гуманістичної психології, а реалізація – на концепції всебічного розвитку і як такої, що містить у собі елементи аксіологічної та естетичної освіти [280, с. 104].

Оригінальною складовою ХП є ритміка Еміля Жак-Далькроза. Проблеми хореотерапії завжди розглядаються на наукових конференціях музичної ритміки. Нині ритміка в Польщі застосовується у багатьох сферах навчання і виховання, охоплюючи як професійну мистецьку підготовку, так і загальну освіту, а також аматорський рух і арт-терапію. Заняття з ритміки допомагають засвоїти основні музичні поняття, здійснювати добір музичного матеріалу, розвивають музичний слух і пам'ять, відчуття ритму, а головне – активізують творчі здібності вихованців.

Центрами вивчення проблем терапевтичного впливу ритміки в Польщі стали Музична академія у Варшаві [429], Музична академія в Катовицях [210], Музична академія в Познані [208], Музична академія в Лодзі [207], Музична академія у Вроцлаві [209] та ін. Ритміка з її інтегративним впливом на розвиток особистості є не тільки формою музичного виховання, але й може використовуватися в інших видах мистецтва, оскільки ефективно формує слухову, зорову, тактильно-м'язову координацію, тобто розвиває полісенсорні якості, необхідні для діяльності у сфері мистецтва взагалі [128, 246].

Результати емпіричного дослідження засвідчили, що хореографічна освіта в Польщі також здійснюється в Академіях фізичного виховання (Варшава, Познань, Краків, Вроцлав, Катовіце, Гданськ) – танцювально-спортивна модель ХП. Структурні підрозділи ХО подані на рис. 2.2.

У навчальному процесі застосовуються авторські методики, розробки, створені на основі власної багаторічної практики роботи викладачів.

Рис. 2.2. Структурні підрозділи ХО в Академіях фізичного виховання

На базі польських класичних університетів створюються ансамблі народного танцю (народно-ансамблева модель), для яких властиве опанування студентською молоддю національними традиціями, сакраментальними (для певної місцевості) рухами й звичками. Університетські фольклорно-танцювальні ансамблі подані на рис. 2.3., що складається з напрямів діяльності (польські, ірландські, кельтські, шотландські, східні танці тощо) та назв колективів і навчальних закладів.

Проаналізувавши документацію вишів Польщі відзначили, що найбільшого поширення набули ансамблі пісні і танцю. На першому етапі свого становлення вони були майже вокально-музичними колективами, які представляли національний фольклор, а після організації балетних груп з'являється хореографічна складова (див. дод. М).

Рис. 2.3. Університетські фольклорно-танцювальні ансамблі

Будучи прибічниками основного принципу «Освіта через фольклор» ансамблі є одними з найбільш активних членів Польської Секції Міжнародної Ради Організацій Фестивалів Фольклору та Традиційних Мистецтв. У колективах беруть участь майбутні фізики, математики, інформатики, правознавці, менеджери, економісти, історики, філологи, педагоги, психологи, соціологи і т.п. Деякі з них у процесі участі здобувають додаткову кваліфікацію інструктора танцю, що можуть пізніше використовувати в професійній діяльності.

Модернізація народно-ансамблевої моделі ХП в Польщі полягає в появі нової модної тенденції. Створюються ансамблі старовинного (прилучають до танців епохи Середньовіччя та Відродження, але увага зосереджена головним чином на танцях доби бароко), східного (поєднують класичний танець Далекого Сходу та сучасність і жіночність Європи) та кельтського танців (включають вивчення ірландського і шотландського фольклору, таких як ірландський степ, ірландські танці, сольні хореографічні композиції у м'якому взутті, шотландські групові танці та ірландські й шотландські гірські танці).

Ансамблі народного танцю є організаторами свят та беруть участь у культурно-мистецьких заходах, семінарах, проектах, конкурсах та фестивалях на міському й міжнародному рівнях. До видатних досягнень належить також запис компакт-дисків з піснями і танцями різних регіонів Польщі.

Незалежно від того, наскільки динамічною була модернізація структури польських навчальних закладів, у яких здійснюється хореографічна освіта, жоден із них не знехтував наданою законодавцем можливістю адаптувати зміст підготовки до змін, що відбувалися на ринку праці, в умовах інтеграції країни до ЄС і розбудови економіки знань. Як уже зазначалося в попередньому підрозділі, вищі навчальні заклади після реалізації кваліфікаційних вимог могли вводити нові спеціальності на основі переліку напрямів, затвердженого міністром, що включає 118 позицій.

Таблиця 2.4

Спеціальності, за якими здійснюється хореографічна підготовка фахівців у вишах Польщі

ВНЗ	UMFC	AHE	AMGKB	PWST	WSU	WSNS	PPSKAKiB	PPSKAK	PPSZWB
Спеціальності									
Балетна педагогіка	+								
Хореограф		+							
Сучасний танець		+						+	
Латино-американський танець						+			
Танець					+		+		
Педагогіка танцю		+							
Танцівник		+				+			
Хореографія			+						
Хореографія і теорія танцю	+								
Хореографія і техніка танцю			+						
Актор театру танцю				+					
Викладач танцю						+			
Реабілітація танцівників і хореотерапія		+							
Хореотерапія						+			
Артист музичного театру		+							
Артист музичних сцен									+

Систематизовано автором на основі автентичних джерел
[429; 206; 207; 345; 452; 451; 453; 348; 346].

З метою виокремлення спеціальностей, за якими здійснюється підготовка майбутніх фахівців хореографії, ми звернулися до інформації, розміщеної на сайтах навчальних закладів. На основі наведеного нижче переліку ми проаналізували освітню пропозицію у 2013 – 2014 н. р. дев'яти вишів, що є компонентами системи вищої хореографічної освіти в Польщі. Отримані дані, систематизовані в таблиці 2.4, свідчать про те, що підготовку за найбільшою кількістю спеціальностей (за шістьма) здій-

снює Гуманістично-економічна академія в Лодзі, а за найменшою (за однією) – Державна вища театральна школа імені Людвіга Сольського у Кракові, Вища школа справності імені Станіслава Сташиця в Кельцах, Музична академія імені Гражини і Кейстута Бацевичів в Лодзі, Державний професійний студіум навчання аніматорів культури у Каліші (Państwowe Pomaturalne Studium Kształcenia Animatorów Kultury – PPSKAK), Державний професійний вокально-балетний студіум у Глівіцах (Państwowe Policealne Studium Zawodowe Wokalno-Baletowe – PPSZWB).

Випускники польських вишів за напрямом підготовки «танець», «мюзикл і хореографія», «акторство» одержують фундаментальну підготовку для роботи відповідно до встановлених кваліфікацій (див. табл. 2.5). Таким чином, отримані дані свідчать про те, що диплом викладача надають Музичний університет імені Фредерика Шопена та Гуманістично-економічна академія. Кваліфікацію хореографа можна отримати в 6-ти вищих навчальних закладах (Гуманістично-економічна академія, Музична академія імені Гражини і Кейстута Бацевичів, Вища школа справності імені Станіслава Сташиця, Державна вища театральна школа імені Людвіга Сольського, Вища школа суспільних наук, Вища школа мистецтв і суспільних наук), танцівника – у 3-х (Лодзь, Кельци, Люблін), артиста – у 2-х (Краків, Познань), а посаду керівника займають випускники Вищої школи мистецтв і суспільних наук в Познані. Також майбутні фахівці хореографії спроможні дістати диплом аніматора вільного часу, критика, професійного діяча у сфері педагогіки танцю тощо.

Таблиця 2.5
Перелік кваліфікації, що можуть займати випускники-хореографи Польщі

<i>Назва вишу</i>	<i>Кваліфікації</i>	<i>Шифр</i>
UMFC	викладач хореографії у всіх професійних артистичних закладах, зв'язаних з мистецтвом танцю.	235921
	викладач у сфері педагогіки танцю	235921
АНЕ	хореограф в театрах танцю, танцювальних колективах, ансамблях сучасного і спортивного танцю	265301
	хореограф у сфері сценічного танцю	265301
	хореограф і танцівник у сфері виконання танцювальної композиції, створення танцювальних спектаклів в закладах культури	265301 343701
AMGKB	Хореограф у сфері керівництва танцювальним колективом в закладах освіти, осередках спорту і рекреації	265301
	аніматор танцювальної культури в суспільстві	343901
	хореограф в сфері створення сценічного руху й танцювальних спектаклів в театрах і закладах культури	265301

WSU	танцівник у сфері танцю в різних театральних й естрадних представництвах, балетах, музичних театрах	343701
	хореограф та критик в галузі знань про танець	265301 264203
	Хореограф	265301
PWST	Хореограф	265301
	артист у сфері перформативного мистецтва, в яких використовується фізична підготовка, танець, акторство та голос	265390
WSNS	хореограф, танцівник і критик у галузі танцю	264203 265301
	артист у сфері танцю	265390
WSUS	хореограф у танцювально-музичних установах	265301
	критик у спеціалізованих журналах	264203
	аніматор вільного часу в сфері танцю	343901
	керівник закладами культури танцювального профілю	143117
	професійний діяч членських організацій у галузі мистецької діяльності	111401

Систематизовано автором на основі автентичних джерел [206; 207; 345; 429; 451; 452; 453].

Таким чином, після розгляду спеціальностей та кваліфікацій можемо порівняти моделі хореографічної підготовки в Польщі, за такими показниками: типи вишів, назва, спеціальності. Отримані дані систематизовано в таблиці 2.6.

Таблиця 2.6

Порівняльна характеристика моделей хореографічної підготовки в Польщі

Моделі	Показники		
	Типи вишів	Назва вишів	Спеціальності
Класична	студіум	Державний професійний студіум навчання аніматорів культури і бібліотекарів у Вроцлаві	Танець
	вища школа	Вища школа справності імені Станіслава Сташиця в Кельцах	Танець
		Вища школа суспільних наук у Любліні	Танцівник
	академії	Гуманістично-економічна академія в Лодзі	Хореограф
			Педагогіка танцю Танцівник

Класична		Музична академія імені Гражини і Кейстута Бацевичів в Лодзі	Хореографія
	університет	Музичний університет імені Фредерика Шопена у Варшаві	Балетна педагогіка
			Хореографія і теорія танцю
Театрально-танцювальна	студіум	Державний професійний вокально-балетний студіум у Глівіцах	Артист музичних сцен
	вища школа	Державна вища театральна школа імені Людвіга Сольського у Кракові	Актор театру танцю
	академія	Гуманістично-економічна академія в Лодзі	Артист музичного театру
Хореотерапевтична	вища школа	Вища школа суспільних наук у Любліні	Хореотерапія
	академія	Гуманістично-економічна академія в Лодзі	Реабілітація танцівників і хореотерапія
Танцювально-модерна	студіум	Державний професійний студіум навчання аніматорів культури у Каліші	Сучасний танець
	академія	Гуманістично-економічна академія в Лодзі	Сучасний танець
Танцювально-спортивна	академії	Академії фізичного виховання в Познані, Кракові, Вроцлаві, Катовицях, Варшаві, Гданську	Тренер танцю

Систематизовано автором на основі автентичних джерел
[206; 207; 208; 209; 210; 211; 334; 335; 336; 337; 344; 345; 346;
347; 348; 429; 451; 452; 453]

Отже, поява новітніх спеціальностей, відкритих навчальними закладами на основі визначених міністерством напрямів, свідчить про певну свободу у їх визначенні згідно Закону «Про вищу освіту» та бажання адміністрації вишів Польщі привести освітню пропозицію у відповідності до вимог ринку праці. Встановлено, що приватні вищі навчальні заклади Польщі дозволяють собі називати спеціальності аналогічно кваліфікаціям які отримують. У порівнянні з Україною, перелік напрямів і спеціальностей, за якими відбувається підготовка фахівців у вишах, санкціонується на національному рівні й не піддається змінам і видозмінюванням на інституційному рівні.

Наголосимо на тому, що завдяки модернізації структури хореографічної освіти в Польщі, яка значно активізувалася на початку ХХІ ст. після прийняття Закону «Про вищу освіту», відбуваються певні змістові зміни у навчанні. Тому логіка нашого дослідження вимагає розгляду цього аспекту перетворень у сфері хореографічної освіти в межах наступного підрозділу.

2.3. Змістовий аспект модернізації хореографічної освіти в Польщі

Кожен із польських навчальних закладів спрямовує свою діяльність відповідно до схваленого сенатом регламенту навчання, в якому визначаються права й обов'язки студентів, базові принципи побудови навчально-виховного процесу, проведення екзаменів, заліків, написання дипломних робіт, характеризується система оцінювання тощо. Аналіз структури та змісту статутів польських мистецьких навчальних закладів, у яких здійснюється хореографічна підготовка спеціалістів, засвідчив, що ці документи хоча й мають багато спільних елементів, кожен із них містить положення, що відображають специфіку навчального закладу, діяльність якого він регламентує.

Навчальний процес в аматорських та професійних навчальних закладах хореографічного профілю у Польщі здійснюється в таких організаційних формах: навчальні заняття (групові та індивідуальні), самостійна робота, практична підготовка, контрольні заходи (екзамени, заліки, конкурси та фестивалі). Основні види навчальних занять в професійних закладах ХО: лекційне, лабораторне, практичне, семінарське, індивідуальне заняття.

Порівняльно-зіставний аналіз документації вишів засвідчив, що зміст професійної підготовки фахівців-хореографів носить модульний характер, а її реалізація залежить від освітньо-кваліфікаційного рівня студента. Навчальні плани професійної ХП передбачають вивчення таких навчальних модулів: загальноосвітній, психолого-педагогічний, методичний, теоретичний, професійний, дипломний та професійна практика (див. дод. Р). Навчальними планами визначається підготовка фахівців відповідно освітньо-кваліфікаційним рівням «бакалавр» (3 роки), «магістр» (2 роки), «доктор» (4 роки).

Аналіз статистичної інформації сайту Міністерства культури і національного спадку Польщі, рейтингів загальноосвітніх балетних шкіл за 2011 – 2012 н.р. та 2012 – 2013 н.р. дозволив визначити зміни в навчальних планах підготовки майбутніх фахівців (див. табл. 2.7).

Так, на професійні дисципліни у 2011 – 2012 н.р. відводиться 173 години, у 2012 – 2013 н.р. – 170 годин. Було скорочено кількість навчальних дисциплін, а саме: у 2011 – 2012 н.р. внесені «Відомості про

танець», «Музично-рухова інтерпретація» та «Партнерський танець», а у 2012 – 2013 н.р. вони відсутні, але з'являється «Історія танцю».

Таблиця 2.7

Порівняльний аналіз навчальних планів загальноосвітніх балетних шкіл Польщі за 2011 – 2012 н.р. та 2012 – 2013 н.р.

		Навчальний план			
№	Професійний модуль	Кількість годин 2011 – 2012 н.р.		Кількість годин 2012 – 2013 н.р.	
1	Ритміка	13		13	
2	Музикознавство				
3	Музична грамота				
4	Принципи гриму	2		1	
5	Додаткова техніка	12		24	
6	Класичний танець	50	+54	50	+52
7	Народний і характерний танець	10		10	
8	Сучасний танець	8		10	
9	Партнерський танець	8		-	
10	Історичний танець	2		-	
11	Історія танцю	-		10	
12	Відомості про танець	10		-	
13	Музично-рухова інтерпретація	4		-	
Разом:		173		170	

Систематизовано автором на основі автентичних джерел
[334; 335; 336; 337; 344; 414]

Згідно Додатку 99 Розпорядження Міністра науки і вищої освіти з 12 липня 2007 року «У справі стандартів навчання для різних напрямів освіти і рівня освіти, а також режим створення і умови, яким повинні відповідати університети для проведення міждисциплінарних досліджень і макронапрямів» навчання за напрямом підготовки «Танець» на бакалавраті не повинно тривати коротше ніж 6 семестрів та 4 семестри в магістратурі. Кількість годин та кредитів ECTS не перевищує 1800/180 (бакалаврат) та 800/120 (магістратура) [389]. Практика повинна займати не менше 4 тижнів. Для підготовки до підсумкового іспиту студент отримує 10 пунктів ECTS, а за підготовку магістерської роботи – 20 пунктів ECTS.

Оскільки з 2005 р. після внесення змін та доповнень до Закону «Про вищу освіту» вишам Польщі дозволялося за погодженням з Дер-

жавною акредитаційною комісією відкривати власні напрями навчання, ми проілюструємо розподіл навчального часу освітньо-професійної підготовки фахівців хореографії, який існував у хронологічних межах нашого дослідження (див. табл. 2.8). Таким чином, отримані дані, систематизовані в таблиці 2.8 свідчать про те, що підготовку за найбільшою кількістю годин (4525) здійснює Гуманістично-економічна академія, а за найменшою (1070) – Державний професійний студіум навчання аніматорів культури і бібліотекарів у Вроцлаві.

Протягом навчання студентами виконуються дипломні роботи відповідно навчальним програмам. Основним прийомом оволодіння навчальним матеріалом є самостійна робота студента, що передбачає вивчення конкретної навчальної дисципліни (посібники, навчальні й методичні матеріали, настанови, конспекти лекцій, фахові й наукові монографічні та періодичні джерела тощо). Способи оцінювання: заліки та іспити, захисти дипломних праць, вживання модульно-рейтингової системи оцінювання, державний кваліфікаційний іспит зі спеціальності та екзамен по спеціалізації, державна кваліфікаційна робота.

Таблиця 2.8
Розподіл навчального часу підготовки фахівців-хореографів у вишах Польщі

Модулі	Навчальні заклади				
	UMFC	AHE	AMGKB	WSNS	PPSKAKiB
	Загальна кількість годин				
Загальноосвітній	149	550		485	
Психолого-педагогічний	150				
Методичний	120				
Теоретичний	98	850	553	210	332
Професійний	788	2475	686	845	496
Факультативний				260	
Дипломний	22	250			
Професійна практика	150	400			242
Усього:	2145	4525	1239	1800	1070

Систематизовано автором на основі автентичних джерел
[429; 206; 207; 451; 347]

Ну думку О. Дзюрощ, доктора наук UMFC у Варшаві, хореографічні навчальні програми повинні складатися з 4-х загальних розділів: музично-ритмічні вправи, розвиток танцювальних навичок, теоретичні

відомості, формування творчої активності учнів. Кожен з цих розділів конкретизовано авторкою таким чином [157, с. 372].

1. МУЗИЧНО-РИТМІЧНІ ВПРАВИ.

- 1.1. Музично-ритмічні ігри та вправи Далькроза.
- 1.2. Рухова інтерпретація музичних творів, ігри зі співом.

2. РОЗВИТОК ТАНЦЮВАЛЬНИХ НАВИЧОК.

- 2.1. Засвоєння окремих танцювальних елементів (галоп, біг, стрибки, крок, полька, вальс).
- 2.2. Удосконалення танцювальної техніки (акробатичні елементи, народно-сценічні комбінації, класичний екзерсис).
- 2.3. Польські народні танці (краков'як, полонез, мазурка, оберек); регіональні танці (Трояк, олендер, коркови, ласовяк);
- 2.4. Танці народів світу, серед яких Шотландський вальс, Коза (Україна), Гопак (Україна), Лявоніха (Білорусь).

3. ТЕОРЕТИЧНІ ВІДОМОСТІ.

- 3.1. Походження і характеристика польських, регіональних, стародавніх танців та танців інших народів.
- 3.2. Елементарна теорія музики, відомості про ритм, мелодію, динаміку, темп, настрій, музичну форму.

4. ФОРМУВАННЯ ТВОРЧОЇ АКТИВНОСТІ УЧНІВ.

- 4.1. Стимулювання творчої ініціативи учнів, заохочення до рухової інтерпретації та формування естетичного досвіду.
- 4.2. Використання хореографічної імпровізації.
- 4.3. Удосконалення рухових навичок учнів у процесі творчої взаємодії.

В умовах нової освітньої ситуації, для якої характерне посилення етнізації змісту освіти, актуалізуються проблеми інтеркультурної хореографічної освіти та вдосконалення професійної підготовки майбутніх танцівників [146, с. 214]. У змісті інтеркультурної підготовки майбутнього хореографа в Польщі важливе місце посідає комплекс предметів, що дозволяє опанувати техніку виконання і методику викладання танців різних країн (див. дод. Н, схема Н.1). Основними серед профільних дисциплін є: теорія та методика викладання польського національного танцю, бального танцю, історико-побутового танцю, характерного танцю та народно-сценічного танцю (див. табл. 2.9).

Студенти мають можливість порівняти танцювальну лексику різних етносів, відчутти спорідненість з ними у процесі опанування специфічної рухової пластики та інтонаційної палітри музичного супроводу, що

є стрижневою проблемою інтеркультурної хореографічної освіти. Так, іспанський танець виконується дуже темпераментно, із застосуванням різноманітних вистукувань каблуками і складної пластики рук. У грузинському танці відбивається строгість моралі грузинського народу і їх почуття обов'язку. Особливістю циганського танцю є поступове наростання темпу від повільного до швидкого, де особлива увага приділяється складній грі ніг [319; 320].

Таблиця 2.9
Тематика профільних дисциплін з хореографії

<i>Навчальна дисципліна</i>		<i>Розділи курсу</i>
Польський національний танець	<i>Регіони</i>	Нижньосілезьке воєводство, Куявсько-Поморське воєводство, Люблінське воєводство, Підляське воєводство, Сілезьке воєводство, Вармінсько-Мазурське воєводство та ін.
	<i>Танці</i>	«Мазурка», «Куявяк», «Оберек», «Полонез», «Краков'як»
Народний танець	<i>Національні танці</i>	російський, татарський, білоруський, український, іспанський, циганський, італійський, молдавський та грузинський.
Бальний танець	<i>Європейська програма</i>	«Повільний вальс», «Танго», «Віденський вальс», «Повільний фокстрот», «Квікстеп»
	<i>Латино-американська програма</i>	«Самба», «Ча-ча-ча», «Румба», «Пасадобль», «Джайв»
Історико-побутовий танець	<i>Побутові танці середніх віків</i>	«Селянський бранль», «Фарандола», «Лендлерм», «Бурре», «Салонний бранль»
	<i>Побутові танці епохи Відродження</i>	«Алеманда», «Павана», «Куранта», «Вольта»
	<i>Побутові танці XVII ст.</i>	«Монтаньяр», «Жига», «Романеска», «Менует» (повільний)
	<i>Побутові танці XVIII ст.</i>	«Менует» (швидкий), «Гавот», «Полонез», «Алеманда»
	<i>Побутові танці XIX ст.</i>	«Французька кадрили», «Вальс», «Полька», «Мазурка», «Міньон»

Інтеркультурність хореографічної освіти, як складова міжнародного управління, посилюється тим, що студенти опановують танці інших народів у межах курсів, які проводяться хореографами, запрошеними

з різних країн. Чимало є також теоретичних предметів, що виховують у студентів толерантність і дають можливість познайомитися з національними особливостями та здобутками світових культур: антропологія танцю, історія танцю та балету, композиція танцю, психологія танцю, педагогіка танцю, естетика танцю тощо. Зауважимо, що теоретичні навчальні дисципліни заохочують до тісної співпраці в усіх сферах суспільно-культурного життя, спрямовують на збагачення студентів новітньою науковою інформацією і вимагають виникнення активного полілогу в галузі хореографічної освіти [146, с. 215].

Метою та завданням навчального курсу «відомості про культуру» є: аналіз провідних етапів та тенденцій розвитку світового хореографічного мистецтва, формування в майбутніх учителів хореографії цілісної системи знань щодо історії світового балетного театру [410, с. 9 – 12]. Предмет «Антропологія танцю» вивчає питання, пов'язані з історією, формами і методами класифікації цього явища, а також місце танцю в співтоваристві традиційної та сучасної культури і мистецтва. Курс «Естетика танцю» направлений на формування певного рівня естетичної культури особистості, вивчення абсолютної гармонії і порядку в танцювальних композиціях різних стилів, вироблення естетичних цінностей на користь відкриття і розуміння інших [146, с. 215].

Програми предметів «Психологія та педагогіка танцю» побудовані в тісному міжпредметному взаємозв'язку з основними теоретичними курсами соціальної психології, педагогіки та художньої творчості. Їх завданням є: вивчення індивідуально-психологічних особливостей особистості, що забезпечує прищеплення поваги і спрямованості на пізнання Іншого; формування загального уявлення про педагогічну систему організації та управління діяльністю творчого колективу в різних країнах; формування вразливості й уміння співпрацювати; озброєння студентів знаннями про сутність і специфіку професійної майстерності педагога-балетмейстера [там само, с. 215].

Наголосимо, що в загальному вигляді зміст хореографічної освіти в навчальних закладах Польщі подібний. З'ясовано, що такі дисципліни як принципи композиції танцю, класичний, польський і сучасний танці є однаковими для всіх ВНЗ але до стандартного переліку хореографічних дисциплін (див. дод. П, табл. П.1) кожен виш вносить також індивідуальні пропозиції, зокрема: Музичний університет імені Фредерика Шопена вводить у навчальний план (див. дод. Р, табл. Р.1, Р.2, Р.3, Р.4, Р.5) «Психологію танцю» та «Педагогіку танцю» [264]; «Філософія танцю», «Польський танцювальний фольклор» та «Гігієна роботи актора-танцівника» викладаються в Державній вищій театральній школі імені Людвіга Сольського у Кракові [253]; Гуманістично-економічна академія в Лодзі розглядає курси «Постановка і режисура», «Принципи гриму», «Танцювальні проекти» [329]; курс «Анатомія і фізіологія руху»

передбачений навчальним планом Музичної академії імені Карла Шимановського [210]; «Етнічні танці», «Основи костюмології», «Психотерапія танцем і рухом» вивчаються студентами (див. дод. Р, табл. Р.7) Люблінської Вищої школи суспільних наук [278]; дисципліни «Йога» та «Біомеханіка» вивчаються на відділі танцю у Вищій школі мистецтв і суспільних наук [453].

У результаті вивчення студентами навчальних дисциплін у закладах хореографічної освіти у Польщі відбувається: пізнання себе і власної культури, формування знань про особливості розвитку хореографічного мистецтва різних часів і народів у їх закономірних проявах, виховання почуття цінності й гідності у стані зрозуміти інших людей, шанування відмінностей і трактування їх як чинника розвитку. Важливість інтеркультурної компетентності студентів зумовлюється потребою виховання сучасної молоді в дусі поваги до інших культур, розширення її потенційних когнітивних можливостей, формування в неї готовності до міжкультурного діалогу, до урегулювання міжнаціональних та етнічних конфліктів шляхом переговорів та пошуку консенсусу [330, с. 121-124].

Дисципліни, що вивчаються студентами Музичного університету імені Фредерика Шопена у Варшаві на спеціальностях «Ритміка», «Балетна педагогіка», «Хореографія і теорія танцю» є переважно практичними з області танцю, а також дисципліни, які надають кваліфікацію професійного хореографа (драматурга, режисера спектаклю тощо). Відповідно до власних характерних зацікавлень студенти вивчають вибіркові предмети, які надають їм перспективу підвищити свої знання у сферах інтелектуальної власності, історії танцю, аніматора вільного часу, керівництва закладами культури, критики танцю та хореографії. Усі вище перелічені галузі є першорядними для фахових компетенцій майбутніх хореографів і теоретиків танцю. Провідними формами навчання є лекційні, практичні та семінарські заняття, а також професійна практика [429].

Встановлено, що провідним завданням вступу абітурієнтів до навчання є організація іспитів, які складаються відповідно до напрямів підготовки та спеціальностей. Так, вступні іспити на спеціальність «Ритміка» складаються з:

- ритміки;
- сольфеджію;
- імпровізації на фортепіано.

На спеціальність «Балетна педагогіка»:

- випробування практичних здібностей;
- співбесіда на різноманітні сюжети, зокрема техніки класичного, народного і сучасного танцю.

На спеціальність «Хореографія і теорія танцю»:

- практична перевірка хореографічних даних;
- огляд заздалегідь підготовленої 2,5-хвилинної танцювальної композиції у вільному стилі й техніці;
- імпровізація під музичний супровід, який кандидат обере навмання;
- відповідь на два запитання, вибраних претендентом навмання у галузі історії та теорії танцю.

Абітурієнти Вищої школи справності імені Станіслава Сташиця в Кельцах при вступі на стаціонар за спеціальністю «Танець» складають практичний іспит (фізична підготовка, здоров'я, музикальність, перевірка слуху, почуття ритму тощо). Від практичної частини екзамену відсторонюються кандидати, які мають підтвердження здобутків у сфері танцю. При вступі на заочний відділ приймаються абітурієнти, які надають документальне підтвердження роботи танцівника (принаймні упродовж року) в різноманітних колективах, студіях, балетах, театрах або лауреати державних та міжнародних мистецьких конкурсів [300].

Кожен навчальний рік закінчується підготуванням привселюдної презентації хореографічних проєктів. По закінченню студенти презентують публічні дипломні спектаклі, зокрема танці у вибраних студентами сферах. Випускники одержують кваліфікацію вчителів танцю з прерогативою викладання в різноманітних державних осередках.

Абітурієнти, які планують вступити на художній факультет до Гуманістично-економічної академії у Лодзі, повинні мати атестат зрілості з високими оцінками та скласти вступні іспити за напрямом підготовки «Танець» [206]:

- *На спеціальність «Танцівник».* Практична перевірка рухових здібностей – представники приймальної комісії показують абітурієнту декілька етюдів з сучасного та класичного танцю, а претенденти зобов'язані відтворити, тим самим це дозволить приймальній комісії перевірити здатність кандидатур, а саме координацію їх рухів, музичні та фізичні дані.
- *На спеціальність «Педагогіка танцю».* Співбесіда – з кожним абітурієнтом проводиться кваліфікаційний діалог про зацікавлення та власний виконавський досвід.
- *На спеціальність «Хореограф».* Практична перевірка рухових здібностей, кожен претендент зобов'язаний показати авторський 2-хвилинний танцювальний виступ на техніку за власним вибором (музичний супровід повинен бути записаний на CD).

- *На спеціальність «Актор музичного театру».* Вступне випробування здійснюється у три етапи: танцювально-руховий (вправи на розтяжку, гнучкість, координацію рухів та рухово-ритмічну пам'ять); перевірка слуху (музично-слухові вправи та вокальні здібності, музичний слух – потрібно відтворити ноти зіграні на музичному інструменті в різних регістрах, музична пам'ять – відтворити голосом короткі наспіви, почуття ритму); спів, дикція, акторська майстерність (претендент готує на пам'ять 1 вокальний твір з супроводом, який би добре продемонстрував вокальні здібності кандидата. При собі необхідно мати ноти для концертмейстера, фонограму на CD диску, супроводжувати свій виступ власноруч або прийти з акомпаніатором).

У сфері перевірки дикції від претендентів чекають: правильної побудови артикуляційного апарату, основоположних знань в галузі польської фонетики, прекрасної вимови та артикуляції. У сфері акторської майстерності: претендент повинен підготувати поезію та фрагмент з прози на пам'ять. Також проводиться співбесіда, метою якої є виявлення знань вступника про театр, літературу, культурне життя та загальні інтереси. По закінченню напряму «Танець» випускники отримують ступінь бакалавра і отримують можливість працювати танцівником, театральним хореографом або хореографом танцювальних груп у професійних театрах танцю, танцювальних колективах, музичних театрах [206].

Також диплом театрального хореографа можна отримати у Державній вищій театральній школі імені Людвіга Сольського у Кракові на відділенні Театру танцю в Битомі. Вступні випробування до відділення здійснюються у 2 етапи, під час першого – абітурієнти показують свої здібності перед двома приймальними комісіями. Для акторської комісії (першої) претенденти підготовлюють: поезію, пісню, частину прози, акторські доручення. Танцювальна комісія перевіряє: рухову імпровізацію та знання у галузі класичного і сучасного танцю. Вступники, які успішно проходять перший етап іспиту представляють перед сумісною акторсько-танцювальною комісією, щоб показати комплектний діапазон свого потенціалу. Останній етап вступного випробування оцінюється балами [345].

Метою занять з дисциплін «Основи акторської гри», «Елементарні акторські завдання», «Театр і драма», «Імпровізовані сцени», «Вимова», «Антропологія театру танцю», «Вокальна техніка», «Форми театру танцю та хореографічна структура», «Аналіз спектаклю і критика» та ін. на факультеті театру танцю – є відчуття власного тіла та допомога йому працювати із внутрішнім імпульсом. Таким чином, внутрішній імпульс має безпосередньо координувати роботу усього організму в цілому. Ця

практика надає можливість краще відчувати своє тіло та складається з таких основних компонентів:

- *Робота із жестами.* Кожен студент повинен підготувати два фрагменти тексту давньогрецьких трагедій. Вивчивши текст напам'ять, учасники повинні самостійно придумати жести для свого тексту, так, аби останні підкреслювали значення тексту надаючи можливість тілу передати зміст текстів замість мови актора. Текст можна було не вимовляти, його наявність лише мала допомогти студенту вибудувати систему власних жестів та утримати цю систему. На фінальному ж показі жести супроводжували текст, що значно підсилило емоційну складову підготовлених його фрагментів [94, с. 62 – 63].
- *Робота з ритмом.* На заняттях усіх студентів розподіляють на групи, кожна з яких має підтримувати свій ритм. Одна група починає, потім вступає друга й третя, у той час коли перша та друга продовжує підтримувати свій ритм. Головною метою таких занять є поєднання різних за ритмом «малюнків» та отримати цілісну картину ритмічної композиції. Ці заняття зорієнтовані на вдосконалення мови тіла, пластики та відчуття ритму [там само, с. 63].
- *Робота з голосом.* На заняттях пропонуються вправи, мета яких полягає в підтримці студента у його роботі з жестами рештою групи. Такі дисципліни передбачають виховання відчуття акторами одне одного за рахунок голосу. Тоді як один студент зачитує напам'ять свої фрагменти тексту з використанням жестів, решта групи надає йому голосовий супровід, що відходить на другий план. Мета супроводу полягала в підтримці актора та посиленні емоційності декламованого фрагмента тексту. Група може разом співати, цвірінкати, свистіти, шарудіти, шепотіти, повторювати за актором його текст.
- *Імпровізація акторів.* Для імпровізації тема задається керівником або вона повинна виникнути раптово. На заняттях практикується музична імпровізація (створення музичного твору), танцювальна імпровізація (поєднує сучасні техніки з використанням класичного танцю та вільної пластики, від внутрішнього настрою, імпровізацію з партнером, імпровізацію звільнення), акторська імпровізація (дії актора, створення сценічного образу і власного тексту під час театральної постанови, не за сценарієм).
- *Концептуальний танок.* Постановка набирає особливостей перформансу. Рухи і форма танцю у концептуальному мистецтві підлягають серйозним змінам, від глибинної філософської та езотеричної наповненості кожного руху, до зведення рухів узагалі

до мінімуму. Концептуальний танок тримається на асоціаціях. Під час вправ студенти знаходяться у певних позиціях: один сидить, другий стоїть і щось ніби тримає у руках тощо. І вони розповідають різні історії словами, а їх тіло вже реагує на слова, навіть ледь помітно, їхня уява працює в тілі [94, с. 155].

- Керівник студіуму фізичного виховання і спорту Економічного університету в Катовицях Г. Каркошка наголошує на тому, що профілактика здоров'я є найактуальнішою справою сучасної людини, непристосованої до технократичної цивілізації. Дослідниця стверджує, що «урбанізація, індустріалізація економіки, механізація, автоматизація виробництва й побуту, стрес, поспіх, постійний галас і напруга, невпевненість у завтрашньому дні спричиняють дедалі більшу кількість хвороб, перед якими офіційна медицина є безсилою» [280, с. 102].

У середині XX століття в Європі проголошується нова стратегія охорони здоров'я, яка в Польщі знайшла своє втілення в Національній програмі охорони здоров'я. Після входження до Європейського союзу освітня Польща також починають серйозно займатися вивченням цієї проблеми, акцентуючи увагу на питаннях арт-терапії. Наголосимо, що арт-терапія бере свій початок з давніх часів старожитності. Сферою її застосування є як спеціальна педагогіка, так і культурно-освітня діяльність серед дітей, молоді і дорослих, які не мають відхилень від норми, а просто знаходяться в ситуації, загрозливій для здоров'я [там само, 104].

У межах арт-терапії вивчаються проблеми хореотерапії – покращення здоров'я засобами танцю. Представниками цього напрямку в Польщі є З. Алешко [212], А. Брудновська [219], В. Дубай [233], Й. Гарбацк [247], А. Гілрой [248], А. Глінська-Лаховіч [249], В. Каролак [281], С. Пендзіх [351; 352], П. Сенько [397], А. Соколовська [402] та ін.

Нині в Україні актуалізується проблема здоров'я нації, але систематичні розвідки щодо використання засобів арт-терапії для її розв'язання майже відсутні. У вітчизняній науці зроблені лише окремі спроби дослідження потужного потенціалу мистецьких засобів та їх використання в роботі з окремими соціальними групами та в індивідуальній роботі психолога з клієнтом (Л. Мова, Л. Осадчук, Г. Побережна, О. Бреусенко-Кузнєцов, А. Старовойтов, О. Вознесенська, Т. Яценко тощо). У підготовці педагогів застосування арт-терапії досліджується тільки в межах естетотерапії Ольгою Федій.

Однією зі сфер вживання арт-терапії є психіатрія, у якій методом допоміжного лікування багатьох психічних захворювань є танцетерапія. Хореотерапевтична освіта в Польщі здійснюється в Гуманістично-економічній академії в Лодзі (спеціальність: реабілітація танцівників і хореотерапія) [206] та Вищій школі суспільних наук в Любліні [451]. До

вступу на спеціальність «Хореотерапія» абітурієнти складають практичний іспит, який передбачає:

- перевірку музичного слуху – потрібно передати голосом запропановану мелодію, поплескати награний ритмічний малюнок;
- перевірку танцювальної підготовки – потрібно передати рухами почуту ритмічну композицію.

Так, під час теоретичної і щонайбільше практичної підготовки студенти здобувають навички з різних видів танцю (класичний, національний та народний, бальний та сучасний). Випускники одержують фахові знання про музику та її форми, композицію музики, а також знання в галузі ритміки, костюмології, сценографії, мистецтва, акторської майстерності, фітнесу, гімнастики тощо.

Також хореотерапевтичну освіту в Польщі отримують в Інституті психотерапії танцю та руху (Instytut DMT – Polski Instytut Psychoterapii Tańcem i Ruchem) у Варшаві [268], термін навчання в якому 4 роки. Перший рік навчання присвячений основам психотерапії, другий – питанням терапевтичної роботи з дітьми, третій – праці з дорослими. Під час четвертого року навчання студенти індивідуально працюють з окремими пацієнтами, а також готуються до складання іспитів [397, с. 18-21].

Програма навчання включає в себе: теорію та практику танцювально-рухової терапії, аналіз та спостереження за роботою спеціалістів, основні напрями психотерапії, психотерапевтичну діагностику, психологію розвитку, експериментальну анатомію, психопатологію, етику тощо. Програма навчання заснована на власному досвіді і включає в себе активну участь студентів, які протягом чотирьох років повинні [144, с. 93-94]:

- пройти клінічну практику (починається з другого року навчання, складається з танців і рухів індивідуальної або групової хореотерапії);
- пройти стажування в установах, де використовується хореотерапія (360 годин.).

Завершення навчання дає можливість подати заяву на отримання сертифікату в Польській асоціації психотерапії танцем і рухом (Polskie Stowarzyszenie Psychoterapii Tańcem i Ruchem). За визначенням польської асоціації, сутність хореотерапії полягає у використанні техніки руху, що підвищує фізичний, розумовий і духовний розвиток людини [409, с. 10].

Основні завдання танцювально-рухової терапії вбачаються у підвищенні рухової активності, комунікативному тренінгу та організації соціотерапевтичного спілкування, отриманні діагностичного матеріалу для аналізу поведінкових стереотипів виховання і його самопізнання, розкри-

пачення і зростання пацієнта, пошуку автентичних шляхів розвитку особистості [144, с. 94].

Польська дослідниця П. Сенько вирізняє певні правила, які були прийняті у психотерапії танцю і руху:

- тіло і розум знаходяться у постійній взаємодії, що впливає на загальне функціонування людини;
- у русі відбивається особистість;
- рух є символічною мовою і відображає процеси, що відбуваються у несвідомому;
- рух-імпровізація дозволяє людині експериментувати з новими способами поведінки;
- за допомогою участі тіла, емоцій і розуму в процесі хореотерапії стає можливим інтегрувати психічний та фізичний стан людини [397, с. 20-21].

Проблеми хореотерапії завжди розглядаються на наукових конференціях музичної ритміки. Найважливішими предметами спеціальності «Ритміка» вважається власне ритміка, рухова інтерпретація музичного твору, фортепіанна імпровізація, методика проведення ритміки. Крім того, в Катовицькій музичній академії існує цикл факультативних занять «Музика в терапевтичній діяльності», у межах якого студенти можуть отримати підготовку до проведення хореотерапевтичних занять у спеціальних школах і закладах служби здоров'я [128, с. 242].

Різноманітність сфер використання ритміки спричиняє появу різних форм підвищення кваліфікації спеціалістів та обміну досвідом у вигляді семінарів, майстер-класів і тренінгів, причому деякі з них вже стали традиційними. Особливою популярністю користуються «Загальнопольська сесія тренінгу Музика і рух у терапевтичній практиці», яку систематично організовує Музична академія в Катовицях (див. дод. М), «Тренінг хореографії музики» при Музичній академії в Познані, «Міжнародні майстер-класи з ритміки» при Музичній академії в Лодзі [128, с. 247].

З'ясовано, що професія хореотерапевта вимагає від нього майстерності на 3-х основних сферах роботи: тіло і його динаміка, індивідуальні та колективні відносини, самосвідомість. Метою хореотерапії у першій сфері стає: активізація тіла для виявлення напруженості і конфлікту, розвитку більших можливостей щодо отримання практики відчуття фізіологічної інтеграції та координації. Під час другої сфери хореотерапевт установлює основний рівень спілкування через уживання ритму і прямої фізичної взаємодії. Мета третьої сфери охоплює ідею усвідомлення тілесного досвіду, який сприяє розвитку самосвідомості [144, с. 95].

Польські дослідники виділяють три компоненти хореотерапевтичного процесу:

- Сприйняття (свого тіла, почуттів, образів, емоцій, невербального і вербального спілкування).
- Зростання експресії рухів (гнучкість, спонтанність, різноманітність елементів рухів, залучаючи фактори часу, простору і сили рухів, визначення рубежів власних рухів).
- Оригінальність рухів (спонтанність, танцювально-рухова фантазія, що протікає через духовне почуття та залучає досвід переживань та почуттів і веде до гармонізації індивідуальності) [397, с. 19-20].

Заняття з хореотерапії здійснюються в індивідуальній та груповій формах. Індивідуальна форма включає дослідження вихованцем за допомогою хореотерапевта спектру власних рухів, завдяки яким розкриваються невиражені емоції, які були притаманні тілу і освоєння новітніх рухів. Процес групової хореотерапії закладається спеціалістом, який напружує непередбачуваність рухів вихованців [402].

Типові групові заняття включають три частини: 1) розігрів; 2) його розвій; 3) закінчення. Розігрів сприяє включенню до групи та кращому відчуттю свого самопочуття. Емоційний стан вихованців групи виражається і розвивається сильніше на фізіологічному рівні, об'єднуючи думки, почуття і дії. Під час розігріву діти зазвичай відчувають себе розслабленими, скоординованими та готовими до руху [144, с. 96].

Повторюючи і посилюючи рухи, хореотерапевт допомагає кожному учаснику усвідомити почуття через зворотний візуальний зв'язок. Рухова активність допомагає усвідомленню конфліктів, бажань і може сприяти проживанню негативних почуттів і звільненню від них. Тут вихователь повинен бути дуже чутливим до подій у групі, щоб не було емоційного та фізичного перевантаження. Хореотерапевт допомагає привести процес руху до завершення (третя частина групового процесу) за допомогою вербального зворотного зв'язку. Ця стадія допомагає інтеграції фізичного, емоційного і когнітивного компонентів структури заняття [144, с. 96].

Управління організації занять із танцювальної терапії включає:

- створення надійного навколишнього середовища для вільного спілкування учасників, досліджування і розуміння себе і своїх взаємовідносин з іншими;
- спостереження за особистими емоціями, за невербальною комунікацією учасників з метою встановлення ефективних терапевтичних взаємин між ними;
- проявлення емпатії до кожного члена групи [144, с. 96].

Серйозною ланкою управління організацією навчання хореотерапевтів є вміння підбирати спеціальні танцювальні стилі, музичний супровід. Ними можуть бути і класичний танець, і танець модерн, і джаз-танець, і народний танець. Усе залежить від мети заняття. Іноді танцювальна форма підбирається спеціально, щоб розкрити якісь конкретні почуття. Зауважимо, що при наявності пропозицій з боку вихованця, вони обов'язково враховуються. Тому при роботі з групою використовують ті танцювальні рухи та стилі, які підходять усім без винятку [144, с. 97].

У арт-терапевтичних колах дискутується питання щодо характеру музичного супроводу занять. Одні хореотерапевти бажають використовувати стандартні записи народної та професійної танцювальної музики, інші – власний імпровізований музичний супровід. Але в усіх випадках наголошується, що індивідуально-культурна значущість пропонованої музики для вихованця не повинна перебивати значущості та насолоди особистої рухової активності, тому краще користуватися незнайомими групі мелодіями, помірною гучністю звучання і фізіологічно орієнтованими ритмами, які допомагають у формуванні емоційного стану особистості [409, с. 11-12].

При використанні танцювальної терапії доцільно пропонувати вихованцям візуалізувати свій внутрішній світ, зробити видимими власні переживання. Створення образних картин, що народжуються в учасників під час релаксації, підвищує їхню здатність до концентрації уваги, фокусуванні на деталях, власних переживаннях [272, с. 137].

Підготовка хореотерапевтів здійснюється також у сфері післядипломної освіти, важливу роль у якій відіграють курси підвищення кваліфікації, де фахівець систематично, через певний термін розширює свій професійний досвід. У Вроцлавській музичній академії при кафедрі теорії та композиції відкрито заклад музикотерапії та дворічні післядипломні студії музикотерапії. Структура післядипломних студій складається з курсів удосконалення та кваліфікаційних курсів. У Лодзькій Музичній академії на відділі ритміки впроваджується музично-терапевтична спеціалізація, викладачі якої займаються проблемами використання ритміки з метою реабілітації [128, с. 270].

З появою у Польщі Університетів третього віку виник попит на спеціалістів, які б могли використовувати соціально-реабілітаційний потенціал арт-терапії у педагогічній роботі з пенсіонерами. Танок і рух під музику стає для людей похилого віку формою, яка дозволяє уникнути гіподинамії, зміцнює віру у свої сили, надає можливість налагодити міжособистісні контакти. Перші Університети третього віку виникли в Польщі наприкінці минулого століття, в яких все більшим попитом у вихованців користувалася музично-рухова терапія [144, с. 97].

У межах Університету третього віку на Відділі педагогіки й психології Шльонського університету досвідченим педагогом М. Кіселем було ро-

зроблено курс «Музика, забава і танок у профілактиці й терапії». Основними елементами практичних занять стають: музично-рухові й танцювальні вправи та імпровізації; дихально-ритмічна релаксація та ритмічний масаж; елементи сміхотерапії й музикотерапії та ін. [128, с. 369-373]

У ході порівняльно-зіставного аналізу змісту ХО в Академіях фізичного виховання в Польщі з'ясувалося, що модернізація стандартного переліку навчальних дисциплін передбачає включення власних пропозицій, а саме: аеробіка, фітнес, черлідінг тощо. Відповідно до програм фізичного навчання та виховання студенти повинні володіти такими компетентностями: знання – основ будування і функціонування організму людини (анатомічне, фізіологічне і біомеханічне) в онтогенезі; методики навчання у сфері обраної танцювальної техніки; значення підбору форм, ресурсів і методів навчання в реалізації танцювальних занять і музично-рухових вправ; основних принципів танцювальної композиції; основних відомостей у галузі музики і ритмічно-танцювальних вправ; значення музики, ритму і темпу в освіті людини; історичних зумовленостей розвитку танцю; елементарної хореографічної термінології; уміння – визначати найважливіші зв'язки між апаратом руху, функціонування організму в статиці та русі; використовувати умови і ресурси до реалізації завдань і цілей танцювальних занять; пристосовувати темп і методи роботи залежно від рівня підготовленості, рухових вмінь також віку учасників танцювальних занять; розраховувати рух згідно з музикою, демонструвати кроки і танцювальні фігури в обраній танцювальній техніці; зберігати принципи безпеки під час рухових занять; підбирати і використовувати музику до ритмічно-танцювальних вправ і рухових занять; застосовувати ресурси вербальної експресії і мову тіла у виховній роботі.

Зміст хореографічної підготовки в навчальних закладах Польщі будується на загальних дидактичних вимогах і методичних прийомах і в свою чергу виступає ефективним засобом організації аматорської та професійної діяльності. У залежності від змісту навчального матеріалу і поставлених завдань у педагогічній практиці, окрім типових методів навчання у Польщі, застосовуються інноваційні: метод цілісного засвоєння вправ, ступінчастий метод, ігровий, образно-асоціативний.

Метод цілісного засвоєння вправ і рухів пояснюється умовною доступністю вправ. Проте використання даного методу має на увазі наявність рухової бази, отриманої раніше. У цю базу входять рухові елементи і зв'язки, що дозволяють на їх основі освоювати надалі складніші рухи.

Ступінчастий метод широко використовується для засвоєння різних вправ і танцювальних рухів. Практично кожен вправу можна припинити для уточнення рухового руху, поліпшення виразності руху тощо. Такий метод може також застосовуватися при вивченні складних рухів.

Ігровий метод заснований на елементах суперництва і підвищенні відповідальності кожного за досягнення певного результату та викорис-

товується при проведенні музично-ритмічних занять. Такі умови посилюють емоційність навчання.

Запам'ятовування рухів та комбінацій здійснюється за допомогою образно-асоціативного методу і є ефективнішим, ніж просте розучування. Згідно даного методу до будь-якого руху придумується власна вербальна і візуальна асоціація.

Одним із пріоритетних засобів модернізації в Польщі є впровадження мультимедійних технологій у систему хореографічної освіти. Максимальне використання ресурсів персонального комп'ютера та електронного обладнання дозволяє значно розширити навчальний потенціал фахових дисциплін у галузі танцювальної підготовки фахівців, а також відкриває нові горизонти в його майбутній професійній діяльності.

Одним із найскладніших завдань у цій сфері стає підбір музичного супроводу до хореографічних композицій, майдансів, гала-концертів тощо. Вирішення цієї проблеми в Польщі вирішується шляхом опанування майбутнім викладачем хореографії режисерських навичок та елементарних музичних комп'ютерних технологій.

Поняття «музичні комп'ютерні технології», запроваджене до наукового обігу вченим І. Гайденком, яке охоплює різноманітні комп'ютерні прийоми, що безперервно поновлюються та дозволяють записувати музику, виправляти її, видозмінювати, використовувати для персонального та публічного прослуховування, реалізувати як записи на аудіоносіях у вигляді аудіовізуального мультимедійного продукту. І. Гайденко стверджує, що «музичні комп'ютерні технології є сукупністю способів і прийомів генерації, розробки, організації, фіксації та конвертації музичного матеріалу, здійснюваних із застосуванням комп'ютера» [38, с. 73].

Сучасні методи та прийоми навчання із використанням комп'ютерних технологій називаються *мультимедіа*. До них відносять відеофільми, анімаційну графіку, музику, інтерактивні можливості, вживання зовнішніх ресурсів, діяльність з базами даних тощо [192, с. 236]. Багатоманітні інформаційні складники, які перебувають під керівництвом єдиної чи кількох спеціальних програм, мають назву *мультимедіа-системою*.

Ціллю вживання відеоматеріалів й інших мультимедійних технологій є усунення недоліків у наочності викладання хореографічних дисциплін у вищих навчальних закладах. Провідними положеннями створення відеоматеріалів є:

- *ілюстративність* (надає фахівцю шанс ілюструвати заняття, але не формулюють зміст навчального матеріалу);
- *фрагментарність* (надає можливість дозованого викладу матеріалів, зокрема хореографічних, що залежить від швидкості сприймання учнями);

- *методична інваріантність* (відеофрагменти використовуються за бажанням педагога на різноманітних стадіях навчання, ставлячи перед собою різні завдання);
- *лаконічність* (швидкий виклад навчального матеріалу за обмежений проміжок часу);
- *евристичність* (надання нової інформації настільки розгорнуто, щоб нові знання були доступними для засвоєння вихованцями).

Мультимедійні технології у навчанні є універсальними, так як використовуються на різних етапах фахової підготовки хореографів: під час обґрунтування як постановка питання напередодні опрацювання нових матеріалів; при поясненні нової інформації як наочності; на момент закріплення та підсумування знань; на період контролю знань.

Поміж великого різноманіття навчальних мультимедійних технологій символічно виокремимо найбільш ефективні для здійснення хореографічної освіти, а саме:

- автоматизовані навчальні системи;
- навчальні фільми;
- мультимедіа-презентації;
- відеодемонстрації.

Автоматизовані навчальні системи, побудовані на засадах мультимедіа-технологій які стають на сьогодні одними із найбільш результативних прийомів у навчанні. Комбіноване вживання комп'ютерної графіки, анімації, відеодемонстрації, музики та інших компонентів надає цілковито виняткову можливість перетворити дисципліну, зокрема хореографічну, максимально наочною, а тому зрозумілою та доступною.

Навчальні фільми частіше за все використовують як фрагмент більш широких проєктів, але також вони створюються і як незалежний продукт. У навчальних закладах хореографічного профілю Польщі вихованцям презентують балетні фільми, зареєстровані через польські та зарубіжні телекомпанії.

Мультимедіа-презентації є одними із найбільш функціональніших і ефективніших засобів на період проведення лекцій, семінарів, наукових конференцій тощо.

Відеодемонстрації дають вихованцям можливість вивчати танець на зразках вітчизняної та світової хореографії (польський театр танцю, російський балет, американські мюзикли, італійська опера тощо) [192, с. 235-238].

Наголосимо, що децентралізація системи управління навчальними

зкладами надала більше можливостей для корекції ефективності управління, а також для розвитку власної танцювальної інфраструктури в Польщі. Аналіз наукових публікацій та сайтів мистецьких навчальних закладів дозволив прослідкувати залежність між нормативно-правовими документами та їх реалізацією у процесі здійснення хореографічної освіти. У наступному розділі дослідження розглянемо перспективи модернізації ХО в Польщі та Україні, а також схарактеризуємо можливості використання позитивного польського досвіду в аспекті досліджуваної проблеми в Україні.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2

Використання порівняльно-зіставного, діахронного та ієрархічного аналізу дозволило схарактеризувати нормативно-правовий аспект модернізації хореографічної освіти в Польщі. Показано, що модернізація ХО регламентується відповідними документами трьох рівнів: європейського, що покликані сприяти формуванню спільної європейської освітньої політики (Європейська конвенція «Про еквівалентність дипломів, які надають допуск до університетів», «Про академічне визнання університетських кваліфікацій», Лісабонська Конвенція, Європейська культурна конвенція тощо), державного (Закон «Про систему освіти», Закон «Про вищу освіту», Розпорядження міністра культури і національної спадщини «У справі типів державних і приватних мистецьких шкіл», «У справі загальних планів навчання в публічних школах і мистецьких закладах», «У справі переліку напрямів, пов'язаних з мистецькими дисциплінами», Розпорядження міністра науки і вищої освіти «У справі сфери знань, галузі науки та мистецтва, а також наукові та мистецькі дисципліни») та інституційного (статути вишів, розпорядження ректорів, рішення вчених рад тощо).

Здійснено аналіз Закону Польщі «Про вищу освіту» (1990), який засвідчив наявність у ньому низки положень, що дали поштовх до початку модернізації хореографічної освіти. Зокрема, навчальним закладам, у тому разі мистецьким, надавалося право самостійно укладати міжнародні угоди, здійснювати навчання за різними напрямами тощо. Структурні зміни в системі вищої хореографічної освіти Польщі були зумовлені положеннями Закону «Про вищу освіту» 2005 р. щодо статусу вишів та їх повної автономії. Встановлено, що в новій редакції Закону від 2011 р. було розширено загальні положення, уточнено завдання закладів вищої освіти, конкретизовано трудові відносини працівників ВНЗ, права та обов'язки студентів тощо.

За результатами порівняльно-зіставного аналізу з'ясовано, що подальший перебіг модернізації хореографічної освіти був пов'язаний із прийняттям низки законодавчих актів. Встановлено, що типи державних

і приватних мистецьких шкіл (балетні школи та школи танцю) визначаються у розпорядженні міністра культури і національної спадщини. У розпорядженні «У справі програмних підстав навчання у сфері мистецької освіти в державних школах мистецтв» наголошується, що навчання у балетних школах обіймає три етапи (I–III класи, IV–VI класи, VII–IX класи) та визначається тематичний зміст професійних дисциплін (класичний, народний, характерний, історичний, партнерський, сучасний танці та ін.). Показано, що Розпорядженням «У справі загальних планів навчання в державних школах і мистецьких закладах» встановлюється щотижнева кількість навчальних годин у балетних школах та школах танцю.

Результати порівняльно-зіставного аналізу нормативних актів, наукових публікацій та сайтів польських навчальних закладів свідчать, що оновлення структури ХО стає важливою ланкою її модернізації. Установлено, що нині аматорська хореографічна освіта дітей та молоді в Польщі здійснюється в низці навчальних закладів (дошкільних, шкільних, позашкільних тощо) та культурно-освітніх осередках.

Використання системно-структурного аналізу дозволило встановити, що професійна хореографічна освіта в Польщі здійснюється в середніх спеціальних (Загальноосвітня балетна школа імені Романа Турчиновича у Варшаві, Загальноосвітня балетна школа імені Людомира Ружицького в Битомі, Загальноосвітня балетна школа в Гданську, Загальноосвітня балетна школа імені Ольги Славської-Ліпчинської в Познані, Загальноосвітня балетна школа імені Фелікса Парнелла в Лодзі, Капітольська балетна школа у Вроцлаві) та вищих навчальних закладах (Державний професійний вокально-балетний студіум, Державний професійний студіум навчання аніматорів культури, Державний професійний студіум навчання аніматорів культури і бібліотекарів, Державна вища театральна школа імені Людвіга Сольського, Вища школа справності імені Станіслава Сташиця, Вища школа мистецтв і суспільних наук, Вища школа суспільних наук, Академія гуманістично-економічна, Музична академія імені Гражини і Кейстута Бацевичів, UMFC), шляхом комплексного вивчення фахових дисциплін і предметів загальноосвітнього блоку. Структурно-функціональний аналіз статутів п'ятнадцяти вишів, у яких здійснюється ХО в Польщі, засвідчив, що основними структурними одиницями навчальних закладів є відділи та інститути, які надають освіту першого (бакалавр), другого (магістр) і третього (доктор) ступенів.

За характерними ознаками хореографічної підготовки, що включають типи навчальних закладів у яких вона відбувається, наявність новітніх спеціальностей, виділяємо шість основних моделей: класична (балетні школи у Варшаві, Битомі, Гданську, Познані, Лодзі та Вроцлаві; студіуми у Вроцлаві, Каліші, Глівіцах; вищі школи у Кельцах, Познані; 2 академії у Лодзі); театральнотанцювальна (Державна вища театральна

школа у Кракові з відділом театру танцю в Битомі); хореотерапевтична (Варшавський інститут психотерапії танцю та руху, вища школа у Любліні, Гуманістично-економічна академія у Лодзі; танцювально-модерна (Державний професійний студіум навчання аніматорів культури у Каліші та Гуманістично-економічна академія в Лодзі); танцювально-спортивна (академії фізичного виховання у Варшаві, Познані, Кракові, Вроцлаві, Катовіцах, Гданську); народно-ансамблева (Економічний університет у Катовицях, Університет Марії Кюрі-Склодовської, Варшавський, Гданський, Лодзький, Шльонський, Вармінсько-Мазурський та Ягеллонський університети). Установлено, що в Польщі функціонує й мішаний тип хореографічної підготовки з тенденцію поступового наближення до однієї з моделей – найчастіше до класичної. Така підготовка здійснюється у Гуманістично-економічній академії в Лодзі (класична, хореотерапевтична, театральна-танцювальна та танцювально-модерна моделі), Вищій школі суспільних наук у Любліні (класична та хореотерапевтична моделі) тощо.

У ході порівняльно-зіставного аналізу встановлено, що у вищих навчальних закладах Польщі з'являються новітні напрями та спеціальності (актор театру танцю, хореотерапія, балетна педагогіка тощо). Визначено, що однією із стратегій залучення іноземних студентів до навчання в польських мистецьких навчальних закладах є інтернаціоналізація змісту підготовки, зокрема включення до навчальних планів предметів, що містять інтеркультурний і терапевтичний компонент, запровадження англійських курсів. У загальному вигляді зміст хореографічної освіти в навчальних закладах Польщі подібний, але до стандартного переліку хореографічних дисциплін кожен виш вносить індивідуальні пропозиції.

Використання низки емпіричних методів (включеного спостереження, інтерв'ювання, бесід та e-mail листування з польськими науковцями) дає підстави стверджувати, що структурно-змістові зміни зумовлені економічними та соціальними факторами. Реагуючи на запити ринку праці, польські хореографічні навчальні заклади прилаштовуються до нових умов шляхом створення додаткових структурних підрозділів, запровадження інноваційних спеціальностей і спеціалізацій, кардинального оновлення програм підготовки за традиційними напрямками.

Отже, дослідження базових аспектів модернізації хореографічної освіти в Польщі дозволило визначити її законодавчо унормовану структуру та зміст, які постійно підлягають інноваційним змінам у новеляціях до нормативно-правових документів. Модернізація мережі осередків хореографічної освіти та їх типів тісно пов'язана з появою інноваційних моделей ХО та оновленням навчальних планів.

РОЗДІЛ 3.

ПЕРСПЕКТИВИ МОДЕРНІЗАЦІЇ ХОРЕОГРАФІЧНОЇ ОСВІТИ В ПОЛЬЩІ

3.1. Європейський контекст модернізації хореографічної освіти в Польщі

Розвиток хореографічної освіти має складний і суперечливий характер, що зумовлено високою значущістю спадкоємності в системі вироблення спеціальних знань, умінь і навичок, які формують специфічну традицію, покликану зв'язувати покоління творців мистецтва і культури. Глибоке знайомство з живописом, музикою, драматичним театром, кращими зразками кінематографічного мистецтва, літературою – обов'язковий компонент майстерності майбутнього хореографа.

В умовах модернізації системи вітчизняної освіти в цілому і у сфері мистецтва зокрема, видається необхідним звернення до історичного аспекту розгляду хореографічної освіти в Європі, оскільки у розвитку хореографічної освіти визначну роль зіграли школи мистецтв Італії, Франції та Німеччини.

Освітнє поле хореографії починало формуватися у XVII – XVIII ст., коли активізуються пошуки упорядкування й систематизації танцю, затверджується методика позицій (П. Бошан), виробляється театральнотанцювальна мова (Р. Фейе), розпочинаються експерименти в області дієвої хореографії (Ж.Ж.-Новерр). Тільки на початку XIX ст. К. Блазіс створив систему академічного танцю й аналітичну хореографію, коли у навчальному процесі розпочинають застосовуватись анатомо-фізіологічна схема поведінки танцівника і синоптичні таблиці [237]. Особливості розвитку хореографічної освіти у згаданих балетних школах Італії та Франції ми більш докладно викладаємо у відповідному навчально-методичному посібнику [142].

Наголосимо, що хореографічні традиції балетних шкіл Італії та Франції активно модернізуються нині в цих країнах і впливають на всю систему ХО в Європі. На думку української дослідниці О. Кравчук «активна інтеграція творчих зусиль українських й зарубіжних представників мистецтва хореографії засвідчується значною кількістю спільних виступів, проектів, фестивалів, проведенням теоретичних і науково-практичних конференцій, майстер-класів фахівців та ін. Проте у вітчизняній хореології існує безліч проблем, зокрема одна з них – вивчення художнього досвіду у контексті світової хореографічної культури ХХст., яке є необхідним в системі підготовки фахівців хореографічного спрямування (артисти, викладачі, балетмейстери, мистецтвознавці, менеджери) вищого рівня мистецької освіти. Також недостатньо дослідженою є діяльність провідних хореографічних шкіл світу ХХст.,

що значно звужує можливості комплексного розгляду типологічних ознак вітчизняних, європейських, американських хореографічних стилів і напрямків» [90, с. 8].

Ми згодні з О. Кравчук, що привабливими у контексті комплексного дослідження європейського хореографічного спадку є вивчення теоретичних робіт 20-50-х років (К. Гойлезовський, Ф. Лопухов, М. Фокін та ін.), праць з проблеми історичного систематизування танцю від епох стародавнього синкретизму до середини ХХст. (Л. Блок), стилістичної систематизації видовищних хореографічних форм (Н. Шереметтєвська) [там само, с. 9].

Аналіз наукових джерел і документів європейських організацій та установ засвідчив, що на сучасному етапі розвитку однією з особливостей хореографічного мистецтва є сформованість нової синтетичної структури, яка здійснювалася на щаблях синтезу танцювальних видів, а також на рівні сучасних форм взаємодії хореографії з іншими мистецтвами. Народження нових форм в хореографії викликає необхідність створювати та модернізувати відповідні школи, засоби і методи навчання, реалізовувати конкретні мистецькі програми.

Розглянемо визначні школи країн з найбільшою кількістю новацій у хореографічній освіті (Італія, Франція і Німеччина).

Італійській школі властива віртуозна техніка, строгий стиль, стрімка, рвучка, напружена і часом незграбна манера руху. Художню, музичну і хореографічну освіту вищого рівня в Італії дають Istituzioni dell'Alta Formazione Artistica, Musicale e Coreutica (AFAM). Цей вид навчання прирівнюється до університетської системи, які контролюються Міністерством освіти, університетів і досліджень (створено в 1999 році) [183].

З'ясовано, що Академії мистецтв і Консерваторії в Італії знаходяться під доглядом Міністерства освіти. Проте на початку 90-х років масові протести навчаючихся даних установ породили необхідність присудження університетського рівня дипломам академій і консерваторій, які також підпорядковуються Міністерству Університетів (на той час відомство було відмежовано від Міністерства Освіти).

Головні мотиви цієї реформи:

- по-перше, аналогічним інститутам у Європі надавався університетський статус, в результаті чого вони ставали конкурентоспроможними на освітньому ринку в зіставленні з італійськими інститутами, хоча останні пропонували той самий напрям навчання;
- по-друге, вищі Італії відкривали курси навчання у галузі мистецтва і музики, конкуруючи, таким чином, з академіями і консерваторіями [183].

З цих причин Уряд Італії в 1999 році переглянув сформовану ситуацію і прирівняв академії та консерваторії до університетів.

На сьогодні в AFAM входять [там само]:

- Академія витончених мистецтв (Accademia di belle arti);
- Національна академія танцю (Accademia Nazionale di Danza);
- Національна академія театрального мистецтва (Accademia Nazionale d'Arte Drammatica);
- Музичні консерваторії (Conservatori di musica);
- Музичні інститути (Istituti musicali pareggiati).

Структура курсу в AFAM така ж, як і в інших університетах: 3 роки основного навчання і 2 роки – спеціалізація. Що стосується запису іноземних студентів на курси в Інститути AFAM, Міністерство освіти, університетів і досліджень зсилається на правила, що регулюють «Надходження на програми навчання в університетські установи» за винятком невеликих деталей. Так, наприклад, треба заповнювати Modello A bis (анкета-заява на вступ до вишу в галузі мистецтва і музики), а не Modello A (для трьох ступенів). Також Інститути AFAM, як правило, вимагають додаткові документи від іноземних студентів. Наприклад, детальні програми навчання (Curriculum studi) [183].

В Інститутах AFAM 01 вересня передбачена перевірка знань італійської мови для чужоземних абітурієнтів. Якщо майбутній студент вдало проходить тест з італійської мови, на нього чекає друге випробування – спеціалізований тест за обраним напрямом. Університети та інститути Італії, як правило, мають право вводити додаткові випробування для студентів, тому іспити можуть мінятися від установи до установи.

Вища хореографічна освіта в Італії здійснюється в Національній академії танцю, Національній академії танцю в Римі, Ліцеї музики і танцю в Тренто, та ін. Вищі проводять курси для навчання та підготовки танцюристів, хореографів і викладачів танцю, приділяють велику увагу сучасній техніці тілесної гармонії (йога, цигун, пілатес, біомеханіка тіла тощо) і ритмічності. Випускники отримують дипломи ліцензованих викладачів танцю, хореографів і сольних танцівників з додатком який приймається в усіх країнах Європи.

У Франції у XX ст. з'явилася найбільша кількість хореографічних новацій та визначних майстрів мистецтва модерну. Таке багатство мистецької практики не випадкове, воно ґрунтується на глибоких традиціях синтезу мистецтв, що був започаткований ще у сюжетних виставах XVI ст., які поєднували музику, слово і танець. Зазвичай вважають, що для французької балетної школи притаманна висока виконавська техніка,

досконалий стиль, манера руху м'яка, легка, плавна, часом навіть витончена [72]:

Перша у світі Академія танцю з'явилася у Франції в XVII ст. і була заснована в 1661 році за указом Людовика XIV. Педагогічний склад академії включав у себе 13 майстрів танцю. Педагоги академії танцю регулярно зустрічалися в таверні недалеко від Лувру, де і проходили їхні репетиції [6].

Беззаперечною заслугою Паризької академії танцю є кодифікація, тобто перенесення правил і норм характерної та класичної хореографії на письмові джерела. Відбувся потужним поштовхом процесу модернізації, а також поширення таких танців по всьому світу, оскільки спрощувалося навчання. До того ж, письмові джерела поклали початок систематизації та накопиченню практичних елементів класичної хореографії.

Нині хореографічне навчання у Франції здійснюється в Національних консерваторіях музики, танцю і драматичного мистецтва. У 2013-2014 н. р. у 113 консерваторіях за спеціальностями класичний танець, сучасний танець і джазовий танець вчилася 19000 учнів [398, с. 19].

У 2007 році Міністерство культури і комунікації, в домовленості з Міністерством шкільної вищої справи і Радою університетів, установило Вищий національний диплом професійного танцівника (DNSPD), який обіймає трирічне професійне навчання на бакалаврському рівні (3 роки навчання) та рік професійної практики в дитячому балетному закладі [там само, с. 19].

Диплом DNSPD у Франції можна отримати в шести наступних вищах, кожний з яких володіє власною, незалежною програмою навчання і власними принципами співробітництва з навчальними закладами:

- Національна вища консерваторія музики і танцю в Парижі;
- Національна вища консерваторія музики і танцю в Ліоні;
- Національний центр сучасного танцю в Анже;
- Вища школа танцю Розелли Хайтауер в Каннах;
- Вища національна школа танцю в Марселі;
- Школа танцю національної опери в Парижі [там само, с. 19-20].

У розвитку сучасного танцю, визначну роль зіграла Німеччина. Навчання професіям у галузі хореографічного мистецтва лише частково проходить у вищих навчальних закладах. Велике значення у цій сфері традиційно належить недержавним освітнім установам та студіям при театрах. Важливу роль відіграють також і приватні заняття. Нині існує 15 вишів (вищі школи музики, театального, хореографічного або драма-

тичного мистецтва) де можна вивчати танець і танцювальну педагогіку [188, с. 38].

Під час навчання танцю, сценічного танцю або балету студенти здобувають необхідні для професії хореографа художні, фізичні та технічні навички, а також необхідні спеціальні знання. Оволодіння спеціальністю «Танцювальна педагогіка» дає можливість працювати викладачем хореографії у дитячих позашкільних закладах та викладачем сценічного танцю (кваліфікація присвоюється, як правило, після закінчення програми післядипломної освіти).

Навчальний курс за напрямом підготовки «Мистецтво і викладання танцю» в Німецьких вишах ділиться на початковий і основний. Вивчається класичний академічний танець, вільний сучасний танець, а також характерний і національний танець. Серед додаткових дисциплін – ритміка і основи теорії музики, психологія та анатомія, історія танцю і музики. Навчання педагогіці сценічного танцю є додатковою програмою на зразок програми післядипломної освіти або підвищення кваліфікації та розраховане на один-два роки. Основний акцент робиться на вивчення теоретичних, методичних, педагогічних і дидактичних аспектів танцю [там само, с. 39].

Навчання триває, залежно від вишів та навчальних програм, від 6 до 10 семестрів. Завершується іспитом і видачею диплома сценічного танцюриста або актора балету. Диплом з дитячої танцювальної педагогіки або викладача хореографії дає право давати уроки дітям та молоді. Диплом педагога сценічного танцю дає право працювати в якості тренера або інструктора.

Провідними вищими хореографічними навчальними закладами Німеччини сьогодні є Школа танцю імені Грет Палукки, котра входить до числа п'яти основних шкіл Німеччини (Школа Джона Кранко в Штутгарді, Школа Джона Ноймайєра (приватні навчальні заклади), Балетна академія в Мюнхені, Балетна Державна школа в Берліні, Школа танцю імені Грет Палукки в Дрездені (державні навчальні заклади)), де відбувається професійна підготовка фахівців хореографії. До провідних вищих шкіл країни, де відбувається навчання хореографії, слід віднести Державну академію музики і театального мистецтва в Мангеймі, Берлінську вищу школу театального мистецтва імені Ернста Буша, Гессенський Університет імені Юстуса Лібеа, Кельнську вищу школу музики й танцю, Університет мистецтв Фолькванг [184, с. 90].

Довгий час тут готували хореографів двома методами. У першому випадку освіта надавала тільки технічні навички: навчання здійснювалося з метою відпрацювання окремих рухів, зокрема відточуванню кроків і пластики. Подібний принцип понині застосовується в консервативних німецьких вишах. Прибічники протилежного підходу віддають

перевагу теорії: студенти займаються різноманітними розвідками, досліджують зв'язок хореографії з іншими видами мистецтва.

З часом стало зрозуміло, що перевага у бік теорії або практики не дозволяє студентам отримати цілісне зання. Таким чином, безсумнівно необхідно вивчати теоретичні засади курсів, але не варто ставити перешкоди на шляху експериментів. Тим більше, що танець постійно вдосконалюється і має об'єктуватися на навчальній програмі. Таким чином, був потрібен новий погляд на хореографічне навчання.

У 2010 році був опублікований документ «Танцювальний план Німеччини» («Tanzplan Deutschland»), у якому наголошується на тому, де можна отримати професію хореографа за методикою, що поєднує обидва підходи, а також як отримати стипендію чи грант на навчання, нагороду в області хореографії [74].

Особливу роль у хореографічному житті Німеччини відіграла *Школа танцю імені Грет Палукки*. Навчання здійснюється з таких спеціальностей: танець (програма бакалавр танцю, бакалавр в області танцювальної освіти), хореографія (програма магістр з хореографії) і викладач танцю (програма магістр в області танцювальної педагогіки). Навчальний план заснований на взаємодоповненні класичного танцю сучасним танцем та імпровізацією [342].

Навчання у Школі (університеті) Палукки поділяється на кілька етапів. Навчання розпочинається з приходом до 5 – 6 класу – клас орієнтація. Наступний етап – середній клас або ж клас додаткових занять (7 – 10 класи), по закінченню якого видається диплом коледжу чи гімназії. Після цього надається можливість продовжувати навчання обираючи одну із двох програм танець або танцювальна освіта. Після закінчення видається диплом – бакалавр мистецтва.

На сайті Вищої школи танцю імені Грет Палукки можна ознайомитись з програмами бакалаврської і магістерської підготовки майбутніх хореографів:

- Бакалаврська ступінь у сфері танцю. Програма бакалаврату являє інтенсивний курс і включає три роки навчання. Студенти навчаються за програмами міжнародних учителів-хореографів. Після закінчення даної програми студенти отримують диплом: бакалавр мистецтва (BA) в танці, що дає можливість продовжувати навчання у всіх коледжах і університетах.
- Бакалаврська ступінь у сфері танцювальної освіти. Програма бакалавра у танцювальній освіті представляє собою міждисциплінарний курс, що поєднує в собі практичну і методичну частину танцю, музичні і наукові дисципліни. Студенти мають можливість вибору класичної чи сучасної хореографії. Програма триває чотири

роки, після закінчення якої студенти отримують диплом: бакалавр мистецтва (ВА) в танцювальній освіті. Щоб стати студентом відповідної програми, потрібно мати диплом бакалавр танцю або закінчити середній клас Школи Палукки. Процес прийому включає в себе тест на придатність і вступні іспити.

- Магістерська ступінь у сфері танцювальної педагогіки (викладач танцю). Магістратура направлена на професійних танцівників, котрі бажають отримати вторинну кар'єру у якості хореографа-балетмейстера для театральної сцени та педагогів танцю для подальшої професійної підготовки танцівників. Студенти самі обирають профіль: класична чи сучасну хореографію. Під час навчання студенти проходять стажування (практику), можуть виїжджати за програмою обмінів студентів за кордон. Також вивчають структуру та організацію театального життя. Навчання в магістратурі розраховане на два роки, після успішного закінчення якого студенти отримують диплом – наукове звання магістратура мистецтва у танцювальній освіті.
- Магістерська ступінь з хореографії. У центрі уваги даної міждисциплінарної програми велика увага приділяється розвитку особистості хореографа. Студентам пропонується знайти свою власну хореографічну мову. У процесі навчання студенти розвивають і удосконалюють хореографію, створюючи власні проекти, що виконуються у регіоні. Остаточний проект або постановка має включати не менше п'яти виконавців і представлена глядачам на сцені у якості танцювального фільму. По закінченню студенти отримують диплом – магістр мистецтва [342].

Одним з вишів Німеччини, що дає можливість паралельного навчання у балетній школі Берліна одночасно є *Берлінська вища школа театального мистецтва імені Ернста Буша*. У 2006 році на базі школи було створено факультет танцю, який надає можливість навчатися за двома напрямками – хореографія та сценічний танець. Протягом чотирьох років було розроблено три нові рівні: бакалавр мистецтва танцю, магістр хореографічного мистецтва та магістр соло (власних) танців [262].

Програма магістратури з хореографії в школі була створена Сенатом освіти і науки для зимового семестру 2008 – 2009 навчального року. Нині вона співпрацює з міжвузівським центром для танцю в Берліні, зокрема Крест Center для танцю у Берліні, який був створений у 2006 році з метою побудови нової кваліфікаційної освіти в області сучасного танцю. Після закінчення магістратури студенти отримують диплом – магістр мистецтва (МА) хореографії [там само].

Серед провідних вищих хореографічних шкіл Німеччини виокремимо *Державну академію музики і театрального мистецтва в Мангеймі*, при якій було відкрито Академію танцю. Вона має кілька рівнів навчання професійних танцівників та пропонує програми «танець і дитяча танцювальна педагогіка» (6 семестрів), а також програми підвищення кваліфікації «танець, сценічна практика і танцювальна педагогіка» для професійних танцюристів (2 семестри). Вивчення предметів «наука про музику» і «музична педагогіка» надають можливість отримання вченого ступеня доктора філософії [403].

У навчальному закладі існує підготовчий курс, який створений для дітей від восьмирічного віку і котрий містить програму вивчення класичного академічного танцю та сучасної хореографії. По закінченню видається свідоцтво, яке дає право на вступ до Академії танцю [там само].

Танцювальному мистецтву в Німеччині навчаються також у *Мюнхенській вищій школі музики й театру*. У своїй структурі школа містить кілька інститутів, серед яких провідне місце займає балетна академія. Вона має кілька рівнів: призначений для дітей та молоді, який має три вікові категорії навчання (вік 8 – 10 років, 10 – 12 років і 13 – 16 років); студентське навчання, що також має вікові обмеження (16 – 18 років для дівчат і 16 – 21 рік для хлопців). Сучасний танець у техніці Марти Грем та Хосе Лімон є невід'ємною частиною навчального процесу. Народні танці також включені до хореографічної програми академії, які посилюють інтеркультурний зміст ХО [261].

Але, перш ніж потрапити на навчання до Мюнхенської балетної академії, потрібно пройти вступну кампанію. Участь у вступних іспитах можлива тільки після того як прийшло запрошення, після подачі документів. Екзамен включає у збереженій формі DVD запис із власним виконанням на 1 – 2 хвилини етюду з класичного танцю, плюс фотографії у позах класичного танцю. Академія також приймає на навчання іноземних студентів [там само].

Базою до відкриття хореографічних шкіл часто були консерваторії. Так сталося з *Кельнською вищою школою музики і танцю*, яка була відкрита у 1850 році як «Кельнська консерваторія» де перевагу мали любительські класи музики. Пізніше класи поділили на підготовчі, консерваторію і майстер-класи. Йшла чітка орієнтація на професійну музичну освіту.

Важливим кроком на шляху до професійної освіти стало прийняття у 1925 році університетського статусу. У 1961 році було відкрито хореографічне відділення, один із перших танцювальних центрів у федеративній землі Німеччини – Північна Рейн-Вестфалія. У 2009 році увівши програму бакалавр і запровадивши новий закон про мистецьке училище, структура університету музики була реорганізована і відповідно, програ-

ма танцю була перероблена. Кельнський університет музики був перейменований на Кельнську вищу школу музики і танцю [260].

Для того, щоб танець більше розвивався як самостійний інститут був створений Центр сучасного танцю при Кельнській вищій школі. Танцювальна програма містить три роки навчання та надає можливість для подальшої освіти. Навчаючись за освітньо-кваліфікаційним рівнем бакалавр, студенти спеціалізуються в будь-якому танцювальному виконанні. Програма бакалавр пропонує інноваційні форми навчання (два вчителі із різноманітних дисциплін разом проводять групові, індивідуальні заняття), що сприяє розвиткові особистості студентів. Тривалість навчання складає 8 семестрів і дає право на професійну кваліфікацію в області танцю та подальше навчання за освітньо-кваліфікаційним рівнем магістр по всій Європі [там само].

Кельнська вища школа музики і танцю дає шанс написати докторську дисертацію у хореографічному дослідженні. Ядром дослідження є програми бакалавру та магістратури, які постійно підтримують та співпрацюють одна з одною. Центр сучасного танцю присвячується творчому і критичному пошуку в області сучасного танцю та хореографічного мистецтва в цілому. Центр містить у собі фундамент творчих наукових хореографічних пошуків, надає можливість здійснювати сумісну видавничу діяльність з науковцями хореографічного мистецтва [260].

Серед числа факультетів і інститутів провідне місце у підготовці фахівців хореографії посідає інститут сучасного танцю *Університету мистецтв Фолькванг*. З початком свого заснування Куртом Йоссом танець в університеті завжди був новаторським імпульсом на національній і міжнародній сцені. Після Другої Світової Війни складається нова система освіти, що вплинула і на танцювальне мистецтво. У Німеччині відроджується класичний танець, все більше вдосконалюється сучасна хореографія, вклад у яку зробили у 70-ті роки Піна Бауш, Сьюзен Лінке [244].

Студенти мають можливість від самого початку навчання працювати із відомими хореографами (у т.ч. і закордонними). Семінари з учителями різних сучасних танцювальних технік доповнюють навчання. Крім того студенти беруть участь у міждисциплінарній співпраці з музикантами, композиторами й артистами.

Магістратура закладу готує фахівців, що отримують диплом з відповідною кваліфікацією – магістр танцювального мистецтва. До щоденного вивчення класичного танцю додаються також заняття у яких студенти беруть участь у співпраці з хореографічними компаніями – *Badischen Staats theater Karlsruhe* і *Tanzstiftung Birgit Keil* [там само].

У магістратуру приймають високообдарованих студентів з базовою спеціальною освітою, а в окремих випадках і без неї. Студентів магістерських програм хореографічного профілю вчать не тільки ставити шоу, але і проводити наукові дослідження [74].

У перелік рекомендованих навчальних програм Німеччини увійшла дворічна магістратура «Хореографія і перфоманс» (Choreographie und Performance) Гіссенського університету імені Юстуса Лібіха. Скоротити існуючий розрив між практикою і теорією стало черговим завданням її організаторів. Як результат, протягом року навчання студенти працюють з пластикою та рухом і паралельно здійснюють наукові розвідки. На другому році вони вже застосовують здобуті навички у вигляді постановок особистих танцювальних програм.

Науковий співробітник вишу Ш. Хельшер (Stefan Hölscher) зазначав, що є зацікавленість запроваджувати новітні хореографічні концепції та ідеї, якщо навіть танець стане менш технічним. Такий підхід розкриває бажання зачислити на навчання молоде покоління, яке не отримало попередню профільну освіту: безсумнівно, студенти, які вивчали гуманітарні науки або візуальне мистецтво, мали недостатній рівень фізичної підготовки, втім вони привносили в хореографію щось цілковито неповторне за рахунок власного «нетанцювального» досвіду [74].

Щоб вступити до магістерської програми «Перфоманс» (Performance Studies) Гамбурзького університету, потрібно мати закінчену професійну освіту. Але поєднання теорії та практики в даному виші також практикують. Професор Г. Кляйн (Gabriele Klein) пояснює, що те, чому вони намагаються навчити є так звана «теоретична практика» або «практична теорія». Кульмінацією навчання в університеті стає власне уявлення, яке повинні підготувати студенти [там само].

У німецьких вишах погоджуються, що після випуску молодим хореографам необхідно буде співпрацювати з широким колом професіоналів, оскільки хороше шоу немислимо створювати без сценографа чи фахівця зі світлового дизайну. Таким чином, професійні хореографи розпочинають займатися не тільки постановкою танцю, вони знають й інші прийоми художньої виразності. Тому вже у роботі над випускною програмою студенти щільно співпрацюють зі своїми керівниками – драматургами і хореографами. Власні підсумкові художні бачення студенти пред'являють на сцені Kulturfabrik Kampnagel – одного з першочергових платформ сучасного мистецтва в Європі [74].

Модернізація професійної хореографічної освіти в країнах Європи (Бельгія, Австрія, Чехія, Швейцарія, Фінляндія, Норвегія, Угорщина, Велика Британія та ін.) передбачає створення нових навчальних закладів, які своєю діяльністю демонструють високий рівень хореографічної підготовки та справляють радикальний вплив на її подальший розвиток. Так, середню спеціальну хореографічну освіту в Бельгії надає *Студія дослідження та навчання виконавських мистецтв*, яка працює з 1995 року під керівництвом Ганни Терези де Кеєрсмакер. Кандидати приймаються після закінчення загальноосвітньої середньої школи. Навчання у студії триває 4 роки та поділяється на 2 дворічні цикли: практика

і дослідження. Під час першого циклу, особлива увага приділяється методам поглиблення розуміння тіла, формування професійного підходу до мистецтва. У другому циклі навчання сконцентровано на науковому пошуку в танцювальному мистецтві й практичній підготовки до праці. Пізніше здійснюється вибір факультету танцю або хореографії. Викладачі запрошуються з багатьох країн Європи та Америки [398, с. 10].

Професійна вища освіта у галузі сучасного танцю в Австрії здійснюється в *Інституті танцювального мистецтва Університету Антона Брукнера*. Навчання у ньому триває 5 років, з яких: 3 – диплом бакалавра, 2 – диплом магістра мистецтва. У сфері педагогіки танцю і руху університет пропонує 6-річне навчання, а саме 4 роки бакалаврату й 2 роки магістратури. Студенти вишу вивчають такі дисципліни: класичний танець, техніка Марти Грехем, техніка Хосе Лімона, сучасна техніка у сфері імпровізації, сучасний та партнерський танець, аналіз руху та експресії тощо [там само, с. 9].

У Чехії професійна хореографічна освіта здійснюється в *Консерваторії Дункан-центр в Празі*, яка є державним навчальним закладом, що спеціалізується в сучасному танці. Після 6 років навчання випускники отримують диплом танцівника сучасного танцю. Під час 5-го й 6-го року студенти отримують можливість міжнародного стажування, а також прилучаються до майстерності у постановці хореографічних номерів за власним бажанням та перевагами [289].

З 2010 року у Швейцарії розпочинає свою діяльність *Школа Танців у Женеві*, діяльність якої спрямована на неокласичний і сучасний напрям хореографії. вона розпочала здійснювати 3-річне навчання для професійних танцівників віком від 17 до 23 років, які спеціалізуються на класичному і сучасному танцях. Усі кандидати до вступу з початку навчаються в балеті на початковому рівні. На третьому році можуть здійснювати стажування в професійних колективах [305].

У Фінляндії вищу хореографічну освіту здобувають у *Театральній академії в Хельсінкі* (театрально-танцювальна модель ХП). Студенти після отримання атестату зрілості здійснюють трирічне навчання (бакалавр) в області техніки сучасних, класичних, джазових танців, музики, кінезіології, історії та теорії танців. Програма включає в себе також участь у виставах і сценічних постановках. Звання магістра танцю можна здобути у 2-річному навчанні на трьох спеціальностях: танець, хореографія, педагогіка танцю [398, с. 10].

Норвежська вища школа балету в Осло пропонує трирічне навчання на бакалавраті у галузі танцю та педагогіки. Студенти отримують диплом професійного танцівника з технік танцю модерн і джаз за спеціалізацією з проблематики навчання. Перший рік навчання є загальний для всіх напрямів. Студенти другого і третього року обирають одну з двох спеціальностей: модерн або джазовий танці [331].

Професійна хореографічна освіта в *Угорській академії танцю в Будапешті* включає два інститути, зокрема: Інститут підготовки артистів танцю й Інститут підготовки хореографів і викладачів. У першому Інституті отримують диплом танцівника-виконавця (ступінь бакалавра) за трьома спеціальностями: класичний танець, сучасний танець і характерний танець. Подальше навчання за спеціальностями класичний танець і характерний танець дозволяє отримати ступінь магістра. У другому інституті студенти отримують диплом магістра за спеціальністю «педагогіка і хореографія» [265].

Також в Будапешті функціонує *Академія сучасного танцю*, яка пропонує абітурієнтам три дипломи у цій сфері: ступінь бакалавра – артист сучасного танцю (3 роки), ступінь бакалавра – танцівник і репетитор (3 роки), ступінь магістра – педагогіка сучасного танцю (2 роки) [398, с. 13].

Історія *Консерваторії танцю і драми в Лондоні* розпочинається з 2001 року, коли у Великій Британії було створено 8 навчальних закладів у сфері танцю і драматичного мистецтва, зокрема: Центральна балетна школа в Лондоні, Лондонська школа сучасного танцю, Північна школа сучасного танцю в Лідсі та Лондонська школа танцю контемпорарі. Навчальні заклади пропонували трирічний бакалаврат за спеціальностями «класичний танець» і «сучасний танець» та дворічну магістратуру за спеціальностями: «інтерпретація», «хореографія», «педагогіка і танцювальне відео» [229].

Хореографічна підготовка фахівців також здійснюється у *Рамбертській школі балету і сучасного танцю в Туікенемі*. Трирічне навчання в школі закінчується отриманням ступеня бакалавра балету і сучасного танцю для професійних танцівників, які стажуються в команді Рамбертської компанії. Ступінь магістра було введено нещодавно за спеціалізацією Ритуальний Танець [398, с. 14].

Одним із кращих осередків післядипломної хореографічної підготовки в Люксембурзі є *Центр креативної хореографії*. Він організовує стажування та навчання для професіоналів: технічні стажування в галузі танцю і хореографії – уроки вдосконалення сучасної техніки, у тому числі знайомство зі стилями відомих хореографів; щоденні заняття для професійних танцівників під керівництвом різних хореографів (які змінюються щотижня). Центр також пропонує теоретичні та практичні стажування в області танцювальної творчості (фінансування та організація шоу, драма, освітлення тощо). Навчання є безплатними й відкритими для іноземців [223].

Використання синхронного та діахронного аналізу дозволило систематизувати хореографічні навчальні заклади Європи, зокрема таких країн як Німеччина, Нідерланди, Франція, Фінляндія, Чехія, Швейцарія, Велика Британія, Данія, Бельгія, Угорщина, Австрія, Швеція, Італія,

Люксембург і Норвегія. З'ясовано, що хореографічна освіта в зазначеному переліку здійснюється в балетних школах, студіях, центрах школах танцю, коледжах, гімназіях, інститутах, консерваторіях, академіях й університетах та викладається за такими напрямками: класичний, сучасний, національний, історичний, концептуальний танці та перфоменс (див. дод. С, табл. С.1).

Під впливом різноманітних напрямів і стилів класичної та сучасної хореографії, які остаточно сформувалися в Європі, відбувалося становлення й розвиток осередків танцювальної освіти на етнічних польських територіях: заснування Варшавської загальноосвітньої балетної школи; відкриття в Познані естрадного відділу хореографії; впровадження в балетних школах до програми навчання предмету «Сучасний танець»; організація літніх курсів удосконалення вчителів у сфері класичного, характерного і сучасного танців тощо.

Таким чином, перспективами модернізації хореографічної освіти в європейському контексті є: інтернаціоналізація навчального процесу (залучення зарубіжних викладачів до навчання аматорів та професіоналів, поглиблення бази знань вишів, збагачення навчальних програм); універсалізація змісту ХО (співвідношення загальних та профільних навчальних дисциплін і кількості годин, відсоток дисциплін з інтеркультурним змістом); міжнародне співробітництво (проведення спільних наукових досліджень у галузі хореографії, організація мистецьких заходів, участь у міжнародних освітніх програмах, сумісна видавнича діяльність, надання можливості навчання іноземним студентам, отримання грантів, обмін студентами і викладачами); євроінтеграція (формування цілісного ринку праці вищої кваліфікації, вільний доступ до європейської освіти, розширення мобільності вихованців та фахівців, прийняття додатків до дипломів в усіх країнах Європи).

3.2. Перспективи використання позитивного польського досвіду модернізації хореографічної освіти в Україні

Шлях європейської та світової інтеграції спричиняє необхідність посилення змін в освітньому просторі. Ідея підвищення статусу мистецької освіти (у т.ч. і хореографічної) перебуває у фокусі уваги Міжнародної асоціації експертів та практиків із питань зв'язків освіти й мистецтва, створеної при ЮНЕСКО. Саме тому останніми роками відбуваються інноваційні процеси в хореографічній освітній галузі Польщі, які здійснюються за такими стратегіями: збереження національних танцювальних традицій, розповсюдження сучасної хореографії, розвиток хореографії в контексті мистецької освіти.

Стратегії розвитку хореографічної освіти в Польщі сприяють її розповсюдженню у всіх сферах культурного життя країни. Стратегія

збереження національних танцювальних традицій реалізується за двома напрямками: збір характерних рухів народної хореографії та особливостей національного костюму і пов'язаних з ними звичаїв та обрядів, що збереглися в різних регіонах країни, а потім опублікування зібраних матеріалів у наукових працях; обробка професійними танцювальними колективами різних народних танців і застосовування типових зразків фольклору в навчальних закладах.

Стратегія розповсюдження сучасної хореографії здійснюється на всіх рівнях освіти, а особливо – на вищому, і є спрямованою на розвиток сучасного танцю: модерн, джаз, контемпорарі, хіп-хоп, сучасний бальний танець тощо. Стратегія розвитку хореографії в контексті мистецької освіти та арт-терапії найактивніше реалізується в загальноосвітній сфері та у сфері культури.

Так, у квітні 2008 року Варшавська Рада прийняла Програму мистецької освіти і водночас ухвалила проект «Програма розвитку культури у Варшаві в 2009-2020 роках» [358]. Головним принципом проекту є побудова інтегрованої системи співробітництва культурних установ, позаурядових організацій, представництв позашкільної освіти, вищих навчальних закладів та шкіл з метою створення і реалізації програми культурної освіти дітей, молоді і дорослих, зокрема – хореографічної. У вересні 2009 року Міністерство Національної Освіти впровадило програмову реформу до шкіл і освітніх закладів, у яких значущу роль в навчанні та вихованні дітей і молоді виконуватиме культурна освіта у формі артистичних та позакласних занять, занять зі знань про культуру і мистецтво [350; 407; 408; 449].

Здійснено порівняння перспектив модернізації хореографічної освіти в Польщі та Україні за такими показниками: відкриття нових навчальних закладів, виникнення післядипломної ХО, поява новітніх напрямів і спеціальностей, розподіл навчальних дисциплін за модулями та циклами, розвиток хореографічно-педагогічної моделі, ХП в навчальних закладах фізичного виховання. Отримані дані, систематизовані в таблиці 3.3, свідчать про те, що хореографічна освіта в цих країнах суттєво різниться.

Результати порівняльно-зіставного аналізу перспектив модернізації хореографічної освіти в Польщі та Україні засвідчили, що у цілому професійна хореографічна освіта в Польщі та Україні здійснюється в закладах подібного типу, а саме: школах мистецтв, палацах та будинках культури, танцювальних студіях та центрах, музичних та балетних школах, курсах танцю, центрах розвитку дитини, училищах культури і мистецтв, студіумах, вищих школах, музичних академіях та університетах, театральних академіях та ін. (див. дод. Ф, табл. Ф.1). Нині існує понад 630 артистичних шкіл і вісімнадцять вишів, в яких мистецьку освіту отримує приблизно 81 тис. учнів і понад 14 тис. студентів [350].

Перспективи модернізації хореографічної освіти в Польщі та Україні

Показники	Польща	Україна
Відкриття нових навчальних закладів	<i>аматорські</i> : центрів розвитку дитини, шкіл танцю, курсів танцю, танцювальних студій, центрів та клубів тощо; <i>професійні</i> : 6-ти балетних шкіл та 3-х професійних студій, вищих шкіл мистецтв, хореографічної спеціальності у Вищій театральній школі, Музичній академії, Гуманістично-економічній академії та Музичному університеті.	<i>аматорські</i> : центрів розвитку дитини, шкіл танцю, курсів танцю, танцювальних студій, центрів та клубів тощо; <i>професійні</i> : училищ культури та училищ культури і мистецтв, хореографічного училища, вищих училищ культури і мистецтв, коледжів культури і мистецтв, хореографічних спеціальностей в академіях, університетах класичних, педагогічних та гуманітарному.
Виникнення післядипломної хореографічної освіти	Вища школа суспільних наук в Любліні	—
Поява новітніх напрямів і спеціальностей	<i>Спеціальності</i> : актор театру танцю (вища театральна школа імені Людвіга Сольського), хореотерапія (Вища школа суспільних наук), балетна педагогіка (Музичний університет імені Фредерика Шопена).	<i>Спеціальності</i> : режисура класичного балету (Київський національний університет театру, кіно і телебачення імені І. К. Карпенка-Карого), учитель фізичної культури та хореографії (Львівський державний університет фізичної культури), балетмейстер-педагог ансамблю сучасного танцю (Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв).
Розвиток хореографічно-педагогічної моделі	—	У педагогічних (державні – Кіровоград, Суми, Бердянськ, Мелітополь, Умань; національні – Чернігів, Київ, Одеса, Харків та Полтава) та класичних університетах (Луганськ, Ніжин, Кривий Ріг).
Показники	Польща	Україна
ХП в навчальних закладах фізичного виховання	Академії фізичного виховання – Варшава, Познань, Краків, Вроцлав, Катовіце, Гданськ.	Національний університет фізичного виховання і спорту України (Київ), Державний університет фізичної культури (Львів), Державний педагогічний університет імені Т.Г. Шевченка (Чернігів), Державна академія фізичної культури (Харків), Державний інститут фізичної культури і спорту (Дніпропетровськ).

Мистецька, зокрема хореографічна, освіта в Польщі має низку проблем. Назвемо деякі з них:

- Недоліки навчальних програм і нестача кваліфікованих педагогів.
- Необхідність постійної модернізації навчальних планів з метою їх адаптації до реалій ринку праці.
- Прогалини у фінансуванні обладнання, інструментів, бази, інвестицій та недостатня кількість коштів для відкриття нових напрямків мистецької освіти.

До найважливіших перспектив розвитку та рекомендацій, пов'язаних зі сферою мистецької освіти в Польщі, відносяться такі:

- Розроблення стратегій розвитку мистецької освіти в Польщі.
- Обов'язкове введення до шкільної навчальної програми уроків хореографії.
- Верифікація стандартів навчання у вищих навчальних закладах мистецького профілю.
- Аналіз і доповнення навчальних програм в школах і мистецьких вишах.
- Збільшення фінансування мистецької освіти в Польщі.
- Підвищення професійного рівня педагогів.
- Створення цілісної системи міністерських стипендій для особливо здібних учнів та студентів.

Здійснене дослідження модернізації хореографічної освіти в Польщі дозволило нам виокремити її основні характерні риси. Реформування потребують такі основні напрямки освітньої політики: оновлення нормативно-правової бази системи освіти, покращання її структури, модернізація змісту, посилення кадрового потенціалу, фінансування та матеріально-технічне забезпечення, підтримка наукової та інноваційної діяльності, розробка державних програм, забезпечення національного виховання, міжнародне співробітництво, модернізація системи управління, інформатизація освіти, національний моніторинг тощо.

Використання польського досвіду в Україні передбачає врахування соціально-економічних і суспільно-політичних факторів, які визначають розвиток усіх соціальних систем держави, в тому числі хореографічної освіти. Вхідження країни до ЄС надає можливості навчальним закладам одержати від європейських фондів кошти на розвиток соціальної інфраструктури, матеріально-технічної бази, покращення науково-методичного забезпечення.

Приєднання України до Болонського процесу слугує потужним поштовхом до позитивних змін у таких сферах вищої освіти, як мобільність викладачів та студентів, автономія університетів, структурні трансформації вищої освіти за погодженою системою критеріїв тощо. Наступні політичні та соціально-економічні зміни в суспільстві, входження держави до європейського освітнього простору неможливі без модернізації системи освіти.

Болонський процес в Україні офіційно розпочався 19 травня 2005 року із підписанням декларації на Бергенській конференції, яка підкреслює необхідність європейського співробітництва з метою забезпечення якості вищої освіти, підвищення якості підготовки спеціалістів, мобільності, сполучності систем кваліфікацій, посилення конкурентоспроможності Європейської системи освіти. У 2006 році з ініціативи Міністерства освіти та науки України відбулася Міжгалузева нарада з питань розвитку науки у вищих навчальних закладах. Метою цієї наради стало формулювання та прийом рішення щодо розвитку наукової галузі у вишах, переходу на новітній рівень системи вищої освіти за умов виконання завдань Болонського процесу [33].

3 травня 2005 року в системі вищої освіти України впроваджено помітні кроки з виконання положень Болонського процесу. Набув чинності «План дій щодо забезпечення якості вищої освіти України та її інтеграції в європейське і світове освітнє співтовариство на період до 2010 року», який став потужним поштовхом до розвитку модернізації вищої освіти, в тому числі хореографічної [93].

План дій передбачає виконання відповідних завдань у системі вищої освіти України, що сприятиме досягненню головної мети – підготовки висококваліфікованих спеціалістів, які зможуть конкурувати на національному, європейському та світовому ринках праці, а саме:

- модернізація вищої освіти, системи та структури кваліфікацій;
- міжнародного визнання документів про вищу освіту;
- покращання змісту вищої освіти та організації процесу навчання;
- збільшення ефективності та якості вищої освіти;
- зміцнення позицій ВНЗ України на європейському та світовому ринку освітніх послуг [93].

Результати аналізу нормативно-правових документів щодо розвитку вищої освіти України, зокрема Наказу МОН № 612 від 13.07.2007 року «Про затвердження Плану дій щодо забезпечення якості вищої освіти України та її інтеграції в європейське і світове освітнє співтовариство на період до 2010 року» [118] та Наказу МОН № 943 від 16.10.2009 року «Про запровадження у вищих навчальних закладах Європейської

кредитно-трансферної системи» [119], свідчить про те, що державна освітня політика України спрямована на активну інтеграцію до ЄПВО, провідним аспектом якої є її модернізація.

На етапі входження української освіти до європейського освітнього простору важливим є формування власного стратегічного шляху розвитку на майбутнє. Так, Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького, в якому здійснюється підготовка спеціалістів хореографічного профілю, оприлюднив на офіційному сайті «Програму розвитку міжнародної діяльності МДПУ на період 2011 – 2013 рр.» та схарактеризував такі стратегічні напрями розвитку науково-дослідної роботи університету, зокрема:

- покращення показників системи підготовки майстрів вищої кваліфікації;
- зростання розмірів фінансування науково-дослідної роботи науковців університету за рахунок видатків державного бюджету;
- зростання розмірів фінансування науково-дослідної роботи за рахунок госпрозрахункових договорів, грантів, платформ фінансової допомоги;
- активізація презентативності наслідків наукових досліджень;
- активізація студентських науково-дослідних досягнень;
- активізація видавничої сфери університету [110].

На офіційному веб-ресурсі Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини оприлюднено «Концепцію розвитку міжнародної діяльності на 2008 – 2015 рр.», в якій визначено напрями розвитку освіти і науки у виші [187]. На сайті Бердянського державного педагогічного університету оприлюднено «Концепцію виховання студентів БДПУ». На веб-порталі Харківського національного педагогічного університету імені Григорія Сковороди оприлюднено повідомлення про те, що концепція розвитку вишу перебуває на стадії обговорення [191].

Систематизація стратегічних планів розвитку окремих вишів дозволяє стверджувати, що основними завданнями ВНЗ, у яких здійснюється хореографічна підготовка, визначено: освіта студентів з метою поповнення знань та умінь; здійснення наукових досліджень, а також надання дослідницьких послуг; навчання та просування наукових кадрів; надання післядипломної освіти; створення умов для розвитку мистецтва та фізичної культури студентів; організація зустрічей, семінарів і конференцій; діяльність на користь місцевих та регіональних громад; створення для осіб з особливими потребами умов для повної участі у освітньому процесі та наукових дослідженнях.

Аналіз сайтів вишів Польщі, які готують фахівців з хореографії, засвідчив, що вони вдало реалізують більшість завдань. Так, Вища школа суспільних наук у Любліні була першим польським вишем, що отримала повноваження для створення в галузі «танець» післядипломної освіти, яку здійснюють теоретики, танцівники, хореографи, представники наукових осередків, шкіл танцю та театрів [451]. Державна вища театральна школа імені Людвіга Сольського в Кракові здійснює перебудову і ремонт частини будівлі, що належить до краківського вишу, з метою поліпшення умов навчання на відділі театру танцю в Битомі [345].

Таким чином, серед перспектив розвитку хореографічної освіти в Польщі, що реалізується в діяльності численних аматорських студій, балетних шкіл, музичних академій тощо, можемо назвати: створення умов в галузі хореографічної освіти для співробітництва з іншими країнами Європи; активізування комплексних й компаративних наукових досліджень з проблем хореографічної освіти; запровадження новітніх напрямів і спеціалізацій у вишах; розширення мережі інноваційних осередків аматорської хореографічної освіти; збільшення питомої ваги сучасного танцю у змісті підготовки танцівників і балетмейстерів у середній ланці ХО; модернізування навчального процесу мультимедійними засобами тощо.

У «Національній стратегії розвитку освіти в Україні на 2012 – 2021 роки» [122], затвердженій Всеукраїнським з'їздом працівників освіти у 2011 р., йдеться про необхідність прийняття закону «Про систему професійних кваліфікацій», про термінову потребу в затвердженні переліку професій педагогічних і науково-педагогічних робітників. Водночас у Польщі подібні завдання виконані практично в повному обсязі.

Щоби вирішити суперечність між економічними потребами держави, запитами суспільства й реальним станом хореографічної освіти, потрібно докласти зусиль для створення новітньої модернізованої системи та поглиблення співпраці центральних та місцевих органів влади у вирішенні проблем діяльності й розвитку хореографічної освіти. Серед причин виникнення зазначених суперечностей виокремимо:

- існування потреби підготовки кваліфікованих робітничих кадрів та спеціалістів з вищою освітою для ринку праці України;
- брак фінансування інноваційної діяльності;
- відсутність видатків з державного бюджету на оновлення матеріально-технічної бази мистецьких навчальних закладів і наукових установ;
- невизначеність пріоритетних напрямів розвитку хореографічної освіти та науки на державному рівні;

- відсутність результативної системи запровадження наукових розробок у виробництво;
- брак відповідних соціально-побутових умов, що зумовлює відсутність у випускників вищих мистецьких навчальних закладів та працівників хореографічної галузі мотивації до досягнення високого результату.

В Україні запровадження нових напрямів і спеціальностей може відбуватися лише шляхом змін і доповнень у постановах Кабінету Міністрів «Про перелік напрямів, за якими здійснюється підготовка фахівців у вищих навчальних закладах за освітньо-кваліфікаційним рівнем бакалавра» від 2006 р. [135] і «Про затвердження переліку спеціальностей, за якими здійснюється підготовка фахівців у вищих навчальних закладах за освітньо-кваліфікаційними рівнями спеціаліста і магістра» від 2010 р. [137]. Отже, зміст хореографічної освіти в Україні на національному рівні визначається нормативно-правовими документами, натомість у Польщі відбулася передача повноважень стосовно визначення змісту підготовки фахівців хореографії з національного на інституційний рівень.

В Україні оптимізація чисельності науково-педагогічних працівників мистецьких навчальних закладів і наукових установ планується саме на національному рівні, у той час як у Польщі схожі питання вирішуються на інституційному рівні. Польські навчальні заклади активно співпрацюють з вищими іншими державами у навчальній та позанавчальній галузі, що підтверджується участю студентів у програмах міжнародних обмінів, літніх таборах, міжнародних конкурсах і фестивалях тощо. У порівняльному контексті зауважимо, що в навчальних закладах України теж існує схожий досвід, але він ще не набув помітного розповсюдження та популярності.

З огляду на необхідність інноваційних змін у вітчизняній системі освіти в контексті євроінтеграційних процесів вважаємо за доцільне використати досвід Польщі щодо модернізації хореографічної освіти та пропонуємо такі прогностичні орієнтири його впровадження:

- *на європейському рівні* – активізація співпраці з міжнародними освітніми організаціями, європейськими мистецькими вищими та представництвами (посольствами) окремих країн на території України; спрямування діяльності аматорських та професійних навчальних закладів на міжкультурне виховання та сприяння розвитку міжнародних зв'язків шляхом участі у програмах культурних обмінів, міжнародних танцювальних конкурсах і фестивалях; адміністративна підтримка міжнародних наукових проектів навчальних закладів і запровадження відповідних стратегій.

- *на національному рівні* – розробка загальнонаціональних культурно-освітніх програм щодо розвитку аматорської та професійної хореографічної освіти; запровадження нових моделей хореографічної підготовки з метою формування різножанрових потреб підростаючого покоління (театрально-танцювальної, хореотерапевтичної, танцювально-модернової тощо); формулювання сучасних вимог щодо фахових компетенцій майбутніх викладачів хореографії навчальними закладами спільно з роботодавцями; виділення коштів на розвиток хореографії, що забезпечує реалізацію в системі освіти інвестиційних проектів, насамперед, з модернізації матеріально-технічної бази хореографічної освіти.
- *на інституційному рівні* – збагачення лекційних курсів компаративними відомостями щодо еволюції та модернізації систем аматорської та професійної хореографічної освіти в культурно-освітніх осередках та навчальних закладах Європи; запровадження хореотерапевтичної та театральної спеціальностей у вітчизняних педагогічних вишах; модернізація існуючих та впровадження новаторських програм ХО з метою сприяння розвитку мобільності шляхом активізації міжнародного співробітництва з освітніми закладами зарубіжних країн; надання студентам можливості вільного вибору фахових хореографічних дисциплін відповідно до особистих уподобань та інтересів; створення спеціальних програм для студентів з обмеженими можливостями; активне використання студентами в навчальному процесі інформаційних технологій (навчальні фільми, мультимедія-презентації, відеодемонстрації); впровадження інтеркультурних хореографічних дисциплін із залученням іноземних студентів та проведення міжнародних майстер-класів з метою виникнення активного полілогу в галузі ХО.

Українським освітнім урядовцям й законотворцям потрібно дослухатися до раціональних пропозицій стосовно модернізації нормативно-правової бази хореографічної освіти й якомога скоріше привести її у відповідність до загальноприйнятих у демократичних суспільствах стандартів, щоби цілком не позбутися можливостей у конкурентній боротьбі на європейському та світовому ринках освітніх послуг. На нашу думку, на прикладі Польщі, держава зобов'язана поширювати ідею консолідації навчальних закладів через залежність їх фінансування від здобутків у інноваційній діяльності, освіті та науці, що створить передумови для об'єднання за регіональним або галузевим принципом.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 3

Аналіз наукових джерел і документів європейських організацій та установ засвідчив, що одним з основних механізмів модернізації хореографічної освіти в Європі, особливо її професійної складової, стає інтернаціоналізація. Встановлено, що важливий вплив на модернізацію хореографічної освіти в Польщі здійснила європейська концепція синтезу мистецтв. З'ясовано, що в розвитку ХО в Європі визначну роль відіграли балетні школи Франції та Італії. Інноваційною була діяльність Французької академії танцю щодо кодифікації (перенесення) правил і норм характерної та класичної хореографії на письмові джерела. Показано, що нині вищу хореографічну освіту в європейських країнах можна отримати у вищих мистецького профілю, балетних школах, академіях танцю та недержавних освітніх закладах.

У ході порівняльно-зіставного аналізу навчальних планів з хореографічної підготовки фахівців у Польщі та Україні з'ясовано, що їх модернізація в польських вищих у першу чергу полягає в розподілі змісту на три основні (професійний, психолого-педагогічний і методичний) та два факультативні (підготовка до вивчення додаткового предмета й підготовка у сфері спеціальної педагогіки) модулі. Кількість кредитів розподілена по модулям не рівномірно. У той же час в Україні подібні процеси розпочалися тільки після введення в дію нового Закону «Про вищу освіту».

Результати порівняльно-зіставного аналізу перспектив модернізації хореографічної освіти в Польщі та Україні засвідчили, що зміни відбуваються в аматорських осередках ХО подібного типу: центри розвитку дитини, школи танцю, курси танцю, танцювальні студії, центри та клуби, балетні школи. Також показано, що типи вищих навчальних закладів, у яких відбувається модернізація хореографічної підготовки фахівців в означених країнах, відрізняються. У Польщі перспективи модернізації вищої хореографічної освіти відкриваються у Державному професійному вокально-балетному студіумі, Державному професійному студіумі навчання аніматорів культури, Державному професійному студіумі навчання аніматорів культури і бібліотекарів, Державній вищій театральній школі імені Людвіга Сольського, Вищій школі справності імені Станіслава Сташиця, Вищій школі мистецтв і суспільних наук, Вищій школі суспільних наук, Академії гуманістично-економічній, Музичній академії імені Гражини і Кейстута Бацевичів, UMFC. У той же час в Україні модернізації хореографічної освіти очікують Київське державне вище хореографічне училище, училища культури і мистецтв, коледжі культури і мистецтв, академії культури і мистецтв, класичні та педагогічні університети. Перспективними моделями хореографічної підготовки для України вважаємо наявні в Польщі театально-танцювальну, хорео-

терапевтичну, танцювально-модернову.

Узагальнення та наукова екстраполяція польського досвіду на українські реалії дозволили виявити перспективи його використання в ході модернізації хореографічної освіти в Україні. На європейському рівні пропонується активізація співпраці з міжнародними освітніми організаціями, вишами Європи та представництвами (посольствами) окремих країн на території України; спрямування діяльності навчальних закладів на міжкультурне виховання та сприяння розвитку міжнародних зв'язків шляхом участі у програмах культурних обмінів, міжнародних танцювальних конкурсах і фестивалях; адміністративна підтримка міжнародних наукових проектів навчальних закладів і запровадження відповідних стратегій.

На національному рівні належить забезпечити: розробку загально-національних культурно-освітніх програм щодо розвитку хореографічної освіти; запровадження нових моделей хореографічної підготовки (театрально-танцювальної, хореотерапевтичної, танцювально-модернової тощо); формулювання сучасних вимог до фахівців-хореографів навчальними закладами спільно з роботодавцями; забезпечення реалізації в системі освіти інвестиційних проектів, насамперед, з модернізації матеріально-технічної бази хореографічної освіти.

Установлено, що на інституційному рівні необхідно звернути увагу на збагачення лекційних курсів компаративними відомостями щодо еволюції та модернізації системи хореографічної освіти в університетах Європи; запровадження хореотерапевтичної та театральної спеціальностей; модернізація існуючих та впровадження новаторських програм ХО з метою сприяння розвитку мобільності шляхом активізації міжнародного співробітництва з освітніми закладами зарубіжних країн; надання студентам можливості вільного вибору фахових хореографічних дисциплін відповідно до особистих уподобань та інтересів; створення спеціальних програм для студентів з обмеженими можливостями; активне використання в навчальному процесі інформаційних технологій (навчальні фільми, мультимедія-презентації, відеодемонстрації); впровадження інтеркультурних хореографічних дисциплін та проведення міжнародних майстер-класів.

Отже, найважливішим механізмом модернізації ХО в європейському контексті стає її інтернаціоналізація, а перспективи інноваційного розвитку галузі в першу чергу визначаються появою різних типів вишів мистецького профілю та науково-дослідних інститутів танцю. Перспективними для використання позитивного польського досвіду модернізації хореографічної освіти в Україні є інноваційні зміни на національному та інституційному рівнях, а також розширення мережі осередків аматорської хореографічної освіти; збільшення питомої ваги сучасного танцю у змісті підготовки танцівників і балетмейстерів у середній ланці ХО.

ВИСНОВКИ

З'ясування теоретичних основ і базових аспектів модернізації хореографічної освіти в Польщі та перспективи використання позитивного польського досвіду в межах досліджуваної проблеми в Україні дає підстави для таких висновків:

1. Визначено ключові поняття дослідження модернізації хореографічної освіти в Польщі, зокрема конкретизовано та уточнено терміни «хореографічна освіта» (галузь мистецької освіти, що реалізується в системі аматорських та професійних навчальних закладів з метою гармонійного розвитку особистості й формування широкого спектру її фахових компетенцій у сфері хореографії) та «хореографічна підготовка» (організований процес передачі теоретичних знань, формування практичних умінь і навичок та засвоєння сукупності цінностей і норм, що спрямований на підвищення рівня танцювальної культури особистості). Виявлено сутність модернізації хореографічної освіти, визначеної як процес інноваційних змін в нормативно-правовому забезпеченні, структурі й змісті її аматорської та професійної складових з метою гармонійного розвитку особистості та формування фахових компетенцій.

З'ясовано напрями модернізації хореографічної освіти в Польщі, а саме: оновлення нормативно-правової бази (законодавчих актів, стандартів ХО, навчальної та методичної документації), структури (оптимізація переліку спеціальностей, за якими здійснюється фахова підготовка; перехід на багаторівневу вищу хореографічну освіту; переатестація вишів) та змісту хореографічної освіти (впровадження новаторських програм ХО, введення у зміст предметів інтеркультурного й терапевтичного компонентів, проведення міжнародних майстер-класів з використанням мультимедійних технологій); розбудова наукового простору хореографічної освіти та її інтернаціоналізація.

2. Виявлено витoki сучасної хореографічної освіти в Польщі, серед яких: створення мережі середніх спеціальних хореографічних навчальних закладів (державного хореографічного училища, приватних і державних балетних шкіл); поява розгалуженої системи аматорських танцювальних осередків (ансамблів народного танцю, палаців, будинків і центрів культури); інституалізація вищої хореографічної освіти та її розвиток у межах професійних студіумів. Виокремлено персоналії, що відіграли визначну роль у становленні хореографічної освіти в Польщі, зокрема Т. Висоцької, Я. Яжинівни-Собчак, Б. Прадзиньського, С. Сташиці, О. Славської-Ліпчинської, З. Домбровського, К. Джевецького, Я. Шуміграй, Ю. Остерви.

Установлено, що на розбудову наукового простору хореографічної освіти в Польщі вплинуло створення Інституту Музики і танцю (2010 р.), проведення I Конгресу Танцю (2011 р.), організація I Міжнародної

хореографічної конференції «Танцювальна освіта в Польщі – реалії та виклики» (2012 р.). Висвітлено проблематику наукових дискусій у науковому просторі хореографічної освіти щодо: професійного розвитку танцівників, інфраструктури хореографічної освіти, її стратегічного планування, вищих навчальних закладів та їх роль у підготовці педагогів-хореографів, професійної ХО за кордоном, розвитку сучасного та народно-сценічного танців у Польщі тощо. Узагальнено результати досліджень польських науковців у сфері сучасного танцю та проаналізовано звіти наукових проєктів, що порівнюють стан польського танцю в регіональних центрах країни.

3. Схарактеризовано базові аспекти модернізації хореографічної освіти, серед яких вирізняємо нормативно-правовий, структурний та змістовий. У межах нормативно-правового аспекту зазначено, що структуру хореографічної освіти, яка складається з позашкільних, дошкільних, середніх спеціальних, вищих навчальних закладів освіти та післядипломних студій регламентує Закон «Про систему освіти». З'ясовано, що поштовхом до початку модернізації вищої хореографічної освіти в Польщі стала низка положень Закону «Про вищу освіту» (1990 р., 2005 р., 2011 р.). Подальший перебіг модернізації ХО є пов'язаним із прийняттям низки розпоряджень міністра культури і національної спадщини та міністра науки й вищої освіти стосовно типів державних і приватних мистецьких шкіл, переліку напрямів, загальних планів навчання.

Висвітлено структурний аспект модернізації ХО, що передбачає реорганізацію старих і створення нових осередків хореографічної освіти (центри розвитку дитини, школи мистецтва танцю, хореографічні школи, будинки культури, танцювальні студії та центри, клуби й ансамблі сучасного танцю, хореографічні гуртки, курси танцю, осередки танцю, загальноосвітні балетні школи, студіуми, вищі школи, академії, UMFC), які мають повноваження щодо самостійного вирішування змістових та організаційних питань, розробляти й запроваджувати в навчальний процес авторські програми тощо. Модернізаційні процеси у сфері ХО характеризуються поступовим переходом від класичного до сучасного танцю та появою новітніх моделей хореографічної підготовки (поряд із традиційною класичною з'являються театральнотанцювальна, хореотерапевтична, танцювально-модерна, танцювально-спортивна й народноансамблева).

Установлено, що зміст професійної ХО у вищій школі модернізується відповідно до запитів соціуму і вимог ринку праці. Оновлення курикулуму здійснюється згідно з інноваційними напрямками підготовки (спеціальностями). Найактивніше відбувається модернізація навчальних і робочих програм за рахунок уведення нових предметів, що містять інтеркультурний, модерновий і терапевтичний компоненти. З'ясовано,

що віднедавна зміст підготовки фахівців-хореографів у Польщі розподілено на модулі.

4. Здійснено порівняння перспектив модернізації хореографічної освіти в Польщі та Україні, за результатами якого доцільним вважаємо: розповсюдження вітчизняної хореографічно-педагогічної моделі в європейських країнах, у тому разі в Польщі; інтенсифікацію наукових досліджень у сфері хореографічної освіти; розповсюдження в Україні польських моделей хореографічної підготовки; запровадження новітніх напрямів і спеціалізацій у вишах; розширення мережі інноваційних осередків аматорської хореографічної освіти; збільшення питомої ваги сучасного танцю у змісті підготовки танцівників і балетмейстерів у середній ланці ХО.

Окреслено перспективи використання позитивного польського досвіду модернізації хореографічної освіти у практиці вітчизняних навчальних закладів, що передбачає: на європейському рівні – активізацію співпраці з міжнародними освітніми організаціями, спрямування діяльності навчальних закладів на міжкультурне виховання, сприяння розвитку міжнародних зв'язків шляхом участі у програмах культурних обмінів та міжнародних танцювальних конкурсах і фестивалях; на національному рівні – підготовку належних законодавчих і нормативно-правових актів, розробку загальнонаціональних культурно-освітніх програм щодо розвитку хореографічної культури, запровадження нових моделей хореографічної підготовки (театрально-танцювальної, хореотерапевтичної, танцювально-модернової), формулювання сучасних вимог до майбутніх фахівців, виділення бюджету на розвиток хореографії; на інституційному рівні – адміністративну підтримку міжнародних наукових проєктів, запровадження відповідних стратегій розвитку хореографічної галузі, введення новітніх спеціальностей, модернізацію існуючих та введення новаторських програм хореографічної підготовки, створення спеціальних програм для студентів з обмеженими можливостями, надання змісту лекційних курсів європейського виміру, запровадження в роботу кафедр хореографії факультативних занять із використанням інформаційних технологій, проведення міжнародних майстер-класів.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів проблеми модернізації хореографічної освіти в Польщі й засвідчує необхідність її подальшого розроблення за такими перспективними напрямами, як вивчення досвіду підготовки майбутніх фахівців хореографії в інших зарубіжних країнах, дослідження неперервної хореографічної освіти, удосконалення змісту та оптимізація структури хореографічної освіти в Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абашкіна Н. В. Розвиток професійної освіти в Німеччині (кінець XIX–XX ст.) : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04 / Н. В. Абашкіна ; Ін-т педагогіки і психології проф. освіти АПН України. – К., 1998. – 400 с.
2. Абушенко В. Л. Развитие : новейший философский словарь / В. Л. Абушенко. – Мн. : Изд. В. М. Скакун, 1998. – С. 562.
3. Авшенюк Н. Інтернаціоналізація вищої освіти в умовах глобалізації світового освітнього простору / Н. Авшенюк // Науковий вісник Чернівецького університету : зб. наук. праць. – 2009. – Вип. 468. – С. 3–11.
4. Авшенюк Н. М. Модернізація педагогічної освіти в європейському та євроатлантичному освітньому просторі : [монографія] / Н. М. Авшенюк [та ін.] ; Нац. акад. пед. наук України, Ін-т пед. освіти і освіти дорослих. – К. : Педагогічна думка, 2011. – 232 с.
5. Агаркова Г. А. Художнє аматорство як культуротворчий феномен: особливості історичної динаміки [Електронний ресурс] / Г. А. Агаркова. – Режим доступу : <http://skhid.com.ua/article/view/24644/22224>
6. Академия хореографии [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://sov-dance.ru/text/academy/>
7. Андрушук Л. М. Формування індивідуального стилю діяльності майбутнього вчителя хореографії : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Л. М. Андрушук ; Ін-т вищ. освіти АПН України. – К., 2009. – 20 с.
8. Андрушкевич Ф. Інновації в польській та українській освіті як наслідок підписання європейських освітніх декларацій : порівняльний аналіз / Ф. Андрушкевич // Директор школи, ліцею, гімназії. – 2011. – № 2. – С. 32–40.
9. Андрушкевич Ф. Основні напрями та форми українсько-польської академічної співпраці / Ф. Андрушкевич // Вища освіта України : теоретичний та науково-методичний часопис ; Ін-т вищої освіти АПН України. – К. : Педагогічна преса, 2001. – С. 108–113.
10. Андрущенко В. Академічна мобільність: проблема реалізації в Україні і в світі / В. Андрущенко, В. Молодиченко // Вища освіта України. – 2010. – № 1. – С. 34–42.
11. Андрущенко В. П. Вища освіта в пост-Болонському просторі: спроба прогностичного аналізу / В. П. Андрущенко // Філософія освіти. – 2005. – № 2. – С. 6–19.
12. Андрущенко В. П. Модернізація освіти: політика і практика / В. П. Андрущенко // Педагогіка і психологія. – 2002. – №3. – С.12–15
13. Анфілова С. Г. Співвідношення танцювального і пластичного в жанрі балету : автореф. дис. ... канд. мистецтвознав. : 17.00.03 / С. Г. Анфілова ; Харк. держ. ун-т мистец. ім. І.П. Котляревського. – Х., 2005. – 19 с.
14. Беганська І. Адаптація вищої освіти Польщі до умов Болонського процесу [Електронний ресурс] / І. Беганська, Н. Садовська. – Режим доступу : http://www.experts.in.ua/baza/analitic/index.php?ELEMENT_ID=4000.

15. Бердянський державний педагогічний університет [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.bdpu.org/>
16. Березівська Л. Д. Реформування шкільної освіти в Україні у XX столітті : [монографія] / Л. Д. Березівська. – К. : А. М. Богданова, 2008. – 406 с.
17. Березівська Л. Д. Реформування шкільної освіти в УРСР в умовах авторитарно-партійного суспільства на демократичних засадах (1988–1991) / Л. Д. Березівська // Молодь і ринок. – 2008. – № 4 (39). – С. 21–30.
18. Бернадська Д. П. Феномен синтезу мистецтв в сучасній українській сценічній хореографії : автореф. дис. ... канд. мистецтвознав. : 17.00.01 / Д. П. Бернадська ; Київ. нац. ун-т культури і мистец. – К., 2005. – 20 с.
19. Благова Т. О. Організація педагогічного процесу в системі хореографічного аматорства в Україні / Т. О. Благова // Педагогіка і психологія проф. освіти. – 2012. – № 6. – С. 201–208.
20. Благова Т. О. Особливості професійної підготовки майбутніх учителів-хореографів у системі педагогічної освіти / Т. О. Благова // Збірник наукових праць. – Полтава, 2009. – С. 145–153.
21. Благова Т. О. Хореографічна підготовка вчителя у системі вищих педагогічних навчальних закладів в Україні 20-х рр. XX ст. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vpm/2011_8_2/Blagova.pdf.
22. Бойко А. І. Філософія модернізації освіти в системі ринкових трансформацій: світоглядно-філософський аналіз / А. І. Бойко. – К. : Знання України, 2009. – 379 с.
23. Бойко О. С. Художній образ в українському народно-сценічному танці : автореф. дис. ... канд. Мистецтвознав. : 26.00.01 / О. С. Бойко ; Київ. нац. ун-т культури і мистец. – К., 2008. – 19 с.
24. Бондаренко О. О. Нормативно-правові основи діяльності університетських осередків культури в Польщі та Україні / О. О. Бондаренко // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології : зб. Наук. Праць / А. А. Сбруєва (голов. ред.) [та ін.]. – Суми : СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2010. – С. 81–89.
25. Бондаренко О. О. Організаційно-педагогічні засади діяльності університетських осередків культури в Польщі : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / О. О. Бондаренко. – Суми, 2012. – 20 с.
26. Бурля О. А. Формування педагогічної майстерності керівника дитячого хореографічного об'єднання : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.06 / О. А. Бурля ; Київ. нац. ун-т культури і мистец. – К., 2004. – 20 с.
27. Валукин Е. П. Мужской классический танец : учеб. пособие / Е. П. Валукин. – М. : ГИТИС им. А. В. Луначарского, 1987. – 103 с.
28. Василенко К. Лексика українського народно-сценічного танцю / К. Василенко. – К. : Мистецтво, 1971. – 282 с.
29. Василюк А. В. Реформи шкільної освіти в Польщі: історія й сучасність : [монографія] / А. В. Василюк. – Ніжин : Вид-во НДУ ім. М. Гоголя, 2007. – 340 с.

30. Василюк А. В. Професійно-педагогічна підготовка вчителів у Польщі (1989–1997 рр.) : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти» / А. В. Василюк. – К., 1998. – 184 с.
31. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / [уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел]. – К., Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. – 1728 с.
32. Верховинець В. М. Теорія українського народного танцю / В. М. Верховинець. – К. : Мистецтво, 1991. – 480 с.
33. Вища освіта України і Болонський процес : навч. посіб. / В. Г. Кременя (гол. ред.), М. Ф. Степко, Я. Я. Болюбаш, В. Д. Шинкарук, В. В. Грубінко, І. І. Бабин. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2004. – 384 с.
34. Вітченко А. Модернізація освіти в Україні: стратегія прориву чи його імітація? / А. Вітченко // «Університет» : науковий історико-філософський журнал. – 2010. – №1. – С. 6–7.
35. Гавран М. І. Тенденції формування й розвитку кадрового потенціалу недержавних вищих навчальних закладів Польщі / М. І. Гавран // Вісн. прикарпат. ун-ту. Педагогіка ; Прикарпат. нац. ун-т ім. В. Стефаника. – Івано-Франківськ, 2008. – Вип. 21. – ч. 1. – С. 83–89.
36. Гавран М. Професійна підготовка фахівців у закладах приватної вищої освіти Польщі в контексті Болонського процесу / М. Гавран // Вісник Львівського університету. Серія педагогічна. – 2009. – Вип. 25. – Ч. 3. – С. 334–340.
37. Гавров С. Модернизация России: постимперский транзит : [монографія] / С. Гавров. – М. : Изд-во МГУДТ, 2010. – 269 с.
38. Гайдено І. А. Роль музичних комп'ютерних технологій у сучасній композиторській практиці : дис. ... канд. мистецтвознав. : 17.00.03 / І. А. Гайдено ; Харк. держ. ун-т мистец. ім. І. П. Котляревського. – Х., 2005. – С. 73.
39. Гершунский Б. С. Философия образования XXI века / Б. С. Гершунский. – М. : Совершенство, 1998. – 608 с.
40. Год Б. В. Виховання в епоху європейського Відродження (середина XIV – початок XVII століття) : [монографія] / Б. В. Год. – Полтава : АСМІ, 2004. – 464 с.
41. Год Б. В. Німецький університет як суб'єкт інтернаціоналізації: ретроспективний аналіз / Б. В. Год // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології : наук. журн. – Суми : СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2011. – № 2 (12). – С. 134–141.
42. Гончаренко Ю. В. Естетичне виховання учнів початкових класів у процесі хореографічної діяльності : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07 / Ю. В. Гончаренко ; Східноукраїнський національний ун-т ім. Володимира Даля. – Луганськ, 2009. – 20 с.
43. Горбатенко В. П. Модернізація українського суспільства у контексті сучасних цивілізаційних процесів : автореф. дис. ... д-ра політ. н. : 23.00.02 / В. П. Горбатенко ; НАН України, Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. – К., 1999. – 36 с.

44. Горбатова Н. О. Становлення мистецтва класичного танцю в Україні (20–30-ті роки ХХ століття) : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 17.00.01 / Н. О. Горбатова ; Київ. нац. ун-т культури і мистец. – К., 2004. – 18 с.
45. Гречка Я. Р. Управління освітою Польщі: історична ретроспектива [Електронний ресурс] / Я. Р. Гречка // Державне управління: теорія і практика. – Електрон. фах. вид. НАДУ, 2011. – № 2. – Режим доступу : <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/DUTP>.
46. Гриневич Л. Українсько-польське співробітництво у сфері освіти в контексті європейських інтеграційних процесів на прикладі Києва / Л. Гриневич // Освіта України. – 2009. – № 37, 19 травня. – С. 6–7.
47. Гриневич Л. М. Децентралізація управління освітньою системою (на прикладі Польщі) / Л. М. Гриневич // Освіта і управління. – 2004. – Ч. 3–4. – Т. 7. – С. 153–160.
48. Грицишин Т. Р. Технічна підготовка спортсменів-танцюристів на основі підвідних вправ та опорних точок фігур програми STUDENT : автореф. дис. ... канд. наук з фіз. виховання і спорту : 05.23.01 / Т. Р. Грицишин ; Львів. держ. ун-т фіз. культури. – Л., 2007. – 19 с.
49. Громов Є. В. Порівняльний аналіз напрямів реформування освіти у Польщі та в Україні наприкінці ХХ століття / Є. В. Громов // Теоретичні та методичні засади розвитку педагогічної освіти: педагогічна майстерність, творчість, технології : зб. наук. праць. – Х., 2007. – С. 567–570.
50. Гуменюк А. І. Український народний танець / А. І. Гуменюк. – К. : Наукова Думка, 1969. – 608 с.
51. Державна національна програма «Освіта: Україна ХХІ століття», затверджена Постановою КМУ від 9 листопада 1993 р. № 896 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/896-93-%D0%BF>.
52. Долгова Н. О. Новітні технології організації фізичного виховання: досвід Польщі / Н. О. Долгова // Матеріали науково-теоретичної конференції викладачів, аспірантів та студентів юридичного факультету СумДУ (20-21 квітня 2011 р.). – Суми : СумДУ, 2011. – Ч. 3. – С. 27–30.
53. Дорогих Л. В. Аматорське мистецтво як історико-культурне явище (на матеріалах України другої половини ХІХ ст.) : автореф. дис. канд. істор. наук : 17.00.01 / Л. В. Дорогих. – К., 1998. – 16 с.
54. Европейская конвенция об общей эквивалентности периодов университетского обучения [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_301.
55. Европейская конвенция об эквивалентности дипломов, ведущих к доступу в университеты (ETS № 15) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_487/ed19611127.
56. Европейская конвенция об эквивалентности периодов университетского образования (ETS № 021) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_538/ed19611127.
57. Економічна енциклопедія / [уклад. і голов. ред. С. В. Мочерний]. – К. : Видавничий центр «Академія», 2000. – Т. 1. – С. 86.

58. Європейська конвенція про академічне визнання університетських кваліфікацій (ETS № 32) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_064.
59. Євтух М. Модернізація вищої школи / М. Євтух // Педагогічна газета. – 2002. – №4. – С. 2
60. Жиров О. А. Розвиток української народної хореографії у мистецько-педагогічній спадщині та діяльності К. Василенка (50–90 роки ХХ ст.) : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / О. А. Жиров ; Житомир. держ. ун-т ім. І. Франка. – Житомир, 2007. – 20 с.
61. Журавський В. Проблеми модернізації освіти України в контексті Болонського процесу / В. Журавський // Освіта України. – 2004. – №16. – С. 1–2
62. Заболотна О. Альтернативна освіта як предмет наукового дискурсу у вітчизняному та зарубіжному педагогічному просторі / О. Заболотна // Порівняльно-педагогічні студії : наук.-пед. журн. – 2009. – № 1. – С. 31–37.
63. Заболотна О. Децентралізація освітніх систем як передумова виникнення альтернативних закладів середньої освіти / О. Заболотна // Порівняльно-педагогічні студії / [за заг. ред. О. І. Локшиної та Н. І. Поліхун]. – К. : Інформаційні системи, 2010. – С. 27–29.
64. Забредовський С. Г. Педагогічні умови розвитку мотиваційної сфери студентів хореографічних спеціалізацій в процесі фахової підготовки у вузі культури : автореф. дис. канд. пед. наук : 13.00.01 / С. Г. Забредовський. – К., 1997. – 18 с.
65. Зайцев Є. В. Основи народно-сценічного танцю. Навчальний посібник для вищих навчальних закладів культури і мистецтв I–IV рівнів акредитації / Є. В. Зайцев, Ю. В. Колесниченко. – Вінниця : Нова Книга, 2007. – 416 с.
66. Закон України «Про культуру» (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2011, № 24, ст. 168) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://mincult.kmu.gov.ua/mincult/uk/publish/article/136808>
67. Закон України «Про освіту» (Відомості Верховної Ради УРСР (ВВР), 1991, № 34, ст. 451) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1060-12>
68. Закон України «Про позашкільну освіту» (Відомості Верховної Ради УРСР (ВВР), 2000, № 46, ст. 393) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1841-14>
69. Захаров Р. В. Сочинение танца: Страницы педагогического опыта / Р. В. Захаров. – М. : Искусство, 1983. – 224 с.
70. Зеленько Г. І. Україна і Польща: моделі політичної модернізації : автореф. дис. ... канд. політ. наук : 23.00.02 / Г. І. Зеленько ; НАН України, Ін-т політ. і етнонац. дослідж. – К., 2001. – 20 с.
71. Зубрицька М. Україна і Росія – два погляди на освітню політику / М. Зубрицька // Управління освітою. – 2008. – №8. – С. 7–9
72. Ивлева Л. Д. История преподавания танца : учебное пособие / Л. Д. Ивлева. – Челябинск, 2011. – 2-е изд. – 142 с.

73. Ігнатенко М. Реформи в освіті Польщі та України: переваги та недоліки / М. Ігнатенко // Директор школи. – 2008. – № 12. – С. 22–23.
74. Как стать хореографом в Германии [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.udance.com.ua/publ/kak_stat_khoreografo_v_germanii/3-1-0-673
75. Каленяк Р. Історико-правовий зміст модернізаційного впливу інновацій на суспільний розвиток [Електронний ресурс] / Р. Каленяк. – Режим доступу : <http://justinian.com.ua/article.php?id=3930>
76. Карпенко М. М. Модернізація української освітньої системи: здобутки і проблеми 2005–2009 рр. [Електронний ресурс] / М. М. Карпенко. – Режим доступу : <http://old.niss.gov.ua/book/Osvita/3.pdf>.
77. Карпов А. К. История и философия науки : энциклопедический словарь / А. К. Карпов, В. И. Полищук, Е. В. Гутов, Н. Н. Самохина. – М., 2010. – С. 168.
78. Карпуленко М. О. Модернізація системи управління вищою освітою в Польщі в контексті інтеграції до європейського освітнього простору / М. О. Карпуленко // Педагогіка : наук. пр. – Вип. 99. – Т. 112. – С. 43–47.
79. Катеринчук О. В. Модернізація системи освіти [Електронний ресурс] / О. В. Катеринчук. – Режим доступу : <http://intkonf.org/katerinchuk-ov-modernizatsiya-sistemi-osviti>.
80. Кіндер К. Р. Семантика пластичних символів народної танцювальної культури українців : автореф. дис. ... канд. мистецтвознав. : 17.00.01 / К. Р. Кіндер ; Київ. нац. ун-т культури і мистец. – К., 2007. – 19 с.
81. Кіровоградський державний педагогічний університет ім. Володимира Винниченка [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.kspu.kr.ua/>
82. Класифікатор професій ДК 003: 2010 / Укладач В. Кузнецов. – Х.: Фактор, 2011. – 512 с.
83. Коваленко О. Українсько-польська науково-педагогічна співпраця: сучасний етап / О. Коваленко // Вища освіта України. – 2006. – № 4. – С. 92–97.
84. Ковчина І. М. Реформування загальної середньої і педагогічної освіти в Польщі у 80–90-х роках ХХ ст. : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / І. М. Ковчина ; Ін-т педагогіки і психології професійної освіти АПН України. – К., 1997. – 168 с.
85. Козлова О. Г. Проблема управління громадянським вихованням студентів вищої школи: аналіз наукових досліджень / О. Г. Козлова // Управління інноваційним розвитком освіти в суспільстві ризику : [монографія] / [за заг. ред. А. А. Сбруєвої]. – Суми : Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2012. – С. 394–406.
86. Конвенция о признании учебных курсов, дипломов о высшем образовании и учебных степеней в государствах региона Европы, ратифицированная Указом Президиума ВР УССР № 2993–Х от 11 января 1982 г. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_261.

87. Конвенція про визнання кваліфікацій з вищої освіти в європейському регіоні, ратифікована Законом № 1273 – XIV (1273–14) від 3 грудня 1999 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_308.
88. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.
89. Копанська О. І. Тенденції змін в освітній політиці Польщі в період вступу до Євросоюзу / О. І. Копанська // Вісник Львівського університету. Серія педагогічна. – Львів : Львів. нац. ун-т ім. Івана Франка, 2008. – Вип. 24. – С. 225–231.
90. Кравчук О. Г. Хореографічні школи Європи як творчі лабораторії синтезу мистецтв / О. Г. Кравчук // Вісник міжнародного слов'янського університету : український науково-теоретичний журнал. – Харків, 2009. – Т. 12. – № 1. – С. 8–15.
91. Красняков Є. В. Державне фінансування освіти не має бути залишковим / Є. В. Красняков // Рідна школа. – 2004. – №7-8. – С. 3–7
92. Кремень В. Г. Вища освіта України і Болонський процес : навч. посіб. / В. Г. Кремень (гол. ред.), М. Ф. Болюбаш, В. Д. Шинкарук [та ін.]. – Тернопіль : Навчальна книга Богдан, 2004. – 382 с.
93. Кудін А. Реалізація в Україні принципів і завдань Болонського процесу : забезпечення мобільності громадян з можливістю їх працевлаштування / А. Кудін // Вища школа. – 2006. – № 5–6. – С. 27–35.
94. Курбасівські читання : наук. вісн. / Н. Корнієнко (гол. ред.) [та ін.] ; Нац. центр театр. мистец. ім. Леся Курбаса. – К. : НЦТМ ім. Леся Курбаса, 2011. – № 6. – ч. 2. – 232 с.
95. Лавриченко Н. Методологічні аспекти порівняльно-педагогічних досліджень / Н. Лавриченко // Шлях освіти. – 2006. – № 2. – С. 17–23.
96. Легка С. А. Українська народна хореографічна культура ХХ століття : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 17.00.01 / С. А. Легка ; Київ. нац. ун-т культури і мистец. – К., 2003. – 20 с.
97. Лещенко М. П. Європейський вимір і його значення для розвитку національних освітніх систем / М. П. Лещенко // Обдарована дитина. – 2008. – № 3. – С. 8–14.
98. Листопад О. В. Інноваційний розвиток освіти й освітні інновації: понятійно-термінологічний аналіз проблеми / О. В. Листопад // Інновації у професійно-педагогічній підготовці майбутнього вчителя: методологічні, змістові та методичні аспекти : [монографія] / [за ред. проф. А. А. Сбруєвої]. – Суми : Вид-во «МакДен», 2011. – С. 43–60.
99. Лі Бо. Підвищення спеціальної підготовленості на підставі аеробних можливостей у спортивних танцях : автореф. дис. ... канд. наук з фіз. виховання та спорту : 24.00.01 / Лі Бо ; Нац. ун-т фіз. виховання і спорту України. – К., 2011. – 20 с.

100. Лісова С. В. Особливості структурної перебудови вищої освіти у Польщі / С. В. Лісова // Українська полоністика. – 2010. – Вип. 7. – С. 106–110.
101. Локшина О. І. Зміст шкільної освіти в країнах Європейського Союзу: теорія і практика (друга половина XX – початок XXI століття) : [монографія] / О. І. Локшина. – К. : Богданова А. М., 2009. – 404 с.
102. Локшина О. І. Порівняльна педагогіка: здобутки двохсотлітнього розвитку та сучасні проблеми / О. І. Локшина // Порівняльно-педагогічні студії : наук.-пед. Журн. – К. : Ін-т педагогіки АПН України; Умань : Умань. держ. пед. ун-т ім. Павла Тичини, 2010. – № 3/4. – С. 6–15.
103. Луговий В. І. Системна модернізація педагогічної і науково-педагогічної освіти – необхідна умова забезпечення освітньої якості / В. І. Луговий // Вища освіта України. – 2009. – № 1. – С. 20–26.
104. Лю Цяньцян. Формування художньої компетентності майбутніх учителів музики та хореографії в педагогічних університетах України і Китаю : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / Лю Цяньцян ; Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. – К., 2010. – 20 с.
105. Майборода В. С. Розвиток університетської освіти та науки в Польщі (кінець XX – початок XXI століття) : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / В. С. Майборода. – К., 2011. – 20 с.
106. Максименко А. І. Становлення народно-сценічного танцю в системі хореографічної і педагогічної освіти / А. І. Максименко // Педагогічні науки : зб. наук. праць. – Суми : СумДПУ, 2010. – С. 67–74.
107. Мартиненко О. В. Педагогічні умови формування хореографічних умінь дітей 5–6 років у дошкільних закладах : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08 / О. В. Мартиненко ; Ін-т пробл. виховання АПН України. – К., 2005. – 19 с.
108. Матвієнко О. В. Освіта в інформаційному суспільстві: суперечності, тенденції, теоретико-методологічні засади розвитку / О. В. Матвієнко // Педагогіка і психологія. – 2004. – № 2. – С. 106–112.
109. Матвієнко О. В. Принципи становлення системи неперервної освіти як глобальна тенденція / О. В. Матвієнко // Педагогіка і психологія професійної освіти. – 2002. – № 5. – С. 326–330.
110. Мелітопольський державний педагогічний університет ім. Б. Хмельницького [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.mdpu.org.ua/>
111. Мещанінов О. П. Сучасні моделі розвитку університетської освіти в Україні : [монографія] / О. П. Мещанінов. – Миколаїв : Вид-во МДГУ ім. Петра Могили, 2005. – 460 с.
112. Митакович Л. А. Подготовка будущих педагогов-хореографов к решению профессиональных задач [Електронний ресурс] / Л. А. Митакович. – Режим доступа : <http://cyberleninka.ru/article/n/podgotovka-buduschih-pedagogov-horeografov-k-resheniyu-professionalnyh-zadach>

113. Михальченко М. І. Політична реальність в Україні: трансформація, модернізація, революція? / М. І. Михальченко // Сучасна українська політика. Політики і політологи про неї. – К., 2005. – Вип. 7. – С. 18-27.
114. Мищишин І. Удосконалення професійної підготовки вчителів у Польщі в контексті інтеграційних змін / І. Мищишин // Вісник Львівського університету. Серія педагогічна. – 2005. – Вип. 19. – Ч. 1. – С. 166–171.
115. Модернізація вищої освіти в Україні і світі: десять років наукового пошуку : [монографія] / [ред. В. П. Андрущенка, В. І. Лугового, М. Ф. Степка]. – Х., 2009. – 504 с.
116. Мороз І. В. Педагогічні умови запровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу : [монографія] / І. В. Мороз. – К. : ТОВ «Освіта України», Коо, 2005. – 278 с.
117. Наказ Міністерства культури і туризму України від 10.04.2009 р. «Методичні рекомендації щодо порядку проведення культурно-мистецьких заходів, творчих програм та проєктів у сфері культури» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://195.78.68.75/mincult/uk/publish/article/178745>
118. Наказ МОН № 612 від 13.07.2007 «Про затвердження Плану дій щодо забезпечення якості вищої освіти України та її інтеграції в європейське і світове освітнє співтовариство на період до 2010 року» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.kneu.dp.ua>
119. Наказ МОН від 16.10.2009 року №943 «Про запровадження у вищих навчальних закладах Європейської кредитно-трансферної системи» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.kneu.dp.ua>
120. Наливайко Д. Искусство: направления, течения, стили / Д. Наливайко. – К. : Мистецтво, 1981. – 288с.
121. Національна доктрина розвитку освіти, затверджена Указом Президента України від 17 квітня 2002 р. № 347/2002 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/347/2002>.
122. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012–2021 роки [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.mon.gov.ua/images/files/news/12/05/4455.pdf>.
123. Національний педагогічний університет ім. М. Драгоманова [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.npu.edu.ua/>
124. Ничкало Н. Г. Національна доктрина розвитку освіти і педагогічна наука в Україні / Н. Г. Ничкало // Професійна освіта: педагогіка і психологія : зб. наук. пр. / [за ред. Т. Левовицького, І. Вільш, І. Зязюна, Н. Ничкало]. – К. : Ченстохово, 2003. – Вип. 4. – С. 421–439.
125. Ничкало Н. Г. Ринок праці як педагогічна категорія / Н. Г. Ничкало // Teraźniejszość jako źródło wyzwan edukacyjnych : Materiały konferencyjne, Wrocław, 23–25 września, 2004. – Wrocław, 2004. – Cr. 3. – S. 451–460.
126. Ничкало Н. Г. Ринок праці і проблеми модернізації підготовки кваліфікованих робітників / Н. Г. Ничкало // Професійно-технічна освіта. – 2004. – №1. – С.4–12.

127. Ніжинський державний педагогічний університет [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ndu.edu.ua/>
128. Ніколаї Г. Ю. Розвиток музично-педагогічної освіти в Польщі (XX століття) : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.01 / Г. Ю. Ніколаї ; АПН України, Ін-т пед. освіти і освіти дорослих. – К., 2008. – 471 с.
129. Ніколаї Г. Ю. Тенденції розвитку мистецької освіти в контексті європейської інтеграції: інтеркультурний вимір / Г. Ю. Ніколаї // Мистецька освіта в контексті європейської інтеграції: інтеркультурний вимір. – Суми : Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2013. – С. 135–138.
130. Огієнко О. І. Тенденції розвитку освіти дорослих у скандинавських країнах (друга половина XX століття) : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.01 / О. І. Огієнко ; АПН України, Ін-т педагогічної освіти і освіти дорослих. – К., 2009. – 44 с.
131. Освіта (Україна XXI століття) : Державна національна програма № 896-93-п [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/896-93-%D0%BF> (15.05.2013)
132. Павлюк Т. С. Українське балетмейстерське мистецтво другої половини XX ст. : автореф. дис. ... канд. мистецтвознав. : 17.00.01 / Т. С. Павлюк ; Держ. акад. керів. кадрів культури і мистец. – К., 2005. – 20 с.
133. Пасічник В. Р. Підготовка вчителів фізичної культури у Польщі (друга половина XIX – початок XXI століття) : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.01 / В. Р. Пасічник ; Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. – К., 2010. – 36 с.
134. Перелік напрямів та спеціальностей, за якими здійснюється підготовка фахівців у вищих навчальних закладах за відповідними освітньо-кваліфікаційними рівнями, затверджений постановою КМУ від 24 травня 1997 р. №507 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/507-97-%D0%BF/ed20110610>.
135. Перелік напрямів, за якими здійснюється підготовка фахівців у вищих навчальних закладах за освітньо-кваліфікаційним рівнем бакалавра, затверджений постановою КМУ від 13 грудня 2006 р. № 1719 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1719-2006-%D0%BF>.
136. Перелік платних послуг, які можуть надаватися державними навчальними закладами, затверджений Постановою КМУ від 27 липня 2010 р. № 796 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/796-2010-%D0%BF>.
137. Перелік спеціальностей, за якими здійснюється підготовка фахівців у вищих навчальних закладах за освітньо-кваліфікаційними рівнями спеціаліста і магістра, затверджений постановою КМУ від 27 серпня 2010 р. № 787 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.zakon2.rada.gov.ua/laws/show/787-2010-%D0%BF/card7?info=1>.
138. Південноукраїнський національний педагогічний університет ім. К. Д. Ушинського [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.pdpu.edu.ua/>

139. Підлипська А. М. Тенденції розвитку наукових досліджень у галузі хореографічної культури в Україні / А. М. Підлипська. – К. : Літера, 2011. – 33с.
140. Побережников И. В. Модернизация: теоретико-методологические подходы / И. В. Побережников // Экономическая история. Обзор / Под ред. Л. И. Бородкина. – М., 2002. – Вып. 8. – С. 146–168.
141. Повалій Т. Л. Підготовка хореографів в педагогічних університетах України / Т. Л. Повалій // Оралды ғылым жаршысы : научно-теоретический и практический журнал. Серия : Педагогические науки. – Казахстан, 2014. – С. 58–67.
142. Повалій Т. Л. Історія хореографічного мистецтва : навч.-метод. посібн. / Т. Л. Повалій. – Суми : СПДФО Повалій К.В., 2014. – 120 с.
143. Повалій Т. Л. Тенденції розвитку хореографічної освіти в Європі / Т. Л. Повалій // Мистецька освіта: традиції й інновації : матеріали Міжнародної наукової конференції. – Мелітополь : Видавництво Мелітопольського державного педагогічного університету імені Б. Хмельницького, 2014. – С. 97–99.
144. Повалій Т. Л. Арт-терапевтичні аспекти хореографічної освіти в Польщі / Т. Л. Повалій // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. – Науковий журнал / ред. кол. : А. А. Сбруєва (гол. ред.) [та ін.] – Суми : СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2011. – № 8(18). – С. 92–99.
145. Повалій Т. Л. Використання танцювальних ідіом різних народів в інтеркультурному вихованні / Т. Л. Повалій // Техніка Жак-Далькроза як засіб творчого самовираження особистості майбутнього вчителя мистецьких дисциплін : матеріали міжнародного науково-практичного семінару. – Умань, 2013. – С. 92–95.
146. Повалій Т. Л. Зміст хореографічної освіти в Республіці Польща: інтеркультурний аспект / Т. Л. Повалій // Педагогічні науки. Мистецька освіта: історія, теорія, практика : Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка. – Луганськ, 2013. – № 17 (276). – С. 213–218.
147. Повалій Т. Л. Інтеркультурна хореографічна освіта в Республіці Польща / Т. Л. Повалій // Мистецька освіта в контексті глобалізації та полікультурності : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції. – Луганськ : Янтар, 2012. – С. 66–69.
148. Повалій Т. Л. Інтеркультурний зміст музично-танцювальних ігор на заняттях хореографії з дітьми старшого дошкільного віку / Т. Л. Повалій, В. І. Левенець // Актуальні питання мистецької освіти та виховання : збірник наукових праць. – Суми : Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка, 2013. – С. 148–156.
149. Повалій Т. Л. Науковий простір хореографічної освіти в Республіці Польща / Т. Л. Повалій // Международное сотрудничество в образовании в условиях глобализации : материалы международной научно-практической конференции. – Симферополь : Таврический национальный университет имени В. И. Вернадского, 2012. – С. 249–255.
150. Повалій Т. Л. Нормативно-правове забезпечення модернізації вищої хореографічної освіти в Польщі / Т. Л. Повалій // Педагогічні науки:

теорія, історія, інноваційні технології : науковий журнал. – Суми : Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка, 2013. – № 7 (33). – С. 29–36.

151. Повалій Т. Л. Нормативно-правові засади модернізації вищої хореографічної освіти в Польщі / Т. Л. Повалій // Педагогічна компаративістика 2013: трансформації в освіті зарубіжжя та український контекст : матеріали Всеукраїнського науково-практичного семінару. – Київ, 2013. – С. 155–156.
152. Повалій Т. Л. Перспективи використання позитивного польського досвіду модернізації хореографічної освіти в Україні / Т. Л. Повалій // Актуальні питання мистецької освіти та виховання : збірник наукових праць. – Суми : Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка, 2013. – № 2(2). – С. 186–195.
153. Повалій Т. Л. Психолого-педагогічні аспекти сучасної хореографічної освіти молодших школярів в контексті шкільної реформи в Республіці Польща / Т. Л. Повалій // Сучасні проблеми гуманітаристики: світоглядні пошуки, комунікативні та педагогічні стратегії : матеріали Всеукраїнської наукової конференції. – Рівне : Рівненський інститут Київського університету права Національної академії наук України, 2011. – С. 142–145.
154. Повалій Т. Л. Ретроспектива розвитку хореографічної освіти в Польщі / Т. Л. Повалій // Мистецька освіта в Україні: проблеми теорії і практики : тези та матеріали Всеукраїнського науково-методичної конференції-семінару. – Київ : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2014. – С. 131–132.
155. Повалій Т. Л. Розвиток хореографічної освіти в Польщі / Т. Л. Повалій // Проблеми сучасної педагогічної освіти : збірник статей. Сер. : педагогіка і психологія. – Ялта : РВВ КГУ, 2014. – Вип. 44. – Ч. 4. – С. 172–177.
156. Повалій Т. Л. Стратегічні напрями розвитку хореографічної освіти в Польщі / Т. Л. Повалій // Сучасні стратегії та технології підготовки фахівців у вищій школі : матеріали Всеукраїнської науково-методичної конференції. – Донецьк : Донецький національний університет, 2012. – С. 455–457.
157. Повалій Т. Л. Структура хореографічної освіти в сучасній Польщі / Т. Л. Повалій // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського : збірник наукових праць / Редкол. В. І. Шахов (голова) та ін. – Вінниця : ТОВ «Нілан ЛТД», 2012. – Вип. 36. – С. 371–374.
158. Повалій Т. Л. Сутність модернізації хореографічної освіти в Польщі та Україні / Т. Л. Повалій // Актуальні питання мистецької освіти та виховання : збірник наукових праць. – Суми : Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка, 2014. – № 1–2 (3–4). – С. 186–195.
159. Повалій Т. Л. Сучасна хореографічна освіта в Польщі / Т. Л. Повалій // Слов'янське музичне мистецтво в контексті європейської культури : матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції молодих учених та студентів. – Вінниця : Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, 2011. – С. 163–164.

160. Повалій Т. Л. Хореографічна освіта в Польщі: сучасний стан і перспективи розвитку / Т. Л. Повалій // Теоретико-методологічні аспекти мистецької освіти: здобутки, проблеми та перспективи : матеріали III Всеукраїнської науково-практичної конференції. – Умань, 2013. – С. 96–99.
161. Погребняк М. М. Танець «модерн» у художній культурі XX ст. : автореф. дис. ... канд. мистецтвознав. : 26.00.01 / М. М. Погребняк ; Київ. нац. ун-т культури і мистецтв. – К., 2009. – 19 с.
162. Полтавський національний педагогічний університет ім. В. Г. Короленка [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://pnpu.edu.ua/ua/>
163. Про вищу освіту : Закон України №2984-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2984-14>
164. Про вищу освіту : Закон України від 01.07.2014 № 1556-VII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>
165. Про дошкільну освіту : Закон України № 2628-14 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2628-14> (15.05.2013)
166. Про загальну середню освіту : Закон України № 651-14 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/651-14> (15.05.2013)
167. Проблеми якості вищої освіти : [монографія] / АПН України, Ін-т вищої освіти / [редкол. В. Кремень, В. Андрущенко, В. Луговий та ін.]. – К. : Педагогічна думка, 2007. – 233 с.
168. Пуховська Л. П. Професійна підготовка вчителів у країнах Західної Європи в другій половині XX століття : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04 / Л. П. Пуховська ; АПН України, Ін-т педагогіки і психології професійної освіти. – К., 1998. – 41 с.
169. Пуховська Л. П. Сучасні зарубіжні підходи, ідеї і концепції неперервної освіти / Л. П. Пуховська // Неперервна професійна освіта: теорія і практика : збірник наукових праць / [за ред. І. А. Зазюна та Н.Г. Ничкало]. – К., 2001. – Ч. 2. – С. 65–67.
170. Реброва О. Є. Теоретичне дослідження художньо-ментального досвіду в проєкції педагогіки мистецтва : [монографія] / О. Є. Реброва. – К. : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2012. – 295с.
171. Ростовська Ю. О. Формування педагогічних переконань майбутніх учителів музики і хореографії у процесі методичної підготовки : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / Ю. О. Ростовська ; Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. – К., 2005. – 20 с.
172. Саєнко Т. В. Творчість у процесі професійної підготовки майбутніх викладачів хореографії / Т. В. Саєнко. – П. : Полтава, 2011. – 63 с.
173. Сбруєва А. А. Глобальні та регіональні тенденції розвитку вищої освіти в умовах побудови суспільства знань / А. А. Сбруєва. – Суми, 2008. – 79 с.
174. Сбруєва А. А. Інтернаціоналізація вищої освіти: сутність поняття та системні зміни парадигми / А. А. Сбруєва // Педагогічні науки. – 2002. – № 3. – С. 255–262.

175. Семак О. О. Особистісні кореляти успішності інтерпретації хореографічного тексту : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07 / О. О. Семак ; Ін-т психології ім. Г. С. Костюка АПН України. – К., 2002. – 21 с.
176. Сердюк Т. І. Формування художньо-естетичного досвіду майбутніх учителів хореографії : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Т. І. Сердюк ; Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. – К., 2009. – 21 с.
177. Соколович-Алтуніна Ю. О. Модернізація вищої аграрної освіти в Польщі в умовах євроінтеграції : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Ю. О. Соколович-Алтуніна ; СДПУ ім. А. С. Макаренка. – Суми, 2012. – 218 с.
178. Солощенко В. М. Інтернаціоналізація університетської освіти в німецькомовних країнах (кінець XX – початок XXI) : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / В. М. Солощенко ; Сум. держ. пед. ун-т ім. А. С. Макаренка. – Суми, 2011. – 20 с.
179. Степанюк І. В. Хореографічна освіта як чинник формування національної свідомості / І. В. Степанюк // Наук. вісн. Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки. – 2011. – № 24. – С. 118–121.
180. Сумський державний педагогічний університет ім. А. С. Макаренка [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.sspu.sumy.ua/>
181. Сухомлинська О. В. Елементи порівняльно-педагогічного підходу до вивчення зарубіжного досвіду в 20-х ст. в Україні / О. В. Сухомлинська // Сучасні тенденції розвитку педагогічної теорії і практики в зарубіжних країнах : тези республік. наук. семінару. – К., 1991. – С. 6–9.
182. Таранцева О. О. Формування фахових умінь майбутніх вчителів хореографії засобами українського народного танцю : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / О. О. Таранцева ; Ін-т педагогіки і психології проф. освіти АПН України. – К., 2002. – 20 с.
183. Творческие ВУЗы Италии [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://shumska.wordpress.com/2011/06/17/tvorcheslie-vuzi-italii/>
184. Ткаченко І. О. Особливості розвитку системи вищої хореографічної освіти в Німеччині / І. О. Ткаченко // «Актуальні питання мистецької освіти та виховання» : збірник наукових праць. – Суми : Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка, 2014. – № 1–2 (3–4). – С. 88–95.
185. Ткаченко Т. С. Народный танец / Т. С. Ткаченко. – М. : Искусство, 1954. – 680 с.
186. Тригуб І. В. Організаційно-змістові пріоритети фахової підготовки вчителя-хореографа / І. В. Тригуб, С. В. Тригуб // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. – Суми : СумДПУ, 2009. – № 9. – С. 405–412.
187. Уманський державний педагогічний університет ім. Павла Тичини [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://udpu.org.ua/>
188. Учеба в Германии: информация для иностранцев об учебе в высших художественных, музыкальных школах и высших школах кинематографии [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.daad.ru/Publikationen/KFM_r.pdf

189. Філімонова О. Актуальні проблеми підготовки майбутніх хореографів / О. Філімонова. – Луганськ, 2008. – 19 с.
190. Фриз П. І. Хореографічна культура як чинник творчого розвитку особистості дитини : автореф. дис. ... канд. мистецтвознав. : 17.00.01 / П. І. Фриз ; Львів. нац. муз. акад. ім. М. В. Лисенка. – Л., 2007. – 18 с.
191. Харківський національний педагогічний університет ім. Г. Сковороди [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://hnpu.edu.ua/>
192. Хуторской А. Практикум по дидактике и современным методикам обучения / А. Хуторской. – Санкт-Петербург, 2004. – 539 с.
193. Цветкова Л. Ю. Методика викладання класичного танцю / Л. Ю. Цветкова. – К. : Альтерпрес, 2007. – С. 15–16.
194. Чепалов О. І. Жанрово-стильова модифікація вистав західноєвропейського хореографічного театру ХХ ст. : автореф. дис. ... д-ра мистецтвознав. : 26.00.01 / О. І. Чепалов ; Харк. держ. акад. культури. – Х., 2008. – 32 с.
195. Чернігівський державний педагогічний університет імені Т. Г. Шевченка [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://chnpu.edu.ua/_Sport/
196. Шабаліна О. М. Модерний танець жінок-балетмейстерів Заходу ХХ ст.: культурологічний аспект : автореф. дис. ... канд. мистецтвознав. : 26.00.01 / О. М. Шабаліна ; Харк. держ. акад. культури. – Х., 2010. – 18 с.
197. Шанкина С. В. Теория и методология формирования системы непрерывной профессиональной подготовки специалистов спортивных бальных танцев : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.08 / С. В. Шанкина ; Тамб. гос. техн. ун-т. – Тамбов, 2011. – 20 с.
198. Шариков Д. І. Сучасна хореографія як феномен художньої культури ХХ століття : автореф. дис. ... канд. мистецтвознав. : 26.00.01 / Д. І. Шариков ; Київ. нац. ун-т культури і мистец. – К., 2008. – 19 с.
199. Шеремета В. Становлення вищої хореографічної освіти в Україні у повоєнний період [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Npd/2012_2/2seremet.pdf.
200. Шип С. В. Знакова функція та мовна організація музичного мовлення : автореф. дис. ... д-ра мистецтвознав. : 17.00.03 / С. В. Шип ; Нац. муз. акад. України ім. П. І. Чайковського. – К., 2002. – 42 с. – укр.
201. Шкоріненко В. О. Народний танець у традиційній і сучасній культурі України : автореф. дис. ... канд. мистецтвознав. : 17.00.01 / В. О. Шкоріненко ; Держ. акад. керів. кадрів культури і мистецтв. – К., 2003. – 18 с.
202. Штомпка П. Социология социальных изменений / П. Штомпка. – М. : Аспект-Пресс, 1996. – С. 170–171.
203. Юрьева М. А. Профессионально-творческое становление личности студента-хореографа в вузах культуры и искусств : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.08 / М. А. Юрьева ; Моск. гос. ун-т культуры и искусств. – М., 2010. – 20 с.
204. Accademia Teatro Della Scala [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.accademiadella Scala.it/en/>

205. Adamska-Staroń M. Samokształtowanie w świadomości młodzieży: aktualny i antycypowany wizerunek / M. Adamska-Staroń. – Częstochowa : Wydawnictwo im. S. Podobińskiego ADJ, 2006. – 236 s.
206. Akademia Humanistyczno-Ekonomiczna w Łodzi [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ahe.lodz.pl/>
207. Akademia Muzyczna im. Grażyny i Kiejstuta Bacewiczów w Łodzi [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.amuz.lodz.pl/>
208. Akademia Muzyczna im. Ignacego Jana Paderewskiego [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://amuz.edu.pl/>
209. Akademia Muzyczna im. K. Lipińskiego [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.amuz.wroc.pl/>
210. Akademia Muzyczna im. Karola Szymanowskiego [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.am.katowice.pl/>
211. Akademia Muzyczna im. Stanisława Moniuszki [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.amuz.gda.pl/>
212. Aleszko Zofia Główne aspekty choreoterapii klinicznej stosowanej w psychiatrii (refleksje własne na podstawie studiów literatury przedmiotu) / Zofia Aleszko // Sztuka w edukacji i terapii / red. Mirosława Knapik, Wiesława Aleksandra Sacher ; Uniwersytet Śląski. Wydział Pedagogiki i Psychologii. Zakład Arteterapii. – Kraków : «Impuls», 2004. – S. 225–230.
213. Arusztowicz B. Dziecko niepełnosprawne z dysfunkcją narządu ruchu / B. Arusztowicz, W. Bąkowski. – Kraków : Oficyna Wydawnicza «Impuls», 2001. – 136 s.
214. Ballettschule Stuttgart [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ballettschule-seeger.de/>
215. Beck U. Risk Society. Toward a New Modernity / U. Beck. – London : Sage Publications, 1992. – 272 s.
216. Bender Ewa. Raport o stanie dostępności infrastruktury tanca w Polsce / Ewa Bender, Malgorzata Nowak, Anna Wojcik, Iwona Wyzga. – Warszawa : Instytut Muzyki i Tańca, 2011. – 41 s.
217. Bergan S. Internationalization of higher education: a perspective of European values / S. Bergan // Internacjonalizacja studiów wyższych / [red. Waldemar Martyniak]. – Warszawa, 2011. – S. 11–28.
218. Birzea C. Reformni proces ve skolstvi transformujících se zemi střední a východní Evropy / C. Birzea // Reformy školství ve střední a východní Evropě. Průběhy a výsledky. – Praha, 1996. – S. 6–19.
219. Brudnowska Aniela. Taniec i choreoterapia jako sposób na poprawę jakości życia współczesnej polki / Aniela Brudnowska // Nowiny Lekarskie. – Poznań : Uniwersytet Medyczny im. Karola Marcinkowskiego w Poznaniu, 2010. – №79. – S. 47–55.
220. Budapest Contemporary Dance Academy [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://tanc.org.hu/wp/category/schools/>

221. Butkiewicz Zenon. Wstęp wygłoszony na otwarcie I Kongresu Tańca / Zenon Butkiewicz // I Kongres Tańca. – Warszawa : Instytut Muzyki i Tańca, 2011. – S. 5–7.
222. Cebula Urszula. Materiały pomocnicze dla nauczycieli rytmiki z kształceniem słuchu / Urszula Cebula, Małgorzata Fiszer-Szczepańska, Lucyna Kubicka, Mariusz Tokarski, Joanna Tomkowska. – Warszawa : Centrum Edukacji Artystycznej, 2014. – 184 s.
223. Centre de Création Chorégraphique Luxembourgeois [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.danse.lu/>
224. Charlton B., Andras P. The Modernization Imperative / B. Charlton, P. Andras. – Exeter : Imprint Academic, 2003. – 85 p.
225. Chelmecki Grzegorz. Jak zbudować system transformacji zawodowej tancerzy w Polsce / Grzegorz Chelmecki // I Kongres Tańca. – Warszawa : Instytut Muzyki i Tańca, 2011. – S. 59–73.
226. Cologne Hochschule fur Musik Koeln [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.hfmt-koeln.de/>
227. Colonna-Kasjan Daniela. Elementy rytmiki w muzykoterapii w szkole integracyjnej / Daniela Colonna-Kasjan // Rytmika w kształceniu muzyków, aktorów, tancerzy i w rehabilitacji : materiały z V i VI ogólnopolskiej sesji naukowej. – Łódź : Akademia Muzyczna im. G. i K. Bacewiczów, 2002. – S. 277–283.
228. Communication from the Commission to the Council and the European Parliament : Delivering on the Modernisation Agenda for Universities – Education, Research and Innovation / European Commission. – Brussels, 2006. – 16 p.
229. Conservatoire for Dance and Drama [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.cdd.ac.uk/>
230. Conservatoire National Supérieur Musique el Danse de Lyon [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.cnsmd-lyon.fr/en-2>
231. Dane statystyczne o szkolnictwie wyższym : Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.nauka.gov.pl/szkolnictwo-wyzsze/dane-statystyczne-o-szkolnictwie-wyzszym>.
232. DG Edukacja i Kultura. Program Uczenie się przez całe życie [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.erasmus.org.pl>.
233. Dubaj W. Wpływ choreoterapii na równowagę ciała dzieci niesłyszących i niedosłyszących / W. Dubaj, Z. Pelc. – Kraków : Zakład Taneczno-Muzycznych Form Ruchowych Akademii Wychowania Fizycznego w Krakowie, 2005. – 400 s.
234. Dziurosz Aleksandra. O konieczności rozwoju kształcenia akademickiego / Aleksandra Dziurosz // I Kongres Tańca. – Warszawa : Instytut Muzyki i Tańca, 2011. – S. 45–48.
235. Ecole National Supérieure de Danse de Marseille [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ecole-danse-marseille.com/>

236. Ecole Superieure de Danse Cannes Rosella Hightower [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.cannesdance.com/presentation-91.html>
237. Edukacja artystyczna i kulturalna w szkołach w Europie. – Warszawa : Agencja Wykonawcza ds. Edukacji, Kultury i Sektora Audiowizualnego (EACEA), 2010. – 103 s.
238. Erasmus Mundus [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://erasmusmundus.org.pl>.
239. Europejska Konwencja Kulturalna [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://libr.sejm.gov.pl/tek01/txt/re/1954.html>
240. Fatyga Barbara. Raport o problemach edukacji kulturalnej w Polsce dla Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego / Barbara Fatyga, Jacek Nowiński, Tomasz Kukołowicz. – Warszawa, 2009. – 87 s.
241. Fiszer-Szczepańska Małgorzata. Rytmika / Małgorzata Fiszer-Szczepańska // Program nauczania. – Lubaczów, 2013. – № 25. – 18 s.
242. Fiszer-Szczepańska Małgorzata. Rytmika z elementami kształcenia słuchu / Małgorzata Fiszer-Szczepańska // Program nauczania. – Lubaczów, 2013. – № 26. – 14 s.
243. Folkwang Hochschule [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.folkwang-uni.de/>
244. Folkwang Universität des Künste [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.folkwang-uni.de/home>.
245. Frankowicz M. Mobilność i internacjonalizacja studiów. Plusy s minusy studiów za granicą [Електронний ресурс] / Marek Frankowicz. – Режим доступу : http://ekspercibolonscy.org.pl/sites/ekspercibolonscy.org.pl/files/mf_mobilnosc_03_1110.pdf.
246. Frątczak J. Pedagogika porównawcza / J. Frątczak. – Bydgoszcz, 1996. – 254 s.
247. Garbacik Jolanta. Choreoterapia jako jedna z metod leczenia ruchem / Jolanta Garbacik, Ewa Węgrzyn // Prace instytutu kultury fizycznej. – Katowice, 2008. – №25. – S. 131–139.
248. Gilroy A. Arteterapia – badania i praktyka / A. Gilroy. – Łódź : AHE, 2009. – 246 s.
249. Glińska-Lachowicz Anna. Choreoterapia i muzykoterapia jako techniki arteterapeutyczne skierowane do osób nieprzystosowanych społecznie (propozycje ćwiczeń) / Anna Glińska-Lachowicz // Terapia w resocjalizacji. Ujęcie praktyczne / pod red. Andrzeja Rejznera, Pawła Szczepaniaka. – Warszawa : «Żak», 2009. – Cz. 2. – S. 94–117.
250. Glińska-Lachowicz Anna. Taniec w arteterapii: scenariusz warsztatów choreoterapeutycznych / Anna Glińska-Lachowicz // Arteterapia. – Warszawa : Centrum Szkoleniowo-Wydawnicze Arteer, 2009. – №4. – S. 20–24.
251. Gołąb Dorota. Możliwość zastosowania choreoterapii w grupie kobiet po mastektomii / Dorota Gołąb // Arteterapia w medycynie i edukacji / red. Wiesław Karolak, Barbara Kaczorowska ; Wyższa Szkoła Humanistyczno-

Ekonomiczna w Łodzi. – Łódź : Wydawnictwo Wyższej Szkoły Humanistyczno-Ekonomicznej, 2008. – S. 57–59.

252. Gorynia Marian. Teorie internacjonalizacji [Електронний ресурс] / Marian Gorynia, Barbara Jankowska. – Режим доступу : http://www.mariangorynia.pl/prasa/gn/Teorie%20internacjonalizacji,%20GN_2007_nr_10.pdf.
253. Grabowska Jadwiga. Raport o stanie tańca w Krakowie / Jadwiga Grabowska. – Warszawa : Instytut Muzyki i Tańca, 2011. – 37 s.
254. Grabowska Jadwiga. Raport o tancu wspolczesnym w Polsce w latach 1989-2009 / Jadwiga Grabowska, Joanna Szymajda. – Kraków – Łódź, 2009. – 88 s.
255. Graczykowska B. Tańce-teoria i praktyka / B. Graczykowska. – Opole : Skrypt dla studentów wychowania fizycznego, 2003. – 74 s.
256. Hajdysz Magdalena. Raport o stanie tańca w Tryjmieście / Magdalena Hajdysz. – Warszawa : Instytut Muzyki i Tańca, 2011. – 26 s.
257. Hamburg Ballet School Kielcach [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.hamburgballett.de/d/index.htm>
258. Higher Education in Europe 2009 : Developments in the Bologna Process. – Brussels : Eurydice, 2009. – 72 p.
259. Hochschule fur Musik und Darstellender Kunst Frankfurt am Main [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.hfmdk-frankfurt.info/>
260. Hochschule für musik und tanz Köln [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.hfmt-koeln.de/studiengaenge/ba/tanz>.
261. Hochschule für musik und theater München [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.musikhochschule-muenchen.de>.
262. Hochschule für schauspielkunst «Ernst Busch» Berlin [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.hfs-berlin.de>.
263. Hoczyk Julia. I Kongres Tańca : raport / Julia Hoczyk, Joanna Szymajda. – Warszawa : Instytut Muzyki i Tańca, 2011. – 201 s.
264. Hoczyk Julia. Raport o stanie tańca w Warszawie / Julia Hoczyk. – Warszawa : Instytut Muzyki i Tańca, 2011. – 19 s.
265. Hungarian Dance Academy [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.mtf.hu/>
266. Ilczuk Dorota. Taniec musi się rozpychać / Dorota Ilczuk // I Kongres Tańca. – Warszawa : Instytut Muzyki i Tańca, 2011. – S. 10–19.
267. Institute for Dance Arts Anton Brückner University [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.bruckneruni.at/en/Music/Dance>
268. Instytut DMT – Polski Instytut Psychoterapii Tańcem i Ruchem [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.instytutdmr.pl/en/>
269. Instytut Muzyki i Tańca [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://imit.org.pl/>

270. Jakubik- Hajdukiewicz J. Twórcze działania dla dzieci z wykorzystaniem terapii tańcem, jogi i kreatywnego pisanie / J. Jakubik- Hajdukiewicz. – Poznań : Oficyna Wydawnicza Garmond, 2005. – 99 s.
271. Jędryczka-Hamera Anna. Budowanie spektaklu w oparciu o choreoterapię psychologiczną / Anna Jędryczka-Hamera // Rytmika w kształceniu muzyków, aktorów, tancerzy i w rehabilitacji : materiały z V i VI ogólnopolskiej sesji naukowej. – Łódź : Akademia Muzyczna im. G. i K. Bacewiczów, 2002. – S. 318–321.
272. Jędryczka-Hamera Anna. Kobieta i mężczyzna w tańcu. Podobieństwa i różnice w choreoterapii / Anna Jędryczka-Hamera // Rytmika w kształceniu muzyków, aktorów, tancerzy i w rehabilitacji : materiały z VII ogólnopolskiej sesji naukowej ; Łódź, 24-26.11.2005 / red. Elżbieta Aleksandrowicz, Ewa Wojtyga, Magdalena Owczarek, Aneta Skrzypczak, Marcelina Paniuta, Justyna Sobieraj. – Łódź : Akademia Muzyczna im. G. i K. Bacewiczów, 2005. – S. 134–139.
273. Jemelniak D. Internacjonalizacja po polsku – tworzenie kultury ustawicznego doskonalenia / D. Jemelniak // Internacjonalizacja studiów wyższych / [red. Waldemar Martyniak]. – Warszawa, 2011. – S. 57–65.
274. John Cranko School (Stuttgart) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://en.john-cranko-schule.de/schooling/>
275. Józwiak J. Społeczna rola szkolnictwa wyższego I jego misja publiczna w perspektywie dekady 2010–2020 / Janina Józwiak, Roman Z. Morawski // Polskie szkolnictwo Wyższe – stan, uwarunkowania i perspektywy. – Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, 2009. – 284 s.
276. Justus Liebig Universität Giessen [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.inst.uni-giessen.de/>.
277. Kaczkowski Włodzimierz. Instytucje a organizacje / Włodzimierz Kaczkowski // I Kongres Tańca. – Warszawa : Instytut Muzyki i Tańca, 2011. – S. 103–112.
278. Kalinowski Ryszard. Raport o stanie tańca w Lublinie i na Lubelszczyźnie / Ryszard Kalinowski. – Warszawa : Instytut Muzyki i Tańca, 2011. – 9 s.
279. Kappert D. Tańcząc z dziećmi / D. Kappert. – Warszawa : Kined, 2005. – 191 s.
280. Karkoszka Gabriela. Wykorzystanie sztuki w lecznictwie – arteterapia / Gabriela Karkoszka, Henryk Karkoszka // Мистецька освіта в контексті Європейської інтеграції : збірник наукових праць / ред. кол. М. П. Лещенко, Г. Ю. Ніколаї, О. М. Олексюк, О. М. Отич, Т. А. Смирнова, О. Г. Стахевич, Т. П. Танько, Л. Г. Тарапата-Більченко, Г. Г. Філіпчук. – Суми-Київ : СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2005. – С. 95–104.
281. Karolak W. Rysunek w arteterapii / W. Karolak. – Łódź : AHS, 2007. – 103 s.
282. Kataryńczuk-Mania L. Metody i formy terapii przez sztukę / L. Kataryńczuk-Mania. – Zielona Góra : Oficyna Wydawnicza Uniwersytetu Zielonogórskiego, 2005. – 238 s.
283. King J. Tańce w kręgu / J. King. – Warszawa : Kined, 2001. – 110 s.
284. Kłoda Maria. Taniec jako forma terapii w chorobie Parkinsona / Maria Kłoda, Janina Grzegorzewska, Monika Rudzka // Wychowanie Fizyczne i Zdrowotne. – Poznań, 2013. – №10. – S. 31–32/

285. Knight J. Internationalization: New developments and unintended consequences / Jane Knight // Internacjonalizacja studiów wyższych / [red. Waldemar Martyniak]. – Warszawa, 2011. – S 233–246.
286. Kogan. M. Transforming Higher Education. A Comparative Study / M. M. Kogan, M. Bauer, I. Bleiklie, M. Henkel. – Dordrecht : Springer, 2006. – 2 ed. – 202 p.
287. Konaszkiewicz Zofia. Zawód i powołanie pedagoga w tradycji polskiej / Zofia Konaszkiewicz // Rytmika w kształceniu muzyków, aktorów, tancerzy i w rehabilitacji : materiały z V i VI ogólnopolskiej sesji naukowej. – Łódź : Akademia Muzyczna im. G. i K. Bacewiczów, 2002. – S. 11–17.
288. Konieczna Ewelina. Arteterapia w teorii i praktyce / Ewelina Konieczna. – Kraków : «Impuls», 2003. – S. 58–68.
289. Konserwator Duncan Centre [Електронний ресурс]. – Режим dostępu : www.duncanct.cz
290. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. Uchwalona przez Zgromadzenie Narodowe w dniu 2 kwietnia 1997 r., przyjęta przez Naród w referendum konstytucyjnym w dniu 25 maja 1997 r., podpisana przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej w dniu 16 lipca 1997 r. // Dziennik Ustaw z dnia z dnia 16 lipca 1997 r. – 2004. – № 78. – Poz. 483. – S. 2413–2470.
291. Kozak Edyta. Exchange-change / Edyta Kozak, Joanna Szymajda, Barbara Machnicka // Taniec współczesny : konferencja w ramach 7 festiwalu ciało-umysł. – Warszawa, 2009. – 180 s.
292. Kozak Edyta. Festiwal tańca – poszukiwanie i budowanie partnerstwa / Edyta Kozak // I Kongres Tańca. – Warszawa : Instytut Muzyki i Tańca, 2011. – S. 92–101.
293. Koziello D. Taniec i psychoterapia / D. Koziello. – Poznań : KMK Promotions, 2002. – 175 s.
294. Koźmiński Andrzej. Przyszłość niepublicznego szkolnictwa wyższego w Polsce / Andrzej Koźmiński // Polskie szkolnictwo Wyższe – stan, uwarunkowania i perspektywy. – Warszawa : Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, 2009. – 284 s.
295. Kran Monika. Taniec jako forma psychoterapii / Monika Kran // Arka, 2001. – №2. – S. 23–26.
296. Kraśniewski Andrzej. Kształcenie / Andrzej Kraśniewski // Polskie szkolnictwo Wyższe – stan, uwarunkowania i perspektywy. – Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, 2009. – 284 s.
297. Krasoń Katarzyna. Rytmika – interpretacja ruchowa jako wizualizacja / Katarzyna Krasoń // Rytmika w kształceniu muzyków, aktorów, tancerzy i w rehabilitacji : materiały z V i VI ogólnopolskiej sesji naukowej. – Łódź : Akademia Muzyczna im. G. i K. Bacewiczów, 2002. – S. 29–36.
298. Królica Anna. Raport o stanie tańca w Białymstoku / Anna Królica. – Warszawa : Instytut Muzyki i Tańca, 2011. – 19 s.
299. Królica Anna. Raport o stanie tańca w Kaliszu / Anna Królica. – Warszawa : Instytut Muzyki i Tańca, 2011. – 8 s.

300. Królica Anna. Raport o stanie tańca w Kielcach / Anna Królica. – Warszawa : Instytut Muzyki i Tańca, 2011. – 14 s.
301. Królica Anna. Skrzynka z narzędziami / Anna Królica // I Kongres Tańca. – Warszawa : Instytut Muzyki i Tańca, 2011. – S. 141–147.
302. Królica Anna. Teatr tanca: geneza nowej formy sztuki teatralnej / Anna Królica. – Kraków, 2006. – 140 s.
303. Kubinowski D. Taniec we współczesnej kulturze i edukacji / D. Kubinowski. – Lublin : Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, 1998. – 164 s.
304. l'École de Danse de Genève [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.edgeneve.ch/fr/>
305. L'école-atelier Rudra Béjart Lausanne [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://bejart-rudra.ch/>
306. Lerner D. Modernization [Електронний ресурс]. / D. Lerner, J. Coleman, R. Dore // International Encyclopedia of the Social Sciences. – 1968. – Vol. 10. – Режим доступу : <http://www.encyclopedia.com/topic/Modernization.aspx>.
307. Leśniewska Joanna. Sieci – pytania o przyszłość / Joanna Leśniewska // I Kongres Tańca. – Warszawa : Instytut Muzyki i Tańca, 2011. – S. 113–117.
308. Łobocki M. Trzy wymiary nauczyciela akademickiego w kształceniu programu reformy systemu edukacji / M. Łobocki / [pod red. K. Duraj-Nowakowej]. – Kraków–Łowicz : Impuls, 1999. – S. 35–47.
309. London Contemporary Dance School [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.lcds.ac.uk/lcds-homepage>
310. Losakiewicz Jan. Raport o tancu ludowym i tanecznym ruchu folklorystycznym w Polsce / Jan Losakiewicz, Ryszard Teperek. – Warszawa : Instytut Muzyki i Tańca, 2011. – 29 s.
311. Maćkiewicz Marcin. Raport o stanie tańca w Poznaniu / Marcin Maćkiewicz. – Warszawa : Instytut Muzyki i Tańca, 2011. – 14 s.
312. Majewska Jadwiga. Jak pisać o tańcu? / Jadwiga Majewska // I Kongres Tańca. – Warszawa : Instytut Muzyki i Tańca, 2011. – S. 122–129.
313. Majewska Jadwiga. The body revolving the stage new dance in new Poland / Jadwiga Majewska. – Warszawa : The Zbigniew Raszewski Theatre Institute, 2011. – 148 s.
314. Mannheim University for Music and Performing Arts, Academy of Dance [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.muho-mannheim.de>
315. Martowska Katarzyna. Uwarunkowania mobilności polskich doktorantów / Katarzyna Martowska // Internacjonalizacja studiów wyższych / [red. Waldemar Martyniak]. – Warszawa, 2011. – S. 151–170.
316. Mazurkiewicz Monika. Rytm i improwizacja w rehabilitacji psychicznej osób dorosłych / Monika Mazurkiewicz // Rytmika w kształceniu muzyków, aktorów, tancerzy i w rehabilitacji : materiały z V i VI ogólnopolskiej sesji naukowej. – Łódź : Akademia Muzyczna im. G. i K. Bacewiczów, 2002. – S. 322–326.
317. Metera Anna. Rytm i muzyka podstawowym elementem w nauce języków obcych / Anna Metera // Rytmika w kształceniu muzyków, aktorów, tancerzy

- i w rehabilitacji : materiały z V i VI ogólnopolskiej sesji naukowej. – Łódź : Akademia Muzyczna im. G. i K. Bacewiczów, 2002. – S. 160–168.
318. Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.nauka.gov.pl>.
319. Morawska Iwona. Wiedza o kulturze : program nauczania w szkołach ponadgimnazjalnych / Iwona Morawska, Wacław Panek. – Wołomin, 2012. – 23 s.
320. Morawski R. Uwarunkowania Międzynarodowe i internacjonalizacja szkolnictwa wyższego / Roman Morawski // Polskie szkolnictwo Wyższe – stan, uwarunkowania i perspektywy. – Warszawa : Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, 2009. – 284 s.
321. Mrozek Witold. Raport o stanie tańca w województwie śląskim / Witold Mrozek. – Warszawa : Instytut Muzyki i Tańca, 2011. – 10 s.
322. Nalaskowski A. Rozwój i funkcje teatru studenckiego w Polsce w latach 1945–1980 / A. Nalaskowski // Problemy badania i rozwijania aktywności kulturalnej studentów / [pod red. Edwarda Hajduka, Wojciecha Sroczyńskiego]. – Zielona Góra : Wydawnictwo Wyższej Szkoły Pedagogicznej, 1988. – S. 143–163.
323. Narodowe Wyższe Konserwatorium Muzyki i Tańca w Paryżu [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.conservatoiredeparis.fr/>
324. National Ballet Academy (Amsterdam) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ahk.nl/en/theaterschool/dance-programmes/national-ballet-academy/about-the-national-ballet-academy/>
325. Neave G. The Bologna process: an intergovernmental policy perspective // University Dynamics and European Integration / [ed. By Peter Maasen and Johan P. Olsen]. – Dordrecht : Springer, 2007. – P. 135–153.
326. Nevile Jennifer. Choreography and Meaning in Renaissance Danced Spectacles: A Catalyst for Discussion / Jennifer Nevile // Historical Dance. – Kent : Dolmetsch Historical Dance Society, 2012. – №2. – S. 29–33.
327. Nevile Jennifer. Dance and the Garden : Moving and Static Choreography in Renaissance Europe / Jennifer Nevile // Renaissance Quarterly. – Chicago : The University of Chicago Press on behalf of the Renaissance Society of America, 1999. – № 3. – S. 805–836.
328. Niedbała Jadwiga. Taniec jako element socjoterapii młodzieży ze środowisk zagrożonych / Jadwiga Niedbała // Chowanna. – Katowice : Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 2011. – T. 1. – S. 265–280.
329. Nieśpiałowska-Owczarek Sonia. Raport o stanie tańca w Łodzi i województwie łódzkim / Sonia Nieśpiałowska-Owczarek. – Warszawa : Instytut Muzyki i Tańca, 2011. – 22 s.
330. Nikitorowicz Jerzy. Pogranicze Tożsamość Edukacja międzykulturowa / Jerzy Nikitorowicz. – Białystok : Trans humana, 1995. – 178 s.
331. Norweska Wyższa Szkoła Baletu [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.dnbh.no/>
332. Nyczkało N. G. Badania pedagogiczne na początku XXI wieku – współczesny stan i poglądy na przyszłość / N. G. Nyczkało // Pedagogia : Zeszyty naukowe ;

Wyższa Szkoła Umiejętności Pedagogicznych i Zarządzania. – Ryki, 2003. – № 3. – S. 21–31.

333. Obwieszczenie Przewodniczącego Rady Państwa z dnia 16 lutego 1976 r. W sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu Konstytucji Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej uchwalonej przez Sejm Ustawodawczy w dniu 22 lipca 1952 r. // Dziennik Ustaw z dnia z dnia 21 lutego 1976 r. – 1976. – № 7. – Poz. 36. – S. 59–80.
334. Ogólnokształcąca Szkoła Baletowa im. Feliksa Parnella [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.osblodz.pl/>
335. Ogólnokształcąca Szkoła Baletowa im. Ludomira Różyckiego w Bytomiu [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://osb.bytom.pl/>
336. Ogólnokształcąca Szkoła Baletowa im. Olgi Sławskiej-Lipczyńskiej w Poznaniu [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.osb-poznan.pl/>
337. Ogólnokształcąca Szkoła Baletowa im. Romana Turczynowicza w Warszawie [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://baletowa.pl/>
338. Okoń W. Nowy słownik pedagogiczny / W. Okoń // Wyd. Druge rozszerzone. – Warszawa : WA «Żak», 1998. – 468 s.
339. Ostrowska Barbara. Improwizacje rytmiczno-aktorskie / Barbara Ostrowska, Elżbieta Aleksandrowicz // Rytmika w kształceniu muzyków, aktorów, tancerzy i w rehabilitacji : materiały z V i VI ogólnopolskiej sesji naukowej. – Łódź : Akademia Muzyczna im. G. i K. Bacewiczów, 2002. – S. 111–117.
340. Ostrowska Barbara. Interpretacja ruchowa dzieła muzycznego w metodzie Emila Jaques-Dalcroze'a / Barbara Ostrowska // Rytmika w kształceniu muzyków, aktorów, tancerzy i w rehabilitacji : materiały z V i VI ogólnopolskiej sesji naukowej. – Łódź : Akademia Muzyczna im. G. i K. Bacewiczów, 2002. – S. 18–22.
341. Ostrowska Barbara. Zastosowanie symetrii punktowej w tworzeniu interpretacji ruchowych kanonów / Barbara Ostrowska, Aldona Merta // Rytmika w kształceniu muzyków, aktorów, tancerzy i w rehabilitacji : materiały z V i VI ogólnopolskiej sesji naukowej. – Łódź : Akademia Muzyczna im. G. i K. Bacewiczów, 2002. – S. 48–55.
342. Palucca Hochschule für Tanz Dresden [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.palucca.eu>.
343. Palucca Schule Dresden Hochschule für Tanz [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.palucca.eu/>
344. Państwowa Ogólnokształcąca Szkoła Baletowa w Gdańsku [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.szkolabaletowa.pl/>
345. Państwowa Wyższa Szkoła Teatralna im. L. Solskiego w Krakowie [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.pwst.krakow.pl/>
346. Państwowe Policealne Studium Wokalno-Baletowe w Gliwicach [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ppswb.pl/>
347. Państwowe Pomaturalne Studium Kształcenia Animatorów Kultury I Bibliotekarzy we Wrocławiu [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.skiba.edu.pl/>

348. Państwowe Pomaturalne Studium Kształcenia Animatorów Kultury w Kaliszu [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://studium.kalisz.pl/>
349. Paris Opera Ballet school [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.operadeparis.fr/en/les-artistes/l-ecole-de-danse/presentation>
350. Pawłowski K. Raport o stanie kultury w obszarze szkolnictwa artystycznego [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http://www.kongreskultury.pl/library/File/RaportSzkolnictwo/szkolnictwo_art_raport_w.pelna\(1\).pdf](http://www.kongreskultury.pl/library/File/RaportSzkolnictwo/szkolnictwo_art_raport_w.pelna(1).pdf)
351. Pędzich Zuzanna. Choreoterapia / Zuzanna Pędzich // Psychoterapia : podręcznik akademicki / pod red. Nauk. Lidii Grzesiuk, Huberta Suszka. – Warszawa : «Eneteia», 2012. – S. 553–565.
352. Pędzich Zuzanna. Taniec w rytuale żałobnym i jego zastosowanie w terapii / Zuzanna Pędzich // Konteksty: Polska sztuka ludowa. – Warszawa : Instytut Sztuki PAN, 2004. – №1-2. – S. 117–121.
353. Performing Arts Research and Training Studios [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.parts.be/>
354. Piorun Elwira. Tancerz w instytucji i poza nią / Elwira Piorun // I Kongres Tańca. – Warszawa : Instytut Muzyki i Tańca, 2011. – S. 51–58.
355. Płoski Paweł. Infrastruktura tańca w regionach / Paweł Płoski // I Kongres Tańca. – Warszawa : Instytut Muzyki i Tańca, 2011. – S. 77–82.
356. Polska Komisja Akredytacyjna [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.pka.edu.pl>.
357. Preparatory Training Gymnasium Essen-Werden [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.gymnasium-essen-werden.de/>
358. Program rozwoju kultury w Warszawie do roku 2020 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://kulturalna.um.warszawa.pl/pi/55711_1.pdf.
359. Przybyłowicz Jacek. Tancerz zawodowy. Próba definicji / Jacek Przybyłowicz // I Kongres Tańca. – Warszawa : Instytut Muzyki i Tańca, 2011. – S. 49–50.
360. Radwańska Dorota. Raport o stanie tańca we Wrocławiu / Dorota Radwańska. – Warszawa : Instytut Muzyki i Tańca, 2011. – 18 s.
361. Rambert School of Ballet and Contemporary Dance [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.rambertschool.org.uk/>
362. Ray J. Taniec – jego rozwój i formy / J. Ray. – Warszawa : Państwowy Instytut Wydawniczy, 1956. – 118 s.
363. Rojewska-Nowak Anna. Choreoterapia z osobami z zaburzeniami afektywnymi I nerwicowymi / Anna Rojewska-Nowak // Arteterapia. – Warszawa : Centrum Szkoleniowo-Wydawnicze Arteer, 2013. – №4. – S. 33–37.
364. Rószkiewicz Małgorzata. Diagnoza stanu szkolnictwa wyższego w Polsce. Wyzwania w obszarach strategicznych / Małgorzata Rószkiewicz // Polskie szkolnictwo Wyższe – stan, uwarunkowania i perspektywy. – Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, 2009. – 284 s.
365. Rotterdam Dance Academy [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.codarts.nl/>

366. Royal Conservatory (The Hague) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.koncon.nl/en/>
367. Royal Danish Ballet School [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://kglteater.dk/about-us/den-kongelige-ballet>
368. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 18 kwietnia 2002 r. W sprawie organizacji roku szkolnego [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU20020460432>
369. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 20 lutego 2004 r. W sprawie warunków i trybu przyjmowania uczniów do szkół publicznych oraz przechodzenia z jednych typów szkół do innych [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.zielona-gora.pl/binary/nabor/zal1_sp.pdf
370. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 10 sierpnia 2009 r. W sprawie kryteriów i trybu przyznawania nagród dla nauczycieli [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU20091311078>
371. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 18 września 2007 r. W sprawie egzaminów eksternistycznych (Dz. U. Nr 179 poz.1273) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.bip.men.gov.pl/men_bip/akty_prawne/rozporzadzenie_20070918_projekt.pdf
372. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 27 sierpnia 2012 «Na podstawie programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU20120000977>
373. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 31 sierpnia 2010 r. W sprawie organizacji kształcenia dzieci obywateli polskich czasowo przebywających za granicą [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.orep.pl/images/Upload/akty_prawne/Dz_U_2010_170_1143-Organizacja_ksztalcenia_dzieci_obyw.pdf
374. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 7 lutego 2012 Na podstawie programowej kształcenia zawodowego [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://bip.men.gov.pl/images/stories/rozp/7_02_ppkzaw.pdf
375. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 7 lutego 2012 r. W sprawie ramowych planów nauczania w szkołach publicznych [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.kuratorium1.home.pl/kuratorium2/akty_prawne/6plany.pdf
376. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 8 czerwca 2009 r. W sprawie warunków wynagradzania egzaminatorów za udział w przeprowadzaniu sprawdzianu i egzaminów oraz nauczycieli akademickich za udział w przeprowadzaniu części ustnej egzaminu maturalnego [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU20090940773>
377. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 8 kwietnia 2010 r. W sprawie regulaminu konkursu na stanowisko dyrektora publicznej szkoły lub publicznej placówki oraz trybu pracy komisji konkursowej (Dz. U. Nr 60 poz.

373) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.oswiata.abc.com.pl/akt/-/akt/dz-u-2010-60-373-u>

378. Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 09 grudnia 2010 r. w sprawie ramowych planów nauczania w publicznych szkołach i placówkach artystycznych // Dziennik Ustaw z dnia 21 stycznia 2011 r. – 2010. – Poz. 785. – S. 1–74.
379. Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 16 czerwca 2011 r. w sprawie warunków i trybu przyjmowania uczniów do publicznych szkół i placówek artystycznych oraz przechodzenia z jednych typów szkół do innych // Dziennik Ustaw z dnia 16 czerwca 2011 r. – 2011. – № 142. – Poz. 831. – S. 8660–8663.
380. Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 27 czerwca 2013 r. w sprawie kryteriów i trybu dokonywania oceny pracy nauczycieli szkół artystycznych, trybu postępowania odwoławczego oraz składu i sposobu powoływania zespołu oceniającego // Dziennik Ustaw z dnia 17 lipca 2013 r. – 2013. – № 15. – Poz. 69. – S. 1050–1121.
381. Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 sierpnia 2013 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie warunków i sposobu oceniania, klasyfikowania i promowania uczniów oraz przeprowadzania sprawdzianów i egzaminów w publicznych szkołach i placówkach artystycznych // Dziennik Ustaw z dnia 30 sierpnia 2013 r. – 2013. – Poz. 993. – S. 1–20.
382. Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 4 października 2011 r. w sprawie organizacji oraz sposobu przeprowadzania konkursów, turniejów i olimpiad dla uczniów publicznych szkół i placówek artystycznych // Dziennik Ustaw z dnia 4 października 2011 r. – 2011. – № 224. – Poz. 1346. – S. 13246–13248.
383. Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 8 sierpnia 2011 r. w sprawie wykazu kierunków związanych z dyscyplinami artystycznymi, na których można studiować w uczelni publicznej na studiach stacjonarnych drugi kierunek bez wnoszenia opłat // Dziennik Ustaw z dnia 8 sierpnia 2011 r. – 2011. – № 173. – Poz. 1033. – S. 10143.
384. Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 9 grudnia 2010 r. w sprawie podstaw programowych kształcenia w zawodach szkolnictwa artystycznego w publicznych szkołach artystycznych // Dziennik Ustaw z dnia 9 grudnia 2010 r. – 2010. – № 15. – Poz. 70. – S. 1122–1209.
385. Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 9 grudnia 2010 r. w sprawie ramowych planów nauczania w publicznych szkołach i placówkach artystycznych // Dziennik Ustaw z dnia 9 grudnia 2010 r. – 2010. – № 15. – Poz. 69. – S. 1103–1121.
386. Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 29 grudnia 2004 r. w sprawie typów szkół artystycznych publicznych i niepublicznych // Dziennik Ustaw z dnia 29 grudnia 2004 r. – 2004. – № 6. – Poz. 42. – S. 228–229.
387. Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 6 kwietnia 2004 r. w sprawie organizacji roku szkolnego w publicznych szkołach i placówkach artystycznych // Dziennik Ustaw z dnia 6 kwietnia 2004 r. – 2004. – № 82. – Poz. 761.

388. Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 6 kwietnia 2004 r. w sprawie organizacji roku szkolnego w publicznych szkołach i placówkach artystycznych // Dziennik Ustaw z dnia 6 kwietnia 2004 r. – 2004. – № 82. – Poz. 761. – S. 5255–5256.
389. Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 12 lipca 2007 r. w sprawie standardów kształcenia dla poszczególnych kierunków oraz poziomów kształcenia, a także trybu tworzenia i warunków, jakie musi spełniać uczelnia, by prowadzić studia międzykierunkowe oraz makrokierunki // Dziennik Ustaw z dnia 13 września 2007 r. – 2007. – № 164. – Poz. 1166. – S. 11867–11870.
390. Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 29 września 2011 r. w sprawie warunków oceny programowej i oceny instytucjonalnej // Dziennik Ustaw z dnia 30 września 2011 r. – 2011. – № 207. – Poz. 1232. – S. 12199–12200.
391. Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 5 października 2011 r. w sprawie warunków prowadzenia studiów na określonym kierunku i poziomie kształcenia // Dziennik Ustaw z dnia 15 listopada 2011 r. – 2011. – № 243. – Poz. 1521. – S. 14780–14812.
392. Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 5 października 2011 r. w sprawie studiów doktoranckich oraz stypendiów doktoranckich // Dziennik Ustaw z dnia 20 października 2011 r. – 2011. – № 225. – Poz. 1351. – S. 13267–13275.
393. Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 8 sierpnia 2011 r. w sprawie obszarów wiedzy, dziedzin nauki i sztuki oraz dyscyplin naukowych i artystycznych // Dziennik Ustaw z dnia 30 sierpnia 2011 r. – 2011. – № 179. – Poz. 1065. – S. 10427–10429.
394. Salzburg Experimental Academy of Dance [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.sead.at/>
395. Saryusz-Wolski Tomasz. Internacjonalizacja: mobilność studentów / Tomasz Saryusz-Wolski, Dorota Piotrowska // Internacjonalizacja studiów wyższych / [red. Waldemar Martyniak]. – Warszawa, 2011. – S. 43–56.
396. Semków J. Kultura studencka w życiu uczelni: rola uniwersyteckich zespołów chóralskich, instrumentalnych i tanecznych / Jerzy Semków. – Wrocław : Wydaw. Uniw. Wrocławskiego, 1990. – 227 s.
397. Sieńko Paulina DMT – ruch i taniec w psychoterapii [Електронний ресурс] / Paulina Sieńko. – Режим доступу : [http://nasze_forum.free.ngo.pl/nasze%20_forum_1-2%20\[2005\].pdf](http://nasze_forum.free.ngo.pl/nasze%20_forum_1-2%20[2005].pdf).
398. Sier-Janik Barbara. Edukacja zawodowa w zakresie tańca / Barbara Sier-Janik // I Kongres Tańca. – Warszawa : Instytut Muzyki i Tańca, 2011. – 24 s.
399. Siwiak Agata. Projekty performatywne – od estetyki do polityki / Agata Siwiak // I Kongres Tańca. – Warszawa : Instytut Muzyki i Tańca, 2011. – S. 87–91.
400. Słownik języka polskiego [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://sjp.pwn.pl>.
401. Soczyńska Anna. Autorski program z fakultetów tańca / Anna Soczyńska, Magdalena Osipowicz. – Rumia, 2009. – 47 s.

402. Sokołowska Agnieszka Terapia tańcem i ruchem [Електронний ресурс] / Agnieszka Sokołowska. – Режим доступу : <http://www.terapiatancem.com.pl>
403. Staatliche Hochschule für musik und darstellende kunst Mannheim – Akademie des tanzes [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http:// www.muho-mannheim.de](http://www.muho-mannheim.de).
404. Statut Akademii Muzycznej im. Grażyny i Kiejstuta Bacewiczów w Łodzi [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http://www.amuz.lodz.pl/dmdocuments/ statut_am.pdf](http://www.amuz.lodz.pl/dmdocuments/statut_am.pdf)
405. Statut Państwowej Wyższej Szkoły Teatralnej im. Ludwika Solskiego w Krakowie [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.pwst.krakow.pl/bip/userfiles/file/Statut_PWST_obowi%C4%85zuj%C4%85cy_tekst_jednolity.pdf
406. Statut Uniwersytetu Muzycznego Fryderyka Chopina [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.chopin.edu.pl/pl/wp-content/uploads/2012/10/statut-2012-pazdziernik.pdf>
407. Strategia rozwoju szkolnictwa wyższego w Polsce do roku 2020. – Ernst and Young, 2010. – 151 s.
408. Strategia rozwoju szkolnictwa wyższego: 2010–2020 – projekt środowiskowy. – Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, 2009. – 131 s.
409. Strzelecka Maja. Choreoterapia – terapia tańcem i ruchem [Електронний ресурс] / Maja Strzelecka, Ewa Szubstarska. – Режим доступу : http://unicorn.org.pl/user_files/pliki/I_Konferencja_Psychoonkologii_Praktycznej____BROSZURA.pdf
410. Strzelecka Małgorzata. Wiedzy o kulturze: program nauczania / Małgorzata Strzelecka, Agnieszka Wieczorek. – Toruń : SOP, 2005. – 36 s.
411. Studencki Zespół Pieśni i Tańca Katowice Uniwersytetu Śląskiego [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.katowice.us.edu.pl/>
412. Sydnor Clayton. The history of ballet [Електронний ресурс] / Clayton Sydnor, Martin Michelle, Brown Pei-San. – Режим доступу : <http://www.balletaustin.org/education/documents/HistoryofBalletHandoutsforStudents.pdf>
413. Sydnor Clayton. The history of modern dance [Електронний ресурс] / Clayton Sydnor. – Режим доступу : [http://www.balletaustin.org/education/documents/ HistoryofModernDanceStudentHandout.pdf](http://www.balletaustin.org/education/documents/HistoryofModernDanceStudentHandout.pdf)
414. Szkoła Baletowa Capitol [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.capitolshkolabaletowa.pl/index.php?action=view&module=news>
415. Szymajda J. Muzyka a taniec / J. Szymajda, A. Kosowski // Raport a stanie muzyki polską. – 2011. – С. 251–253.
416. Szymajda Joanna. I Kongres Tańca – idea i cele / Joanna Szymajda // I Kongres Tańca. – Warszawa : Instytut Muzyki i Tańca, 2011. – S. 8–9.
417. Tanz Akademie Zürich [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.zhdk.ch/?tanzakademie>

418. Tanzplan deutschland [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.tanzplan-deutschland.de/>.
419. Tchorzewski A. Uwarunkowania i kreatorzy reform edukacyjnych / A. Tchorzewski // Edukacja w dialogu i reformie / [pod red. A. Karpińskiej]. – Białystok : Trans Humana, 2002. – S. 88–102.
420. The Australian Ballet School [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.australianballetschool.com.au/>
421. The Bologna Declaration of 19 June 1999 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.bologna-berlin2003.de/pdf/bologna_declaration.pdf
422. The English Ballet School of Amsterdam [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.englishballetschool.com/
423. The Royal Ballet School (London) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.royalballetschool.org.uk/>
424. The Royal Swedish Ballet School [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.kungligasvenskabalettskolan.se/>
425. Theater Academy of Finland [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.uniarts.fi/en>
426. Tomaszewski W. Człowiek tańczący / W. Tomaszewski. – Warszawa : Wydawnictwo Szkolne i Pedagogiczne, 1991. – 145 s.
427. Trinity Laban Conservatoire of Music and Dance [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.trinitylaban.ac.uk/>
428. Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.ue.katowice.pl/no_cache.html
429. Uniwersytet Muzyczny Fryderyka Chopina w Warszawie [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.chopin.edu.pl/en/>
430. Urbański Karol. Taniec jako przedmiot filozofii / Karol Urbański. – Warszawa : Instytut Filozofii Uniwersytetu Warszawskiego, 2006. – 150 s.
431. Ustawa z dnia 11 lipca 2014 r. o zmianie ustawy – Prawo o szkolnictwie wyższym oraz o zmianie niektórych innych ustaw // Dziennik Ustaw z dnia 5 września 2014 r. – 2014. – Poz. 1198. – S. 1–66.
432. Ustawa z dnia 12 września 1990 r. o szkolnictwie wyższym // Dziennik Ustaw z dnia 27 września 1990 r. – 1990. – № 65. – Poz. 385. – S. 893–915.
433. Ustawa z dnia 12 września 1990 r. o szkolnictwie wyższym : Tekst ujednolicony [Електронний ресурс] // Internetowy System Aktów Prawnych. – Режим доступу : <http://www.isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU19900650385>.
434. Ustawa z dnia 12 września 1990 r. o tytule naukowym i stopniach naukowych // Dziennik Ustaw z dnia 27 września 1990 r. – 1990. – № 65. – Poz. 386. – S. 915–921.
435. Ustawa z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz stopniach i tytule w zakresie sztuki // Dziennik Ustaw z dnia 16 kwietnia 2003 r. – 2003. – № 65. – Poz. 595. – S. 4202–4212.

436. Ustawa z dnia 18 marca 2011 r. o zmianie ustawy – Prawo o szkolnictwie wyższym, ustawy o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki oraz o zmianie niektórych innych ustaw // Dziennik Ustaw z dnia 21 kwietnia 2011 r. – 2011. – № 84. – Poz. 455. – S. 5110–5168.
437. Ustawa z dnia 18 października 2006 r. o nadaniu nowych nazw niektórym publicznym uczelniom akademickim // Dziennik Ustaw z dnia 8 listopada 2006 r. – 2006. – № 202. – Poz. 1483. – S. 10142.
438. Ustawa z dnia 27 lipca 2005 r. – Prawo o szkolnictwie wyższym // Dziennik Ustaw z dnia 30 sierpnia 2005 r. – 2005. – № 164. – Poz. 1365. – S. 9965–10029.
439. Ustawa z dnia 31 marca 1965 r. o stopniach naukowych i tytułach naukowych // Dziennik Ustaw z dnia 9 kwietnia 1965 r. – 1965. – № 14. – Poz. 101. – S. 133–136.
440. Ustawa z dnia 4 maja 1982 r. o szkolnictwie wyższym // Dziennik Ustaw z dnia 20 maja 1982 r. – 1982. – № 14. – Poz. 113. – S. 259–280.
441. Ustawa z dnia 5 kwietnia 1991 r. o zmianie nazw niektórych szkół wyższych // Dziennik Ustaw z dnia 14 maja 1991 r. – 1991. – № 41. – Poz. 177. – S. 577.
442. Ustawa z dnia 7 września 1991 r. O systemie oświaty [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.zsb.lublin.pl/dokumenty/inne/Ustawa_o_systemie_oswiaty.pdf
443. Walencik-Topiło Anna. Współczesne oblicze logorytmiki / Anna Walencik-Topiło // Rytmika w kształceniu muzyków, aktorów, tancerzy i w rehabilitacji : materiały z VII ogólnopolskiej sesji naukowej. – Łódź : Akademia Muzyczna im. G. i K. Bacewiczów, 2005. – S. 103–107.
444. Wilk Sandra. Gry medialne – analiza rozwoju cyfrowego rynku informacji o tańcu współczesnym / Wilk Sandra. – Warszawa : Instytut Muzyki i Tańca, 2011. – 10 s.
445. Wilkin J. Ekonomiczno-finansowe uwarunkowania rozwoju szkolnictwa wyższego w Polsce / Jerzy Wilkin // Polskie szkolnictwo Wyższe – stan, uwarunkowania i perspektywy. – Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, 2009. – 284 s.
446. Wiśniewska Elżbieta. Taniec integracyjny jako forma aktywności wpływająca pozytywnie na samopoczucie dzieci niepełnosprawnych ruchowo / Elżbieta Wiśniewska // Chowanna. – Katowice : Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 2011. – T. 1. – S. 281–296.
447. Wiszniewski M. Uzdrawiający taniec. Terapeutyczne zastosowanie ruchu i tańca / M. Wiszniewski. – Białystok : Studio Astropsychologii, 2003. – 203 s.
448. Wojtuga Ewa. Miejsce rutmiki we współczesnym świecie / Ewa Wojtuga // Rytmika w kształceniu muzyków, aktorów, tancerzy i w rehabilitacji : materiały z VII ogólnopolskiej sesji naukowej. – Łódź : Akademia Muzyczna im. G. i K. Bacewiczów, 2005. – S. 13–22.
449. Woźnicki J. Strategia rozwoju szkolnictwa wyższego: 2010–2020. Przedstawienie projektu środowiskowego / Jerzy Woźnicki // Nauka. – 2010. – № 1. – S. 97–114.

450. Wycichowska Ewa. Teatr tańca – przestrzeń dialogu / Ewa Wycichowska // Rytmika w kształceniu muzyków, aktorów, tancerzy i w rehabilitacji : materiały z V i VI ogólnopolskiej sesji naukowej. – Łódź : Akademia Muzyczna im. G. i K. Bacewiczów, 2002. – S. 118–123.
451. Wyższa Szkoła Nauk Społecznych w Lublinie [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.wsns.lublin.pl/>
452. Wyższa Szkoła Umiejętności im. Stanisława Staszica w Kielcach [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.wsu.kielce.pl/>
453. Wyższa Szkoła Umiejętności Społecznych w Poznaniu [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://wsus.pl/pl/kandydat>
454. Zadania polskich szkół wyższych w realizacji nowej Strategii Lizbońskiej : Materiały robocze z trzech ogólnopolskich seminariów. – Warszawa, 2005. – 232 p.
455. Zaorska Zofia Dodać życia do lat / Zofia Zaorska // Ułatwiające organizację różnych form aktywności osób starszych i grup wielopokoleniowych : materiały metodyczne. – lublin : KLANZA, 2012. – 236 s.
456. Zespół Pieśni i Tańca «Śląsk» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.zespolslask.pl/en/>
457. Zespół Pieśni i Tańca «Słowianki» Uniwersytetu Jagiellońskiego [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.slowianki.uj.edu.pl/index.php?id=9>
458. Zespół Pieśni i Tańca UG «Jantar» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://jantar.ug.edu.pl/en>
459. Zespół Pieśni i Tańca Uniwersytetu Warszawskiego «Warszawianka» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.warszawianka.uw.edu.pl/>
460. Zespół Tańca Ludowego UMCS [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ztl.umcs.lublin.pl/portal/index.php>

ДОДАТКИ
ДОДАТОК А
Глосарій

Абітурієнт (пол. wnioskodawca) – вступник до вищого чи середнього спеціального навчального закладу.

Акредитація (пол. akredytacja) – процедура, у ході якої національний орган з акредитації документально засвідчує компетентність юридичної особи чи відповідного органу з оцінки відповідності виконувати певні види робіт.

Аматорство (пол. amatorstwo) – заняття якою-небудь справою не як професією, а з любові до неї.

Аспект (пол. aspekt) – точка зору, з якої сприймається або оцінюється те чи інше явище, предмет, подія.

Бальний танець (пол. taniec towarzyski) – різновид парних танців, упорядкованих та кодифікованих для спортивних змагань; будь-який розважальний танець, який можна танцювати на балах, у танцювальних залах чи салонах.

Диференціація (пол. dyferencjacja) – поділ, розчленування цілого на якісно відмінні частини.

Еволюція (пол. ewolucja) – процес зміни, розвитку, перетворення когось, чогось.

Інтеграція (пол. integracja) – процес взаємозближення й утворення взаємозв'язків, об'єднання в ціле раніше ізольованих частин.

Інтернаціоналізація освіти (пол. internacjonalizacja kształcenia) – освітній процес, де цілі, функції та організація надання освітніх послуг набирають міжнародного виміру.

Історико-побутовий танець (пол. taniec historyczny) – загальна назва для танців минулих епох, що виконуються у наш час.

Класичний танець (пол. taniec klasyczny) – система виразних засобів хореографічного мистецтва, що базується на ретельній розробці різних груп рухів та позицій ніг, рук, корпусу й голови, з'явилась у XVII столітті.

Модернізація (пол. modernizacja) – перехід від традиційного аграрного суспільства до світського, урбанізованого, індустріального; перехід від стабільного суспільства, до суспільства, яке безперервно змінюється.

Навчальний план (пол. curriculum) – програма навчання як список дисциплін, періодів практики і стажування тощо).

Народний танець (пол. ludowy taniec) – фольклорний танець, який побутує у своєму природному середовищі і має певні традиційні для даної місцевості рухи, ритми, костюми тощо.

Педагогічна освіта (пол. edukacja pedagogiczna) – підготовка педагогічних і науково-педагогічних кадрів для учбових закладів всіх типів, включаючи професійно-технічні, середні спеціальні і вищі.

Поняття (пол. pojęcie) – форма мислення, яка відтворює предмети і явища в їхніх істотних ознаках.

Професор (пол. profesor) – найвище вчене звання викладачів вищих навчальних закладів і працівників наукових установ, які викладають самостійні курси і керують науково-дослідною роботою.

Ритмічна гімнастика (пол. rytmika) – система музично-ритмічного виховання, створена Емілем Жак-Далькрозом.

Стратегія (пол. strategia) – мистецтво керування суспільною, політичною, освітньою боротьбою.

Студент (пол. student) – особа, що вчиться у вищому або середньому спеціалізованому навчальному закладі.

Студіуми (пол. studium) – окремі структурні одиниці, що створені для організації освітньої та дидактичної діяльності.

Танець модерн (пол. taniec modern) – один з напрямків сучасної зарубіжної хореографії, що відкидає традиційні балетні форми.

Тенденція (пол. tendencja) – напрям розвитку якогось явища, що відзначається переважанням одних моментів над іншими.

Університет (пол. uniwersytet) – вищий навчально-науковий заклад, який готує спеціалістів широкого кола спеціальностей у галузі природничих, суспільних і гуманітарних наук і проводить науково-дослідну роботу.

Характерний танець (пол. charakterystyczny taniec) – виникли внаслідок театралізації народного танцю у стилі класичного, пов'язані зі сценічним образом балетного спектаклю в цілому, його окремого твору чи героя.

Хореограф (пол. choreograf) – спеціаліст в області хореографії, постановник танців та балетних спектаклів.

Хореографія (пол. choreografia) – мистецтво постановки танцю як послідовності кроків, рухів, фігур для створення найкращого сценічного ефекту.

Хореологія (пол. choreolohiya) – наука про хореографічну творчість.

Хореотерапія (пол. choreoterapia) – використання танцю, пластики і ритміки в лікувальних і профілактичних цілях.

ДОДАТОК Б

Таблиця Б. 1

Інтерпретація понять «модернізація», «модернізація освіти» вітчизняними та іноземними науковцями

Поняття	Прізвище, ім'я дослідників	Дефініція
Модернізація	В.П.Андрущенко, доктор філософських наук, професор, дійсний член (академік) АПН України	підвищення ефективності і конкурентоздатності, сутність якої полягає в збереженні минулого, його очищенні від деформацій і осучасненні у відповідності зі світовим досвідом
Модернізація	М. Михальченко, радянський і український соціальний філософ, політолог, соціолог	синонім усіх процесів удосконалення суспільств; будь-яке динамічне, свідомо регульоване і якісне покращення в економічній, політичній сферах; творчо-перетворююча функція розвитку, що є необхідною умовою соціального існування
Модернізація	П. Штомпка, польський соціолог, професор Ягеллонського університету в Кракові	синонім усіх прогресивних змін, коли суспільство рухається уперед згідно з прийнятою шкалою змін; синонім сучасності, коли йдеться про комплекс соціальних, політичних, економічних, освітніх, культурних й інтелектуальних трансформацій, котрі мали місце на Заході з XVI ст. і досягнули свого апогею у XIX – XX ст.; зусилля слаборозвинених або відсталих суспільств, спрямовані на те, щоб наздогнати провідні, найрозвиненіші країни.
Модернізація	В. Мур, англійський фахівець в галузі модернізаційних трансформацій	тотальна трансформація традиційного домодерністського суспільства в таку соціальну організацію, яка характерна для «просунутих», економічно процвітаючих і в політичному плані відносно стабільних націй Заходу
Модернізація	Ф. Теніс, німецький соціолог, засновник «формальної соціології»	перехід від традиційного суспільства – громади («Gemeinschaft») до сучасного суспільства – «Gesellschaft»
Модернізація	Е. Дюркгейм, французький соціолог і етнолог	втрата громади, а як перехід до спільності (суспільства), що базується на економічній взаємозалежності
Модернізація	Н. Смелзер, американський соціолог	тристороння запекла боротьба між силами традиції, диференціації та інтеграції

Модернізація	П. Бергер, австрійський і американський соціолог та теолог	послаблення невеликих традиційних спів- товариств; розширення можливостей осо- бистого вибору («індивідуалізація»); поси- лення соціального розмаїття, зумовлює виникнення різних переконань і форм по- ведінки; орієнтація на майбутнє і зроста- юча роль часу
Модернізація	Р. Бендікс, американський соціолог німецького походження	процес соціальних і політичних змін, які у країнах західної цивілізації супровод- жувалися індустріалізацією і включали урбанізацію, зміни у професійній струк- турі суспільства, соціальну мобільність, розвиток освіти, перехід від абсолютист- ських до відповідальних і представниць- ких інститутів влади, до держави загально- го добробуту
Модернізація	Д. Лернер, американський соціолог	процес соціальних змін, коли менш розви- нені суспільства набувають характеристик, властивих більш розвиненим суспільствам
Модернізація освіти	Ю.О. Соколович- Алтуніна, кандидат педагогічних наук	нелінійний процес трансформації цієї сис- теми, що полягає у підвищенні її ефектив- ності через збільшення адаптивної склад- ності структури й функціональну диферен- ціацію змісту підготовки
Модернізація освіти	Є.А. Пінчук, доктор філософських наук	це системна якісна зміна, що включає до себе інноваційні процеси, інформатиза- цію, нові технології та методи комп'юте- ризації, і при цьому міняє через нові зав- дання домінанту розвитку внутрішнього потенціалу освіти
Модернізація освіти	Г.Г. Поберезська, кандидат педагогічних наук	перехід на багаторівневу структуру, зміна цілей і методів діяльності, що є стратегіч- ною метою українського суспільства як з точки зору внутрішніх проблем (демо- кратизації, росту цивілізаційної компе- тентності населення), так і відповідності загальносвітовим та європейським тендер- ціям і перспективам розвитку
Модернізація освіти	Н.С. Дворнікова, кандидат педагогічних наук	динамічний і системний процес, зумовле- ний потребою у радикальних позитивних змінах під впливом суспільно-економіч- них і політичних чинників, що проявля- ють себе в різних сферах суспільного життя

Систематизовано автором.

Таблиця Б. 2

Інтерпретація досліджуваних понять у польському Законі
«Про вищу освіту» від 27 липня 2005 року

<i>№</i>	<i>Поняття</i>	<i>Дефініція</i>
1.	Аспірант	той, хто навчається в аспірантурі
2.	Вища освіта	освіта першого ступеня, освіта другого ступеня або цільна магістерська освіта, яка здійснюється вишами, що мають право її здійснювати
3.	Державний навчальний заклад	навчальний заклад, який утворюється державою, представленою відповідним органом влади або державної адміністрації
4.	Кваліфікації	результати навчання, засвідчені дипломом, свідоцтвом, сертифікатом або іншим документом, виданим авторизованою установою, що підтверджує отримання встановлених результатів навчання
5.	Мистецький ВНЗ	державних ВНЗ, підпорядкований Міністру у справах культури і охорони національної спадщини
6.	Навчальна програма	опис визначених вишем окремих результатів навчання, котрий відповідає національним кваліфікаційним рамкам для ВО, а також опис процесу навчання, що призводить до досягнення цих результатів з зазначенням пунктів ECTS по кожному модулю
7.	Навчальний заклад	школа, яка надає вищу освіту, утворена у спосіб, передбачений законом
8.	Напрямок навчання	окрема частина однієї чи кількох сфер освіти, що реалізується у виші у спосіб, визначений у навчальній програмі
9.	Наукова установа	науковий інститут Польської академії наук, дослідницький інститут або міжнародний науковий інститут, створений на підставі окремих нормативно-правових актів, що діє на території Республіки Польща
10.	Недержавний навчальний заклад	навчальний заклад, утворений фізичною або юридичною особою за виключенням державних і самоврядних юридичних осіб
11.	Нестаціонарна освіта	інша, ніж стаціонарна, форма освіти встановлена сенатом вишу
12.	Освіта другого ступеня	форма освіти, яку можуть здобувати кандидати, що мають принаймні кваліфікацію першого ступеня, і яка завершується отриманням кваліфікації другого ступеня
13.	Освіта першого ступеня	форма освіти, яку можуть здобувати кандидати, що мають атестат зрілості і яка завершується отриманням кваліфікації першого ступеня

14.	Освіта третього ступеня	докторантська освіта, що здійснюється через авторизовані структурні підрозділи вишів, наукові інститути Польської Академії Наук, дослідницький інститут або міжнародний інститут, що діє на території Республіки Польща й створений на підставі окремих нормативно-правових актів, яку можуть здобувати кандидати, що мають кваліфікацію другого ступеня і яка завершується отриманням кваліфікації третього ступеня.
15.	Післядипломна освіта	форма освіти, яку можуть здобувати кандидати, що мають кваліфікацію принаймні першого ступеня, яка здійснюється вишами, науковим інститутом Польської Академії Наук, дослідницькими установами або центром післядипломної освіти й завершується отриманням післядипломних кваліфікацій
16.	Результати навчання	сукупність суспільних знань, умінь і компетенцій, отриманих у процесі навчання особою, що навчається
17.	Слухач	здобувач післядипломної освіти
18.	Стандарти навчання	збірка правил навчання котра є підготовкою до здійснення професії учителя, а також професій, для котрих вимоги, що стосуються процесу навчання та його результатів, окреслені в нормативно-правових актах ЄС
19.	Стаціонарна освіта	форма вищої освіти, за якої принаймні половина навчальної програми реалізується у формі дидактичних занять, які вимагають безпосередньої участі викладачів і студентів
20.	Студент	особа, що здобуває вищу освіту
21.	Сфера освіти	сукупність знань і умінь з області однієї зі сфер знань, визначених у нормативно-правових актах
22.	Філія вишу	структурно-організаційний підрозділ вишу, що знаходиться в іншому місті, до складу якої входить принаймні 2 базові структурно-організаційні підрозділи вишу

Систематизовано автором.

Таблиця Б. 3

Інтерпретація досліджуваних понять у Законах України
«Про вищу освіту» від 17 січня 2002 року та 01 липня 2014 року

Дефініція

Закон від 17 січня 2002 року	Закон від 01 липня 2014 року
Поняття № 1: Вища освіта	
рівень освіти, який здобувається особою у вищому навчальному закладі в результаті послідовного, системного та цілеспрямованого процесу засвоєння змісту навчання, який ґрунтується на повній загальній середній освіті й завершується здобуттям певної кваліфікації за підсумками державної атестації	сукупність систематизованих знань, умінь і практичних навичок, способів мислення, професійних, світоглядних і громадянських якостей, морально-етичних цінностей, інших компетентностей, здобутих у вищому навчальному закладі (науковій установі) у відповідній галузі знань за певною кваліфікацією на рівнях вищої освіти, що за складністю є вищими, ніж рівень повної загальної середньої освіти
Поняття № 2: Вищий навчальний заклад	
освітній, освітньо-науковий заклад, який заснований і діє відповідно до законодавства про освіту, реалізує відповідно до наданої ліцензії освітньо-професійні програми вищої освіти за певними освітніми та освітньо-кваліфікаційними рівнями, забезпечує навчання, виховання та професійну підготовку осіб відповідно до їх покликання, інтересів, здібностей та нормативних вимог у галузі вищої освіти, а також здійснює наукову та науково-технічну діяльність	окремий вид установи, яка є юридичною особою приватного або публічного права, діє згідно з виданою ліцензією на провадження освітньої діяльності на певних рівнях вищої освіти, проводить наукову, науково-технічну, інноваційну та/або методичну діяльність, забезпечує організацію освітнього процесу і здобуття особами вищої освіти, післядипломної освіти з урахуванням їхніх покликань, інтересів і здібностей
Поняття № 3: Зміст вищої освіти	
обумовлена цілями та потребами суспільства система знань, умінь і навичок, професійних, світоглядних і громадянських якостей, що має бути сформована в процесі навчання з урахуванням перспектив розвитку суспільства, науки, техніки, технологій, культури та мистецтва	—
Поняття № 4: Зміст навчання	
структура, зміст і обсяг навчальної інформації, засвоєння якої забезпечує особі можливість здобуття вищої освіти і певної кваліфікації	—

Поняття № 5: Компетентність

динамічна комбінація знань, вмінь і практичних навичок, професійних, світоглядних і громадянських якостей, морально-етичних цінностей, яка визначає здатність особи успішно здійснювати професійну та подальшу навчальну діяльність і є результатом навчання на певному рівні вищої освіти

Поняття № 6: Ліцензування

процедура визнання спроможності вищого навчального закладу певного типу розпочати освітню діяльність, пов'язану із здобуттям вищої освіти та кваліфікації, відповідно до вимог стандартів вищої освіти, а також до державних вимог щодо кадрового, науково-методичного та матеріально-технічного забезпечення

процедура визнання спроможності юридичної особи провадити освітню діяльність за певною спеціальністю на певному рівні вищої освіти відповідно до стандартів освітньої діяльності

Поняття № 7: ОКР вищої освіти

характеристика вищої освіти за ознаками ступеня сформованості знань, умінь та навичок особи, що забезпечують її здатність виконувати завдання та обов'язки певного рівня професійної діяльності

Поняття № 8: Освітня діяльність

діяльність, пов'язана з наданням послуг для здобуття вищої освіти, з видачею відповідного документа

діяльність вищих навчальних закладів, що провадиться з метою забезпечення здобуття вищої, післядипломної освіти і задоволення інших освітніх потреб здобувачів вищої освіти та інших осіб

Поняття № 9: Результати навчання

сукупність знань, умінь, навичок, набутих особою у процесі навчання за певною освітньо-професійною, освітньо-науковою програмою, які можна ідентифікувати, кількісно оцінити та виміряти

Продовження таблиці Б.3

Поняття № 10: Спеціальність

спеціальність відповідного освітньо-кваліфікаційного рівня, за якою вищий навчальний заклад певного типу визнаний спроможним провадити освітню діяльність, пов'язану із здобуттям вищої освіти та кваліфікації

складова галузі знань, за якою здійснюється професійна підготовка

Поняття № 11: Стандарт вищої освіти

сукупність норм, які визначають зміст вищої освіти, зміст навчання, засіб діагностики якості вищої освіти та нормативний термін навчання

сукупність вимог до змісту та результатів освітньої діяльності вищих навчальних закладів і наукових установ за кожним рівнем вищої освіти в межах кожної спеціальності

Поняття № 12: Якість вищої освіти

сукупність якостей особи з вищою освітою, що відображає її професійну компетентність, ціннісну орієнтацію, соціальну спрямованість і обумовлює здатність задовольняти як особисті духовні і матеріальні потреби, так і потреби суспільства

рівень здобутих особою знань, умінь, навичок, інших компетентностей, що відображає її компетентність відповідно до стандартів вищої освіти

Поняття № 13: Якість освітньої діяльності

сукупність характеристик системи вищої освіти та її складових, яка визначає її здатність задовольняти встановлені і передбачені потреби окремої особи або суспільства

рівень організації освітнього процесу у вищому навчальному закладі, що відповідає стандартам вищої освіти, забезпечує здобуття особами якісної вищої освіти та сприяє створенню нових знань

Систематизовано автором на основі автентичних джерел [163; 164].

Таблиця Б. 4

Інтерпретація досліджуваних понять у Законі України
«Про культуру» від 14 грудня 2010 року

<i>№</i>	<i>Поняття</i>	<i>Дефініція</i>
1.	Заклад культури	юридична особа, основною діяльністю якої є діяльність у сфері культури, або структурний підрозділ юридичної особи, функції якого полягають у провадженні діяльності у сфері культури
2.	Культура	сукупність матеріального і духовного надбання певної людської спільноти (етносу, нації), нагромадженого, закріпленого і збагаченого протягом тривалого періоду, що передається від покоління до покоління, включає всі види мистецтва, культурну спадщину, культурні цінності, науку, освіту та відображає рівень розвитку цієї спільноти
3.	Культурний простір України	сфера, в якій відповідно до законодавства провадиться культурна діяльність та задовольняються культурні, інформаційні та дозвіллієві потреби громадян, що охоплює, зокрема, радіо і телебачення, періодичні друковані видання та книговидавничу продукцію, ринок культурних благ, а також культурно-мистецьке середовище
4.	Мистецтво	творча художня діяльність у сферах: літератури, архітектури, скульптури, живопису, графіки, декоративно-вжиткового мистецтва, музики, танцю, театру, кіно та інші види діяльності людини, що відображають дійсність у художніх образах
5.	Працівник культури	професійний творчий працівник або працівник закладу культури чи інша фізична особа, яка провадить діяльність у сфері культури
6.	Професійний творчий працівник	особа, яка провадить творчу діяльність на професійній основі, результатом якої є створення або інтерпретація творів у сфері культури та мистецтва, публічно представляє такі твори на виставках, шляхом публікації, сценічного виконання, кіно-, теле-, відеопоказу тощо та/або є членом творчої спілки, та/або має державні нагороди за діяльність у сфері культури та мистецтва
7.	Творча діяльність	індивідуальна чи колективна творчість, результатом якої є створення або інтерпретація творів, що мають культурну цінність

Систематизовано автором.

ДОДАТОК В

Таблиця В.1

Перелік основних дисертаційних досліджень у галузі хореографічної освіти в Україні

<i>№</i>	<i>Автор Рік</i>	<i>Назва дисертаційного дослідження</i>	<i>Місце захисту Шифр спеціальності</i>
1.	С. Забредов- сякий 1997	Педагогічні умови розвитку мотиваційної сфери студентів хореографічних спеціалізацій в процесі фахової підготовки у вузі культури	Київський державний інститут культури імен Корнійчука 13.00.01
2.	О. Семак 2002	Особистісні кореляти успішності інтерпретації хореографічного тексту	Національна академія педагогічних наук України, Київ 19.00.07
3.	О. Таранцева 2002	Формування фахових умінь майбутніх вчителів хореографії засобами українського народного танцю	Інститут педагогіки і психології професійної освіти АПН України, Київ 13.00.04
4.	С. Легка 2003	Українська народна хореографічна культура XX століття	Київський національний університет культури і мистецтв 17.00.01
5.	В. Шкоріненко 2003	Народний танець у традиційній і сучасній культурі України	Київський національний університет культури і мистецтв 17.00.01
6.	О. Бурля 2004	Формування педагогічної майстерності керівника дитячого хореографічного об'єднання	Київський національний університет культури і мистецтв 13.00.06
7.	Н. Горбатова 2004	Становлення мистецтва класичного танцю в Україні (20 – 30-ті роки XX століття)	Київський національний університет культури і мистецтв 17.00.01
8.	Д. Бернадська 2005	Феномен синтезу мистецтв в сучасній українській сценічній хореографії	Київський національний університет культури і мистецтв 17.00.01
9.	Т. Павлюк 2005	Українське балетмейстерське мистецтво другої половини XX ст.	Державна академія керівних кадрів культури і мистецтв, Київ 17.00.01

Продовження таблиці В.1

10.	О. Мартиненко 2005	Педагогічні умови формування хореографічних умінь дітей 5-6 років у дошкільних закладах	Інститут проблем виховання НАПН України, Київ 13.00.08
11.	Ю. Ростовська 2005	Формування педагогічних переконань майбутніх учителів музики і хореографії у процесі методичної підготовки	Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя 13.00.02
12.	С. Анфілова 2005	Співвідношення танцювального і пластичного в жанрі балету	Харківський державний університет мистецтв ім. І.П.Котляревського 17.00.03
13.	О. Жиров 2007	Розвиток української народної хореографії у мистецько-педагогічній спадщині та діяльності К.Василенка (50-90 роки ХХ ст.)	Полтавський національний педагогічний університет імені Володимира Короленка 13.00.01
14.	Т. Грицишин 2007	Технічна підготовка спортсменів-танцюристів на основі підвідних вправ та опорних точок фігур програми STUDENT	Львівський державний університет фізичної культури 05.23.01
15.	К. Кіндер 2007	Семантика пластичних символів народної танцювальної культури українців	Київський національний університет культури і мистецтв 17.00.01
16.	П. Фриз 2007	Хореографічна культура як чинник творчого розвитку особистості дитини	Львівська національна музична академія імені М.В.Лисенка 17.00.01
17.	О. Бойко 2008	Художній образ в українському народно-сценічному танці	Київський національний університет культури і мистецтв 26.00.01
18.	Д. Шариков 2008	Сучасна хореографія як феномен художньої культури ХХ століття	Київський національний університет культури і мистецтв 26.00.01
19.	О. Чепалов 2008	Жанрово-стильова модифікація вистав західноєвропейського хореографічного театру ХХ ст.	Харківська державна академія культури 26.00.01

Продовження таблиці **В.1**

20.	Л. Андрущук 2009	Формування індивідуального стилю діяльності майбутнього вчителя хореографії	Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини 13.00.04
21.	М. Погребняк 2009	Танець «модерн» у художній культурі XX ст.	Київський національний університет культури і мистецтв 26.00.01
22.	О. Мерлянова 2009	Жіночі танці в українській народній хореографії	Київський національний університет культури і мистецтв 26.00.01
23.	Т. Сердюк 2009	Формування художньо- естетичного досвіду майбутніх учителів хореографії	Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова, Київ 13.00.04
24.	Ю. Гончаренко 2009	Естетичне виховання учнів початкових класів у процесі хореографічної діяльності	Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля, Луганськ 13.00.07
25.	Лю Цяньцян 2010	Формування художньої компетентності майбутніх учителів музики та хореографії в педагогічних університетах України і Китаю	Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова, Київ 13.00.02
26.	О. Шабаліна 2010	Модерний танець жінок- балетмейстерів Заходу XX ст.	Харківська державна академія культури 26.00.01
27.	Лі Бо 2011	Підвищення спеціальної підготовленості на підставі аеробних можливостей у спортивних танцях	Національний університет фізичного виховання і спорту 24.00.01

Систематизовано автором.

Таблиця В. 2

**Перелік основних дисертаційних досліджень
у галузі хореографічної освіти в Польщі**

<i>№</i>	<i>Автор Рік</i>	<i>Назва дисертаційного дослідження</i>	<i>Місце захисту</i>
1.	А. Круліца 2006	Театр танцю: генезис нової форми театрального мистецтва	Ягелонський університет
2.	К. Урбанський 2006	Танець як предмет філософії	Інститут філософії Варшавського університету
3.	М.Вішнєвський 2006	Терапія танцем	Лодзький університет
4.	К. Фелхнер 2011	Хореографія і пантоміма у світлі авторського права	Ягелонський університет
5.	Т. Дрождж 2012	Людина і танець. Хореографічні системи як профілі дослідження культури	Шльонський університет
6.	З. Чехлевська 2014	Фольклор у добірних творах польських хореографів XX століття	Музичний університет імені Фредеріка Шопена

Систематизовано автором.

ДОДАТОК Г

Таблиця Г.1

Перелік наукових звітів у галузі танцю в Польщі

<i>№</i>	<i>Автор / Рік</i>	<i>Назва дослідження</i>	<i>Місце</i>
1.	Б. Фатуга, Я. Новінський, Т. Куколовіч 2009	Звіт про проблеми культурної освіти в Польщі для Міністерства культури і національного спадку	Інститут музики і танця, Варшава
2.	Я. Грабовська, Й. Шимайда 2009	Звіт про сучасний танець в Польщі в 1989-2009 роках	Краков, Лодзь
3.	Є. Бендер, М. Новак, А. Войчик, І. Визга 2011	Звіт про стан доступності інфраструктури танцю в Польщі	Інститут музики і танця, Варшава
4.	Я. Грабовська 2011	Звіт про стан танцю в Кракові	Інститут музики і танця, Варшава
5.	М. Хайдиш 2011	Звіт про стан танцю в Триймецьке	Інститут музики і танця, Варшава
6.	Ю. Хочик, Й. Шимайда 2011	I Конгрес танцю	Інститут музики і танця, Варшава
7.	Ю. Хочик 2011	Звіт про стан танцю у Варшаві	Інститут музики і танця, Варшава
8.	Р. Каліновський 2011	Звіт про стан танцю в Любліні	Інститут музики і танця, Варшава
9.	А. Круліца 2011	Звіт про стан танцю в Білостоку	Інститут музики і танця, Варшава
10.	А. Круліца 2011	Звіт про стан танцю в Калішу	Інститут музики і танця, Варшава
11.	А. Круліца 2011	Звіт про стан танцю в Кельцах	Інститут музики і танця, Варшава
12.	Я. Лозакевич, Р. Теперек 2011	Звіт про народний танець і танцювальний фольклорний рух в Польщі	Інститут музики і танця, Варшава
13.	М. Мацкевич 2011	Звіт про стан танцю в Познані	Інститут музики і танця, Варшава
14.	В. Мрозек 2011	Звіт про стан танцю в Шленському воєводстві	Інститут музики і танця, Варшава
15.	С. Нієспіаловська-Овчарек 2011	Звіт про стан танцю в Лодзі та Лодзькому воєводстві	Інститут музики і танця, Варшава
16.	Д. Радванська 2011	Звіт про стан танцю у Вроцлаві	Інститут музики і танця, Варшава
17.	Б. Сер-Яник 2011	Професійна освіта в галузі танцю	Інститут музики і танця, Варшава
18.	Й. Шимайда 2011	Музика і танець	Інститут музики і танця, Варшава
19.	С. Вільк 2011	Медійні ігри – аналіз розвитку цифрового ринку інформації про сучасний танець	Інститут музики і танця, Варшава

Систематизовано автором.

Хронологія відкриття навчальних закладів у Польщі,
в яких здійснюється хореографічна освіта 1833–2011

○ Середня освіта

◆ Бакалавратура

★ Магістратура

- 1833 (Варшава) Загальноосвітня балетна школа імені Романа Турчиновича
- 1946 (Битом) Загальноосвітня балетна школа імені Людомира Ружицького
- 1950 (Гданськ) Загальноосвітня балетна школа
- 1951 (Познань) Загальноосвітня балетна школа імені Ольги Славської-Ліпчинської
- 1975 (Лодзь) Загальноосвітня балетна школа імені Фелікса Парнелла
- ◆ 1983 (Глівіци) Державний професійний вокально-балетний студіум
- ◆ 1985 (Вроцлав) Державний професійний студіум навчання аніматорів культури і бібліотекарів
- 1997 (Вроцлав) Капітольська балетна школа
- ◆ 2001 (Люблін) Вища школа суспільних наук
- ◆ 2003 (Каліш) Державний професійний студіум навчання аніматорів культури
- ◆ 2006 (Кельци) Вища школа справності імені Станіслава Сташица
- ◆ 2007 (Познань) Вища школа мистецтв і суспільних наук
- ★◆ 2007 (Лодзь) Музична академія імені Гражини і Кейстута Бацевичів
- ★◆ 2007 (Краків) Державна вища театральна школа імені Людвіга Сольського
- ★◆ 2011 (Варшава) Музичний університет імені Фредерика Шопена
- ★◆ 2011 (Лодзь) Гуманістично-економічна академія

ДОДАТОК Е

Таблиця Е.1

Фестивально-конкурсна діяльність балетних шкіл Польщі

№	Назва навчального закладу	Назва заходу
1.	Загальноосвітня балетна школа імені Людомира Ружицького в Битомі /Ogólnokształcąca Szkoła Baletowa im. Ludomira Różyckiego w Bytomiu /	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Міжнародний хореографічний конкурс учнів балетних шкіл в Битомі / Międzynarodowy Konkurs Choreograficzny Uczniów Szkół Baletowych w Bytomiu/; ▪ Загальнопольська конкурсна зустріч молодих артистів в Битомі /Ogólnopolskie Spotkania Konkursowe Młodych Tancerzy/; ▪ Балетна урочистість з нагоди Міжнародного дня танцю, /Gala Baletowa z okazji Międzynarodowego Dnia Tańca dedykowana pamięci Wojciecha Kilara/; ▪ Свято танцю – Балетна урочистість в Битомі /Święto tańca - Gala Baletowa w Bytomiu/; ▪ Хореографічні презентації в Битомі / Prezentacje choreograficzne w Bytomiu/; ▪ Загальнопольський конкурс танцю в Гданську імені Войцеха Весоловського /Ogólnopolski Konkurs Tańca w Gdańsku Wojciecha Wiesiołowskiego/; ▪ Міжнародний балетний конкурс в Щеціні «Золоті думки» /Międzynarodowy Konkurs Baletowy «Złote Myśli»/;
2.	Загальноосвітня балетна школа імені Ольги Славської-Ліпчинської в Познані /Ogólnokształcąca Szkoła Baletowa im. Olgi Sławskiej-Lipczyńskiej w Poznaniu/	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Міжнародний фестиваль театрів танцю в Познані /Międzynarodowy Festiwal Teatrów Tańca/; ▪ Відкритий турнір весни танцювальних формацій /Otwarty Turniej Wiosny Formacji Tanecznych/; ▪ Великопольський фестиваль танцю / Wielkopolski Festiwal Tańca/.
3.	Капітольська балетна школа у Вроцлаві /Szkoła Baletowa Capitol (Wrocław)/	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Міжнародний конкурс балету у Брюсселі /Międzynarodowego Konkursu Baletu Prix Gabriel w Brukseli/; ▪ Танцювальний чемпіонат світу /Dance World Cup/; ▪ Міжнародний конкурс танцю у Флоренції /Expression/; ▪ International Dance Competition we Florencji/; ▪ Балетний конкурс Аски Стревіцек /Konkurs Baletowy Assky Strevicsek/; ▪ Балетний конкурс Пардубіце арабесками /Konkurs Baletowy Pardubicka Arabesque/; ▪ Конкурс оплесків в Роттенбах /Konkurs Applauz w Rottenbach/; ▪ Міжнародний урочистий балет в Чехії /Międzynarodowej Gali Baletowej w Czechach/.

<p>4. Загальноосвітня балетна школа в Гданську /Państwowa Ogólnokształcąca Szkoła Baletowa w Gdańsku/</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Загальнопольський конкурс танцю у Гданьську /Ogólnopolski konkurs tańca w Gdańsku/; ▪ Загальнопольський конкурс класичного танцю у Варшаві /Ogólnopolski konkurs tańca klasycznego w Warszawie/; ▪ Загальнопольський конкурс сценічного танцю і хореографії у Гданьську /Ogólnopolski konkurs scenicznego tańca i choreografii w Gdańsku/; ▪ Загальнопольський конкурс танцю і хореографії у Гданьську /Ogólnopolski konkurs tańca i choreografii w Gdańsku/; ▪ Загальнопольський конкурс балетних шкіл у Варшаві /Ogólnopolski konkurs Szkół Baletowych w Warszawie/; ▪ Загальнопольський конкурс випускників балетних шкіл в Польщі (Щецин) /Ogólnopolski konkurs absolwentów baletniczych szkół w Polsce (Щецин)/; ▪ Міжнародний конкурс балету у Варшаві /Międzynarodowy konkurs baletu w Warszawie/; ▪ Міжнародний конкурс балету (Брно) /Międzynarodowy Konkurs Baletu (Brno)/; ▪ Міжнародний конкурс євробачення для молодих танцівників /Międzynarodowy Konkurs Eurowizji dla młodych tancerzy/; ▪ Міжнародний конкурс балету і сучасного танцю (Нагоя) /Międzynarodowy Konkurs Baletu i Tańca Współczesnego (Nagoya)/.
<p>5. Загальноосвітня балетна школа імені Романа Турчиновича у Варшаві /Ogólnokształcąca Szkoła Baletowa im. Romana Turczynowicza w Warszawie/</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Національна конкурсна зустріч молодих артистів в Битомі /Ogólnopolskie Spotkania Konkursowe Młodych Tancerzy Bytom/; ▪ Загальнопольський конкурс сценічного танцю. ▪ /Ogólnopolski konkurs tańca scenicznego, Warszawa/; ▪ Загальнопольський конкурс сценічного танцю і хореографії у Гданьську /Ogólnopolski konkurs scenicznego tańca i choreografii w Gdańsku/; ▪ Загальнопольський конкурс танцю і хореографії у Гданьську /Ogólnopolski konkurs tańca i choreografii w Gdańsku/; ▪ Загальнопольський конкурс балетних шкіл у Варшаві /Ogólnopolski konkurs Szkół Baletowych w Warszawie/; ▪ Загальнопольський конкурс танцю у Гданьську /Ogólnopolski konkurs tańca w Gdańsku/; ▪ Міжнародний Балтійський балетний конкурс в Ризі /Międzynarodowy Bałtycki baletniczy konkurs w Rydze/; ▪ Міжнародний Конкурс Класичної і Сучасної Хореографії «Думки-потік» у Києві /Międzynarodowy Konkurs Klasycznej i Nowoczesnej Choreografii «Myśl-Potok» w Kijowie/.

Продовження таблиці Е.1

<p>6. Загальноосвітня балетна школа імені Фелікса Парнелла в Лодзі /Ogólnokształcąca Szkoła Baletowa im. Feliksa Parnella (Łódź)/</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Делегації балетної школи до Брюсселю, Вітебська та Санкт-Петербурга /delegacji szkoły baletowej z opiekunem do Brukseli, Witebska, St. Petesburga/; ▪ Міжнародний фестиваль танцю «Tanzolymp» у Берліні /Międzynarodowy Festiwal Tańca Tanzolymp 2013 - Berlin/; ▪ Загальнопольські методичні майстерні для вчителів класичного танцю з участю Рози Естрелли з Іспанії /Ogólnopolskie warsztaty metodyczne dla nauczycieli prowadzone przez Rosę Estrellę z Hiszpanii/; ▪ V Загальнопольська конкурсна зустріч молодих танцівників /V Ogólnopolskie Spotkanie Konkursowe Młodych Tancerzy/; ▪ Семінар сучасного танцю для VI-IX класів – техніка «Cunninghama» /Warsztaty tańca współczesnego dla klas VI-IX - technika Cunninghama/; ▪ Міжнародний фестиваль сучасної хореографії у Вітебську /Międzynarodowego Festiwalu Współczesnej Choreografii w Witebsku/; ▪ Концерт в таврійському Палаці в Санкт-Петербурзі в межах Форуму «Партнерські регіони Ленінградської області»; ▪ діти, то є наше спільне майбутнє» /Koncercie w Pałacu Tauryckim w St. Petersburgu w ramach «Forum Reginów Partnerskich Obwodu Leningradzkiego - dzieci, czyli nasza wspólna przyszłość»/; ▪ Міжнародний конкурс балету (Брно) /Międzynarodowy Konkurs Baletu (Brno)/; ▪ Міжнародний балетний конкурс у Москві /Międzynarodowy konkurs baletowy w Moskwie/; ▪ Концерт в Консерваторії танцю в Празі /koncert w Konserwatorium Tańca w Pradze/; ▪ концерт «Свято Арфи» / koncert «Święto Harfy»/; ▪ Концерт балетної школи в межах Фестивалю «Probalica w Toruniu» /Koncert szkoły baletowej w ramach Festiwalu Probalica w Toruniu/; ▪ Концерт в Домі Соціальної Допомоги в Лодзі /Koncert w Domu Pomocy Społecznej w Łodzi/; ▪ Концерт у межах Загальнопольського Фестивалю Російської Пісні /Koncert w ramach Ogólnopolskiego Festiwalu Piosenki Rosyjskiej/; ▪ Ювілейний концерт XXXV-річчя балетної школи /Koncert Jubileuszowy XXXV-lecia szkoły baletowej/; ▪ Фестиваль діалогу чотирьох культур в Лодзі /Festiwal Dialogu Czterech Kultur w Łodzi/.
---	---

Систематизовано автором на основі автентичних джерел [334; 335; 336; 337; 344; 414].

Приклади співробітництва з партнерськими вишами світу

Навчаль- ний заклад Польщі	Країна партнер	Партнерські навчальні заклади
Музичний університет імені Фредерика Шопена (Варшава)	Франція	Вища нормальна школа
	Білорусь	Білоруська державна музична академія
	Росія	Санкт-Петербурзька державна консерваторія імені Миколи Римського-Корсакова
	Литва	Литовська музична академія
	Україна	Одеська національна музична академія
	Австрія	Університет музики і театру Граца
		Віденський університет музики та виконавського мистецтва
	Бельгія	Королівська консерваторія Брюсселя
	Норвегія	Норвезька музична академія
	Велика Британія	Гилдхоллська школа музики і театру
	Румунія	Національний університет музики Бухареста
	Чехія	Академія музики імені Яначека
	Швейцарія	Вища школа музики в Женеві
		Музична консерваторії в Лозанні
	Данія	Датська королівська академія музики
	Франція	Консерваторії Булонь-Бийанкур
		Національна вища консерваторія музики і танцю в Ліоні
		Страсбурзька консерваторія
	Іспанія	Королівська музична консерваторія Вікторії Євгенії
		Музична консерваторія в Малазі
		Музична консерваторії Едуарда Мартінеса
		Музична консерваторії Мануеля Кастільо
	Латвія	Латвійська академія культури
	Німеччина	Університет Аугсбургу
		Університет мистецтв Берліна
		Фрайбургська вища школа музики
		Ганноверська вища школа музики і театру
		Мюнхенська вища школа музики і театру
		Державний університет музики та виконавського мистецтва в Мангеймі
		Університет музики і виконавських мистецтв у Штутгарті
		Фрайбурзький музичний університет

Продовження таблиці Ж.1

Музична академія імені Гражини і Кейстута Бацевічюв (Людзь)

Італія	Музична консерваторія
	Музична консерваторія Козенца
	Державна музична консерваторія Луки Д'аннунціо Пескара
	Музична консерваторія Франческо Венецци
	Державна музична консерваторія Джузеппе Верді
Австрія	Університет музики і виконавських мистецтв Відня
	Університет музики і виконавських мистецтв Граца
Бельгія	Королевська консерваторія Брюсселя
	Коледж науки і мистецтв. Факультет музики і виконавських мистецтв
Чехія	Університет Острава - Інститут мистецтв Острава
Турція	Університет Бількент в Анкарі - факультет музики та виконавського мистецтва
Іспанія	Вища консерваторія Хоакіна Родріго (Валенсія)
	Вища консерваторія Мануеля Массотті Літтел (Мурсія)
	Вища консерваторія де Віго
	Музичний центр дель Паіс Васко
Литва	Литовська академія музики і театру
Латвія	Даугавпілський університет
Німеччина	Університет мистецтв Бремена
	Детмольдская вища школа музики
	Університет мистецтв імені Фолькванга
	Університет музики і театру Гамбурга
	Університет музики і театру Фелікса Мендельсон-Бартольдї в Лейпцигу
	Вища школа музики Майнц
	Університет музики і виконавських мистецтв у Мангеймі
	Університет музики і виконавських мистецтв Штутгарт
	Веймарська вища школа музики
	Університет музики Вюрцбурга
	Музичний коледж Роберта Шумана
Швейцарія	Бернський університет мистецтв
	Базельська музична академія
Велика Британія	Королівський коледж музики та драми в Кардіффі
	Гілдхоллська школа музики і театру
Угорщина	Музична академія Ференца Ліста (Будапешт)
Норвегія	Норвезька академія музики
Словаччина	Академія мистецтв у Банська-Бистриця
	Академія виконавських мистецтв у Братиславі

Державна вища театральна школа імені Людвіга Сольського (Краков)	Італія	Консерваторія Доменіко Чимароза (Авелліно)
		Державна консерваторія Музики Отторіно Респігі
		Державна консерваторія Музики Чезаре Поллини (Падуа)
		Консерваторія Клаудіо Монтеверді
		Флорентійська консерваторія імені Луїджі Керубіни
	Китай	Сичуань консерваторія (Ченду)
		Тяньцзиньська консерваторія
	Чехія	Академії виконавських мистецтв Яначека у Брно
	Чехія	Театральний факультет Академії театального мистецтва (Прага)
	Словаччина	Вища школа виконавських мистецтв (Братислава)
	Іспанія	Театральний інститут у Барселоні
	Латвія	Латвійська академія культури (Рига)
	Росія	Санкт-петербурзька державна академія театального мистецтва
	Естонія	Естонська академія музики і театру (Талін)
	Україна	Львівський національний університет імені Івана Франка
	Франція	Національна консерваторія драматичного мистецтва (Париж)
	Франція	Вища школа драматичного мистецтва Національного театру Страсбурга
	Італія	Університет Сієни
	Італія	Школа драматичного мистецтва Паоло Грассі
	Німеччина	Театр 89 в Берліні
Загальноосвітня балетна школа імені Ольги Славської-Ліпчинської (Познань)	Бельгія	Центр танцю Монс
	Монако	Академія класичного танцю імені принцеси Грейс Келлі
	Франція	Академію танцю у Вішах

Систематизовано автором на основі автентичних джерел [207; 336; 345; 429].

ДОДАТОК И

Таблиця И.1

Класифікація аматорських осередків хореографічної освіти в Польщі

<i>Вид танців</i>	<i>Типи навчальних закладів та осередків</i>	<i>Назва навчального закладу Назва культурно-освітнього осередку</i>	<i>Місто</i>
Народний танець	Ансамблі	Державний народний ансамбль пісні і танцю «Mazowsze» /Państwowy Zespół ludowy Pieśni i Tańca «Mazowsze»/	Варшава
		Ансамбль пісні і танцю Варшавського університету «Warszawianka» /Zespół Pieśni i Tańca Uniwersytetu Warszawskiego «Warszawianka»/	Варшава
		Ансамбль пісні і танцю Варшавського технологічного університету /Zespół Pieśni i Tańca a Politechniki Warszawskiej/	Варшава
		Ансамбль пісні й танцю Підлясся та Бялостокчизни «Kurpie Zielone» /Zespół Pieśni i Tańca Podlasia i Białostocczyzny «Kurpie Zielone»/	Білосток
		Ансамблі пісні й танцю «Kielce»/ /Zespół Pieśni i Tańca «Kielce»/	Кельце
		Ансамбль народного танцю Краков'як AWF /Zespół Tańca Ludowego Krakowiak Akademii Wychowania Fizycznego w Krakowie/	Краків
		Ансамбль пісні й танцю Krakowiacy /Zespół Pieśni i Tańca Krakowiacy/	Краків
		Ансамбль пісні й танцю «KRAKUS» /Zespół Pieśni i Tańca AGH «KRAKUS»/	Краків
		Ансамбль пісні й танцю Ягелонського університету «Slowianki» /Zespół Pieśni i Tańca Uniwersytetu Jagiellonskiego «Slowianki»/	Краків
		Ансамбль «Hamernik» /Zespół «Hamernik»/	Краків
		Ансамбль пісні й танцю «Nowa huta» /Zespół Pieśni i Tańca «Nowa huta»/	Краків
		Ансамбль народного танцю «Harnam» /Zespół Tańca ludowego «Harnam»/	Лодзь
		Ансамбль пісні й танцю «Dobron» /Zespół Pieśni i Tańca «Dobron»/	Лодзь
		Ансамбль народного танцю «Koderki» /Zespół ludowy «Koderki»/	Лодзь

Ансамбль пісні й танцю «Anilana» /Zespół Pieśni i Tańca «Anilana»/	Лодзь
Ансамбль пісні й танцю «Sieradzanie» /Zespół Pieśni i Tańca «Sieradzanie»/	Лодзь
Ансамбль пісні й танцю «Lodz» /Zespół Pieśni i Tańca «Lodz»/	Лодзь
Ансамбль пісні й танцю Лодзьського університету «Kujon» /Zespół Pieśni i Tańca Uniwersytetu Lodzkiego «Kujon»/	Лодзь
Ансамбль пісні й танцю «Kalina» /Zespół Pieśni i Tańca «Kalina»/	Лодзь
Фольклорний ансамбль Мазовецької вищої гуманістично-педагогічної школи «Masovia» /Zespół Folklorystyczny Mazowieckiej Wyższej Szkoły Humanistyczno-Pedagogicznej «Masovia»/	Лодзь
Народний ансамбль «Baldyrzochowanie» /Zespół ludowy «Baldyrzochowanie»/	Лодзь
Ансамбль пісні й танцю «Lublin» /Zespół Pieśni i Tańca «Lublin»/	Люблін
Ансамбль пісні й танцю «Jawor» /Zespół Pieśni i Tańca «Jawor»/	Люблін
Ансамбль народного танцю UMCS /Zespół Tańca Ludowego UMCS/	Люблін
Ансамбль пісні й танцю Медичного університету /Zespół Pieśni i Tańca Uniwersytetu Medycznego/	Люблін
Ансамбль народного танцю «KOS» /Zespół Tańca Ludowego «KOS»/	Люблін
Ансамбль пісні й танцю «POWISLE» /Zespół Pieśni i Tańca «POWISLE»/	Люблін
Ансамбль народного танцю «Biawena» /Zespół Tańca Ludowego «Biawena»/	Люблін
Ансамбль пісні й танцю «Zamojszczyzna» /Zespół Pieśni i Tańca «Zamojszczyzna»/	Люблін
Ансамбль пісні й танцю Roztocze /Zespół Pieśni i Tańca Roztocze/	Люблін
Ансамбль народного танцю «Leszczyniacy» /Zespół Tańca Ludowego «Leszczyniacy»/	Люблін
Ансамбль пісні й танцю «Dzieci Podlasia» /Zespół Pieśni i Tańca Ludowego /	Люблін
Ансамбль пісні й танцю «Lukowiacy» /Zespół Pieśni i Tańca «Lukowiacy»/	Люблін

Продовження таблиці **И.1**

Народний танець	Ансамблі	Ансамбль пісні й танцю «Slask» /Zespół Pieśni i Tańca «Slask»/	Катовіце
		Ансамбль пісні й танцю «Jantar» /Zespół Pieśni i Tańca «Jantar»/	Тримісто
		Ансамбль танцю «Animus Saltandi» /Zespół Tańca «Animus Saltandi»/	Тримісто
		Ансамбль ірландського танцю «Trebraruna» /Zespół Tańca Irlandzkiego UG «Trebraruna»/	Тримісто
	Будинки культури	Молодіжний будинок культури /Młodzieżowy Dom Kultury/	Каліш
		Воеводський будинок культури ім. Джозефа Пілсудського /Wojewódzki Dom Kultury im. Jozefa Pilsudskiego/	Кельце
	Будинок танцю	Будинок танцю /Dom Tanca/	Познань
	Музична школа	Авторська Музична школа Матея Павловського /Autorska Szkoła Musicalowa Macieja Pawlowskiego/	Лодзь
	Центри	Центр культури у Любліні /Centrum Kultury w Lublinie/	Люблін
		Центр культури і мистецтва /Centrum Kultury i Sztuki/	Каліш
	Театр	Театр танцю й музики кіно Variatino /Teatr Tańca i Muzyki Kino Variatino/	Тримісто
Класичний танець	Балет	Польський Національний Балет /Polski Balet Narodowy/	Варшава
	Театри	Варшавський театр танцю /Warszawski Teatr Tańca /	Варшава
		Театр танцю Gong /Teatr Tańca Gong/	Лодзь
		Білостоцький Театр танцю /Białostocki Teatr Tańca/	Білосток
		Великий театр у Познані /Teatr Wielki w Poznaniu/	Познань
		Глівіцький музичний театр /Gliwicki Teatr Muzyczny/	Глівіце
		Сілезький театр танцю /Śląski Teatr Tańca /	Познань
	Товариство	Товариство Культурної Освіти і Мистецтва «Artbale» /Stowarzyszenie Edukacji Kulturalnej i Sztuki «Artbale»/	Варшава
	Студії	Танцювально-акторська студія Анни Камінської /Studio Taneczno-Aktorskie Hanny Kaminskiej/	Варшава

Класичний танець	Будинки культури	Молодіжний будинок культури /Młodzieżowy Dom Kultury/	Каліш
	Центри	Центр культури і мистецтва /Centrum Kultury i Sztuki/	Каліш
		Центр культури у Любліні /Centrum Kultury w Lublinie/	Люблін
	Ансамблі	Ансамбль балету Краковської Опери /Zespół Baletowy Opera Krakowska/	Краків
		Ансамбль балету Сілезької опери /Zespół baletowy Opery Śląskiej/	Битом
		Ансамбль балетний при студії Опери /Zespół Baletowy przy Studiu Operowym/	Тримісто
Сучасний танець	Компанія танцю	Краківська компанія танцю /Krakowska Kompania Tańca/	Краків
	Школа танцю	Комерційна школа танцю /Komercyjne szkoły Tańca /	Краків
	Будинок танцю	Будинок танцю /Dom Tańca/	Познань
	Балети	Польський Національний Балет /Polski Balet Narodowy/	Варшава
		Сучасний балет AGH /Balet Form Nowoczesnych AGH/	Краків
	Театри	Teatr Bretoncaffe /Teatr Bretoncaffe/	Варшава
		Театр танцю Mufmi /Mufmi Teatr Tańca/	Варшава
		Театр танцю Zawirowania /Teatr Tańca Zawirowania/	Варшава
		Варшавський театр танцю /Warszawski Teatr Tańca/	Варшава
		Театр танцю Не тільки фламенко /Teatr Tańca Nie Tylko flamenco/	Варшава
		Білостоцький Театр танцю /Białostocki Teatr Tańca/	Білосток
		Театр танцю та імпровізації /Teatr Tańca i Improwizacji/	Білосток
		Кельцький театр танцю /Kielecki Teatr Tańca/	Кельце
		Театр танцю DF /Teatr Tańca DF/	Краків
		Студентський театр танцю Яцека Томасіка «Kontrast» /Studencki Teatr Tańca Jacka Tomasika «Kontrast»/	Краків

Продовження таблиці **И.1**

Сучасний танець	Театри	Театр жесту та руху /Teatr Gestu i Ruchu/	Краків
		Краковський театр танцю /Krakowski Teatr Tańca (Dawniej Grupa Boso)/	Краків
		Театр танцю PRO /Teatr Tańca PRO/	Лодзь
		Театр танцю «Alter» /Teatr Tańca «Alter»/	Лодзь
		Театр Бачення і Руху /Teatr Wizji i Ruchu/	Люблін
		Люблінський театр танцю /Lubelski Teatr Tańca/	Люблін
		Театр Maat Projekt /Teatr Maat Projekt/	Люблін
		Театр музичний у Познані /Teatr Muzyczny w Poznaniu/	Познань
		Польський театр танцю /Polski Teatr Tańca/	Познань
		Глівіцький музичний театр /Gliwicki Teatr Muzyczny/	Глівіце
		Сілезький театр танцю /Śląski Teatr Tańca/	Сілезьке воеводство
		Театр експресії /Teatr Ekspresji/	Тримісто
		Театр танцю й музики кіно Variatino /Teatr Tańca i Muzyki Kino Variatino/	Тримісто
		Вроцлавський театр пантоміми /Wroclawski Teatr Pantomimy/	Вроцлав
		Театр танцю ARKA /Teatr Tańca ARKA/	Вроцлав
	Групи	Артистична група Koncentrat /Grupa Artystyczna Koncentrat/	Варшава
		Група Przejsciowa /Grupa Przejsciowa/	Білосток
		Група Kijo /Grupa Kijo/	Лодзь
		Група сучасного танцю Люблінської політехніки /Grupa Tańca Współczesnego Politechniki Lubelskiej/	Люблін
		Незалежна неофіційна група театральна /Niezależna nieformalna grupa teatralna Concubinatus/	Вроцлав

Сучасний танець	Ансамблі	Ансамбль Центру сучасного танцю /Zespół Fundacji Centrum Tańca Współczesnego/	Варшава
		Ансамбль «Kolor» /Zespół «Kolor»/	Білосток
		Ансамбль «Fair Play Crew» /Zespół «Fair Play Crew»/	Білосток
		Ансамбль «WHSB» /Zespół «WHSB»/	Білосток
		Ансамбль «FAHS» /Zespół «FAHS»/	Білосток
		Ансамбль «Szal» /Zespół «Szal»/	Білосток
		Ансамбль «Efekt I» /Zespół «Efekt I»/	Каліш
		Ансамбль сучасного танцю «Studnia»/ /Zespół Tańca Współczesnego «Studnia»/	Каліш
	Компанії	Компанія Primavera /Kompania Primavera/	Варшава
		Краківська компанія танцю /Krakowska Kompania Tańca/	Краків
	Фонд	Фонд «Cialo/Umysl» /Fundacja «Cialo/Umysl»/	Варшава
		Фонд Сучасна сцена /Fundacja Scena Współczesna/	Варшава
		Фонд Ллаури Палмер /Fundacja Laury Palmer/	Варшава
	Товариства	Товариство «Strefa otwarta» /Stowarzyszenie «Strefa otwarta»/	Варшава
		Товариство мистецтва /Towarzystwo Sztuki Surowej/	Білосток
	Студії	Танцювально-акторська студія Анни Камінської /Studio Taneczno-Aktorskie Hanny Kaminskiej/	Варшава
		Студія творчої діяльності /Studio Działan Kreatywnych/	Білосток
		Студія сучасного танцю «Alter» /Studio Tańca Współczesnego «Alter»/	Каліш
		Експериментальна студія танцю /Eksperymentalne Studio Tańca /	Краків
		Студія пантоміми при Вроцлавському театрі /Studia Pantomimy przy Wroclawskim Teatrze/	Тримісто
		Студія сучасного танцю /Studium Tańca Współczesnego MTT/	Вроцлав

Продовження таблиці **И.1**

Сучасний танець	Школи	Естрадна школа ім. Анни Герман /Szkoła Estradowej im. Anny German/	Білосток
		Приватна школа танцю і гімнастики «Impuls» /Prywatna Szkoła Tańca i Gimnastyki «Impuls»/	Кельце
		Комерційна школа танцю /Komercyjne szkoły tańca /	Лодзь
		Школа артистичного танцю /Szkoła Tańca Artystycznego/	Тримісто
	Осередки	Білостоцький осередок анімації культури /Białostocki Ośrodek Animacji Kultury/	Білосток
		Осередок театральних практик «Gardzienice» / Ośrodek Praktyk Teatralnych «Gardzienice»/	Люблін
	Будинки культури	Молодіжний будинок культури /Młodzieżowy Dom Kultury/	Каліш
		Воєводський будинок культури ім. Джозефа Пілсудського /Wojewódzki Dom Kultury im. Józefa Piłsudskiego/	Кельце
	Будинок танцю	Будинок танцю /Dom Tańca/	Познань
	Центри	Центр культури і мистецтва /Centrum Kultury i Sztuki/	Каліш
		Кельцький центр культури /Kieleckie Centrum Kultury/	Кельце
		Центр культури у Любліні /Centrum Kultury w Lublinie/	Люблін
		Центр театральної освіти /Centrum Edukacji Teatralnej/	Тримісто
		Центр артистичних ініціатив /Centrum Inicjatyw Artystycznych/	Вроцлав
		Центр мистецтв IMPART /Centrum Sztuki IMPART/	Вроцлав
	Сцени	Сцена сучасного танцю /Scena Tańca Współczesnego /	Краків
		Сцена танцю CAPITOL /Scena Tańca CAPITOL/	Вроцлав
	Курси	Інструкторські кваліфікаційні курси /Instruktorski Kurs Kwalifikacyjny/	Лодзь
	Корпорація	Гданська корпорація танцю /Gdańska Korporacja Tańca /	Тримісто
	Кабінет	Кабінет Рухомих образів /Gabinet Ruchomych Obrazów/	Тримісто
	Мануфактура	Незалежна танцювальна мануфактура /Niezależna Manufaktura Taneczna/	Вроцлав

Історичний танець	Ансамблі	Ансамбль історичного танцю «Pawanilia» /Zespół Tańca Dawnego «Pawanilia»/	Варшава
		Ансамбль історичного танцю «Tanart» /Zespół Tańca Dawnego «Tanart»/	Варшава
		Ансамбль історичного танцю «Dworzanie» /Zespół Tańca dawnego «Dworzanie»/	Лодзь
		Ансамбль історичного танцю «Belriguardo» /Zespół Tańca Dawnego «Belriguardo»/	Люблін
Концептуальний танець	Групи	Артистична група Koncentrat /Grupa Artystyczna Koncentrat/	Варшава
		Експериментальна танцювальна група /Eksperymentalna Grupa Tańca/	Білосток
	Фонд	Фонд «Cialo/Umysl» /Fundacja «Cialo/Umysl»/	Варшава
Контактна імprovізація	Товариство	Товариство Przetworcze /Towarzystwo Przetworcze/	Варшава
	Театри	Театр танцю «Projekt» /Teatr Tańca «Projekt»/	Білосток
		Театр танцю та імprovізації /Teatr Tańca i Improwizacji/	Білосток
		Театр жесту та руху /Teatr Gestu i Ruchu/	Краків
	Зона	Зона контакту /Strefa Kontaktu/	Каліш
	Центр	Кельцький центр культури /Kieleckie Centrum Kultury/	Кельце
	Студія	Експериментальна студія танцю /Eksperymentalne Studio Tańca/	Краків
	Студіум	Відкритий студіум імprovізації /Otwarte Studium Improwizacji/	Лодзь
Перфоменс	Товариство	Товариство «Wolna strefa» /Stowarzyszenie «Wolna strefa»/	Варшава
	Акція	Міжнародна мистецька акція зустрічі «Rozdroze» / Międzynarodowe Spotkania Sztuki Akcji «Rozdroze»/	Варшава
	Група	Експериментальна танцювальна група /Eksperymentalna Grupa Tańca/	Білосток

Систематизовано автором на основі автентичних джерел
[253; 256; 264; 298; 299; 300; 311; 321; 360]

ДОДАТОК К
Фотоархів К.1

Матеріально-технічне забезпечення навчальних закладів у Польщі

Балетна зала гуманістично-економічної академії в Лодзі

Балетна зала Державного професійного студіуму навчання аніматорів культури і бібліотекарів у Вроцлаві

Медичний кабінет Загальноосвітньої балетної школи в Гданську

Фізіотерапевтичний кабінет Загальноосвітньої балетної школи в Гданську

Відкриття балетної зали в Музичній академії імені Гражини і Кейстута Бацевичів в Лодзі

Науково-артистична міжнародна конференція «Танець у світовій культурі» в UMFC

Історичні події розвитку хореографічної освіти в Польщі

Історія праці
Загальноосвітньої балетної школи
імені Фелікса Парнелла в Лодзі

Перша танцювальна зала
Державного професійного студіуму
навчання аніматорів культури
і бібліотекарів у Вроцлаві

Перше танцювальне заняття
з професором Яніною Яжинівною-
Собчак в Загальноосвітній балетній
школі в Гданську

Перші роки існування
Загальноосвітньої балетної школи
в Гданську

Постановка спектаклю «Гріхи
Сучасності» в Гуманістично-
економічній академії в Лодзі

Наукова конференція «Арттерапія»
в Державній вищій театральній
школі імені Людвіга Сольського
у Кракові

Фотоархів К.3

Навчально-творча робота студентів хореографічної спеціальності

Іспит з «Техніки класичного танцю»
в гуманістично-економічній академії
в Лодзі

Іспит з дисципліни «Танцювальний
проект» в Гуманістично-економічній
академії в Лодзі

Концерт музики гамеланової та
гавайських танців в Музичному
університеті імені Фредерика Шопена
у Варшаві

Учасники Загальноосвітньої
балетної школи імені Фелікса
Парнелла на XXIV фестивалі
сучасної хореографії у Вітебську

Концерт з нагоди 60-ліття
Загальноосвітньої балетної школи
імені Людомира Ружицького
в Битомі

Дипломний концерт студентів
Загальноосвітньої балетної школи
в Гданську

Порівняльна характеристика змісту хореографічної підготовки в середніх спеціальних та вищих навчальних закладах Польщі

Моделі	Типи навчальних закладів Назва	Форма навчання ОКР	Програмний зміст (<i>curriculum</i>)
Класична	Балетні школи, Студіуми (Вроцлав, Каліш, Глівіце), Вищі школи (Кельце, Познань), Академії (Лодзь), Університет (Варшава)	Денна та заочна Бакалавр, магістр	Психологія танцю, танець і балет ХХ і ХХІ ст., відомості про танець, історія танцю, методика ведення колективів, історичний, класичний, народний, партнерський, польський, характерний та сучасний танець.
Театрально-танцювальна	Вища школа (Битом), Академія (Лодзь), Студіум (Глівіце)	Денна та заочна Бакалавр, магістр	Аналіз спектаклю і критика, гігієна роботи актора-танцюриста, імпровізація, основи акторської майстерності, принципи композиції танцю, режисура, форми театру танцю, хореографічні проекти, теорія театрального видовища, акторська і рухова техніка, мистецтво перформансу.
Хореотерапевтична	Вища школа (Люблін), Академія (Лодзь)	Денна та заочна Бакалавр, магістр	Психотерапія танцем і рухом; відомості про танець, анатомія і біомеханіка людини; психологія; гімнастика та фітнес; психопедагогіка; ведення до хореотерапії; тренінг креативності; терапія сенсоричної інтеграції; релаксація для дітей; драма; хореографія в малих театральних формах.
Танцювально-модерна	Державний професійний студіум навчання аніматорів культури (Каліш), Академія (Лодзь)	Денна Бакалавр	Методи й техніки анімації, відомості про культуру, сценографія, імпровізація, техніка сучасного танцю, режисура та композиція танцю, танцювальна мода (капоейра, хіп-хоп, джаз, попінг, локінг).
Танцювально-спортивна	Академії фізичного виховання (Варшава, Познань, Краков, Вроцлав, Катовіце, Гданськ)	Денна Бакалавр, магістр	Історія і відомості про танець, музика, ритміка, польський та народний танець, гімнастика, аудіовізуальні презентації танцювальної літератури, хореотерапія, бальний танець, аеробіка, фітнес, сучасний танець, черлідінг.

Систематизовано автором на основі автентичних джерел

[206; 207; 208; 209; 210; 211; 334; 335; 336; 337; 344; 345; 346; 347; 348; 429; 451; 452; 453]

ДОДАТОК М

Фотоархів М.1

Емпіричні дослідження хореографічної освіти в Польщі

Зустріч з керівництвом
студію фізичного виховання
і спорту та хореографом
ансамблю пісні і танцю
«Silesianie» в Катовицях

Майстер-клас на семінарі
з ритміки в Музичній академії
імені Кароля Шимановського
в Катовицях

Майстер-клас з хореографом
ансамблю пісні і танцю
«Silesianie» магістром Єжи
Сташіцем у Катовицях

Фотоархів М.2
Емпіричні дослідження хореографічної освіти в Польщі

Виступ учасників ансамблю
пісні і танцю «Słowianki»
Ягеллонського університету
в Кракові

Екскурсія до центру культури
в Мисловіце

Відкритий урок з хореографії
у позашкільному закладі
в Битомі

ДОДАТОК Н

Схема Н.1

Структура класичної, бальної, народної та сучасної хореографії

ХОРЕОГРАФІЧНЕ МИСТЕЦТВО	Класична хореографія	академічний балет	романтичний балет (1830–1905); сентименталістичний балет (1780–1935).
		придворний балет	класицистичний балет (1760–1810); барочний балет (1610–1760); ренесансний балет (1580–1640).
	Бальна хореографія	англійська школа 1920–1980 рр.	<p><i>Європейська програма:</i> повільний вальс, вiденський вальс, танго, квікстеп, повільний фокстрот.</p> <p><i>Латиноамериканська програма:</i> самба, румба, пасадобль, ча-ча-ча, джайв.</p> <p>Фундамент: історико-побутовий, класичний, латино-американський танець, джазовий, спорт</p>
		німецька школа 1960–1990 рр.	
		американська школа 970–2000 рр.	
	Народна хореографія	Фольклорний (класичний) танець	Іспанський – фламенко; індонезійський – яванський, балійський; індійський – бхарат нат'ям, кучіпуді, оддісі, катхак; китайський; в'єтнамський; японський; тайський.
		Народний танець	Мексиканський, Американський, Аргентинський, Бразильський, Африканський, Кубинський, Танцювальні форми Океанії.
		Етнохореологія	вивчення обрядових традицій і форм танцю
		Народно-сценічний танець	Румунський, Італійський, Молдавський, Шотландський, Іспанський, Ірландський, Польський, Український, Білоруський, Грецький, Латвійський, Болгарський, Грузинський, Узбецький, Циганський, Казахський.
		Фольк-модерн танець	Стилізація техніки народного танцю з використанням сучасних технік модерн джаз танцю
	Сучасна хореографія	Модерн джаз танець	техніка модерн-танцю; техніка джаз-танцю.
		Теп данс	афро-американська техніка; американо-європейська техніка.
		контактна імпровізація	імпресіоністична техніка; постмодерністська техніка.
		Хіп-хоп танець	техніки хіп-хоп, соул, диско, фанк, нью стійл, брейк данс, електрик-бугі, хаус, техно, електро.
		Контемпорарі данс	неокласичні, модерн джазові авторські техніки.

Систематизовано автором.

Перелік хореографічних навчальних дисциплін у вишах Польщі

№	Фахові навчальні дисципліни	UMFC	AHE	AMGKB	PWST	WSNS	WSU	WSUS
1.	Біомеханіка						+	+
2.	Йога							+
3.	Антропологія танцю	+			+		+	
4.	Бальний танець	+				+		
5.	Гігієна роботи актора-танцівника		+		+			
6.	Естетика танцю	+						
7.	Відомості про мистецтво	+	+		+	+		
8.	Відомості про танець		+			+		+
9.	Імпровізація			+	+		+	+
10.	Історичний танець	+		+				
11.	Історія танцю	+		+	+		+	
12.	Класичний танець	+	+	+	+	+	+	+
13.	Методика роботи колективів	+						
14.	Народний танець	+	+			+		
15.	Основи акторської майстерності		+	+	+	+		
16.	Партнерський танець	+	+					
17.	Педагогіка танцю	+	+					
18.	Польський танець	+	+	+	+	+	+	+
19.	Принципи композиції танцю	+	+	+	+	+	+	+
20.	Психологія танцю	+	+					
21.	Психотерапія танцем і рухом		+			+		
22.	Режисура	+	+		+			
23.	Ритміка		+			+		
24.	Співробітництво з репетитором			+			+	
25.	Сучасний танець	+	+	+	+	+	+	+
26.	Сценічний рух			+				
27.	Танець і балет XX і XXI ст.	+						
28.	Танець модерн		+		+			+
29.	Театр і драма			+	+			
30.	Теорія та історія музики	+	+	+	+			
31.	Техніка джазового танцю		+	+			+	+
32.	Філософія танцю				+			
33.	Характерний танець	+	+				+	
34.	Хореологія	+						

Систематизовано автором на основі автентичних джерел
[206; 207; 345; 429; 451; 452; 453].

ДОДАТОК Р

Таблиця Р.1

Навчальний план Музичного університету
імені Фредерика Шопена у Варшаві

№	Назва модулю	Рід занять	Загальна кількість годин	Разом пунктів ECTS	Форма занять		
					лекція	практичні	семінар

Модулі за вибором студента

Години і пункти ECTS (за вибором студента) max.		240	36	240
--	--	------------	-----------	------------

1. Професійний модуль

1.	Класичний танець	z	62	7		62	
2.	Сучасний танець	z	48	5		48	
3.	Джазовий танець і сучасні форми	z	36	4		36	
4.	Польський танець	z	40	4		40	
5.	спецдисципліна	z	24	1		24	
Разом за модулем 1.			210	21		210	

2. Головний модуль

6.	Хореографія	z	100	8	40	60	
7.	Імпровізація	z	30	3		30	
8.	Аналіз хореографічних робіт	z	30	3			30
9.	Музично-руховий аналіз музичної справи	z	26	3			26
10.	Семінар роботи з композитора	z	16	2			16
11.	Драматургія, інсценізація і режисура спектаклю	z	26	3	13	13	
Разом за модулем 2.			228	22	53	103	72

3. Теоретичний модуль

12.	Танець і балет XX і XXI ст.	z	30	6	30		
13.	Хореологія	z	24	3	24		
14.	Відомості про танець	z	20	4	20		
15.	Заняття з англійської мови	z	24	4	24		
Разом за модулем 3.			98	17	98	0	0

4. Дипломний модуль

15.	Семінар з артистичного іспиту	gr.	20	9		20	
16.	Методологія наукового дослідження	z	6	2			6
17.	Консультації магістерської роботи	i	15	9		15	
Разом за модулем 4.		41	20	0	35	6	0

Сума годин і пунктів ECTS обов'язкові модулі, факультативні модулі			817	116	406	753	108
5. Професійна практика		i	60	4			
Сума годин і пунктів ECTS обов'язкові модулі, факультативні модулі, професійна практика			877	120	877		

Продовження таблиці Р.1

Відділ: Хорального диригування, музичної освіти, костюмної музики, ритміки і танцю. **Напрямок підготовки:** Танець. **Спеціальність:** Хореографія і теорія танцю / заочне відділення (studia drugiego stopnia)

№	I рік						II рік					
	1 семестр	форма оцінки	ECTS	2 семестр	форма оцінки	ECTS	3 семестр	форма оцінки	ECTS	4 семестр	форма оцінки	ECTS

Модулі за вибором студента

60	9	60	9	60	9	60	9
-----------	----------	-----------	----------	-----------	----------	-----------	----------

1. Професійний модуль

1.	14	z	1,5	20	k	2,5	14	z	1,5	14	ek	1,5
2.	10	z	1	14	k	1,5	10	z	1	14	ek	1,5
3.	9	z	1	9	k	1	9	z	1	9	ek	1
4.	10	z	1	10	k	1	10	z	1	10	ek	1
5.				24	z	1						
	43		4,5	77		7	43		4,5	47		5

2. Головний модуль

6.	20	z	2	30	e	2	20	z	2	30	ek	2
7.	10	z	1	10	z	1	10	kk	1			
8.	10	z	1	10	z	1	10	kk	1			
9.	8	z	1	8	z	1	10	kk	1			
10.	8	z	1	8	z	1						
11.	8		1	8	k	1	10	kk	1			
	64		7	74		7	60		6	30		2

3. Теоретичний модуль

12.	10	z	2	10	z	2	10	ek	2			
13.							8	z	1	16	kk	2
14.	10	z	2	10	kk	2						
15.	12	z	2	12	ek	2						
	32		6	32		6	18		3	16		2

4. Дипломний модуль

15.							6	z	3	14	z	6
16.				6	z	2						
17.							5	z	3	10	z	6
	0		0	6		2	11		6	24		12
	199		26,5	249		31	192		28,5	177		30
	15	z	1,0	15	z	1	15	z	1	15	z	1
	214		27,5	264		32	207		29,5	192		31

Систематизовано автором.

Таблиця Р. 2

Навчальний план Музичного університету
імені Фредерика Шопена у Варшаві

№	Назва модулю	Рід занять	Загальна кількість годин	Разом пунктів ECTS	Форма занять		
					лекція	практичні	семінар

Модулі за вибором студента

Години і пункти ECTS (за вибором студента)	360	63	360.0
---	-----	----	-------

1. Професійний модуль

1.	Класичний танець з методикою	z/i	178,5	21,5	131	47,5	
2.	Сучасний танець з методикою	z/i	125,5	16	92	33,5	
3.	Народний танець з методикою	z/i	85,5	10	58	27,5	
4.	Характерний танець з методикою	z/i	67,5	6,5	46	21,5	
5.	Історико-побутова форма танцю з методикою	z/i	65	6	47	18	
6.	Артистичний танець з методикою	z/i	38,5	4	35	3,5	
7.	Принципи композиції танцю	z/i	37	3		37	
8.	Балетна література	z	32	2		32	
9.	Ритміка	z	30	3		30	
10.	Історія танцю	z	57	8	57		
11.	спецдисципліни	z	72	3	72		
Разом за модулем 1.			788,5	83	538	287,5	0

2. Психолого-педагогічний модуль

12.	Психологія з психологією танцю	z	60	4	60		
13.	Педагогіка з педагогікою танцю	z	90	6	90		
Разом за модулем 2.			150	10	150	0	0

3. Методичний модуль

14.	Підстави дидактики	z	30	2	30		
15.	Методика танцю	z	90	13	90		
Разом за модулем 3.			120	15	120	0	0

Продовження таблиці Р.2

Відділ: Хорального диригування, музичної освіти, костюмної музики, ритміки і танцю. Напрямок підготовки: Танець. Спеціальність: Балетна педагогіка / заочне відділення (studia pierwszego stopnia)

№	I рік				II рік				III рік				IV рік	
	1 семестр	ECTS	2 семестр	ECTS	3 семестр	ECTS	4 семестр	ECTS	5 семестр	ECTS	6 семестр	ECTS	7 семестр	ECTS

Модулі за вибором студента

	0	0	50	9	50	9	50	9	50	9	50	9	110	18
--	----------	----------	-----------	----------	-----------	----------	-----------	----------	-----------	----------	-----------	----------	------------	-----------

1. Професійний модуль

1.	31,5	4	34,5	4,5	22,5	2	32,5	4,5	20,5	2	37	4,5		
2.	24,5	3,5	26,5	3,5	16,5	2	16,5	2	18,5	2	23	3		
3.	18,5	2,5	20,5	3	10,5	1	12,5	1	10,5	1	13	1,5		
4.	10,5	1	14,5	1,5	10,5	1	10,5	1	8,5	1	13	1		
5.	16,5	1	16,5	2	10,5	1	12,5	1	9	1				
6.									16	1	22,5	3		
7.									10	1	10	1	17	1
8.											16	1	16	1
9.	10	1	10	1	10	1								
10.	10	1,5	20	3	10	1	17	2,5						
11.			24	1			24	1			24	1		
	121,5	14,5	166,5	19,5	90,5	9	125,5	13	93	9	158,5	16	33	2

2. Психолого-педагогічний модуль

12.	14	1	16	1	30	2								
13.							32	2	38	2	20	2		
	14	1	16	1	30	2	32	2	38	2	20	2	0	0

3. Методичний модуль

14.													30	2
15.	14	2	16	2	14	2	20	2	10	2	16	3		
	14	2	16	2	14	2	20	2	10	2	16	3	30	2

Систематизовано автором.

Таблиця Р.3

Навчальний план Музичного університету
імені Фредерика Шопена у Варшаві

№	Назва модулю	Рід занять	Загальна кількість годин	Разом пунктів ECTS	Форма занять		
					лекція	практичні	семінар

Модулі за вибором студента

Години і пункти ECTS (за вибором студента) max.	240	36	240
--	------------	-----------	------------

1. Професійний модуль

1.	Класичний танець з методикою	z/i	131,5	14	107	24,5	
2.	Сучасний танець з методикою	z/i	109,5	10	89	20,5	
3.	Народний танець з методикою	z/i	71,5	7,5	55	16,5	
4.	Балетна література з методикою	z/i	51	5,5	35	16	
5.	партнерський танець з методикою	z/i	32,5	3	26	6,5	
6.	Характерний танець з методикою	z/i	49,5	5	41	8,5	
7.	Танець і балет XX і XXI ст.	z	24	4	24		
8.	Хореографія	z/i	43	6		43	
9.	Специдисципліни	z	24	1		24	
Разом за модулем 1.			536,5	56,0	377	159,5	0

2. Дипломний модуль

10.	Методологія наукового дослідження	z	6	2			6
11.	Консультації магістерської роботи	i	7,5	9			7,5
12.	Консультації методичної частини диплому	i	8	9			8
Разом за модулем 2.			21,5	20	0	0	21,5

3. Загальноосвітній модуль

13.	Англійська мова	z	24	4	24		
Разом за модулем 3.			24	4	24	0	0
Сума годин і пунктів ECTS обов'язкові модулі, факультативні модулі			822	116	656	535	112

4. Професійна практика

1.	Класичний танець (обов'язково)	i	8			8	
2.	Сучасний танець	i	6			6	
3.	Народний і характерний танець	i	6			6	
4.	Історичний танець	i	2			2	
5.	Балетна література (репертуар)	i	4			4	
6.	Партнерський танець	i	4			2	
Підготовка дипломного уроку (предмет з поз. 1-6 до вибору)			20	4		20	
Разом за модулем 4.			50	4		48	
Сума годин і пунктів ECTS обов'язкові модулі, факультативні модулі, професійна практика			872	120		872	

Продовження таблиці Р.3

Відділ: Хорального диригування, музичної освіти, костюмної музики, ритміки і танцю. **Напрямок підготовки:** Танець. **Спеціальність:** Балетна педагогіка / заочне відділення (studia drugiego stopnia)

№	I рік						II рік					
	1 семестр	форма оцінки	ECTS	2 семестр	форма оцінки	ECTS	3 семестр	форма оцінки	ECTS	4 семестр	форма оцінки	ECTS

Модулі за вибором студента

60	9	60	9	60	9	60,0	9
-----------	----------	-----------	----------	-----------	----------	-------------	----------

1. Професійний модуль

1.	28,5	z	3	42,5	e	5	24,5	z	2,5	36	ek	3,5
2.	20,5	z	2	32,5	e	3	22,5	z	2	34	ek	3
3.	14,5	z	1,5	22,5	k	2,5	16,5	z	1,5	18	ek	2
4.	14,5	z	1,5	18,5	k	2	18	kk	2			
5.	14,5	z	1	18	kk	2						
6.	10,5	z	1	14,5	k	1,5	14,5	z	1,5	10	kk	1
7.	12	z	2	12	ek	2						
8.	10	z	1,5	10	k	1,5	23	ek	3			
9.				24	z	1						
	125		13,5	194,5		20,5	119		12,5	98		9,5

2. Дипломний модуль

10.				6	z	2						
11.							2	z	3	5,5	z	6
12.							2	z	3	6	z	6
				6		2	4		6	11,5		12

3. Загальноосвітній модуль

13.	12	z	2	12	ek	2						
	12		2	12		2						
	197		24,5	272,5		33,5	183		27,5	169,5		30,5

4. Професійна практика

1.	4	z		4	z							
2.	3	z		3	z							
3.	3	z		3	z							
4.	1	z		1	z							
5.	2	z		2	z							
6.	2	z		2	z							
							8	z		12	z	
	15		1	15		1	8		1	12		1
	212		25,5	287,5		34,5	191		28,5	181,5		31,5

Систематизовано автором.

Таблиця Р.4

Навчальний план Музичного університету
імені Фредерика Шопена у Варшаві

№	Назва предмета	Існуючі форми семестру кредитів			Кількість годин				
		кредити	колоквіум	іспит	кількість годин	Кількість пунктів ECTS	Форма занять		
							лекція	семінар	практичні
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10

Теоретичний модуль

1.	Фортепіано		1,3	2,4,5	75	12	75		
2.	гармонія	1,3	2,4		60	8	60		
3.	Історія музики	3,5	4,6		60	4	60		
4.	аналіз музичних творів	5,6			30	4	30		
5.	сольфеджіо		1,2,3	4	90	6			90
6.	музична література	3,4,5,6			60	8	60		
7.	Хор	1,2			60	6		60	

Професійний модуль

8.	ритміка		1,3,5	2,4,6	180	17	180		
9.	Напрямок ритміки	1-6			300	10		300	
10.	техніка руху	1,3,5	2,4,6		180	6			180
11.	танець	1	2		45	2			45
12.	Музично-рухові заняття		1,2		45	6			45
13.	Композиція руху		3		30	3	30		
14.	Фортепіанна імпровізація	5	1,3	2,4,6	180	12	180		
15.	диригування	3,4,5,6			45	11	45		
16.	Читання партитур	1,2,3,4			30	2			30
17.	інструменталізація	3,4,5	6		30	5	30		
18.	Другий інструмент	1	2		30	5	30		
19.	Навчання супровід з читання з листа	5,6			30	2			30
20.	шкільні інструменти	1,2			30	1			30
21.	Емісія голосу	1,3	2,4		30	3	30		
22.	Дипломна робота	4			7,5	1	7,5		
23.	Дипломна робота - консультація	5			7,5	10			7,5

Продовження таблиці Р.4

Напрямок підготовки: Артистична освіта у сфері музичного мистецтва

Спеціальність: Ритміка (studia pierwszego stopnia)

№	Розклад годин занять на тиждень (семестр = 15) і кредити ECTS												
	I рік				II рік				III рік				Вид занять
	1 семестр		2 семестр		3 семестр		4 семестр		5 семестр		6 семестр		
год.	ects	год.	ects	год.	ects	год.	ects	год.	ects	год.	ects		
	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	

Теоретичний модуль

1.	1	2	1	2,5	1	2,5	1	2,5	1	2,5			in
2.	1	2	1	2	1	2	1	2					zb
3.					1	1	1	1	1	1	1	1	zb
4.									1	2	1	2	zb
5.	2	2	2	2	1	1	1	1					gr
6.					1	2	1	2	1	2	1	2	zb
7.	2	3	2	3									zb

Професійний модуль

8.	2	2	2	2	2	3	2	3	2	3	2	4	gr
9.	4	2	4	2	4	2	4	2	2	1	2	1	gr
10.	2	1	2	1	2	1	2	1	2	1	2	1	gr
11.	2	1	1	1									gr
12.	1	3	2	3									gr
13.					2	3							gr
14.	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	in
15.					0,5	2,5	0,5	2,5	1	3	1	3	in
16.	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5					in
17.					0,5	1	0,5	1	0,5	1,5	0,5	1,5	in
18.	1	2	1	3									in
19.									1	1	1	1	in
20.	1	0,5	1	0,5									zb
21.	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	1	0,5	1					in
22.							0,5	1					zb
23.									0,5	5		5	in

Продовження таблиці **P.4**

№	Назва предмета	Існуючі форми семестру кредитів			Кількість годин				
		кредити	колоквиум	іспит	кількість годин	Кількість пунктів ECTS	Форма занять		
							лекція	семінар	практичні
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10

Загальноосвітній модуль

24.	фізкультура	1,2			60	2			60
25.	іноземна мова	1,2,3		4	120	7	120		
26.	інформаційна технологія	1,2			30	2			30
27.	гуманістичний до вибору	1		2	60	4	60		
28.	охорона інтелектуальної власності	5			15	1	15		

Психолого-педагогічний модуль

29.	психологія і психологія музики	3,5	4	6	60	5	60		
30.	педагогіка з музичною педагогікою	3,5	4	6	60	5	60		
31.	методика ведення ритміки		1,3,5	2,4,6	90	10	90		
32.	освітнє право	5			7,5	0,5	7,5		
33.	принципи безпеки і надання першої допомоги	6			7,5	0,5	7,5		
	РАЗОМ				2145,0	181,0	1237,5	360,05	547,5
	Професійна практика				150	реалізація на II і III рік навчання у вимірі 150 годин, з наданням 5 пунктів ECTS			

Продовження таблиці Р.4

№	Розклад годин занять на тиждень (семестр = 15) і кредити ECTS											
	I рік				II рік				III рік			
	1 семестр		2 семестр		3 семестр		4 семестр		5 семестр		6 семестр	
	год.	ects	год.	ects	год.	ects	год.	ects	год.	ects	год.	ects
	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22

Загальноосвітній модуль

24.	2	1	2	1									gr
25.	2	1,5	2	1,5	2	2	2	2					gr
26.	1	1	1	1									gr
27.	2	2	2	2									zb
28.													zb

Психолого-педагогічний модуль

29.					1	1	1	1	1	1,5	1	1,5	zb
30.					1	1	1	1	1	1,5	1	1,5	zb
31.	1	1	1	1	1	2	1	2	1	2	1	2	gr
32.									0,5	0,5			zb
33.											0,5	0,5	zb
	30,0	30,0	30,0	31,5	24,0	30,5	22,5	28,5	19,5	31,5	17,0	29,0	
реалізація на II і III рік навчання у вимірі 150 годин, з наданням 5 пунктів ECTS													

Систематизовано автором.

Таблиця Р.5

Навчальний план Музичного університету
імені Фредерика Шопена у Варшаві

№	Назва модуля	форми кредитів				Кількість годин	
		ECTS	кредити	колоквіум	іспит	кількість годин	кількість пунктів ECTS
Професійний модуль		91					
1.	ритміка		3	1	2,4	120	16
2.	напрям ритміки		1,2,3,4			180	16
3.	техніка руху з методикою		1		2	60	8
4.	Сучасний танець		1	2		60	12
5.	композиція руху		2	3		60	5
6.	спеціалізована музична література		2			15	2
7.	інструменталістика		1,2			15	3
8.	імпровізація		3	1	2,4	90	16
9.	семінар магістерської роботи		2			30	3
10.	семінар магістерської роботи - консультації		3,4			15	10
Загальноосвітній модуль		14					
11.	Історія культури /естетика музики		1		2	30	4
12.	Англійська мова		1		2	60	4
13.	Маркетинг у культурі		4			30	2
14.	лекції та музична критика		3			30	2
15.	факультатив					30	2
Педагогічні модулі і практика		15					
16.	методика навчання ритміки			3	4	45	10
17.	практика		4			30	5
РАЗОМ		120				900	120

Продовження таблиці Р.5

Напрямок підготовки: Артистична освіта у сфері музичного мистецтва
Спеціальність: Ритміка (studia drugiego stopnia)

№	Кіль-ть годин			Розклад годин занять на тиждень (семестр = 15) і кредити ECTS									
	Форма занять			I рік				II рік				Вид занять	
	лекція	семінар	практичні	1 семестр		2 семестр		3 семестр		4 семестр			
				год.	ects	год.	ects	год.	ects	год.	ects		

Професійний модуль

1.	120			2	3	2	3	2	5	2	5	gr
2.		180		4	4	4	4	2	4	2	4	gr
3.			60	2	4	2	4					gr
4.			60	2	6	2	6					gr
5.	60					2	2	2	3			gr
6.	15							1	2			gr
7.	15			1	3							ind
8.	90			2	4	2	4	1	4	1	4	ind
9.	30					2	3					zb
10.			15					0,5	5	0,5	5	ind

Загальноосвітній модуль

11.	30			1	2	1	2					zb
12.	60			2	2	2	2					gr
13.	30									2	2	zb
14.	30							2	2			zb
15.	30			2	2							zb

Педагогічні модулі і практика

16.	45							2	5	1	5	gr
17.			30								5	gr
	555	180	165	18	30	19	30	12,5	30	8,5	30	

Систематизовано автором.

Таблиця Р.6

Навчальний план Державного професійного студіуму навчання аніматорів культури і бібліотекарів у Вроцлаві

Відділ: Аніматорів культури. Спеціальність: Танець

ОБОВ'ЯЗКОВІ ОСВІТНІ ЗАНЯТТЯ		СЕМЕСТР				Кількість годин на тиждень у циклі навчання	Кількість годин на тиждень у циклі загального навчання
		I	II	III	IV		
		Кількість навчальних тижнів					
		18	16	18	12		
		Кількість годин на тиждень					
1	2	3	4	5	6	7	8
Теоретичний модуль		2	2	8	10	11	332
1.	Підстави анатомії	2				1	36
2.	Історія танцю і балету			2	2	2	60
3.	Танцювальний фольклор		2	2	2	3	92
4.	Танцювальні моди			2	2	2	60
5.	Режисура і композиція танцю			2	4	3	84
Професійний модуль		10	10	6	4	15	496
6.	Ритміка	2	2			2	68
7.	Техніка класичного танцю	2	2			2	68
8.	Вільна техніка			2	2	2	60
9.	Техніка джазового танцю	2	2			2	68
10.	Польські національні танці	2	2	2		3	104
11.	Товариський танець		2	2	2	3	92
12.	Інтеграційні танці	2				1	36
Професійні практики			2	2	6	3	242
	Практики семестральні		2	2	2	3	92
	Канікулярні методичні майстерні		1 тиждень				30
	Професійна практика				4		120
РАЗОМ							1070

Систематизовано автором.

Таблиця Р. 7

Навчальний план Вищої школи суспільних наук у Любліні

Відділ: Танець. Спеціальність: Бальний танець;
Сучасний танець; Хореотерапія

<i>№</i>	<i>Дисципліни</i>	<i>Кількість годин</i>
Теоретичний модуль		
1.	теорія танцю, анатомія і біомеханіка людини	60
2.	відомості про танець	75
3.	відомості про мистецтво, музику і літературу	75
Професійний модуль		
1.	танцювальна техніка	100
2.	композиція танцю	120
3.	танцювальна і балетна література	35
4.	доповнююча і допомагаюча техніка професійної майстерні	120
5.	антропологія танцю	20
6.	музичні форми в історичному контексті	40
7.	основи композиції музики	40
8.	гімнастичний - основи акробатики танцю	20
9.	основи акторського мистецтва	60
10.	управління мистецтвом і культурою	20
11.	Ритміка	40
12.	основи класичного танцю	40
13.	національний і народний танець	40
14.	фітнес	20
15.	основи костюмології	15
16.	психотерапія танцем і рухом	20
17.	основи сценографії	15
18.	хореографія	40
19.	історичний танець	40
Загальноосвітній модуль		
1.	англійська мова	120
2.	фізкультура / реклама здоров'я	60
3.	Педагогіка	30
4.	інформатичні технології	30
5.	охорона інтелектуальної власності	30
6.	безпека і гігієна роботи	30
7.	психологія	30
8.	дипломний семінар	60
16.	сучасний танець	40
17.	дидактика	40
18.	естетика	15
Факультативний модуль		
1.	сучасний танець	65
2.	спортивний танець	65
3.	латинський танець	65
4.	етнічний танець	65

Систематизовано автором.

Таблиця Р. 8

Навчальний план Загальноосвітньої балетної школи
імені Фелікса Парнелла в Лодзі

СІТКА ГОДИН ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ ПРЕДМЕТІВ В КЛАСАХ I-III

<i>Предмети</i>	<i>I клас</i>	<i>II клас</i>	<i>III клас</i>
польська мова	6	5	5
англійська мова	3	3	3
історія і суспільство	1	2	1
математика	5	4	5
природа	3	3	3
образотворче мистецтво	1	1	
комп'ютерні заняття		1	
технічні заняття		1	
Інформатика			2
виховна година	1	1	1
релігія	2	2	2

СІТКА ГОДИН ПРОФЕСІЙНИХ ПРЕДМЕТІВ У КЛАСАХ I-III

<i>Предмети</i>	<i>I клас</i>	<i>II клас</i>	<i>III клас</i>
класичний танець	10	10	10
народний і характерний танець	2	2	2
ритміка	2	2	2
доповнююча техніка	2	2	2
відомості про танець			1
Разом кількість годин в тиждні	38	39	39

СІТКА ГОДИН ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ ПРЕДМЕТІВ В КЛАСАХ IV-VI

<i>Предмети</i>	<i>IV клас</i>	<i>V клас</i>	<i>VI клас</i>
польська мова	4	5	5
англійська мова	3	2	3
російська мова	3	2	2
історія	2	2	2
відомості про суспільство		1	1
математика	4	4	5
фізика	1	1	2
хімія	1	1	2
біологія	1	2	1
географія	1	2	1
образотворче мистецтво	1		
інформатика		1	
освіта для безпеки		1	
виховна година	1	1	1
релігія	2	2	2

СІТКА ГОДИН ПРОФЕСІЙНИХ ПРЕДМЕТІВ У КЛАСАХ IV-VI

<i>Предмети</i>	<i>IV клас</i>	<i>V клас</i>	<i>VI клас</i>
класичний танець	10	10	10
народний і характерний танець	2	2	2
сучасний танець	2	2	2
історичний танець	2		2
доповнююча техніка	2	2	2
музикознавство	1	1	1
відомості про танець	1	1	1
Разом кількість годин в тиждні	44	45	47

СІТКА ГОДИН ЗАГАЛЬНООСВІТНИХ ПРЕДМЕТІВ В КЛАСАХ VII-IX

<i>Предмети</i>	<i>VII клас</i>	<i>VIII клас</i>	<i>IX клас</i>
польська мова	4	4	5
англійська мова - основний рівень	2	3	3
англійська мова - розширений рівень		3	
язик російська/французька (IX) мова	2	3	2
історія	2		2
відомості про суспільство	1		1
математика	3	5	4
фізика	1		
хімія	1		
біологія - основний рівень	1		
біологія - розширений рівень		4	
географія	1		
підстави підприємництва	2		
інформатика	1		
інформаційна технологія			2
освіта для безпеки	1		
виховна година	1	1	1
релігія	2	2	2

СІТКА ГОДИН ПРОФЕСІЙНИХ ПРЕДМЕТІВ У КЛАСАХ VII-IX

<i>Предмети</i>	<i>VII клас</i>	<i>VIII клас</i>	<i>IX клас</i>
класичний танець	10	10	10
народний і характерний танець	2	2	
сучасний танець	2	2	4
партнерський танець	2	2	4
музичні передачі	2	2	
музично-рухова інтерпретація	2	2	
відомості про танець	2	2	1
принципи гриму			2
Разом кількість годин в тиждні	47	46	43

Систематизовано автором.

Таблиця Р. 9

Навчальний план Музичної академії
імені Гражини і Кейстута Бацевичів в Лодзі

№	Назви модулів/дисциплін		I рік			
			I сем.		II сем.	
			год.	ects	год.	ects

Професійний модуль

1.	Техніка класичного танцю	ćw.	16	3	16	3
2.	Техніка сучасного танцю	ćw.	16	3	16	3
3.	Історичний танець	ćw.	16	3	16	3
4.	Польський танець	ćw.	24	4	24	4
5.	Техніка джазового танцю	ćw.				
6.	Композиція танцю	w.	8	1	8	1
7.	Рух сценічний	ćw.	24	4	24	4
8.	Співробітництво з репетитором	ćw.				
9.	Акторська гра і сценічна вимова	ćw.				
10.	Хореографічні проекти	ćw.				
11.	Рухова імпровізація	ćw.	16	2	16	3
12.	Основи сольного співу	w.				
13.	Вокальні колективи	ćw.				

Теоретичний модуль

14.	Навчання слуху	ćw.	8	1	8	1
15.	Історія музики	w.	21	3	24	3
16.	Музична література	w.				
17.	Спеціалізована література	w.				
18.	Аналіз музичної справи	ćw.	16	2	16	2
19.	Загальний рояль	ćw.				
20.	Історія сучасного танцю	w.				
21.	Нотація танцю	w.	8	1		
22.	Історія театру і драми	w.				
23.	Іноземна мова	ćw.	30	3	30	3
24.	Інформаційна технологія	ćw.				
25.	Авторське право	w.				
СУМА			206	30	195	30

Продовження таблиці Р.9
Відділ: Вокально-акторський
Напрямок підготовки: Вокалістика, хореографія і техніка танцю

№	II рік				III рік				Сума
	III сем.		IV сем.		V сем.		VI сем.		
	год.	ects	год.	ects	год.	ects	год.	ects	
Професійний модуль									686
1.	16	3	16	3					64
2.	16	3	16	3					64
3.	16	3	16	3					64
4.									48
5.	24	3	24	3					48
6.	8	1	8	1					32
7.	24	4	24	4	24	3	22	3	142
8.					8	1	8	1	16
9.	16	2	16	2	16	2	16	2	64
10.					24	4	24	12	48
11.									32
12.	8	1	8	1	8	1	8	1	32
13.					16	2	16	2	32
Теоретичний модуль									
14.	12	1	12	1	16	3	19	3	75
15.									45
16.	21	3	24	3					45
17.					15	2	15	2	32
18.	8	1	8	1	12	3			60
19.					15	2	15	2	32
20.	12	1	12	1					24
21.	8	1	4	1					20
22.					30	3	30	3	60
23.	30	3	30	3					120
24.					15	1	15	1	32
25.							8	1	8
	210	31	206	32	214	28	176	29	1239

Систематизовано автором.

ДОДАТОК С

Таблиця С.1

Перелік хореографічних навчальних закладів Європи

№	Країна	Назва навчального закладу
1.	Німеччина	Школа Джона Кранко (Штутгарт) /John Cranko School (Stuttgart)/
		Вища школа танцю Грета Палукки (Дрезден) /Palucca Schule Dresden Hochschule für Tanz/
		Гессенський Університет імені Юстуса Лібеха (Ессен) / Justus Liebig Universität Giessen /
		Університет мистецтв Фолькванг (Ессен) /Folkwang Hochschule/
		Вища школа театрального мистецтва імені Ернста Буша (Берлін) / Hochschule für darstellende Kunst mit dem Namen Ernst Busch/
		Балетна академія (Мюнхен) /ballettakademie in münchen/
2.	Нідерланди	Вища школа музики й танцю (Кельн) /Cologne Hochschule für Musik Köln/
		Державну академію музики і театрального мистецтва, Академії танцю (Мангейм) /Manheim University for Music and Performing Arts, Academy of Dance/
		Національна академія балету (Амстердам) /National Ballet Academy (Amsterdam)/
		Танцювальна академія (Роттердам) /Rotterdam Dance Academy/
3.	Франція	Королівська консерваторія (Гаага) /Royal Conservatory (The Hague)/
		Англійська балетна школа (Амстердам) /The English Ballet School of Amsterdam/
		Школа танцю національної опери (Париж) /Paris Opera Ballet school/
		Національна вища консерваторія музики і танцю (Ліон) /Conservatoire National Supérieur Musique et Danse de Lyon/
		Вища школа танцю Канни Розелла Хайтауер (Канни) /Ecole Supérieure de Danse Cannes Rosella Hightower/
		Національна вища школа танцю (Марсель) /Ecole Nationale Supérieure de Danse de Marseille/
4.	Фінляндія	Національна вища консерваторія музики й танцю (Париж) /Narodowe Wyższe Konserwatorium Muzyki i Tańca w Paryżu/
		Національний центр сучасного танцю (Анже) / Centre national de danse contemporaine/
		Театральна академія (Хельсінкі) /Theater Academy/
5.	Чехія	Консерваторія Дункан-центр (Прага) /Konservator Duncan Centre/
6.	Швейцарія	Школа танців (Женева) /l'École de Danse de Genève/

7.	Велика Британія	Королівська балетна школа (Лондон) /The Royal Ballet School (London)/
		Консерваторії музики і танцю (Лондон) /Trinity Laban Conservatoire of Music and Dance/
		Лондонська школа танцю контемпорарі /London Contemporary Dance School/
		Рамбертська школа балету і сучасного танцю (Туікенем) /Rambert School of Ballet and Contemporary Dance/
		Консерваторія танцю і драми (Лондон) /Conservatoire for Dance and Drama/
8.	Данія	Датська королівська школа балету /Royal Danish Ballet School/
9.	Бельгія	Студія дослідження та навчання виконавських мистецтв (Брюссель) /Performing Arts Research and Training Studios/
10.	Угорщина	Угорська академії танцю (Будапешт) /Hungarian Dance Academy/
		Академія сучасного танцю (Будапешт) /Budapest Contemporary Dance Academy/
11.	Австрія	Експериментальна академія танцю (Зальцбург) /Salzburg Experimental Academy of Dance/
		Школа-семінар Рудра Бежара (Лозанна) /L'école-atelier Rudra Béjart Lausanne/
		Академія танцю (Цюрих) /Tanz Akademie Zürich/
		Австрійська балетна школа (Мельбурн) / Ballet School/
		Інститут танцювального мистецтва Університету Антона Брукнера (Лінц) /Institute for Dance Arts Anton Brückner University/
12.	Швеція	Шведська королівська балетна школа (Стокгольм) /The Royal Swedish Ballet School/
13.	Італія	Ліцей музики і танцю (Тренто) /Liceo Musicale Coreutico/
		Національна академія танцю (Рим) /Accademia Nazionale di Danza/
14.	Люксембург	Центр креативної хореографії (Люксембург) /Centre de Création Chorégraphique Luxembourgeois/
15.	Норвегія	Норвежська вища школа балету (Осло) /Norweska Wyższa Szkoła Baletu/

Систематизовано автором за сайтами навчальних закладів.

ДОДАТОК Т

Таблиця Т.1

Структура середньої спеціальної хореографічної освіти в Україні

Навчальний заклад	Спеціальність, спеціалізація, кваліфікація
Вінницьке училище культури і мистецтв імені М.Д.Леонтовича	Спеціальність «Хореографія», спеціалізації «Народна хореографія» та «Сучасна хореографія»
Волинське державне училище культури і мистецтв	Спеціальність «Хореографія»
Гадяцьке училище культури імені І. П. Котляревського	Спеціальність «Народна хореографія»
Донецьке училище культури	Спеціальність «Хореографія», спеціалізація «Народна хореографія», кваліфікація «Артист ансамблю танцю. Керівник хореографічного колективу. Викладач хореографічних дисциплін»
Канівське училище культури і мистецтв	спеціальність «Хореографія», спеціалізації – «Бальна хореографія», «Сучасна хореографія»
Київське державне вище хореографічне училище	Спеціальність «Хореографія», кваліфікація «Артист балету, викладач початкових спеціалізованих мистецьких навчальних закладів»
Лозівське училище культури і мистецтв	Спеціальність «Хореографія», спеціалізація «Народна хореографія»
Львівське державне училище культури і мистецтв	Спеціальність «Хореографія», спеціалізації «класична хореографія», «народна хореографія» та «сучасний естрадний танець».
Мелітопольське училище культури	Спеціальність «Хореографія»
Миколаївське державне вище училище культури	Спеціальність «Хореографія», спеціалізації «Народна хореографія» та «Сучасна хореографія», кваліфікація «керівник аматорського танцювального колективу, артист ансамблю народного танцю, викладач»
Ніжинське училище культури і мистецтв імені Марії Заньковецької	Спеціальність «Хореографія», спеціалізація «Народна хореографія», кваліфікація «Керівник аматорського хореографічного колективу, артист хореографічного ансамблю, викладач фахових дисциплін»
Одеське училище мистецтв і культури імені Костянтина Федоровича Данькевича	Спеціальність «Хореографія», спеціалізації: «Класична хореографія», «Народна хореографія» та «Сучасна хореографія»

Олександрійське училище культури	Спеціальність «Хореографія», спеціалізація «Народна хореографія», кваліфікація «Керівник аматорського танцювального колективу, викладач початкових спеціалізованих мистецьких навчальних закладів, артист ансамблю народного танцю»
Самбірське училище культури	Спеціальність «Хореографія»
Сумське вище училище мистецтв і культури імені Д.С. Бортнянського	Спеціальність «Хореографія», кваліфікації: «Художній керівник ансамблю народного танцю», «Артист ансамблю народного танцю», «Викладач хореографічних дисциплін».
Теребовлянське вище училище культури	Спеціальність «Хореографія», спеціалізація «Народна хореографія»
Тульчинське училище культури	Спеціальність «Хореографія», спеціалізація «Народна хореографія», кваліфікація: «Керівник аматорського хореографічного колективу, артист хореографічного ансамблю, викладач початкових спеціалізованих мистецьких навчальних закладів»
Харківське училище культури	Спеціальність «Хореографія», спеціалізація «Класична хореографія» та «Народна хореографія», кваліфікації «Артист балету, викладач хореографії», «Керівник ансамблю народного танцю, артист ансамблю народного танцю, викладач хореографії»
Херсонське училище культури	Спеціальність «Хореографія», спеціалізація «Народна хореографія»
Чернівецьке державне училище мистецтв імені С. Воробкевича	Спеціальність «Хореографія»

Систематизовано автором за сайтами навчальних закладів.

ДОДАТОК У

Таблиця У.1

Структура вищої хореографічної освіти в Україні

Освітні рівні	ВНЗ	ОКР	Перелік вишів хореографічного профілю
БАЗОВА ВИЩА ОСВІТА	Коледжі	Бакалавр	<ul style="list-style-type: none"> Дніпропетровський коледж культури і мистецтв; Житомирський коледж культури і мистецтв імені Івана Огієнка; Калуський коледж культури і мистецтв; Кам'янець-Подільський коледж культури і мистецтв; Комунальний вищий навчальний заклад Київської обласної ради «Коледж культури і мистецтв»; Ужгородський коледж культури і мистецтв.
	Академії та інститути	Бакалавр, спеціаліст, магістр, доктор	<ul style="list-style-type: none"> Київська дитяча академія мистецтв; Київська муніципальна українська академія танцю імені Сержа Лифаря; Луганська державна академія культури і мистецтв; Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв; Українська академія балету; Харківська державна академія культури; Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія.
ПОВНА ВИЩА ОСВІТА	Університети		<ul style="list-style-type: none"> Криворізький педагогічний інститут; Чернігівський інститут мистецтв та менеджменту. <p>Класичні:</p> <ul style="list-style-type: none"> Житомирський державний університет імені Івана Франка; Київський університет імені Бориса Грінченка; Криворізький національний університет; Луганський національний університет імені Т. Шевченка; Львівський національний університет імені І. Франка; Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя; Прикарпатський національний університет імені В. Стефаника; Східноєвропейський національний університет імені Л. Українки; Херсонський державний університет.

ПОВНА ВИЩА ОСВІТА

Університети

Бакалавр, спеціаліст, магістр, доктор

Педагогічні:

- Бердянський державний педагогічний університет;
- Державна установа «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені Костянтина Дмитровича Ушинського»;
- Кіровоградський державний педагогічний університет імені Володимира Винниченка;
- Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини;
- Харківський національний педагогічний університет імені Григорія Савича Сковороди;
- Чернігівський державний педагогічний університет імені Тараса Григоровича Шевченка;
- Сумський державний педагогічний університет імені А.С. Макаренка;
- Полтавський національний педагогічний університет імені Володимира Галактіоновича Короленка;
- Національний педагогічний університет імені Михайла Петровича Драгоманова;
- Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького.

Гуманістичний, культури і мистецтв, фізичного виховання:

- Київський національний університет культури і мистецтв;
- Київський національний університет театру, кіно і телебачення імені І. К. Карпенка-Карого;
- Львівський державний університет фізичної культури;
- Національний університет фізичного виховання і спорту України;
- Рівненський державний гуманітарний університет.

Систематизовано автором.

ДОДАТОК Ф

Таблиця Ф.1

Порівняльний аналіз типів осередків хореографічної світи
в Польщі та Україні

	Типи навчальних закладів	Польща	Україна
Позашкільні	школи мистецтв		+
	школи мистецтв танцю	+	
	музичні школи	+	+
	хореографічні школи	+	+
	палаці та будинки культури	+	+
	танцювальні студії	+	+
	танцювальні центри	+	+
	танцювальні клуби	+	+
	ансамблі танцю	+	+
	хореографічні гуртки	+	+
	курси танцю	+	+
	заклади танцю	+	
	театри	+	+
	товариства	+	
	компанії	+	
	групи	+	
	фонди	+	
	сцени	+	
	корпорації	+	
	кабінет	+	
Дошкільні та шкільні	центри розвитку дитини	+	+
	дитячі садки	+	+
	загальноосвітні школи		+
Спеціальні середні	балетні школи	+	+
	хореографічні училища		+
	училища культури		+
	училища культури і мистецтв		+
	коледжі		+
Вищі	вищі школи	+	
	студіуми	+	
	академії	+	+
	інститути		+
	музичний університет	+	
	педагогічні університети		+
	класичні університети		+

Систематизовано автором за сайтами навчальних закладів.

Наукове видання

ПОВАЛІЙ Тетяна Леонідівна

**МОДЕРНІЗАЦІЯ
ХОРЕОГРАФІЧНОЇ ОСВІТИ В ПОЛЬЩІ**
(кінець XX – початок XXI століття)

Монографія

За загальною редакцією *Т.Л. Повалій*
Комп'ютерна верстка *К.В. Повалій*

Підп. до друку 26.10.2015 р.
Формат 60х84/16. Гарнітура Georgia. Папір офсетний.
Друк офсетний. Ум. друк. арк. 11,86. Ум. фарб.-відб. 11,86.
Обл.-вид. арк. 12,9. Тираж 300 пр. Вид. №26.

Видавець і виготовлювач:
ВВП «Мрія». 40000, Суми, Кузнечна, 2.
Тел.: 22-13-23, 67-92-15

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи:
серія ДК № 2765 від 15.02.2007